

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

ИМОВИНСКОПРАВНИ ЗАХТЕВ ОШТЕЂЕНОГ

У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Ментор:

Проф. др Мирко Кулић

Кандидат:

Ненад Стефановић, маг. прав.

Нови Сад, 2017.године

University Business Academy in Novi Sad
Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad

Doctoral Dissertation

***PROPERTY CLAIM OF THE AGGRIEVED PARTY IN CRIMINAL
PROCEEDINGS***

Mentor:

Phd. Mirko Kulić

Candidate:

LLM. Nenad Stefanović

Novi Sad, 2017.

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ
У НОВОМ САДУ

КЉУЧНИ ПОДАЦИ О ЗАВРШНОМ РАДУ

Врста рада	Докторска дисертација
Име и презиме аутора	Ненад Стефановић
Ментор (титула, име и презиме, звање, институција)	Проф.др Мирко Кулић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Наслов рада:	Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичном поступку
Језик публикације (писмо):	Српски, ћирилица
Физички опис рада:	Страница: 290 Поглавља: 5 Референци: 180 Табела: 1 Слика: 0 Графичких приказа: 22 Прилога: 2
Научна област:	Кривичноправна ужа научна област
Предметна одредница:	Имовинскоправни захтев, оштећени, кривични поступак, материјална штета, нематеријална штета, жртва, тужилац, накнада штете, тужба, парнични поступак.

<p>Извод (апстракт или резиме) на језику завршног рада:</p>	<p>Докторска дисертација има за циљ да се истражи и обради појам имовинскоправног захтева лица оштећеног извршењем кривичног дела.</p> <p>Ако се кривично дело дефинише као друштвено опасно дело за које је законом запрећена казна, онда оно представља један од облика негативног људског понашања. Кривично дело производи штету не само за друштво и државу, већ и за сваког оштећеног понаособ. Уколико се говори о штети која настаје извршењем кривичног дела, она се може огледати у повреди или у угрожавању правом заштићених добара, која могу бити лична, али и имовинска права физичких, односно права правних лица. Све то има за последицу кривичноправну санкцију која припада држави због извршеног кривичног дела.</p> <p>Циљеви овог истраживања се могу поделити на научне и практичне. Научни циљ истраживања јесте да се на основу квалитативне и квантитативне анализе правних прописа и анализе статистичких показатеља изврши теоријска елаборација имовинскоправног захтева оштећеног у кривичном поступку. У раду је добијен позитиван одговор на питање да ли је имовинскоправни захтев оштећеног ефикасно средство у заштити повређених, тј. угрожених имовинских права оштећеног. Исто тако је утврђено да је због процесне економије и брзине одлучивања целисходније одлучити о постављеном имовинскоправном захтеву у кривичном поступку него упућивати оштећеног на парницу.</p> <p>Практични циљ је био да се кроз примере из праксе и кроз постојећу научну грађу упознамо са актуелним проблемима везаним за имовинскоправни захтев. На тај начин се стиче целовита слика о овом институту, па је и лакше пружити предлоге у циљу његове корекције и евентуалног побољшања.</p>
---	---

	<p>У складу са наведеним, у овој дисертацији имовинскоправни захтев је анализиран са теоријског аспекта, затим из угла легислативног регулисања овог института, како у законодавству Србије тако и у упоредном законодавству, али и са аспекта примене овог института у судској пракси.</p> <p>Разматрање питања имовинскоправног захтева оштећеног у кривичном поступку, као предмета ове дисертације, систематизовано је у пет глава, поред увода и закључка.</p> <p>Најшире гледано, дисертација се може поделити на две велике истраживачке целине. Прва представља теоријску, док је друга целина практичног, односно емпиријског карактера.</p> <p>У првој глави дисертације елабориран је појам лица које је претрпело штету извршењем кривичног дела – оштећени и његов положај у кривичном поступку. Детаљно је објашњено које све врсте кривичних поступака постоје и да ли има основа извршити корекције позитивноправних решења и уместо термина оштећени у законске текстове унети термин жртва. Прецизно су дефинисана својства оштећеног и његова улога у кривичном поступку и то: оштећеног у својству приватног тужиоца, оштећеног као супсидијарног тужиоца, оштећеног са предлогом за кривично гоњење, оштећеног као субјекта присиљавања јавног тужиоца на предузимање, односно настављање кривичног гоњења и на крају оштећеног у својству сведока.</p> <p>Друга глава представља део дисертације у ком су анализирани законски прописи о оштећеном лицу у кривичном поступку. Објашњен је његов положај у акузаторском, инквизиторском и мешовитом кривичном поступку и како је он регулисан у појединим земљама представницама тих система. Затим су приказана законска решења англосанксонског права са акцентом на право САД и Велике Британије. Посебан осврт је учињен на положај оштећеног у југословенском кривичном процесном</p>
--	---

	<p>праву, од њеног оснивања до њеног распада, да би се у последњем делу ове главе изложила позитивноправна решења данас у бившим југословенским републикама. Такође се желео компаративно приказати имовинскоправни захтев. Како је тај институт регулисан у англосаксонском праву, како у земљама континенталног права, а како у бившим југословенским републикама са посебним освртом на позитивно право Босне и Херцеговине, Републике Хрватске и Црне Горе.</p> <p>Трећа глава представља централни део дисертације и у њој је детаљно обрађен институт имовинскоправног захтева у српском позитивном праву. Од историјског приказа развоја имовинскоправног захтева, преко појма, странака и предмета све до поступка за његово остваривање имовинскоправни захтев је детаљно објашњен. Елабориран је детаљан поступак остваривања имовинскоправног захтева у кривичном поступку. Приказано је његово подношење, какав мора бити садржај имовинскоправног захтева, који су све рокови за његово подношење као и то да ли овлашћено лице може одустати од њега и које су све последице тог одустанка. На крају је изложено које све судске одлуке могу бити донете по основу имовинскоправног захтева, који је однос имовинскоправног захтева и мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом у кривичном поступку, како се извршавају одлуке о имовинскоправном захтеву и који су правни лекови на одлуку суда.</p> <p>У четвртој глави су елаборирани међународни акти и стандарди о имовинскоправном захтеву у кривичном поступку и праву жртава кривичног дела на накнаду штете.</p> <p>У петој глави, односно практичном делу дисертације, приказан је истраживачки део и у оквиру њега изложени су резултати</p>
--	--

	<p>спроведене анкете, а затим и резултати истраживања спроведеног у Вишем суду у Новом Саду.</p> <p>Након закључног разматрања и предлога <i>de lege ferenda</i>, наведена је цитирана и коришћена литература, преглед графичких приказа, табела и два прилога.</p>
Датум одбране: (Попуњава накнадно одговарајућа служба)	
Чланови комисије: (титула, име, презиме, звање, институција)	<p>Проф. др Зоран Павловић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - председник <i>Комисије</i>;</p> <p>Проф. др Мирко Кулић, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - <i>ментор</i>;</p> <p>Проф. др Александар Радованов, професор емеритус, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - <i>члан Комисије</i>;</p> <p>Проф. др Ђорђе Ђорђевић, редовни професор, Криминалистичко – полицијска академија, Београд - <i>члан Комисије</i>;</p> <p>Проф. др Јелена Матијашевић Обрадовић, ванредни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду - <i>члан Комисије</i>.</p>
Напомена:	
УДК број:	343.1:347.133.74(497.11)(043)

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD

FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY IN NOVI SAD

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Nenad Stefanović
Mentor (First name, last name, Academic degree and title, institution)	Prof. Mirko Kulić Ph.D., full professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad
Title:	PROPERTY CLAIM OF THE AGGRIEVED PARTY IN CRIMINAL PROCEEDINGS
Language of publication:	Serbian language
Physical characteristics of the dissertation:	Pages: 290 Chapters: 5 References: 180 Tables: 1 Illustrations/Figures: 0 (None) Graphs: 22 Appendices: 2
Scientific field:	Criminal Law
Key words:	Property claim, aggrieved party, criminal proceedings, material damage, non-material damage, victim, prosecutor, compensation for damage, appeal, litigation procedure
Abstract/ Resume in English language	The doctoral dissertation aims to investigate and analyze the notion of a property claim of the aggrieved party after a criminal offense had been committed.

If a criminal offense is defined as a socially dangerous/harmful act punishable by law, then it represents a form of negative human behavior. Criminal offense produces damage not only for the community or society and the state, but also for each individual aggrieved party. In case of a damage caused by committing a criminal offense, we can talk about a damage of property or goods protected by law, which may be personal (belonging to an individual), but also property rights of legal entities. All this results in criminal sanctions or penalties to the state for the committed criminal offense.

The goals of this research can be divided into scientific and practical. The scientific goal of this research is to provide an elaborate theoretical analysis of a property claim of the aggrieved party in criminal proceedings based on qualitative and quantitative analysis of legal regulations and the analysis of statistical indicators. The paper gives a positive answer to the question whether the property claim of the aggrieved party is an effective means of protecting the violated property rights of the aggrieved party. It has also been found that, in terms of cost-effectiveness and efficiency of the decision making process, it is more appropriate to decide on the basis of a filed property claim in criminal proceedings than to refer the aggrieved party to a start a lawsuit.

The practical goal of the dissertation is to get acquainted with current problems related to property claims through practical examples and using the available resources i.e. research papers and study materials. In this way, a complete picture of this institution has been obtained, so it is easier to give suggestions for corrections and potential improvement.

In accordance with the above mentioned facts, this dissertation deals with the notion of property claim from a theoretical point of view, then from the perspective of legal regulations, both in the Serbian legislation and in comparison with other legal systems, and finally also from the aspect of the application of this institution in judicial practice.

	<p>The analysis of the issue of a property claim in criminal proceedings, as the subject of this dissertation, has been systematized in the form of five chapters, together with the accompanying introduction and conclusion.</p> <p>In general, the dissertation can be divided into two main research parts. The first is theoretical, while the other one is of practical, or empirical nature.</p> <p>The first chapter of the dissertation elaborates on the notion of a person who suffered damage after a criminal offense had been committed - the aggrieved party and his/her position in criminal proceedings. Furthermore, the dissertation provides a detailed explanation of the different types of criminal proceedings and whether there are justifiable grounds to make changes and corrections to legal regulations and solutions which are currently in force, and instead of the term “aggrieved party“ in the legal context use the term victim. The characteristics of the aggrieved party and his/her role in the criminal proceedings have been clearly defined. In more specific terms, this includes the role of the aggrieved party as a private prosecutor, as a subsidiary prosecutor, the aggrieved party with a proposal for prosecution, the aggrieved party as a subject forcing the public prosecutor to start or continue with criminal prosecution and, finally, the characteristics of the aggrieved party as a witness.</p> <p>The second chapter is the part of the dissertation which deals with the legal regulations related to the aggrieved party in the criminal proceedings. His/Her position in the accusatory, inquisitorial and mixed criminal proceedings is explained and how this position is regulated in certain countries which are representative of such systems. The dissertation then focuses on the legal solutions and provisions of the Anglo-Saxon law with a particular emphasis on the law of the United States and the United Kingdom. Special attention was also given to the position of the aggrieved party in the criminal procedural law of former Yugoslavia, from its establishment to its disintegration. The last part of this chapter presents legal solutions applied in the former Yugoslav republics. The author also wanted to analyze the notion of a property claim in comparative manner. More</p>
--	---

	<p>precisely, the intention was to see how this institution is regulated in the Anglo-Saxon law, as opposed to other European countries, as well as in former Yugoslav republics with a special focus on the positive law of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Croatia and Montenegro.</p> <p>The third chapter is the central part of the dissertation, which deals with the institution of a property claim according to the current Serbian law. This chapter provides a detailed description of the notion of a property claim from the point of view of its historical development, concept, parties and objects, including the procedure for its realization. A detailed procedure for the realization of a property claim in the criminal procedure has been explained. The dissertation deals with the submission procedure of the property claim, its required content, the deadlines for submitting it, and whether the authorized person can relinquish his/her legal claim and what are the consequences of that. In the end, the dissertation discusses all court decisions which can be made on the basis of a property claim, the relationship between the property claim and the sanction of confiscating the gained property obtained by criminal offense in criminal proceedings. The thesis also analyzes how the decisions on the property claim are executed and what legal remedies for the court decision there are.</p> <p>In the fourth chapter the author provides an elaborate presentation of international acts and standards on the property claim in criminal proceedings and the right of victims of the crime to file for the compensation for the incurred damage.</p> <p>In the fifth chapter, i.e. the practical part of the dissertation, the conducted research and the results of the carried out survey are presented, together with the research results obtained in the High Court in Novi Sad, Serbia.</p> <p>After the final considerations and proposal <i>de lege ferenda</i>, the dissertation contains a list of quoted and used literature (references), as well as a review of graphic representations, tables and two appendices.</p>
Doctoral Thesis defended: (to be	

filled out by the relevant university body)	
Members of the Thesis board/committee: (First and last name, Academic degree and title, institution)	<p>Prof. Zoran Pavlović, Ph.D., full professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad - <i>President of the Commission</i></p> <p>Prof. Mirko Kulić, Ph.D., full professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad - <i>mentor</i></p> <p>Prof. Aleksandar Radovanov, Ph.D., professor emeritus, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – <i>member of the Commission</i></p> <p>Prof. Đorđe Đorđević, Ph.D., full professor, The Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade – <i>member of the Commission</i></p> <p>Prof. Jelena Matijašević Obradović, Ph.D., Associate Professor, Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – <i>member of the Commission</i></p>
Notes and remarks:	
UDK number:	343.1:347.133.74(497.11)(043)

САДРЖАЈ

СКРАЋЕНИЦЕ КОРИШЋЕНЕ У ДИСЕРТАЦИЈИ	17
УВОД.....	18
1. Предмет истраживања	18
2. Циљеви истраживања	20
3. Хипотезе истраживања.....	21
4. Методологија истраживања	21
I Глава.....	23
1. ОШТЕЋЕНИ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ.....	23
1.1. Појам и основна обележја оштећеног у кривичном поступку	23
1.1.1. Уопште о кривичном процесном праву и врстама кривичних субјеката	23
1.1.2. Врсте кривичних поступака	25
1.1.2.1. Оптужни (акузаторски) кривични поступак	25
1.1.2.2. Истражни (инквизиторски) кривични поступак.....	26
1.1.2.3. Савремени кривични поступак.....	27
1.1.3. Кривичнопроцесни субјекти.....	29
1.1.4. Обележја оштећеног у кривичном поступку	31
1.1.5. Оштећени или жртва.....	33
1.2. Својства оштећеног.....	44
1.2.1. Оштећени у својству приватног тужиоца	53
1.2.1.1. Појам приватне тужбе	53
1.2.1.2. Субјекти овлашћени на подношење приватне тужбе.....	53
1.2.1.3. Права и обавезе приватног тужиоца	56
1.2.1.4. Губитак својства приватног тужиоца.....	59
1.2.2. Оштећени као супсидијарни тужилац.....	60
1.2.2.1. Појам супсидијарног тужиоца.....	60
1.2.2.2. Ситуације у којима оштећени може постати супсидијарни тужилац.....	63
1.2.2.3. Рок за преузимање својства супсидијарног тужиоца	66
1.2.2.4. Начин настављања и преузимања кривичног гоњења од стране оштећеног као супсидијарног тужиоца.....	68

1.2.2.5.	Права и дужности оштећеног као супсидијарног тужиоца.....	68
1.2.2.6.	Губитак својства оштећеног као супсидијарног тужиоца и његових права у својству супсидијарног тужиоца.....	71
1.2.3.	Оштећени с предлогом за кривично гоњење	73
1.2.4.	Оштећени као субјект присиљавања јавног тужиоца на предузимање, односно настављање кривичног гоњења	78
1.2.5.	Оштећени у својству сведока	81
II	Глава.....	85
2.	ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ЗАКОНСКОГ РЕГУЛИСАЊА ОШТЕЋЕНОГ ЛИЦА И ЊЕГОВОГ ИМОВИНСКОПРАВНОГ ЗАХТЕВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ.....	85
2.1.	Положај оштећеног лица у акузаторском, инквизиторском и мешовитом кривичном поступку	85
2.1.1.	О разлозима историјског приказа - уопште	85
2.1.2.	Положај оштећеног лица у акузаторском (оптужном) кривичном поступку ..	86
2.1.3.	Положај оштећеног у инквизиторском (истражном) кривичном поступку	87
2.1.4.	Положај оштећеног лица у мешовитом (савременом) кривичном поступку ..	88
2.1.4.1.	Положај оштећеног лица у законодавству Савезне Републике Немачке ..	89
2.1.4.2.	Положај оштећеног лица у законодавству Француске.....	91
2.1.4.3.	Положај оштећеног лица у законодавству Руске Федерације	93
2.1.5.	Положај оштећеног у англосаксонском праву.....	94
2.1.5.1.	Законодавство Сједињених Америчких Држава	94
2.1.5.2.	Законодавство Велике Британије.....	95
2.2.	Историјски развој законског уређења оштећеног лица у југословенском кривичнопроцесном законодавству.....	98
2.2.1.	Општи осврт.....	98
2.2.2.	Законик о судском кривичном поступку из 1929. године	100
2.2.3.	Закон о кривичном поступку из 1948. године	104
2.2.4.	Законик о кривичном поступку из 1953. године	106
2.2.5.	Закон о кривичном поступку из 1977. године	109
2.3.	Приказ законских прописа о оштећеном лицу у појединим бившим југословенским републикама од њиховог осамостаљења	113
2.3.1.	Законодавство Босне и Херцеговине	113
2.3.2.	Законодавство Републике Хрватске	119
2.3.3.	Законодавство Црне Горе	128
2.4.	Историјски приказ развоја института имовинскоправног захтева у законским актима од Краљевине Југославије до данас	134

2.5.	Имовинскоправни захтев оштећеног – компаративни приказ	145
2.5.1.	Имовинскоправни захтев оштећеног у англосаксонском праву	145
2.5.2.	Имовинскоправни захтев оштећеног у земљама континенталног права.....	147
2.5.2.1.	Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичнопроцесном законодавству Савезне Републике Немачке	147
2.5.2.2.	Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичнопроцесном законодавству Француске.....	150
2.5.2.3.	Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичнопроцесном законодавству Руске Федерације.....	155
2.5.3.	Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичнопроцесном законодавству појединих бивших југословенских република	157
2.5.3.1.	Законска решења у Босни и Херцеговини	157
2.5.3.2.	Законска решења у Републици Хрватској.....	160
2.5.3.3.	Законска решења у Републици Црној Гори	163
III	Глава	166
3.	ИМОВИНСКОПРАВНИ ЗАХТЕВ ОШТЕЋЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	166
3.1.	Опште напомене.....	166
3.2.	Појам имовинскоправног захтева оштећеног и услови под којима се он може остварити у кривичном поступку	170
3.3.	Странке имовинскоправног односа.....	178
3.4.	Предмет имовинскоправног захтева	186
3.4.1.	Накнада штете.....	187
3.4.2.	Повраћај ствари.....	194
3.4.3.	Поништај одређеног правног посла	198
3.5.	Поступак за остваривање имовинскоправног захтева	201
3.5.1.	Поступак подношења имовинскоправног захтева.....	201
3.5.2.	Садржај предлога за остварење имовинскоправног захтева у кривичном поступку.....	205
3.5.3.	Рок за подношење имовинскоправног захтева	207
3.5.4.	Одустанак од поднетог имовинскоправног захтева и последице одустанка.....	209
3.5.5.	Судске одлуке на основу поднетог имовинскоправног захтева.....	212
3.5.5.1.	Досуђење имовинскоправног захтева у целости	214
3.5.5.2.	Досуђење имовинскоправног захтева делимично, а за вишак упућење на парнични поступак	214
3.5.5.3.	Упућивање овлашћеног лица да имовинскоправни захтев у целости оствари у парничном поступку	215

3.5.5.4. Упућивање овлашћеног лица да пријави имовинскоправни захтев у кривичном поступку који ће тек почети или ће га наставити надлежан суд	216
3.5.6. Привремене мере обезбеђења имовинскоправног захтева.....	217
3.5.7. Однос имовинскоправног захтева и мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом у кривичном поступку	222
3.5.8. Извршење одлуке о имовинскоправном захтеву	229
3.5.9. Правни лекови на одлуку суда о имовинскоправном захтеву	231
IV Глава	234
4. МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ АКТИ И СТАНДАРДИ О ИМОВИНСКОПРАВНОМ ЗАХТЕВУ ОШТЕЋЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ И ПРАВУ ЖРТАВА КРИВИЧНОГ ДЕЛА НА НАКНАДУ ШТЕТЕ	234
V Глава	239
5. ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО	239
5.1. Анкета.....	239
5.1.1 Анкетни упитник	239
5.1.2 Приказ резултата анкете са њиховим графичким приказом и анализом	240
5.2 Истраживање и анализа пресуда Вишег суда у Новом Саду	255
Закључна разматрања и предлози de lege ferenda	264
ЦИТИРАНА И КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	270
ПРЕГЛЕД ТАБЕЛА И ГРАФИКОНА.....	284
ПРИЛОЗИ:.....	286
Прилог 1. Анкета (анкетни упитник):	286
Прилог 2. Формулар предлога за остварење имовинскоправног захтева:	288
ТАБЕЛЕ:.....	290
Табела 1. Компаративни приказ извршених појединих кривичних дела.....	290

СКРАЋЕНИЦЕ КОРИШЋЕНЕ У ДИСЕРТАЦИЈИ

Декларација УН - Декларација о основним начелима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе власти (1985.);

ЗИО - Закон о извршењу и обезбеђењу (2015.);

ЗКП – Законик о кривичном поступку Републике Србије (2011.);

ЗКП (2001.) – Законик о кривичном поступку Републике Србије (2001.);

ЗКП БиХ - Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине (2003.);

ЗННЖ – Хрватски Закон о новчаној накнади жртвама казних дјела (2008.);

ЗОИПКД - Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела (2013.);

ЗОО – Закон о облигационим односима (1978.);

ЗПП - Закон о парничном поступку Републике Србије (2011.);

КЗС – Кривични Законик Републике Србије (2005.);

StPO - Закон о кривичном поступку Савезне Републике Немачке (*Strafprozeßordnung*) (1877.);

CIVI (*Commissions d'Indemnisation des Victimes d'Infractions*) - Комисија за накнаду штете жртвама криминалитета у Француској;

УВОД

1. Предмет истраживања

За предмет докторске дисертације одабран је институт имовинскоправног захтева који оштећени, односно лице чије је какво лично или имовинско право повређено или угрожено кривичним делом, жели да оствари у кривичном поступку. Како свака држава, у жељи да заштити своје интересе, реагује на почињена кривична дела, најпре је оштећени као субјект у том поступку био искључен као субјект у реализацији инструмената кривичног права. Међутим, од 19. века – а посебно у последњих пар деценија – кривичноправна теорија све више обраћа пажњу на оштећеног и његов положај и права у овој области.

Уколико се кривично дело дефинише као друштвено опасно дело које је забрањено правним поретком и за које је законом запређена казна, оно као такво представља један од облика негативног људског понашања које производи штету не само за друштво и државу, већ и за сваког оштећеног понаособ. Када се говори о штети која се чини извршењем кривичног дела, она се може огледати у повреди или у угрожавању правом заштићених добара, која могу бити како лична, тако и имовинска права физичких или правних лица. Све то има за последицу кривичноправну санкцију која припада држави због извршеног кривичног дела.

У прошлости се другачије гледало на заштиту интереса оштећеног јер је држава сматрала да је она тај субјект који треба да штити интересе оштећеног, а да у кривичном поступку није потребна никаква активност оштећеног. Временом се такво схватање променило и иако и данас окривљени представља централну фигуру кривичног поступка, пажња се помера и према оштећеном. Полако се уврежило схватање да и оштећени треба активно да учествује у поступку који се води против извршиоца кривичног дела и да се тако може боље и ефикасније остварити морална сатисфакција оштећеног, али и накнада штете која је причињена извршењем кривичног дела. На тај начин се оваквим приступом даје и већи допринос остваривању саме сврхе кривичног поступка.

О положају оштећеног кривичним делом постоји велики број аката међународног карактера у којима доминира став да је учешће оштећеног у кривичном поступку нужно и да је позитивним законодавством неопходно обезбедити што већи број правних инструмената који му стоје на располагању у остваривању и заштити повређених и угрожених права. Како се годинама радило на унапређењу положаја оштећеног кроз законска решења, данас смо у ситуацији да се положај и права оштећеног не налазе више на маргинама поступка. Штавише, пажњу на оштећеног све више обраћају суд, други учесници у поступку, али и удружења и организације које за делатност имају заштиту људских права. Због тога је са сваком изменом кривичног процесног законодавства оштећени добијао све већа овлашћења у поступку, признавала су му се нека нова права или су проширивана постојећа.

Предмет истраживања ове дисертације представља имовинскоправни захтев који оштећени остварује у кривичном поступку. Међу бројним разликама које постоје између грађанског и кривичног поступка једна од најбитнијих јесте да се грађански поступак покреће на иницијативу заинтересоване странке (начело диспозитивности), док се кривични покреће по службеној дужности, тј. *ex officio* (са изузетком кривичног гоњења по приватној тужби о чему ће такође бити речи у дисертацији). Странке у грађанском поступку овлашћене су да доставе суду сву чињеничну грађу, али имају и право да током поступка слободно располажу тужбеним захтевом (нпр. да повуку тужбу или да се одрекну тужбеног захтева) што у кривичном поступку није могуће јер је у њему заступљено истражно (инквизиционо) начело по ком након што оптужница ступи на правну снагу нема могућности да се даље диспонира са процесним радњама. У адхезионом поступку оштећени, али и његови наследници могу захтевати да кривични суд одлучи о последицама кривичног дела које су грађанскоправног карактера. Оштећени није обавезан да покрене овај поступак, а исто тако је могуће да суд одбије оптужницу или донесе нпр. ослобађајућу пресуду. Уколико из ових или било ког другог законитог разлога дође до прекида кривичног поступка, оштећени неће изгубити право да истакне своје захтеве и покуша њихово остварење пред грађанским судом. Кривични суд ће усвојити тужбени захтев у адхезионом поступку само уколико у кривичном поступку осуђујућом пресудом оптуженог огласи кривим. Грађански суд обавезује само осуђујућа правоснажна пресуда кривичног суда, и то како у погледу постојања кривичног дела тако и у погледу постојања кривичне

одговорности учиниоца кривичног дела. Међутим, грађански суд није везан у погледу облика и степена кривице, као ни у погледу висине штете јер се на кривицу различито гледа у грађанском и кривичном материјалном праву. На одлуку кривичног суда којом се оштећени упућује на парницу како би остварио свој имовинскоправни захтев – оштећени нема право жалбе.

2. Циљеви истраживања

Основни циљеви истраживања предложене дисертације јесу:

- I. Научни – циљ истраживања јесте да се на основу квалитативне и квантитативне анализе правних прописа и анализе статистичких показатеља изврши теоријска елаборација имовинскоправног захтева оштећеног у кривичном поступку. У овим раду ће се покушати утврдити да ли је имовинскоправни захтев оштећеног ефикасно средство у заштити повређених, тј. угрожених имовинских права оштећеног. Да ли је целисходније о том захтеву одлучивати у кривичном поступку или пак оштећеног упућивати на парнични поступак? Да ли постоји потреба за формирањем неког посебног фонда из којег би се исплаћивала накнада штете оштећенима, тј. жртвама кривичног дела, а који би био ефикаснији од постојећег? Притом ће се извршити преглед и анализа савремених решења у области имовинскоправног захтева.
- II. Практични – детаљном анализом судских предмета и постојеће научне грађе понудиће се сугестије на постојећа законска решења у вези са институтом имовинскоправног захтева оштећеног.

Очекивани резултати ће превасходно зависити од спроведеног истраживања, а које ће бити извршено на следећи начин:

- у судовима ће се извршити увид у предмете у којима је расправљано о имовинскоправном захтеву оштећеног,
- други део истраживања обухватиће резултате добијене на основу анкетног упитника,

- трећи вид истраживања ће представљати приказ судске праксе и пресуда у којима се одлучивало по основу поднетог имовинскоправног захтева.

Анализом добијених података ће се стећи потпунија слика о имовинскоправном захтеву, о његовој учесталости у поступцима, али и о ефикасности овог института. На тај начин ће се сагледати могућа унапређења и указати на побољшања *de lege ferenda*.

3. Хипотезе истраживања

Радна хипотеза:

Постоји корелација између почињених кривичних дела у којима је причињена штета и броја поднетих имовинскоправних захтева.

Посебне хипотезе истраживања:

- број кривичних дела у којима је причињена материјална, тј. нематеријална штета је у порасту;
- број имовинскоправних захтева оштећеног поднетих против државе Србије је мањи у односу на оне поднете против физичких и правних лица;
- кривични судови избегавају расправљање о имовинскоправном захтеву и оштећеног упућују на парнични поступак;
- постоји потреба за унапређењем кривичнопроцесне легислативе у Србији.

4. Методологија истраживања

У жељи да се што потпуније сагледа проблематика имовинскоправног захтева и да се дође до што поузданијих резултата употребиће се различити методи од којих су најзначајнији:

- историјски метод, који ће помоћи да се сагледа овај институт и његов развој током 20. и почетком 21. века;
- метод који је у јасној корелацији са историјским јесте компаративни метод, којим се уз помоћ знања и искуства других законодавстава могу извући корисни

закључци у вези са овим институтом – његовом проблематиком и решењима у другим државама и законодавствима, што би могло помоћи приликом предлагања нових, напредних решења у нашем законодавству;

- у циљу критичке анализе искустава из праксе користиће се емпиријски метод, као и квалитативни и квантитативни статистички метод. Њима ће се представити резултати из судске евиденције на основу судских предмета у којима је расправљано о имовинскоправном захтеву оштећеног, а који су добијени на увид, као и на основу резултата добијених из анкетног упитника;
- на крају, потребно је напоменути да ће се применити и индуктивни и дедуктивни метод. Индуктивни метод подразумева да ће се анализом појединачних чињеница доћи до закључака о општем суду, тј. да ће се од запажања конкретних појединачних случајева доћи до општих закључака, док ће се дедуктивним методом из општих судова извести посебни и појединачни закључци.

Коришћење наведених метода не искључује употребу и других метода у раду јер се само комплементарном применом свих метода може доћи до објективне слике о институту имовинскоправног захтева оштећеног у кривичном поступку.

І Глава

1. ОШТЕЋЕНИ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

1.1. Појам и основна обележја оштећеног у кривичном поступку

1.1.1. Уопште о кривичном процесном праву и врстама кривичних субјеката

Кривично процено право могуће је најкраће дефинисати као грану законодавства тј. систем правних прописа која садржи одредбе које уређују кривични поступак у циљу решавања и расветљавања неке кривичне ствари. Ово би уједно била и најједноставнија дефиниција узимајући у обзир да су се током историје јављале различите дефиниције кривичног процесног права: од Томе Живановића који се ослањао на кривичнопроцесни однос (јуристички појам кривичног процесног права), преко неких савремених аутора који су дефицију заснивали на кривичнопроцесној радњи (реалистички појам кривичног процесног права), све до треће групе аутора који су истовремено узимали у обзир и кривичнопроцене радње и кривичнопроцесни однос при дефинисању кривичног процесног права (мешовити појам кривичног процесног права).

Дефиниција кривичног процесног права која се у светлу ове дисертације чини најактуелнијом јесте дефиниција професора Милана Шкулића. Он ју је базирао на субјектима који у кривичном поступку остварују своје процесне функције, а која гласи: *„Кривично процесно право представља скуп правних прописа којима се уређује правни и процесни положај субјеката преткривичног и кривичног поступка, те омогућава да ти субјекти у складу са законом остварују основне процесне функције, у циљу реализације својих права и дужности, те у раду доношења одлуке којом се решава ствар која је предмет кривичног поступка.“*¹

---

¹ Шкулић, М. (2015). *Кривично процесно право*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, стр.4.

Из наведене дефиниције се види да кривичнопроцесни субјекти представљају *conditio sine qua non* сваког кривичног поступка, те самим тим оправдавају и сврху његовог постојања.

Како у кривичном поступку постоје главне и споредне функције, њиховом постојању корелативна је и подела на кривичнопроцене субјекте. Па тако, функцији оптужбе субјектни еквивалент би био – овлашћени тужилац, функцији одбране – окривљени, док би се за функцију вођења кривичног поступка и пресуђења тј. доношења одлуке која решава предмет кривичног поступка везао кривични суд. Дакле, под главне тј. примарне субјекте кривичног поступка могли би подвести три субјекта: овлашћеног тужиоца, окривљеног и кривични суд.

Међутим, у поступку се могу појавити и други, споредни субјекти и то: оштећени, који у поступку реализује нека своја права, сматра се најбитнијим споредним кривичнопроцесним субјектом. Сем њега, ту су и орган старатељства (који се се јавља у поступцима према малолетницима) као и „физичко и правно лице ком треба да се изрекне мера одузимања имовинске користи која је проистекла из кривичног дела окривљеног.“²

Осим наведених, главних и споредних субјеката, у кривичном поступку се могу појавити и учесници у кривичном поступку који се не сматрају процесним субјектима, а то су: сведоци и вештаци, пуномоћници и законски заступници странака, бранилац окривљеног, тумачи, преводиоци, органи унутрашњих послова итд.

Евидентно је да у кривичном поступку фигурира велики број кривичнопроцесних субјеката који су носиоци извесног фонда права и дужности са чијом се реализацијом и применом остварује сврха и задатак кривичног процесног права, а то је делотворна заштита најважнијих вредности и добара у једном друштву од оних понашања која их угрожавају и повређују. Ово би уједно била сврха и циљ кривичног права уопште, како кривичног материјалног, затим посебног дела кривичног права и на крају кривичног процесног права. Да би тај циљ био остварен нужно је постојање правних правила која би утврдила сврху, начин, форму и „ток кривичног поступка.“³ Наиме, у општем делу кривичног права се дефинише општи појам кривичног дела, прецизирају услови неопходни за постојање

² О субјектима који се све могу појавити као учесници у кривичном поступку погледати више: Петрић, Б. (1987). Правни положај личности у кривичном поступку. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 18 (1–3), 297–301.

³ Кобе, П. (1985). Улога оштећеног у покретању и у току кривичног поступка. *Правни живот*, 35 (10), стр. 904.

противправног дела које је законом предвиђено као кривично дело, те се утврђује систем и класификација кривичних санкција. Посебни део кривичног права дефинише и систематизује кривична дела.

Међутим, уколико се жели у сваком конкретном случају утврдити да ли кривично дело постоји или не, да ли је учинилац коме се дело ставља на терет то дело заиста учинио и уколико јесте која ће му се кривична санкција изрећи, неопходно је да постоји кривично процесно право тј. правила кривичног поступка.

1.1.2. Врсте кривичних поступака⁴

У циљу бољег разумевања процесног положаја оштећеног неопходно је навести и објаснити које све врсте кривичних поступака постоје и какав је положај оштећеног у њима, што нам даје и добру основу за схватање разлика које постоје у данас два доминантна кривичнопроцесна система: континентално-европском и англосаксонском (адверзијалном) кривичном поступку.

1.1.2.1. Оптужни (акузаторски) кривични поступак

Овај поступак је карактеристичан за период робовласништва и рани период феудализма, а карактерише га оптужно начело и доминантна функција тужиоца. Поступак се манифестовао у виду спора између две равноправне странке – тужиоца и оптуженог пред судом који је имао обавезу да реши спор. „Тужбом овлашћеног тужиоца покретан је кривични поступак, а у улози тужиоца најчешће се налазио оштећени.“⁵ Једна од особености акузаторског кривичног поступка била је и популарна тужба (*actio popularis*) коју је могао да поднесе било који грађанин у циљу заштите колективних интереса.

Друга страна у поступку је био оптужени, тј лице против ког је тужилац поднео тужбу. У тужби је тврдио да је оптужени починио кривично дело и тражио од суда да га

---

⁴ Види више: Bajer, V. (1980). Jugoslavensko krivično procesno pravo. Knj. 1: Uvod u teoriju krivičnog procesnog prava. Zagreb: Školska knjiga & Bajer, V. (1980). Jugoslavensko krivično procesno pravo. Knj. 2: Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku. Zagreb: Školska knjiga.

⁵ Шкулић, М. (1996). Један поглед на положај оштећеног у кривичном поступку. У: Ј. Ћирић (ур.), Теоријски и практични проблеми југословенског казненог законодавства: зборник радова. Београд: Институт за криминолошка истраживања стр.227-229.

за то дело казни. Цео терет доказивања се налазио у рукама тужиоца и оптужени није имао удела у доказном поступку.

Суд, као трећа странка у поступку, је имао објективан положај у смислу да није смео да покрене поступак нити у њему да прикупља доказе већ само да на основу изнетих доказа на главном претресу донесе пресуду у корист тужиоца или оптуженог.

1.1.2.2. Истражни (инквизиторски) кривични поступак

Овај кривични поступак је карактеристичан за период средњег века и назив му потиче од латинске речи *inquisitio* – истрага, из чега се може увидети и његова суштина. Садржински посматрано овај поступак представља супротност оптужном поступку јер је био заснован искључиво на истрази.

Истрага, коју је водио истражитељ, је била подељена на два дела: општу (генералну) и посебну (специјалну). „У општој истрази, окривљени је био у својству осумњиченог, тако да је испитиван а да није знао које дело му се ставља на терет и зашто се окривљује. У специјалној истрази окривљени је у току испитивања упознаван са делом за које се окривљује и истражитељ је од њега настојао да добије признање, због тога што је признање било најјачи доказ, тзв. краљица доказа (*regina probandi*). Да би истражитељ добио признање од окривљеног, њему је законом била дозвољена примена мучења (тортуре) према окривљенима.“⁶

Положај суда је такође био другачији у односу на оптужни поступак, јер је суд доносио пресуду само на основу документације достављене од стране истражитеља. Није било доказног поступка нити могућности да се окривљени брани пред судом. Суд је доносио једну од три пресуде: ослобађајућу, осуђујућу или пресуду којом је окривљени остајао под сумњом, те се нови поступак против њега могао било кад поново покренути. У овом поступку функција одбране се није налазила у рукама оштећеног, који није имао готово никаква процесна овлашћења. У рукама суда налазиле су се све три процесне функције:

---

⁶ Матијашевић-Обрадовић, Ј. (2016). *Кривично процесно право Општи део*, Нови Сад: Универзитет Привредна академија у Новом Саду, стр.27.

оптужба, одбрана и суђење, што свакако није у складу са савременим демократским принципима и заштитом личних слобода и права грађана.

1.1.2.3. Савремени кривични поступак

Преломну тачку у напуштању инквизиторског и прелазак на савремени кривични поступак представља Француска буржоаска револуција 1789. године.

У савременом кривичном поступку су присутни и расправно и оптужно начело, а поступак се дели у два дела: припремни и главни поступак.

Јавни тужилац је главни иницијатор кривичног поступка и он у претходном поступку покушава да утврди да ли је кривично дело учињено и ко је његов учинилац. Након тога следује главни кривични поступак који се води на главном претресу, пред судом, где се утврђују све релевантне чињенице.

По окончању главног претреса судско веће се повлачи и без присуства јавности доноси одлуку.

За разлику од инквизиторског поступка, функције оптужбе, одбране и суђења су раздвојене и оне су додељене различитим субјектима: јавном тужиоцу, оштећеном, окривљеном и суду.

У западној цивилизацији доминирају два велика правна система: континентално-европски и англосаксонски.

а) За континентално-европске кривичне поступке је карактеристично да у истрази постоје јаки инквизиторски елементи, али уз поштовање права на одбрану и у тој фази кривичног поступка. „У овом типу поступка су основне кривичнопроцесне функције строго одвојене, али јавни (државни) тужилац ипак није права, односно типична странка, јер је он, као државни орган, дужан да осим страначких интереса утемељених на функцији оптужбе, штити и опште интересе, а пре свега интерес који произлази из начела истине, па сходно томе, на пример, он мора осим доказа који терете окривљеног, прикупљати и доказе у прилог његовој одбрани, односно мора их имати у виду. Поред тога, сам суд је доказно изузетно активан, он по правилу сам изводи све доказе током суђења, уз давање мање или веће доказне улоге и самим странкама, а није ограничен доказним предлозима странака, већ има право и дужност сопствене доказне иницијативе. Наш кривични поступак је до недавно, тј. до доношења и потпуне примене ЗКП-а из 2011. године, слично као и на пример,

кривични поступци Савезне Републике Немачке и Француске, али и низа других европских држава, припадао овом типу поступка.“⁷

б) „За англосаксонске, односно адверзијалне (страначке) типове поступка, је карактеристично да је суд у доказном смислу веома пасиван, тако да је извођење доказа у основи препуштено странкама, док се суд претежно фокусира на процену која је странка у „доказном двобоју“ пред њим била успешнија. Суђење почиње презентирањем доказа оптужбе, на које одбрана у одређеним процесним формама одговара, односно има прилику да даје одговор, да би се потом, изводили докази одбране, уз могућност да на њих одговара тужилац, док суд има веома ограничене могућности током извођења доказа. Саслушање, односно испитивање током суђења је страначког карактера, тако да одређеног сведока прво саслушава странка која га је позвала (*examination-in-chief*), а затим противстранка (*cross-examination* – унакрсно саслушање), а потом долази до поновног саслушања сведока од странке која га је позвала (*re-examination*). У суштини су типични адверзијални кривични поступци веома слични парничном поступку, односно грађанском поступку уопште.“⁸

Међутим, данас у свету више не постоји тако строга подела, јер многи европско-континентални кривични поступци садрже институте преузете из адверзијалних поступака, а најбољи пример за то је институт окончања кривичног поступка базираног на споразуму тужиоца и окривљеног о признању кривице. (*plea bargaining*, тј. *deal*). Са друге стране и неки адверзијални поступци усвајају решења из континентално-европских поступака који се огледају углавном у давању већих овлашћења јавном (државном) тужиоцу.

„Што се тиче положаја оштећеног у овим поступцима евидентна је разлика јер у континентално-европском кривичном поступку оштећени има велику улогу.“⁹ У неким системима оштећени може да постане и супсидијарни тужилац чак и за кривична дела која се, по правилу, гоне по службеној дужности од стране јавног тужиоца. Такође, постоје и кривична дела која се гоне искључиво по предлогу оштећеног или по приватној тужби. Чак и када није овлашћени тужилац, оштећени располаже бројним процесним правима као нпр.

⁷ Шкулић, М. (2013). Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка. *CRIMEN (IV)* 2/2013, 176-234, стр.177.

⁸ Ибид., стр 178.

⁹ Шкулић, М. (2000). Оштећени у кривичном поступку: како побољшати његов положај? *Темида*, 3 (3–4), стр. 5–8.

правом да предлаже доказе и учествује у њиховом извођењу. У арсенал ових права спада и могућност да оствари имовинскоправни захтев.

Са друге стране, у адверзијалним поступцима, оштећени не може да има својство овлашћеног тужиоца, нити има могућност да предлаже доказе у кривичном поступку. Оштећени се у поступку појављује у својству сведока кога странке „агресивно“ испитују. Што се тиче имовинскоправног захтева – оштећени не може да га остварује у кривичном већ евентуално у грађанском поступку.

1.1.3. Кривичнопроцесни субјекти

Кривични поступак представља један дуготрајан процес у ком се кроз одређене фазе покушава решити спорна ситуација настала поводом извршеног кривичног дела. У њему учествује велики број субјеката који у поступку имају одређене функције, односно одређен скуп права и обавеза са чијом се реализацијом уједно и остварује задатак кривичног процесног права.

У теорији кривичног процесног права подељена су мишљења о класификацији кривичнопроцесних субјеката. Најуже схватање под кривичнопроцесним субјектима подразумева само она лица која су неопходна за заснивање, ток и окончање кривичног поступка, а то су овлашћени тужилац, окривљени и суд. Друго, мало шире схватање полази од тога ко све у поступку има кривичнопроцесне функције. По овом схватању, под кривичнопроцесним субјектом би се сматрали сви субјекти који имају кривичнопроцесне функције, како основне тако и споредне. Коначно, треће схватање, које је уједно и најшире према ком својство кривичнопроцесног субјекта има свако лице које на било који начин учествује у кривичном поступку, па и публика која присуствује главном претресу. Стога се јавила потреба за јединственом дефиницијом појма кривичнопроцесног субјекта која би била заснована на обележјима која су заједничка и својствена свим учесницима у поступку. У том смислу кривичнопроцесни субјекат би се могао дефинисати као процесно способно физичко или правно лице које, на основу законом прописаних права и дужности, у

кривичном поступку врши одређену функцију, са циљем остваривања кривичнопроцесног задатка.¹⁰

На основу овакве дефиниције се могу извући основна обележја кривичнопроцесног субјекта:

а) У својству кривичнопроцесног субјекта се могу појавити и физичка и правна лица. Међутим, у својству неких субјеката могу се појавити само физичка лица (нпр. правно лице не може бити сведок), док неки кривичнопроцесни субјекти могу бити само правна лица (нпр. суд).

б) Друго обележје кривичнопроцесних субјеката је њихова процесна способност која се састоји од стварне и оперативне легитимације. Стварна легитимација је однос субјекта према кривичној ствари. Нпр. једно лице може бити стварно легитимисано у својству окривљеног само ако постоји довољан степен сумње да је то дело извршило. Оперативна легитимација заснива се на узрасту и душевном здрављу неког лица тј. да ли може своја права и дужности самостално да реализује. Ако оно не поседује оперативну легитимацију права и дужности ће остварити преко законског заступника.

ц) Треће својство је да кривичнопроцесни субјекти поседују извештан фонд права и дужности које предузимају у поступку.

На основу наведеног могуће је извршити класификацију кривичнопроцесних субјеката и утврдити место оштећеног у тој подели.

Како је евидентан већи број кривичнопроцесних субјеката који располажу другачијим правима и дужностима у поступку, мишљења смо да би најадекватнији критеријум за класификацију била врста делатности, односно функција коју кривичнопроцесни субјекат има у кривичном поступку. На основу тога подела би гласила на главне и споредне субјекте.

Главни субјекти би били: окривљени (са функцијом одбране), овлашћени тужилац (са функцијом оптужбе), и суд (са функцијом суђења).

Споредни (помоћни) субјекти би у том случају били сви они субјекти који нису овлашћени тужилац, окривљени и суд. А то су: оштећени, сведоци, вештаци, тумачи, законски заступници и пуномоћници, овлашћена службена лица из полиције и други.

---

¹⁰ Бејатовић, С. (2016). *Кривично процесно право: према Законнику о кривичном поступку из 2011.године*. Београд: Службени гласник, стр.126.

У теорији кривичног процесног права постоје и другачија мишљења која споредне субјекте називају кривичнопроцесним учесницима, узимајући у обзир природу њихових интереса у кривичнопроцесној ствари.¹¹

1.1.4. Обележја оштећеног у кривичном поступку

Историјски посматрано положај оштећеног је у прошлости био у великој мери неповољнији од данашњег. Није се водило рачуна о његовим правима и интересима, а како не спада у главне процесне субјекте ни законодавац се није у великој мери обазирао на његов положај. Интереси оштећеног би требало да се пажљиво и озбиљно разматрају јер је суд у обавези да му пружи одговарајућу заштиту материјалних и моралних интереса.

Српско кривично процесно право на оштећеног је увек гледало као на институт који је одређен и регулисан законом. Такав је случај и са најновијим Закоником о кривичном поступку из 2011. године (у даљем тексту ЗКП) у ком се наводи: „Оштећени је лице чије је лично или имовинско право повређено или угрожено кривичним делом“¹²

„Сложеност положаја оштећеног у кривичном поступку произилази из чињенице да је његово грађанско право повређено или угрожено учињеним кривичним делом. Ово грађанско-кривично двојство утиче и на процесни положај оштећеног који, у случају када се кривични поступак води по оптужби јавног тужиоца, може поднети имовинскоправни захтев.“¹³

У лична права, између осталог спадају: право на живот, право на физички и психички интегритет, на достојанство личности, слобода и безбедност, правна сигурност,¹⁴ приватност, слобода кретања, неповредивост стана, тајност писама и других средстава општења, слобода изражавања, окупљања и удруживања, право на рад, брак и бирачко право.

¹¹ Димитријевић, Д.В. (1986). *Кривично процесно право* (9. изд.) Београд: Научна књига, стр.81.

¹² Законик о кривичном поступку Републике Србије. (2011). Службени гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014, члан 2 став 1 тачка 11.

¹³ Илић, Г. (2011). Оштећени и стандарди људских права у кривичном поступку, *Анали Правног факултета у Београду*, година LX, 2/2012. стр.143.

¹⁴ О значају правне сигурности и утицају новог ЗКП-а на правну сигурност видети више: Илић, Г. (2014). Законик о кривичном поступку и правна сигурност или неколико примера колебања праксе под утицајем Законика о кривичном поступку, *Наука, безбедност, полиција* br. 3, стр. 28.

У имовинска права спадају: стварна и облигациона права, укључујући ауторска права и право на накнаду штете.

Као услов да би се неко појавио у кривичном поступку у својству оштећеног потребно је да се испуне два услова кумулативно:

- да је извршено кривично дело и
- да је извршењем тог кривичног дела дошло до повреде или угрожавања неког личног или имовинског права, и то без обзира да ли из истог потиче право на имовинскоправни захтев и да се он остварује у кривичном поступку или не.¹⁵

Својство оштећеног могу да имају како физичка тако и правна лица.

Неопходно је нагласити да се појам оштећеног у кривичнопроцесном смислу разликује од појма оштећеног у кривичноправном смислу (пасивног субјекта кривичног дела). Кривичнопроцесни појам оштећеног другачији је и шири од појма пасивног субјекта кривичног дела. „Постоје оштећени који нису истовремено и пасивни субјекти кривичног дела, као што има и пасивних субјеката кривичног дела који јесу оштећени у кривичноправном смислу, али се не могу појавити у кривичном поступку.“¹⁶

Кривично процесно право и независно судство су најбитнији инструменти у заштити друштва и грађана од криминалитета и криминалних појава, али и гарант заштите повређених и угрожених права грађана. У том смислу се и може говорити о положају и праву оштећеног у кривичном поступку, где он од друштва очекује да му буде пружена заштита поводом извршеног кривичног дела. Наиме, извршењем кривичног дела повређују се или угрожавају нечија лична и имовинска права. Увођење оштећеног у кривични поступак има за циљ да се му се тиме омогући да путем суда оствари заштиту својих повређених и угрожених права. Такође се настоји остварити извесни *restitutio in integrum*, односно жели се успоставити фактичко и правно стање које је постојало пре извршења кривичног дела. Тиме се на неки начин остварује како материјална тако и морална сатисфакција за оштећеног који је био жртва извршеног кривичног дела. У том смислу све

¹⁵ Бејатовић, Станко, оп.цит., стр.128.

¹⁶ Симић-Јекић, З. (1982). *Кривично процесно право СФРЈ (друго и измењено издање)*. Београд:Привредна штампа, стр.92.

је више расправља на тему да ли је положај оштећеног у кривичном поступку адекватно решен или би оштећеног требало адекватније третирати у поступку.¹⁷

1.1.5. Оштећени или жртва

У далекој прошлости, пре настанка државе какву данас познајемо, за примену закона и одржање реда били су задужени појединци. Када би било извршено неко кривично дело спор би се решавао између укључених страна, а циљ је био да извршилац надокнади штету коју је причинио извршењем кривичног дела. У неким случајевима нпр. најтежих кривичних дела, жртва је могла да тражи освету, а ако није могла сама да се освети, то право је припадало жртвиној породици. Освета је била централни концепт раних правних система.

Настанком савремене државе и модерних правних система тежиште се са жртве кривичног дела пребацује на учиниоца и државу.¹⁸ Кривично дело не представља више само напад на жртву, већ је то превасходно напад на државу, њене норме и морал. Због тога држава „краде конфликт“ од жртве и преузима га у своје руке. Кривично дело данас више није само напад на жртву лично већ напад на друштвене норме које су изражене кроз законе. Кривично дело данас представља напад на све грађане и њихове уставом загарантоване вредности.

Након Другог светског рата у свету наступају крупне промене, а једна од њих је и екстремна урбанизација. Паралелно са њом, а као резултат повећаног животног стандарда, расте и стопа криминалитета. Крупније миграције становништва мењају популациону структуру, мења се систем норми као и улога породице и цркве. Све то доводи до тога да се са повећањем стопе криминалитета смањује број расветљених кривичних дела.

Како у борби против криминалитета крајњу одговорност сноси држава, она уједно има и монопол над санкционисањем насиља, али и одговорност у случају високе стопе криминалитета. Услед повећања криминала у свету и броја нерасветљених случајева јавиле су се иницијативе за новим приступом који би на адекватнији начин решио овај крупан

---

¹⁷ О положају оштећеног у кривичном поступку и његовој улози као могућем тужиоцу видети више у: Јанковић, Н. (2013). Положај оштећеног као могућег тужиоца у кривичном поступку. *Бранич: часопис Адвокатске коморе Србије*, 126 (1–2), 13–28.

¹⁸ Стефановић-Златић, М. (1962). Положај оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 10 (1–2), стр. 99–100.

проблем савременог друштва. „Адекватан однос надлежних државних органа према жртвама криминалитета, који свакако подразумева поштовање права жртава, може да утиче на веће поверење грађана у спремност и ефикасност државе у решавању конкретних случајева.“¹⁹ Покрети за заштиту права жена шездесетих година прошлог века тражили су адекватнију заштиту жене као жртве кривичног дела, а посебно код неких облика кривичних дела као нпр. кривично дело силовања или насиља у породици. Бројне анкете су указивале да постоји велики број кривичних дела која нису ни пријављена па самим тим ни процесуирана што је указивало на још гору статистику. Због тога се пажња све више усмеравала ка оштећеном односно ка жртви кривичног дела. Појавиле су се иницијативе које су захтевале да се лицима које се прогласе жртвама дају већа овлашћења у поступку, а све у циљу заштите њихових личних права, али и смањења стопе криминала.

У процесној теорији је било покушаја да се начини разлика између термина жртве и оштећеног, али се у томе баш и није успело. Као основни критеријум за њихово разликовање обично се узима врста повређеног права: личног или имовинског. Најприхватљивије је становиште да се за појам жртве (*victim*) најчешће везују лица чија су лична права повређена извршеним кривичним делом. Са друге стране, под оштећеним лицем (*injured party*) се сматра лице чија су имовинска права повређена.

Крајем шездесетих година двадесетог века, угледни професор са Станфорд универзитета – Херберт Пакер, изложио је у свом делу *The Limits of the Criminal Sanction*²⁰ два теоријска модела кривичног поступка: *crime control* и *due process* у којима није било говора о положају жртве кривичног поступка.²¹ Ово звучи парадоксално посебно ако се узме у обзир да је баш у том периоду (1968. године) био актуелан покрет за заштиту права жртава у кривичном поступку.

По *crime control* моделу:

¹⁹ Ђопић, С. (2003). Жртве криминалитета у систему државне (кривичноправне) реакције, *Темид* бр.3/2003. стр.19.

²⁰ Packer, H. (1968). *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford: University Press. Str. 159-160; 163-165.

²¹ Види више: Beloof, D. E. (1999). The third model of criminal process: the victim participation model. *Utah Law Review*, (2), 299–330.

1. најважнија функција кривичног правосуђа требало би да буде репресија над извршиоцима кривичних дела, јер су јавни поредак, ред и мир неопходан услов за слободно друштво;
2. већи акценат треба ставити на проширење полицијских овлашћења приликом лишења слободе, претраге места злочина и истраге;
3. уколико полиција осумњиченог лиши слободе, а тужилаштво прими кривичну пријаву – оптужени би се сматрао кривим, јер се утврђивање чињеница од стране полиције и тужилаштва сматра веома поузданим;
4. главни циљ кривичног поступка јесте да се открије истина или да се прикупи довољно чињеница које поткрепљују чињеничну основу кривице оптуженог.

Са друге стране, *due process* модел је сушта супротност претходном моделу и он предвиђа следеће:

1. као најзначајнија функција кривичног поступка намеће се правичан поступак, а не репресија над извршиоцима кривичних дела;
2. у центру интересовања треба да буду права оптуженог, а не права жртве, јер о томе говори и *Bill of Rights* (Амерички закон о правима – првих десет амандмана на Устав САД донет 1791. године);
3. полицијска овлашћења треба да буду ограничена како би се спречила репресија над грађанима;
4. како би се осигурала доследност и праведност у процесу остваривања правде, кривични поступак треба да буде у служби заштите невиних, односно осуде кривих;
5. суштина овог модела заснива се на чињеници да грађани имају нека апсолутна права, те да не могу бити лишени живота, слободе или имовине без одговарајуће законске процедуре и заштите.

Изостављање жртве из ова два модела могуће је објаснити конфликтом који може да настане између интереса жртве и интереса јавног тужиоца за ефикаснијим гоњењем. Ово се односи на *crime control* модел. Са друге стране, у *due process* моделу сукобили би се

интереси жртве и права одбране, при чему би много већа тензија постојала у овом другом случају, а огледала би се у интензивном сукобу између жртве и оптуженог. Највећа замерка овом концепту огледа се у приговорима који се ослањају на аргументе који истичу да би се на овај начин жртва користила кривичним поступком као средством одмазде према оптуженом за претрпљене повреде права извршене кривичним делом.

Као последица свега тога појавио се нови теоријски концепт *victim participation* – модел који се базира на правичности према жртви, односно који инсистира на уважавању и достојанству жртве.²² Највећи утицај на ово схватање имале су виктимолошке школе (које инсистирају на правима жртава кривичног дела), али и интензивно доношење националних и међународних аката о људским правима. Међу најзначајнијим су Међународни пакт о грађанским и политичким правима²³ и Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода.²⁴

Посматрана кроз призму заштите основних људских слобода и права, значај Европске конвенције о људским правима²⁵ се огледа у томе да она предвиђа обавезу сваке државе да осигура право на живот сваком грађанину успостављањем кривичног законодавства.²⁶ Такође, државе су у обавези да предузимају превентивне мере у циљу заштите појединаца чији су живот или телесни интегритет угрожени туђим криминалним актима.

Када се говори о заштити права жртава, треба споменути и Европску конвенцију о накнади штете жртвама насилних кривичних дела (*European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crimes – European Treaty Series – No. 116*). Ова конвенција се заснива на обавези државе да надокнади штету жртвама кривичног дела. Иако је донета још

²² „Стандарди права на правично суђење представљају једно од основних мерила за оцену да ли су и у којој мери остварени идеали владавине права у одређеној држави.“ Види: Илић, Г. (2011). *Право на образложену судску одлуку*, CRIMEN (II) 2/2011. стр.241.

²³ Југославија је Међународни пакт о грађанским и политичким правима (International Covenant on Civil and Political Rights) ратификовала 29.јануара 1971.године, Службени лист СФРЈ бр.7/71.

²⁴ Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) је постала део правног система Југославије 2003.године доношењем Закона о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода са додатним протоколима уз пар каснијих измена, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, 9/03, 5/05, 7/05 – исправка *Службени гласник РС – Међународни уговори*, 12/10.

²⁵ *European Convention on Human Rights*. (1950). Доступно на: www.echr.coe.int

²⁶ Ибид., члан 2 став 1.

1983. године и с обзиром да ју је потписао велики број чланица Савета Европе – јако мали број држава ју је и ратификовао, што је могуће објаснити на два начина: или су државе уверене да им је законодавство адекватно у овој области или постоји извештан страх од преузимања нових обавеза.

Од међународних докумената значајни су још: Декларација о основним начелима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе власти²⁷ (у даљем тексту: Декларација УН) и Основни принципи и смернице за право на правни лек и обештећење жртава тешких кршења међународног хуманитарног права и озбиљне повреде међународног хуманитарног права²⁸

„Декларација о основним начелима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе власти одражава дух времена у коме је настала. Није случајно да је у току исте 1985. године, Савет Европе – наднационална организација основана првенствено да би промовисала људска права – усвојио Препоруку бр. Р(85)11 о положају жртава у оквиру кривичног права и кривичног поступка.“²⁹

Декларација УН дефинише жртву као: „Особу која је самостално или колективно претрпела штету, укључујући физичке или менталне повреде, емоционалну патњу, економски губитак или значајно нарушавање својих основних права, услед чињења или нечињења које представља кршење неког од кривичних закона земље чланице, укључујући и оне законе којима се злоупотреба власти прописује као кривично дело.“ Интересантно је да Декларација УН под жртвом не подразумева само особу која је непосредно претрпела неку штету извршењем кривичног дела него и „ужу породицу или лица зависна од непосредних жртава, као и особе које су претрпеле штету приликом покушаја да помогну жртви у невољи или да спрече наношење штете трећем лицу.“ (члан А став 1 и 2 Декларације).

„Декларација УН се често назива “*Magna Carta*” права жртава. Овај највиши израз признања је оправдан из више разлога. Прво, Декларација УН је послужила као пример за различите регионалне политичке ентитете да следе овај приступ. Такође, поједини

²⁷ Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power – GA Res. 40/34, Annex 1985.

²⁸ Basic Principles and Guide- lines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law – GA Res. 60/147, Annex 2005.

²⁹ Groenhuijsen, M. (2015). Заштита жртава криминалитета правним средствима: међународно и европско право и политика. Темида, 18 (1), стр.4.

национални законодавци су реформисали свој кривично правни систем директно се позивајући на стандарде које је поставила Декларација.³⁰

Декларација УН предвиђа и реституцију за жртву кривичног дела. Обавеза реституције се односи на преступнике или трећа лица одговорна за своја понашања. Реституција подразумева повраћај имовине или плаћање за претрпљену штету или губитак, накнаду трошкова насталих као последица виктимизације, пружање услуга или повраћај права. (члан А став 8 Декларације). При том се сугерише владама држава које ратификују ову Декларацију УН да ревидирају своје деловање, прописе и законе како би се реституција увела као опција у кривичним процесима уз остале кривичне санкције. (члан А став 9 Декларације).

У ситуацијама када се надокнада не може у потпуности обезбедити од правоснажно осуђених извршилаца кривичног дела или из неких других извора, ова Декларација предвиђа обавезу државе да обезбеди финансијску надокнаду како жртвама које су претрпеле физичке повреде и нарушавање здравља услед извршења тешких кривичних дела, тако и породицама које издржавају лица која су претрпела физичка и ментална оштећења услед виктимизације. (члан А став 12 Декларације).

Основни принципи и смернице за право на правни лек и обештећење жртава тешких кршења међународног хуманитарног права и озбиљне повреде међународног хуманитарног права усвојени су Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених Нација 2005. године. Овим документом се појам жртве дефинише на сличан начин, али са акцентом на међународно право: „Жртвама се сматрају лица која су појединачно или у групи претрпела штету која укључује физичке или менталне повреде, емотивну патњу, материјални губитак или озбиљну повреду њихових основних права путем аката или пропуста који представљају тешка кршења међународног права људских права или озбиљне повреде међународног хуманитарног права.“ Као и у случају претходне Декларације УН, када то предвиђају одредбе националног права термин жртве је дозвољено проширити на: “Чланове уже породице или штићенике непосредне жртве и лица која су претрпела штету у настојању да помогну жртвама у невољи или да спрече њихову виктимизацију“ (Одељак V члан 8 Основних принципа). Такође „Лице ће се сматрати жртвом без обзира на то да ли је

---

³⁰ Оп. цит. стр.5.

извршилац повреде идентификован, ухапшен, кривично гоњен или осуђен и без обзира на породичне везе између извршиоца и жртве.“ (Одељак V члан 9 Основних принципа).

Иако у законодавствима на просторима бивше Југославије доминира термин оштећени, видимо да је у међународним документима присутан други термин – жртва кривичног дела. Стога су се и јавиле полемике и дебате на ту тему: да ли је неопходно направити отклон од вишегодишње традиције и усвојити један нови терминолошки приступ који се још није у том смислу примењивао на овим просторима. У Кривичном законнику Републике Србије³¹ (у даљем тексту КЗС) се на одређеним местима спомиње жртва,³² па ипак материјално законодавство његово значење не дефинише, нити га препознаје као општи институт.

Виктимологија се најкраће може дефинисати као наука о жртвама, а настала је као кованица од две речи: прве из латинског језика: *victima* што значи жртва и друга из грчког језика – *logos*, што значи знање. Термин је смислио и увео у стручну литературу амерички психијатар Фредерик Вертам (Frederic Wertham), а мотив за њен настанак је био запажање да се психолози углавном баве само психологијом криминалаца, а да на жртве нико не обраћа потребну пажњу, те је потребно утврдити посебан научни приступ жртви.³³

Виктимологија као релативно млада наука добија на значају тек последњих деценија прошлога века. Током 1980-их и 1990-их година нагло је порасло интересовање за жртве, преваходно оне у сексуалним деликтима, да би се данас појам жртве проширио на многобројне категорије. Велики значај за експанзију виктимологије имало је Светско виктимолошко друштво које је основано 1979.године.

Што се Србије тиче, систематска истраживања жртава криминалитета су почела 1980-их година, да би се посебно интензивирала након 2000.године. Развој виктимологије

³¹ *Кривични Законик Републике Србије* (2005). Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016).

³² У члану 72 КЗС се наводи: "...суд може одредити да се учинилац стави под заштитни надзор, ако се, с обзиром ....на његов однос према жртви кривичног дела..." ; у члану 73 стоји: "...заштитни надзор може обухватити једну или више од следећих обавеза: .... отклањање или ублажавање штете причињене кривичним делом, а нарочито измирење са жртвом учињеног кривичног дела"); у члану 77 став 4 пише: "...при одлучивању да ли ће изрећи судску опомену суд ће ... посебно узети у обзир ..... нарочито његов однос према жртви кривичног дела..."; у члану 388 став 8 се наводи: "...ко зна или је могао знати да је лице жртва трговине људима...").

³³ Види више: Линдгрен, М. & Николић-Ристановић, В. (2011.) *Жртве криминалитета: међународни контекст и ситуација у Србији*, Организација за европску безбедност и сарадњу, Мисија у Србији, 46-59.

у Србији се може поделити на три периода: период од почетка 1980-их до 1991.године, период током ратова на простору бивше Југославије и период након 2000.године.³⁴

Током 1980-их година све до почетка рата у Југославији већину истраживања о жртвама је спроводио Институт за криминолошка и социолошка истраживања у Београду. Посебан значај и допринос за развој виктимологије у Србији, а и у целој Југославији, имало је оснивање Југословенског виктимолошког друштва са седиштем у Загребу, а чији је председник био професор Звонимир Шепаровић, тадашњи председник и Светског виктимолошког друштва.

Током 1990-их година са распадом Југославије престаје да постоји и Југословенско виктимолошко друштво да би се 1997.године од стране неколико његових бивших чланова и неколицине истраживача и активиста у Београду основало Виктимолошко друштво Србије. Све то доприноси ревитализацији идеје о развоју виктимологије као научне дисциплине и правима жртава у кривичном поступку.

Већ од 1998.године виктимологија се предаје на Правном факултету Универзитета у Нишу, у оквиру предмета криминологија, да би се од 2007.године на поменутом Факултету, али и на Криминалистичкој полицијској академији и Факултету за безбедност у Београду предавала као изборни предмет.

До 90-их година прошлога века подршка жртвама се односила само на жене и децу жртве насиља, махом у случајевима породичног насиља. Међутим, са оснивањем и захваљујући ангажовању Виктимолошког друштва Србије уочљиве су крупне промене у правном систему Републике Србије. Од 2000.године прве службе које се баве жртвама криминала оснивају се и у оквиру државних институција што је било пропраћено адекватним променама у позитивном праву. Тако је 2004.године у Београду основана Служба за координацију заштите жртава трговине људима као део Министарства рада, запошљавања и социјалне политике.

Од 2000.године приметан је тренд усклађивања српског законодавства са правом Европске Уније и стандардима који се намећу. Велики део њих се односи баш на положај жртве. Донети су нови закони, а постојећи су преиспитани и измењени. Сем тога, донет је и читав низ политичких докумената, стратегија, националних планова акције и протокола.

---

³⁴ Ибид, стр.55.

Као резултат ангажовања невладиног сектора, а посебно Виктимолошког друштва Србије, али и државних институција у Кривични закон Републике Србије 2003.године је унето кривично дело трговине људским бићима. У истом периоду у наш правни систем се новим изменама уводи кривично дело насиља у породици, а предвиђа се кажњавање и за дело силовања у браку.

Доносе се нови закони који у себи садрже нова виђења жртве тј. оштећеног. 2005.године донети су нови Кривични законик и Породични закон Србије, Закон о прекршајима 2009. године и коначно 2011.године Законик о кривичном поступку.

Сва ова нова решења у законима која се односе на жртве обухватају насиље у породици, сексуални криминалитет, злостављање на радном месту и трговину људима. Позитивно је и то што су унета и нека решења везана за заштиту деце и других рањивих категорија када се појављују у својству сведока. Све ове измене довеле су до тога да српско законодавство у великој мери буде усклађено са међународним стандардима.

Па и пре 2000.године оштећени (тј. жртва) је имао већину права која су била битна за његову улогу у кривичном поступку: имао је право да предлаже доказе и остварује увид у кривичне списе и доказе; право да се у поступку појави као приватни или супсидијарни тужилац; право на бесплатно заступање уколико нема довољно финансијских средстава, а постане супсидијарни тужилац, право да поставља питања и примедбе, односно износи мишљења. Нова законска решења су само проширила постојећа и представљају њихову надоградњу.

Уведена су нова кривична дела као на пример насиље у породици које представља новину у нашем кривичном праву. Оно се гони по службеној дужности и предвиђа кажњавање за психичко и физичко насиље према члану породице (члан 194 КЗС). При том се члан породице дефинише крајње екстензивно, па подразумева партнере, бивше партнере, децу и друге сроднике као и хранитеље и усвојиоце.

Код кривичног дела силовања се више не прави разлика у односу починиоца и жртве тако да је могуће и силовање брачног партнера што свакако преставља велику новину у нашем законодавству. Код овог кривичног дела се узима у обзир ни пол учесника тако да сада силовање може бити како хетеросексуално тако и хомосексуално. (члан 178 став 1-4 КЗС)

Трговина људима је такође инкриминисана сагласно са дефиницијом наведеном у Конвенцији УН против транснационалног организованог криминала. Посебно строге казне су предвиђене: ако је кривично дело извршено према малолетницима, ако су за жртву наступиле тешке телесне повреде или ако је дело извршено од стране организоване групе лица. Најстрожа казна је предвиђена ако приликом извршења дела једно или више лица буде лишено живота. Пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа не утиче на постојање кривичног дела (члан 388 став 10 КЗС).

Кривично и радно законодавство пружају правну заштиту од злостављања на радном месту, а од 2010.године на снази је Закон о спречавању злостављања на раду.³⁵ Закон о раду Србије је посветио адекватну пажњу дискриминацији на радном месту, као што су: психичко (мобинг), физичко и сексуално узнемиравање. Ово у сваком случају представља „ново оружје“ у рукама жртве, међутим, због неравнотеже моћи и тешкоћа у доказивању – терет доказивања да дело није извршено се преноси на послодавца.

Из свега изложеног, евидентно је да се на нормативном плану много тога постигло у последњих петнаест година, међутим, велика препрека је непостојање механизма за имплементацију нових одредби из закона у праксу. Евиденција о томе да ли су се нова решења применила и у којој мери или не постоји или је необухватно и несистематично. Измена закона сама по себи није довољна. Сем њихове измене и ефикасне примене, потребно је да се испуне и бројни други услови како би се жртве заштитиле од секундарне виктимизације и како би им се гарантовала безбедност. Све то захтева посебне просторије за сведоке у судовима, посебне службе које би оштећенима/жртвама и сведоцима били доступни у судовима и тужилаштвима. Наравно, полицијски службеници, судије, тужиоци и адвокати би требали да прођу кроз одговарајућу обуку помоћи жртвама у поступку.

Готово је незамисливо да се ефективна примена било које реформе може постићи уколико нема државне стратегије, која у овом случају и у овом тренутку не постоји у Републици Србији. Потребно је основати државно тело које би било задужено да креира стратегију и води рачуна о координацији свих активности које су усмерене на помоћ жртвама. Неопходно је формирати и државни компензациони фонд из ког би се намиривали сви трошкови жртава кривичних дела, а на шта уосталом упућује и Декларација о основним начелима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе власти.

---

³⁵ Закон о спречавању злостављања на раду (2010). Службени гласник РС, бр. 36/2010.

Једном речју, неопходно је систематски успоставити функционални државни механизам који би се свеобухватно, дугорочно и плански бавио проблемима жртава криминалитета.

1.2. Својства оштећеног

Са извршењем кривичног дела настаје штета. Некада се она наноси друштвеној заједници, а некада грађанима тј. члановима друштвене заједнице. Штета може да се јави у виду повреде или угрожавања њиховог личног или имовинског права. У теорији се под штетом обично подразумева: „штетном радњом проузрокована повреда нечијег субјективног права или правом заштићеног интереса.“³⁶ Постоје и друга мишљења која се више ослањају на позитивноправна решења. Тако професор Јожеф Салма у свом уџбенику из облигационог права штету дефинише на следећи начин: „Штета је смањење, односно умањење нечије имовине или повреда психичког или физичког интегритета нечије личности.“³⁷

У оквир правног појма не улази свака врста шкођења коју човек осећа, тј. свака фактичка штета. Правни појам штете претпоставља, напротив, одабир и деобу људских интереса на оне који јесу и оне који нису вредни правне заштите. Другим речима, фактичкој штети правни поредак поставља нормативне границе, одређује домашај шкођења које се сматра штетом. Према томе, свако прикраћивање нечијег интереса није штета у правном смислу. Правни појам штете подразумева, наиме, само онај губитак који неко, услед одређеног догађаја, трпи на својим правно заштићеним добрима.³⁸

Зато је законодавац, имајући већ наведено у виду, у Закону о кривичном поступку дефинисао оштећеног као „лице чије је какво лично или имовинско право повређено или угрожено кривичним делом“ (члан 2 став 1 тачка 11 ЗКП).

Дакле, да би неко лице могли окарактерисати као оштећеног, потребно је да се испуне два услова: први је да је извршено кривично дело, а други да је приликом извршења тог кривичног дела повређено или угрожено какво лично или имовинско право. Оба услова морају бити кумулативно испуњени.

Оштећени може бити како физичко тако и правно лице.³⁹

³⁶ Мрвић-Петровић, Н. & Михаиловић, Н. & Петровић, З. (2003). Вануговорна одговорност државе за штету причињену њеним грађанима. Београд: Војноиздавачки завод, Институт за упоредно право. Стр.142.

³⁷ Салма, Ј. (2009). *Облигационо право – Општи део, основна начела, уговори и проузроковање штете*, Нови Сад: Правни факултет у Новом Саду, Центар за издавачку делатност, стр.441.

³⁸ Радишић, Ј. (1979). *Облигационо право општи део*, Београд: Нолит. стр.165.

³⁹ Вагнер, М. (2002). Положај оштећеног у Законику о кривичном поступку. *Правни живот*, 51 (5–6), стр. 79 и 80.

У кривичном поступку оштећени може имати различита својства. Посматрано с аспекта нашег позитивног кривичнопроцесног законодавства, оштећени се у кривичном поступку може појавити:

- 1) као приватни тужилац (код кривичних дела за која се гони по приватној тужби);
- 2) оштећени као тужилац (код кривичних дела за која се гоне по службеној дужности у случајевима када је оштећени преузео гоњење од јавног тужиоца);
- 3) оштећени као субјект присиљавања јавног тужиоца на предузимање, односно настављање кривичног гоњења;
- 4) са предлогом за кривично гоњење;
- 5) са предлогом за остваривање имовинскоправног захтева који је настао извршењем кривичног дела и
- 6) као сведок.⁴⁰

Оштећени као приватни тужилац: Када о оштећеном говоримо као о приватном тужиоцу битно је напоменути да он то својство стиче само уколико се ради о кривичним делима за која је предвиђено да се гоне по приватној тужби, а то је одређено прописима кривичног материјалног права.

*Оштећени као супсидијарни тужилац:*⁴¹ Код кривичних дела која се гоне по службеној дужности (*ex officio*), оштећени може да стекне својство супсидијарног тужиоца у кривичном поступку ако јавни тужилац одустане од оптужбе након потврђивања оптужнице (у редовном кривичном поступку, односно након заказивања главног претреса (у сумарном поступку).

У ова два случаја, када се оштећени у кривичном поступку јавља у својству приватног, односно супсидијарног тужиоца, он је овлашћени тужилац тј. странка у кривичном поступку наспрам окривљеног који је противна странка.

„Оштећени у претходном поступку, тј. пре потврђивања оптужнице не може наступити као супсидијарни тужилац, а приватни тужилац своју тужбу мора увек да поднесе

⁴⁰ Бејатовић, Станко, оп.цит., стр.176.

⁴¹ Богдановић, Д. (1968). Оштећени као тужилац по Законику о кривичном поступку. Нови Сад: Гласник Адвокатске коморе Војводине, 17 (8), 14–16.

непосредно, иако према КЗ има кривичних дела у надлежности приватног тужиоца за која је предвиђена казна затвора тежа од осам година.“⁴²

Оштећени са предлогом за кривично гоњење: Постоје нека кривична дела за која се тражи иницијатива оштећеног како би јавни тужилац могао да захтева покретање кривичног поступка. У таквим поступцима се он назива *оштећени са предлогом за кривично гоњење*. Када у тој ситуацији оштећени поднесе кривичну пријаву или предлог за остварење имовинскоправног захтева у кривичном поступку, аутоматски ће се сматрати да је поднео и предлог за гоњење.

Оштећени са предлогом за остваривање имовинскоправног захтева: Није неопходно да се у кривичном поступку оштећени јави у својству тужиоца. Он може бити и субјект адхезионог поступка у ком се решава о имовинскоправном захтеву, а може се у кривичном поступку јавити и само као оштећени, без икаквог другог својства.

Да би кривични поступак наставио са својим током својство супсидијарног и приватног тужиоца је круцијално на наставак кривичног гоњења тј. за настављање кривичног поступка. Својство оштећеног са имовинскоправним захтевом је адхезионог карактера.

„Сматра се да је рационално покушати да се у кривичном поступку реши и питање накнаде штете која је изазвана извршењем кривичног дела, упоредо са решавањем саме кривичне ствари. То се чини целисходним нарочито у случају када је висина штете основно обележје, односно квалификаторна околност одређеног кривичног дела (нпр. кривична дела тешке крађе, разбојништва и сл.)“⁴³

Оштећени као сведок. Могуће је да се оштећени у кривичном поступку јави и у својству сведока јер је баш он тај који има највише информација и сазнања о извршиоцу и кривичном делу пошто је најчешће дело извршено над њим или је био очевидац догађаја. Ако се јавља у улози сведока то не спречава оштећеног да се у поступку појави у неком другом својству. Нпр. без обзира што је у датој кривичној ствари оштећени овлашћени тужилац или је поднео имовинскоправн захтев, он може и сведочити. *Vice versa*, оштећени се не може појавити у

⁴² Грубач, М. (2014). Отварање истраге према новом Законику о кривичном поступку Србије, Правни записи, Година V, бр. 1. стр. 224.

⁴³ Ђурђић, В. (2016). *Кривично процесно право Општи део*. Ниш: Центар за публикацију Правног факултета Универзитета у Нишу, стр.170.

једном поступку у својствима која су инкопатибилна као нпр. да буде истовремено и оштећени као тужилац и приватни тужилац.⁴⁴

Ако се као оштећени појави малолетно лице или лице које је потпуно лишено пословне способности, њих заступа законски заступник. Процесна способност се стиче са пунолетством.

Дакле, оштећени се у кривичном поступку може појавити као главни кривичнопроцесни субјект тј. као странка, и то у ситуацијама када је супсидијарни и приватни тужилац. Такође, може се појавити као споредни субјект тј. учесник у поступку и то у ситуацији када поднесе предлог за кривично гоњење, са или без имовинскоправног захтева и када се у поступку појави у улози сведока.

Како би остварио своја својства и функције, оштећени има права која су таксативно наведена у члану 50 став 1 Законика о кривичном поступку:

Оштећени има право да:

- 1) поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђење;
- 2) укаже на чињенице и да предлаже доказе који су од важности за предмет доказивања;
- 3) ангажује пуномоћника из реда адвоката;
- 4) разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ;
- 5) буде обавештен о одбацивању кривичне пријаве или о одустанку јавног тужиоца од кривичног гоњења;
- 6) поднесе приговор против одлуке јавног тужиоца да не предузме или да одустане од кривичног гоњења;
- 7) буде поучен о могућности да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу;
- 8) присуствује припремном рочишту;
- 9) присуствује главном претресу и учествује у извођењу доказа;
- 10) поднесе жалбу против одлуке о трошковима кривичног поступка и досуђеном имовинскоправном захтеву;
- 11) буде обавештен о исходу поступка и да му се достави правноснажна пресуда;

---

⁴⁴ Види више: Радуловић, Д. (1984). Оштећени као приватни тужилац у кривичном поступку. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 56 (6), 20-22.

12) предузима друге радње када је то одређено овим закоником.

а) Имовинскоправни захтев је детаљно регулисан у глави XII ЗКП-а. Захтев може да се односи на три ствари: на накнаду штете, на повраћај ствари и поништај одређеног правног посла. О имовинскоправном захтеву ће се расправити у кривичном поступку само ако суд оцени да се тиме кривични поступак неће знатно одуговлачити (члан 252 став 1 и став 2 ЗКП). Право на накнаду штете се односи на материјалну и нематеријалну штету, обичну штету и измаклу корист. По Закону о облигационим односима (у даљем тексту ЗОО):⁴⁵ Кривица постоји када је штетник проузроковао штету намерно или непажњом. (члан 158 ЗОО) Дакле, право на накнаду штете није засновано само на кривици извршиоца, већ произилази и из сваке противправне радње која је у закону дефинисана као кривично дело. ЗКП наводи у члану 253 став 1 да имовинскоправни захтев у поступку може поднети лице које је овлашћено да такав захтев остварује у парничном поступку. Даље се наводи да је лице које је овлашћено да поднесе имовинскоправни захтев дужно да одређено означи свој захтев и да поднесе доказе. Уколико не постоји предлог овлашћеног лица суд не може да досуди имовинскоправни захтев. Он мора означити свој захтев и навести који од облика имовинскоправних захтева поставља. Мора да назначи какав је основ захтева и колики износ накнаде штете потражује.

Имовинскоправни захтев је еклузивно право оштећеног и припада само њему. Зато јавни тужилац нема право да изјави жалбу на одлуку о имовинскоправном захтеву.

б) Право указивања на чињенице и предлагања доказа се односи не само на имовинскоправни захтев већ и на целокупан предмет доказивања. У ЗКП-у се наводи да предмет доказивања јесу чињенице које чине обележје кривичног дела, или од којих зависи примена неке друге одредбе кривичног закона као и чињенице од којих зависи примена одредаба кривичног поступка (члан 83 став 1 и став 2 ЗКП).

в) Како би се на најадекватнији начин користио правом током поступка, евидентно је да је оштећеном неопходна стручна правна помоћ. Нпр. током истраге оштећени има право да присуствује увиђају и испитивању сведока и вештака, као и да јавном тужиоцу предложи да постави нека питања осумњиченоме, сведоку или вештаку, а по дозволи јавног тужиоца питања може постављати и непосредно (члан 300 став 1, 3 и 8 ЗКП). Оштећени има право

---

⁴⁵ Закон о облигационим односима, Сл. лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, "Сл. лист СРЈ", бр. 31/93 и "Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 - Уставна повеља.

да на главном претресу и ван њега присуствује и активно учествује у извођењу доказа (члан 402 и 404 ЗКП). У свим тим ситуацијама је добродошла стручна помоћ од стране адвоката.

г) У вези права оштећеног да разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ у ЗКП се наводи: „Окривљени, односно осумњичени који је саслушан по одредбама о саслушању окривљеног и његов бранилац, имају право да разматрају списе и разгледају прикупљене предмете који служе као доказ.“ А идентично право оштећеног законодавац деривира из права окривљеног у наредном ставу истог законског члана (члан 251 став 1 - 2 ЗКП).

д) Када јавни тужилац обавести оштећеног да је одбацио кривичну пријаву или да је одустао од кривичног гоњења, под условом да је оштећени примио поуку о правном средству, оштећеном почиње да тече рок за истицање права на приговор, односно, рок за преузимање кривичног гоњења. Оба рока су преклузивни и износе осам дана (члан 51 и 52 ЗКП).

Међутим, чак и уколико не буде обавештен од стране тужиоца, за оштећеног важе објективни рокови од три месеца, а почињу да се рачунају од дана када је јавни тужилац одбацио пријаву, обуставио истрагу или одустао од кривичног гоњења или оптужнице.

ђ) Оштећени има право да поднесе приговор против одлуке јавног тужиоца да не предузме или да одустане од кривичног гоњења. Овај став је директно повезан са претходним и односи се на ситуацију када јавни тужилац не предузме кривично гоњење или одустане од њега. Све до потврђивања оптужнице, приговор је једино средство које оштећеном стоји на располагању и помоћу ког он може тражити заштиту својих интереса да дође до кривичног гоњења. Оштећени има право да поднесе приговор у року од осам дана од дана када је примио обавештење од јавног тужиоца или поуку да може приговор поднети непосредно вишем јавном тужиоцу.

е) Уколико оптужница буде потврђена, али јавни тужилац након тога изјави да одустаје од оптужбе, суд је у обавези да пита оштећеног да ли жели да преузме кривично гоњење и заступа оптужбу. Ако оштећени није присутан, суд ће га у року од осам дана обавестити о одустанку јавног тужиоца од оптужбе и поучити га да се изјасни да ли хоће да преузме гоњење и заступа тужбу. Оштећени има рок од осам дана од кад је примио обавештење и поуку да се изјасни да ли преузима кривично гоњење и да ли заступа тужбу. Уколико, оштећени није обавештен, од момента одустанка јавног тужиоца од оптужбе, оштећеноме

почиње да тече објективни рок од три месеца у ком треба да се изјасни. У случају да се оштећени не изјасни или изјави да не жели да преузме кривично гоњење, суд доноси решење о обустави поступка односно пресуду којом се оптужба одбија (члан 52 став 1-3 ЗКП).

ж) Позив на припремно рочиште председник већа упућује странкама и оштећеном, али и његовом законском заступнику, односно пуномоћнику и упозорава их да се на њему може одржати и главни претрес (члан 347 став 1 и 2 у вези са чланом 345 став 3 ЗКП). Оштећеног који није поднео имовинскоправни захтев председник већа ће упозорити да га може поднети. Ако је оштећени присутан, може поднети имовинскоправни захтев, а ако није присутан, а имовинскоправни захтев је поднет, председник већа ће га прочитати (члан 348 став 4 и 349 став 2 ЗКП). У вези припремног рочишта битно је још напоменути да ће председник већа позвати странке браниоца и оштећеног да образложе предложене доказе које имају намеру да изведу на главном претресу. При том их упозорава да се неће извести они докази који су им били познати, али их без оправданог разлога на припремном рочишту нису предложили (члан 350 став 1 ЗКП). У ситуацији када припремно рочиште није одржано,⁴⁶ оштећени може после одређивања главног претреса да предложи да се на главни претрес позову нови сведоци или вештаци, или да се изведу други докази (члан 356 став 1 ЗКП).

з) Широко је спектар права која оштећеном стоје на располагању на главном претресу па тако он има право:

- да присуствује испитивању сведока или вештака ван главног претреса и активно учествује у њему;⁴⁷
- да после уводних излагања укратко образложи имовинскоправни захтев (члан 393 став 4 ЗКП);
- да до завршетка главног претреса предлаже да се изведу нови докази, а може и поновити предлоге који су раније одбијени (члан 395 став 1 ЗКП);

---

⁴⁶ члан 346 став 3 ЗКП: Ако је подигнута оптужница за кривично дело за које је прописана казна затвора до дванаест година и ако председник већа сматра да с обзиром на прикупљене доказе, спорна чињенична и правна питања или сложеност предмета одржавање припремног рочишта није потребно, наредбом ће одредити главни претрес.

⁴⁷ члан 357 став 4 ЗКП у вези са чланом 300 став 8 и члан 404 став 3 у вези са чланом 402 ЗКП.

- да поставља питања оптуженом, сведоку, вештаку и стручном саветнику. Ово право оштећеноме припада када оптужени заврши излагање одбране. Питања оптуженом најпре може поставити његов бранилац, потом тужилац, након њега председник и чланови већа, а затим оштећени, његов законски заступник и пуномоћник, саоптужени и његов бранилац, и на крају вештак и стручни саветник (члан 398 став 1 ЗКП);
- да предлаже допуну доказног поступка. То право му припада после извођења последњег доказа када председник већа пита странке, браниоца и оштећеног да ли имају предлоге за допуну доказног поступка (члан 408 став 1 ЗКП).
- да одржи завршну реч као и да одговори на завршну реч браниоца и оптуженог, а бранилац и оптужени имају право да се осврну на те одговоре. Оштећени или његов законски заступник или пуномоћник могу у завршној реч да образложе имовинскоправни захтев и укажу на доказе о томе да је оптужени учинио кривично дело (члан 412 став 1-2 и члан 414 став 3 ЗКП);

и) Оштећени може изјавити жалбу само због одлуке суда о трошковима кривичног поступка и о досуђеном имовинскоправном захтеву, а ако је јавни тужилац преузео кривично гоњење од оштећеног као тужиоца оштећени може изјавити жалбу због свих основа због којих се пресуда може побијати (члан 433 став 4 и члан 62 ЗКП);

ј) Ако Закоником о кривичном поступку није другачије одређено, одлуке се саопштавају усменим објављивањем лицима која за то имају правни интерес ако су присутна, а достављањем овереног преписа ако су одсутна. (члан 274 став 1 ЗКП). О исходу првостепеног поступка оштећени се обавештава присуствовањем објављивању пресуде. Председник већа у присуству странака, њихових законских заступника, пуномоћника и браниоца јавно чита пресуду и саопштава разлоге пресуде. Ако суд није у могућности да истог дана по завршетку претреса изрекне пресуду, он може да одложи објављивање пресуде највише за три дана, а изузетно у нарочито сложеним случајевима за осам дана (члан 425 ЗКП). Оверени препис пресуде (првостепене) суд ће доставити само оштећеном који има право на жалбу (члан 427 став 6 у вези са чланом 433 став 4 ЗКП). Ако оштећени као тужилац или приватни тужилац има пуномоћника, писмена се достављају само

пуномоћнику, а ако их има више, само једном од њих (члан 274 став 4 ЗКП). И коначно, кад је одлука којом је одлучено о имовинскоправном захтеву постала правноснажна, оштећени може захтевати од суда који је одлучио у првом степену да му изда оверени препис одлуке, са назначењем да је одлука извршна (члан 276 став 3 ЗКП).

к) У права оштећеног да предузима и друге радње када је то одређено Закоником о кривичном поступку спадају следећа права:

- да тражи статус посебно осетљивог или заштићеног сведока. Решење о одређивању статуса посебно осетљивог сведока доноси јавни тужилац, председник већа или судија појединац (члан 103 ЗКП).
- да захтева повраћај у пређашње стање у ситуацији када оштећени као тужилац или приватни тужилац који из оправданог разлога није могао да благовремено обавести суд о промени адресе пребивалишта или боравишта или да дође на припремно рочиште, главни претрес или рочиште за главни претрес (члан 226 став 2 ЗКП).
- да предложи јавном тужиоцу да постави одређена питања осумњиченом, сведоку или вештаку, а по дозволи јавног тужиоца питања може постављати и непосредно (члан 300 став 8 ЗКП).

Оштећени има право да разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ, али му се то право може ускратити право док не буде испитан као сведок (члан 251 у вези са чланом 50 став 1 ЗКП).

Јавни тужилац и суд су у обавези да упознају оштећеног у вези свих горе наведених права (члан 50 став 3 у вези са чланом 8 ЗКП).

1.2.1. Оштећени у својству приватног тужиоца

1.2.1.1. Појам приватне тужбе

Оштећени се јавља у кривичном поступку у својству приватног тужиоца за кривична дела која се гоне по приватној тужби.

Једна од подела кривичних дела заснива се на томе да ли се гоне по службеној дужности или по приватној тужби. У случају кривичних дела која се гоне по службеној дужности од стране јавног тужиоца, оштећени може да постане овлашћени тужилац у две ситуације. Као супсидијарни тужилац, односно оштећени као тужилац. Међутим, није могућа обрнута ситуација, да јавни тужилац ступи на место тужиоца у приватној тужби. Само оштећени (и евентуално његови сукцесори) може да буде овлашћени тужилац у приватној тужби.

Кривични законик у члану 177 наводи за која је дела предвиђено да се гоне приватном тужбом. Тако се наводе следећа кривична дела: клевета, увреда, изношење личних и породичних прилика.

За кривична дела за која није наведено да се гоне по приватној тужби, гоњење предузима јавни тужилац по службеној дужности. Оправдање оваквог приступа поделе улога у кривичном гоњењу видимо из значаја дела о којима се ради. Наиме, то су кривична дела којима се вређа неко субјективно, лично или имовинско право право, те је целисходније и рационалније препустити гоњење директно оштећеном који ће руковођен својим личним осећањима спровести поступак много боље од јавног тужиоца. Код таквих кривичних дела мањи је акценат на повреди или угрожавању друштвеног интреса па би се и то могло навести као разлог преношења тужбе на оштећеног коме је угрожен лични интерес и који одлучује да ли жели преузети кривично гоњење.

1.2.1.2. Субјекти овлашћени на подношење приватне тужбе

На подношење приватне тужбе овлашћен је само оштећени тј. како закон наводи: лице чије је неко лично или имовинско право повређено или угрожено кривичним делом. Приватни тужилац је као овлашћени тужилац потпуно слободан и самосталан, што значи да само од његове воље зависи да ли ће предузети кривично гоњење или одустати од већ предузетог гоњења.

Као приватни тужилац могу се јавити и физичко и правно лице, али истовремено и више лица. То је нпр. случај кад су истим кривичним делом повређена или угрожена лична или имовинска права више лица. У оваквом случају гоњење ће се предузети, односно продужити по приватној тужби сваког оштећеног, што значи да је право сваког од оштећених независно од права осталих оштећених по питању гоњења учиниоца кривичног дела. Међутим, то ни у ком случају не значи да се по овом основу може истовремено водити више процеса и да се због више тужилаца може повећати број тужби. Напротив, поступак је и у овом случају јединствен. Они оштећени који се касније појаве, могу се само придружити онима који су то право пре користили. Ако поједина овлашћена лица одустану од приватне тужбе у току поступка, поступак се наставља по тужби осталих. Одустанак једног од оштећених има правно дејство само у односу на њега, а не и на остале штећене.⁴⁸

Сем оштећеног, право да поднесу приватну тужбу имају његови правни следбеници. То се односи на право подношења приватне тужбе, али и право да се настави кривични поступак који је започет приватном тужбом.

Сходно Законику о кривичном поступку и друга лица могу поднети приватну тужбу односно наставити кривични поступак. Ако оштећени (приватни тужилац) умре у току рока за подношење приватне тужбе или у току поступка, његов брачни друг, лице са којим живи у ванбрачној или каквој другој трајној заједници живота, деца, родитељи, усвојеници, усвојитељи, браћа, сестре и законски заступник могу у року од три месеца после његове смрти поднети тужбу или дати изјаву да настављају поступак (члан 57 став 1 ЗКП).

Уколико наведена лица не дају одмах своје изјаве о преузимању тј. настављању кривичног гоњења, поступак ће мировати све док они не дају своје изјаве, односно, док не истекне рок предвиђен за давање такве изјаве.

Што се тиче права оштећеног као приватног тужиоца да (не)поднесе приватну тужбу, постоји временско ограничење. Приватна тужба се подноси надлежном суду у року од три месеца од дана када је оштећени сазнао за кривично дело и осумњиченог (члан 65 став 1-2 ЗКП).

Уколико се у својству приватног тужиоца јавља малолетно лице, рок од три месеца почиње да тече од тренутка када за кривично дело и осумњиченог сазна законски заступник малолетног лица.

---

⁴⁸ Бејатовић, Станко, оп.цит., стр.179.

Из законске дефиниције видимо да се рок од три месеца везује за сазнање оштећеног за кривично дело и за осумњаченог из чега се може закључити да се приватна тужба не може поднети против напознатог извршиоца кривичног дела.

У пракси је могућа ситуација да оштећени сматра да се ради о кривичном делу за које се гони по службеној дужности и да поднесе кривичну пријаву или предлог за гоњење. Уколико се у току поступка утврди да се ради о кривичном делу које се гони по приватној тужби, пријава, односно предлог ће се сматрати благовременом приватном тужбом, ако су поднети у року предвиђеном за приватну тужбу.

Законски рок је преклузиван што значи да његовим пропуштањем не постоји могућност повраћаја у пређашње стање. У ситуацији када постоји више овлашћених приватних тужилаца рок за сваког од њих тече независно од других. Тако су могуће ситуације да за неког од њих истекне рок за подношење тужбе, али за другог приватног тужиоца не, иако се ради о истом извршиоцу и истом кривичном делу.

Рок од три месеца је редован, субјективан рок. Међутим, поред њега постоје и два посебна, објективна рока.

Први се односи на противтужбу. Окривљени против кога је поднета приватна тужба за кривично дело може до завршетка главног претреса и после протеча тромесечног рока, поднети противтужбу против приватног тужиоца који је према њему истом приликом учинио кривично дело за које се гони по приватној тужби (члан 65 став 1-2 ЗКП).

У случају противтужбе није одређен временски рок до ког се она мора поднети, већ је везана за тачан тренутак у поступку – окончање главног претреса, али под условом да није застарело право на кривично гоњење.

Други рок се је објективан, а тече три месеца од дана смрти приватног тужиоца. При том није важно да ли и када су сукцесори сазнали за смрт, односно, да ли је преминули приватни тужилац знао за кривично дело и извршиоца.

Рок за подношење приватне тужбе и рок застарелости кривичног гоњења јесу различити рокови. Они почињу да теку и завршавају се независно један од другог. Рок за приватну тужбу тече од сазнања за кривично дело и извршиоца, а рок застарелости кривичног гоњења од дана извршења кривичног дела. Може се догодити да право на приватну тужбу застари пре него што застари право на кривично гоњење и обратно, да наступи застарелост кривичног гоњења пре него што застари право на подношење приватне тужбе. Застарелост

кривичног гоњења је чисто објективна установа, независна од сазнања за кривично дело и учиниоца, а рок за приватну тужбу је чисто субјективан.⁴⁹

1.2.1.3. Права и обавезе приватног тужиоца

ЗКП таксативно наводи која су права приватног тужиоца (погледати: члан 64 ЗКП), а која су издвојена из корпуса ексклузивних права намењених искључиво јавном тужиоцу. Тако приватни тужилац има право да:

- 1) поднесе и заступа приватну тужбу;
- 2) поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђење;
- 3) ангажује пуномоћника из реда адвоката;
- 4) предузима друге радње када је то одређено овим законом.

а) Ово право је аналогно праву јавног тужиоца да подигне и заступа оптужбу. У судској пракси је заузет блажи приступ према формалним захтевима у вези овог права. Тако нпр. не сматра се да је приватна тужба неуредна ако не садржи законски назив кривичног дела и одредбе кривичног закона које треба применити, а садржи име окривљеног, кратак опис радње кривичног дела, назив суда, доказне предлоге и предлог да се окривљени огласи кривим и осуди по закону.⁵⁰

б) Приватном тужиоцу припада ово право на основу законске одредбе о праву оштећеног на имовинскоправни захтев што је детаљно регулисано у Глави VII Законика о кривичном поступку.

в) Исто као оштећени, и оштећени као тужилац, односно приватни тужац може да ангажује пуномоћника само из реда адвоката.

г) Међу друге радње би спадали нпр. предлог да сам приватни тужилац се саслуша као сведок или молба за повраћај у пређашње стање.

Сем тога приватни тужилац има и друга права:

1. може да предлаже доказе и учествује у њиховом извођењу;
2. може да разматра списе и разгледа предмете који служе као доказ;

⁴⁹ Бејатовић, Станко, оп.цит., стр.180.

⁵⁰ Основни суд у Нишу, Кж. бр. 93/06 од 24.фебруара 2006.године.

3. има право да буде обавештен о главном претресу и седници већа или претресу пред другостепеним судом.

а) Ово право припада приватном тужиоцу у току целог поступка. Он може да предлаже доказе, као и да учествује у њиховом извођењу. По овом праву приватни тужилац је изједначен са јавним тужиоцем. ЗКП је по питању права приватног тужиоца децидан и наводи да приватни тужилац има права која припадају јавном тужиоцу, осим оних која јавни тужилац има као државни орган (члан 64 став 2 ЗКП).

б) Приватни тужилац током целог поступка сме да разматра списе и разгледа предмете, али не може да захтева од суда да му достави на увид списе или део списка.

в) Са примљеним позивом на главни претрес, приватни тужилац се не обавештава само о дану одржавања претреса, већ се и упозорава на последице недоласка на њега. Оштећени као тужилац и приватни тужилац упозориће се у позиву да ће се, ако на главни претрес не дођу, нити пошаљу пуномоћника, сматрати да су одустали од оптужбе (члан 355 став 6 ЗКП).

Када се ради о седници већа другостепеног суда, приватни тужилац се о њој обавештава само ако је у року предвиђеном за жалбу или за одговор на жалбу захтевао да буде обавештен о седници или ако је предложио одржавање претреса пред другостепеним судом (члан 447 став 2 ЗКП)

1. има право да захтева повраћај у пређашње стање;
2. има право на објављивање главне садржине приватне тужбе као начина почетка главне расправе;
3. право на поуку о правном леку;
4. право на неприсуствовање главном претресу.

а) Право на повраћај у пређашње стање приватни тужилац има у два случаја.

Прво, уколико из оправданог разлога није могао благовремено да обавести суд о промени адресе пребивалишта или боравишта или није могао да дође на припремно рочиште, главни претрес или рочиште ради упознавања са могућношћу упућивања на поступак медијације (члан 266 став 2 ЗКП).

Други разлог се односи на ситуацију када је приватни тужилац из оправданог разлога пропустио рок да исправи недостатке у приватној тужби односно рок за прикупљање нових доказа.⁵¹

б) Главни претрес у редовном кривичном поступку започиње читањем оптужнице или приватне тужбе. Оптужба се излаже, по правилу, тако што тужилац чита оптужницу или приватну тужбу, али председник већа може уместо тога дозволити тужиоцу да усмено изложи садржај оптужбе (члан 391 став 1 ЗКП).

в) По објављивању пресуде, председник већа је у обавези да поучи приватног тужиоца о праву на жалбу, али и о праву на одговор на жалбу.

г) Главни претрес се може изузетно одржати у одсутности позваних странака ако судија оцени да би се, према доказима који се налазе у списима, очигледно морало донети решење којим се оптужба одбацује (члан 506 став 6 ЗКП).

Осим права ЗКП прописује и дужности приватног тужиоца и то:

1. обавеза обавештавања суда о промени адресе или боравишта;
2. накнада трошкова кривичног поступка;
3. обавеза коректног понашања у поступку.

а) Оштећени (приватни тужилац), као и његов законски заступник и пуномоћник дужни су да о свакој промени адресе пребивалишта или боравишта обавесте јавног тужиоца или суд пред којим се води кривични поступак (члан 55 ЗКП). У случају непоштовања ове обавезе не постоји директна већ индиректна санкција. Наиме, уколико приватни тужилац не испуни ову обавезу и не пријави суду или јавном тужиоцу промену адресе пребивалишта или боравишта и због тога му се не уручи позив за главни претрес, сматраће се да је одустао од тужбе.

б) Приватни тужилац је у обавези да накнади трошкове кривичног поступка, нужне издатке окривљеног и награду браниоца, пуномоћника, вештака и стручног саветника, ако је поступак обустављен, ако је оптужба одбијена или ако је окривљени ослобођен оптужбе.

Уколико је поступак обустављен, односно ако је оптужба одбијена због смрти окривљеног или зато што је наступила застарелост кривичног гоњења, (због околности које се не могу приписати кривици приватног тужиоца,) он неће бити у обавези да накнади трошкове.

---

⁵¹ Види: члан 226 став 3 ЗКП у вези са чланом 333 став 3, чланом 337 став 5 и чланом 501 став 2 и 7 ЗКП.

У ситуацији када се поступак обустави због одустанка од тужбе, окривљени и приватни тужилац се могу поравнати у погледу њихових међусобних трошкова.

Ако постоји више приватних тужилаца, сви они сnose трошкове солидарно (члан 265 став 3 ЗКП).

ц) У току поступка приватни тужилац је обавезан да се понаша коректно. У поднесцима и усменом излагању он не сме да вређа суд и лица која учествују у поступку. Такође, радњама које предузима у поступку, али и свим другим поступцима приватни тужилац не би смео да утиче на одуговлачење поступка.

1.2.1.4. Губитак својства приватног тужиоца

Својство приватног тужиоца је могуће изгубити на два начина:

1. изричитим одустанком;
2. прећутним одустанком;

а) Сваки приватни тужилац има право да слободно располаже са приватном тужбом. Па у складу са тим, он може својом изјавом у суду пред којим се води поступак, да одустане од приватне тужбе све до завршетка главног претреса или претреса пред другостепеним судом (члан 61 став 1 ЗКП). Одустанак мора бити безуслован, а ако постоји више тужилаца, сваки од њих може самостално да одустане, што неће имати утицаја на право одустанка осталих приватних тужилаца.

При одустанку се не тражи сагласност односно пристанак окривљеног, тако да окривљени нема право да тражи продужетак поступка у случају одустанка приватног тужиоца.

Уколико приватни тужилац одустане од тужбе на главном претресу, суд ће донети на основу члана 422 став 1 Законика о кривичном поступку, одбијајућу пресуду којом се оптужба одбија. У свим осталим случајевима суд решењем обуставља кривични поступак.

Изјава о одустанку се даје или усмено на записник или писмено, доставом писменог поднеска суду. У оба случаја, изјава се мора дати суду. Да би била благовремена, изјава о одустанку мора да стигне пре окончања главног претреса.

Последице изричитог одустанка приватног тужиоца су двоструке. Као прво, приватни тужилац који одустане од тужбе губи право да поднесе приватну тужбу по истој ствари (*ne*

bis in idem). Друга последица се огледа у томе да приватни тужилац има обавезу да тада надокнади све трошкове кривичног поступка, при чему се оставља могућност приватном тужиоцу и окривљеном да се поравнају у погледу њихових међусобних трошкова у поступку.

б) Ако ни приватни тужилац, нити његов пуномоћник не дођу на главни претрес, а уредно су позвани, при чему не оправдају свој изостанак – сматраће се да је приватни тужилац одустао од тужбе. При том је битно напоменути да када приватни тужилац има пуномоћника, писмена се достављају само пуномоћнику, а ако их има више, само једном од њих (члан 247 став 7 ЗКП).

1.2.2. Оштећени као супсидијарни тужилац

1.2.2.1. Појам супсидијарног тужиоца

У нашем правном систему супсидијарна тужба и право на њу су први пут уведени Закоником о судском кривичном поступку из 1929.године. Ово право се одржало и данас, а није било нормирано само Законом о кривичном поступку из 1948.године. Овом приликом би можда било интересантно направити малу дигресију и упоредити тај Закон из 1948.године са актуелним Закоником о кривичном поступку из 2011. године у погледу данас актуелне и често оспораване теме – тужилачке истраге.

Наиме, закон из 1948. године предвиђао је тужилачку истрагу, институт који је поново уведен новим Закоником из 2011.године. По члану 35 Закона о кривичном поступку из 1948. године јавни тужилац је „водио“ истрагу, а по члану 43 новодонетог Законика о кривичном поступку из 2011. године јавни тужилац „спроводи“ истрагу. По закону из 1948. године извиђај је био врста истраге која се водила без обзира да ли је учинилац дела био познат или не. Актуелним Закоником се предвиђа да се истрага може спроводити против одређеног лица, али и против непознатог учиниоца. Дакле, истрага је факултативна.

Иако у јавности, али и стручним круговима, постоји мишљење да је тужилачка истрага у наш правни систем уведена први пут актуелним новим Закоником из 2011.године и то под

утицајем англосаксонског кривичног права. Евидентно је да је тужилачка истрага и раније постојала у правном систему Југославије.

Што се тиче супсидијарног тужиоца, сем периода важења Закона о кривичном поступку из 1948.године, овај институт се задржао све до данас и то у правима свих држава које су настале распадом СФР Југославије са изузетком Босне и Херцеговине, где институт супсидијарног тужиоца више не постоји.

Позитивно законодавство у Републици Србији такође задржава право на супсидијарну тужбу, али га у великој мери ограничава у односу на претходни законик. Наиме, својство супсидијарног тужиоца оштећени може да стекне у кривичном поступку за кривична дела која се гоне по службеној дужности, али само ако јавни тужилац након потврђивања оптужбе одустане од оптужнице.

У ранијем Законику из 2001.године је било предвиђено друго решење и за разлику од њега данас оштећени не може стећи својство супсидијарног тужиоца у ситуацији када јавни тужилац уопште не покрене кривични поступак, као ни у ситуацији када јавни тужилац одустане од већ предузетог кривичног гоњења до потврђивања оптужнице.

Моменат потврђивања оптужнице има процесни значај у смислу да оштећени тек од тог тренутка може од јавног тужиоца преузети својство тужиоца, али не јавног већ супсидијарног тужиоца. Када преузме гоњење супсидијарни тужилац може да гони само за оно дело за које је јавни тужилац одустао од оптужбе. Ако се по оптужби јавног тужиоца води поступак против истог лица и поводом истог кривичног дела за које оштећени жели да предузме гоњење, оштећени не може да постане супсидијарни тужилац све док се по оптужби јавног тужиоца води поступак.

Оштећени као тужилац је и према важећем ЗКП-у дефинисан на истоветан начин као и у досадашњим законским решењима. Али, управо у односу на досадашње решење *novum* представља систематичност у приказу права оштећеног, који је задржао већину својих права, док је нека и изгубио (члан 50 ЗКП-а). Потпуна новост је та да је оштећени као супсидијарни тужилац изгубио право на предузимање кривичног прогона током истражног поступка, у складу са новом концепцијом истраге, што би по нама представљало и уважавање реалности природе његовог процесног положаја странке која није државни орган, која нема иза себе полицију и друге овлашћене службе, који не може чак да тражи ни од других тужилаштава помоћ у раду. Тако се дошло до решења које у себи има елементе

начела ефикасности. Уместо тога, а то важи и у случајевима да државни тужилац за кривична дела за која се гони по службеној дужности одбаци кривичну пријаву, обустави истрагу или одустане од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице, супсидијарни тужилац има право по члану 51 ЗКП-а да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу, који решењем одбија или усваја приговор. Друго што је било везано за рокове задржало је сва решења из претходног ЗКП-а. Можда је пропуштена прилика да се побољша положај оштећеног као потенцијалног тужиоца,⁵² кроз продужење субјективног рока за предузимање или настављање кривичног прогона, јер управо је реч о лаику којем је сигурно потребно више времена да се у потпуности упозна са правном ствари, околностима које могу из ње да произађу, али и да обави потребне консултације ради доношења своје одлуке. Кроз то продужење рока (на петнаест уместо досадашњих осам дана) потенцијални коректив рада државног тужиоца би добио квалитетнију стартну процену позицију.⁵³

Сви наведени услови за стицање својства супсидијарног тужиоца су материјалне природе, међутим, постоје и формални услови који су везани за рок и за начин преузимања и настављања кривичног гоњења.

У тренутку изјаве да одустаје од кривичног гоњења јавни тужилац губи процесно својство странке у кривичном поступку, а на његово место као странка у кривичном поступку може да ступи оштећени као супсидијарни тужилац. Евидентно је да је циљ оваквог законског решења у контроли правилности и законитости рада јавног тужиоца. Институтом супсидијарног тужиоца се допуњује начело легалитета кривичног гоњења по ком је јавни тужилац обавезан да врши законску функцију вођења кривичног поступка за кривична дела за која се гони по службеној дужности.

Међутим, иако је везан начелом легалитета кривичног гоњења, могуће су у пракси ситуације да јавни тужилац малициозно поступи и не предузме гоњење за неко кривично дело, иако је по закону био у обавези да то учини, те да на тај начин неоправдано изостане кривично гоњење са његове стране. Исто тако, у пракси су могуће ситуације да јавни тужилац покрене поступак, али из неких разлога услед грешке или зле намере, одлучи да

---

⁵² О проблемима који су постојали у прошлости у вези положаја оштећеног као тужиоца у кривичном поступку видети више у: Иванић, И. (1974). Дискриминисани положај оштећеног као тужиоца у кривичном поступку. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 23 (8–9), 29–34.

⁵³ Pavlović, Z. (2012). Neke specifičnosti oštećenog kao supsidijarnog tužioca (u kaznenom procesnom pravu Republike Srbije). *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 49 (3), str.626.

поступак не жели да настави јер нису испуњени услови за продужетак кривичног гоњења. Тиме се наноси штета не само јавном интересу и државном поретку, него и оштећеном јер му се украђује могућност да оствари свој имовинскоправни захтев у кривичном поступку. Сем тога, оштећени је у том случају ускраћен и за морално право на законито гоњење од стране државног органа за кривично дело којим му је нанета штета.

Сви наведени случајеви незаконитог и неправилног рада јавног тужиоца пружају могућност оштећеном да путем института супсидијарног тужиоца отклони те аномалије и својим учешћем у поступку допринесе заштити својих, али и друштвених интереса које јавни тужилац није заштитио. Тиме се задовољава и морална жеља оштећеног да учинилац кривичног дела буде кажњен.

Институт супсидијарног тужиоца представља допунску заштиту јавног интереса. Али има и изузетан превентиван карактер јер својим постојањем у великој мери утиче на бољи квалитет рада јавног тужилаштва.

1.2.2.2. Ситуације у којима оштећени може постати супсидијарни тужилац

Оштећени може постати супсидијарни тужилац у две ситуације:

а) Ако након потврђивања оптужнице јавни тужилац изјави да одустаје од оптужбе, (члан 52 став 1 ЗКП) при чему је разлог одустанка правно ирелевантан за стицање својства супсидијарног тужиоца;

б) У скраћеном кривичном поступку оштећени може постати супсидијарни тужилац ако јавни тужилац одустане од оптужбе у периоду од одређивања па до завршетка главног претреса или рочишта за изрицање кривичне санкције (члан 497 став 1-2 ЗКП).

Разлика у односу на Законик о кривичном поступку из 2001. године се огледа у томе што се по ранијем законик у оштећени имао могућност да преузме кривично гоњење не само од почетка главног претреса, тј. потврђивања оптужнице него већ и у самој истрази: Када би јавни тужилац нашао да нема основа да предузима кривично гоњење за кривично дело за које се гони по службеној дужности или када би нашао да нема основа да предузме гоњење против неког од пријављених саучесника – био је дужан да о томе обавести оштећеног и да га упути да може сам предузети гоњење. Исту обавезу је имао и суд ако би донео решење о обустави поступка услед одустанка јавног тужиоца од гоњења. Оштећени је по старом

Законику у тој ситуацији имао обавезу да предузме, односно настави гоњење у субјективном року од осам дана од дана пријема обавештења јавног тужиоца односно суда, а уколико не би био обавештен имао је на располагању објективан рок од три месеца од дана када је јавни тужилац одбацио пријаву, односно од дана кад је донето судско решење о обустави поступка. Јавни тужилац и суд су приликом обавештавања оштећеном достављали и поуку које све радње може да предузме ради остваривања права на супсидијарну тужбу. А ако би тужилац одустао од оптужнице, оштећени је имао две могућности на располагању: да остане при подигнутој оптужници или да подигне нову (члан 61 став 1-7 ЗКП (2001.)).⁵⁴

Измена правила која се односе на могућност преузимања кривичног гоњења од стране оштећеног, односно искључивање ове могућности у истрази, изазвало је након ступања ЗКП из 2011. на снагу проблеме у пракси у Србији, јер се поставило питање како наставити поступак у коме је оптужни предлог оштећеног поднет за време важења претходног ЗКП. Овим питањем се бавио и Апелациони суд у Београду, чије је Кривично одељење, одговарајући на питања нижестепених судова, заузело став по коме, уколико је оштећени преузео гоњење и поднео захтев за спровођење истраге по коме још није одлучено, захтев се има сматрати приговором вишем јавном тужиоцу, а у свим другим случајевима, с обзиром на члан 604 сада важећег ЗКП,⁵⁵ оштећени је стекао својство овлашћеног тужиоца по одредбама раније важећег ЗКП.⁵⁶

Поставља се питање да ли оштећени може стећи својство тужиоца и у случају прекида или одлагања главног претреса? Мишљења смо да не може јер таквом случају нема одустанка јавног тужиоца од кривичног гоњења те оштећени не може ступити на његово место.

---

⁵⁴ Законик о кривичном поступку (2001). Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Службени гласник РС, бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – др. закон, 49/2007, 20/2009 – др. закон, 72/2009, 76/2010.

⁵⁵ Члан 604 ЗКП из 2011. године прописује да ће се законитост радњи предузетих пре ступања на снагу тог Законика оцењивати по одредбама претходног ЗКП (из 2001).

⁵⁶ Одговори на питања нижестепених судова дати од стране судија кривичног одељења Апелационог дуда у Београду на седници одржаној 07.04.2014. године. О разлици о стицању својства супсидијарног тужиоца по ЗКП-у из 2001. године у односу на ЗКП из 2011. године. Цит. према: Јовановић, И., Петровић-Јовановић, А. (2014), Оштећени као субјекат истраге и реформисано кривичнопроцесно законодавство земаља региона (Србије, Хрватске, БиХ и Црне Горе), *Тужилачка истрага - регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени* – (стр. 274–299). Београд, Мисија ОЕБС.

Поступак према малолетницима је посебан вид кривичног поступка у ком због његове осетљиве природе не постоји право оштећеног на супсидијарну тужбу. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁵⁷ стриктно у члану 57 став 1 наводи: Кривични поступак према малолетнику покреће се за сва кривична дела само по захтеву јавног тужиоца за малолетнике који је стекао посебна знања из области права детета и преступништва младих. Дакле, не само да оштећени не може бити овлашћени тужилац у поступку према малолетним лицима већ законодавац уводи додатно ограничење у смислу да то не може бити ни било који тужилац већ само онај „који је стекао посебна знања из области права детета и преступништва младих.“ Оштећени се не може појавити у поступку ни као супсидијарни тужилац када јавни тужилац за малолетнике не стави захтев за покретање поступка према малолетнику. Уколико се ради о кривичном делу које се гони по предлогу или приватној тужби, оштећени може само да стави предлог за покретање поступка надлежном јавном тужиоцу за малолетнике у року који је регулисан чланом 53 ЗКП, а он износи три месеца од дана када је оштећени сазнао за кривично дело и осумњиченог (члан 57 став 2 ЗКП). Ако јавни тужилац за малолетнике не поднесе захтев за покретање поступка према малолетнику, он ће о томе у року од осам дана обавестити оштећеног. У тој ситуацији оштећени не може да предузме кривично гоњење, али има право да у накнадном року од осам дана (а ако није обавештен од стране јавног тужиоца, у року од три месеца од дана одбацивања кривичне пријаве односно његовог предлога јавном тужиоцу), захтева да веће за малолетнике непосредно вишег суда одлучи о покретању поступка (члан 57 став 3 ЗКП). На основу овог захтева оштећеног, дакле без захтева јавног тужиоца за малолетнике, веће може да одлучи на два начина: може одлучити да се поступак не покрене или одлучити да се према малолетнику покрене поступак пред судијом за малолетнике. Против овог решења већа за малолетнике жалба није дозвољена (члан 59 став 2 ЗКП).

---

⁵⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (2005), Службени гласник РС, бр. 85/2005.

1.2.2.3. Рок за преузимање својства супсидијарног тужиоца

Да би стекао својство супсидијарног тужиоца оштећени мора да се придржава законских рокова у којима треба да се изјасни у вези предузимања, односно настављања гоњења.

Закон није на једнак начин регулисао све случајеве преузимања кривичног гоњења па их је поделио у две ситуације које се везују за чињеницу сазнања оштећеног за одустанак јавног тужиоца од оптужбе, односно за то да ли је јавни тужилац обавестио оштећеног да је одустао од оптужбе или га није обавестио. Други релевантан моменат се односи на то да ли је оштећени присуствовао извођењу процесне радње, при чијем је предузимању јавни тужилац изјавио да одустаје од даљег гоњења или јој није присуствовао.

Ако оштећени присуствује предузимању процесне радње при чијем предузимању јавни тужилац одустане од оптужбе, обавезан је одмах да се изјасни да ли жели да преузме кривично гоњење и заступање оптужбе (члан 52 став 1 ЗКП).

Ако оштећени пак није присутан, суд има законску обавезу да га у року од осам дана обавести о одустанку јавног тужиоца од оптужбе и да га поучи да може да се изјасни да ли жели да преузме гоњење и заступа тужбу.

Када прими обавештење и поуку од суда, оштећени има рок од осам дана од пријема обавештења, да се изјасни да ли хоће да преузме гоњење и заступа тужбу (члан 52 став 2 ЗКП). Ту су могуће две ситуације:

- Ако оштећени изјави да преузима кривично гоњење, суд ће наставити поступак, односно одредиће главни претрес на ком ће се оштећени појавити у својству супсидијарног тужиоца
- Уколико се оштећени не изјасни у датом року или изјави да не жели да преузме кривично гоњење, суд ће донети решење о обустављању поступка, односно пресуду којом се оптужба одбија (члан 52 став 3 ЗКП).

Рок дат оштећеном од осам дана је преклузиван рок и на њега је суд *ex officio* дужан да пази у току целога поступка. Као и код свих преклузивних рокова, са његовим пропуштањем се губи право, тако да ни овде није изузетак. Уколико оштећени пропусти рок од осам дана, он губи право да преузме гоњење окривљеног за то дело, а као једина могућност поправке пропуштеног је институт повраћаја у пређашње стање. Уколико оштећени, оштећени као тужилац или приватни тужилац из оправданог разлога није могао

да дође на припремно рочиште, главни претрес или рочиште, може тражити повраћај у пређашње стање (члан 226 став 1 тачка 2 ЗКП).

До сада смо говорили о ситуацији када је оштећени присутан при одустанку јавног тужиоца или када је обавештен о одустанку јавног тужиоца од оптужбе. Међутим, поставља се питање, шта у ситуацијама када оштећени није присутан нити обавештен од стране суда. У том случају, оштећени такође има на располагању преклузиван рок од три месеца да преузме тј. настави гоњење у својству супсидијарног тужиоца. Овај рок је за разлику од претходног објективан и почиње да тече од дана када је јавни тужилац изјавио да одустаје од оптужбе (члан 52 став 2 ЗКП). По његовом протеклу оштећени губи свако даље право да преузме гоњење, па чак и у ситуацији да по његовом протеклу оштећени добије обавештење од суда да је јавни тужилац одустао од оптужбе, њему неће бити на располагању субјективни рок од осам дана, јер је протекло објективни рок од три месеца. Дакле, овај рок осим што је објективан, он је и апсолутан јер са његовим протеклом се право у потпуности гаси.

Уколико је оштећени уредно позван или ако му се позив није могао уручити зато што суду није пријавио промену адресе пребивалишта или боравишта, а не буде присутан на припремном рочишту или на главном претресу, постоји презумпција да оштећени не жели да настави гоњење. Суд ће у тим ситуацијама донети решење о обустави поступка, односно пресуду којом се оптужба одбија (члан 52 став 4 ЗКП).

До сада наведени објективни и субјективни, преклузивни рокови су општег карактера, међутим Законик о кривичном поступку предвиђа и један посебан рок за преузимање, односно настављање кривичног гоњења. Тај рок се односи на правне сукцесоре оштећеног тужиоца: брачног друга, лице са којим живи у ванбрачној или каквој другој заједници живота, децу, родитеље, усвојенике, усвојитеље, браћу, сестре и законске заступнике.

Ако оштећени умре у току рока за давања изјаве о преузимању кривичног гоњења или рока за подношење предлога за кривично гоњење, односно ако умре у току поступка, наведени сукцесори могу у року од три месеца од његове смрти преузети гоњење или дати изјаву да преузимају гоњење или поднети предлог, односно дати изјаву да остају при предлогу (члан 57 став 1 ЗКП).

1.2.2.4. Начин настављања и преузимања кривичног гоњења од стране оштећеног као супсидијарног тужиоца

Оштећени као супсидијарни тужилац може да преузме кривично гоњење на следеће начине:

а) Усменом изјавом о продужењу кривичног гоњења оштећени даје изјаву о преузимању гоњења и заступању оптужбе. Ово је најчешћи начин преузимања кривичног гоњења. Наиме, уколико је оштећени присутан приликом извођења процесне радње и ако том приликом јавни тужилац одустане од оптужбе, оштећени стиче својство тужиоца тако што на записник пред судом даје изјаву о преузимању кривичног гоњења. Ако оштећени није присутан при извођењу процесне радње при чијем предузимању јавни тужилац одустане од оптужбе, оштећени може да стекне својство супсидијарног тужиоца тако што ће суду доставити писмену изјаву да преузима кривично гоњење и заступање јавне оптужбе од које је јавни тужилац одустао.

б) Други начин се састоји у подношењу молбе за повраћај у пређашње стање. Ово се дешава у ситуацији када оштећени као потенцијални супсидијарни тужилац, није могао благовремено и из оправданих разлога да обавести суд о промени адресе пребивалишта или боравишта, односно када није могао из истих разлога да дође на припремно рочиште или главни претрес на ком је јавни тужилац одустао од оптужбе (члан 226 став 1 тачка 2 ЗКП).

Када су испуњени наведени услови, оштећени стиче право да преузме кривично гоњење тако што ће поднети молбу за повраћај у пређашње стање и у њој навести да преузима гоњење. Међутим, ако оштећени поднесе молбу за повраћај у пређашње стање, али не изјави истовремено и да преузима гоњење, молба ће бити одбијена јер повраћај у пређашње стање нема сврхе ако нема и захтева за гоњење.

1.2.2.5. Права и дужности оштећеног као супсидијарног тужиоца

Положај оштећеног као супсидијарног тужиоца одређен је низом законских права и обавеза који му припадају. Нека од тих права кореспондирају са правима јавног тужиоца, док су друга идентична правима и обавезама оштећеног као приватног тужиоца. Зато је

неопходно детаљно изложити сва права и њима одговарајуће обавезе које припадају само супсидијарном тужиоцу као странци у поступку.

а) Права оштећеног као супсидијарног тужиоца

Општа права оштећеног су наведена у члану 50 Законика о кривичном поступку и о њима је већ било речи. Посебна права која припадају само оштећеном као супсидијарном тужиоцу наведена су у 58 члану ЗКП (члан 58 став 1 ЗКП):

1. право да заступа оптужбу у складу са одредбама овог законика;
2. право да поднесе предлог и доказе за остваривање имовинскоправног захтева и да предложи привремене мере за његово обезбеђење;
3. право да ангажује пуномоћника из реда адвоката;
4. право да захтева постављање пуномоћника;
5. право да предузима друге радње, када је то одређено овим закоником.

Осим наведених права у ставу 2 истог члана се наводи да супсидијарном тужиоцу припадају сва она права која има јавни тужилац са изузетком права која јавном тужиоцу припадају као државном органу. Ако знамо да се супсидијарни тужилац јавља код истих кривичних дела где је за кривично гоњење примарно надлежан јавни тужилац (кривична дела која се гоне по службеној дужности – *ex officio*) лако је закључити да онда супсидијарном тужиоцу припадају само она права која у суштини има сваки овлашћени тужилац као на пример: право на подношење одговарајућих аката, право на њихово заступање, право на одустанак од даљег кривичног гоњења итд.

Основно право супсидијарног тужиоца је да под законом предвиђеним условима преузме, односно настави кривично гоњење дела која се гоне по службеној дужности од стране јавног тужиоца. Да би ово право било успешно реализовано неопходно је да супсидијарни тужилац буде поучен о могућности да преузме и заступа оптужбу. Исто тако, уколико јавни тужилац одустане од оптужбе, супсидијарни тужилац има право да буде обавештен о томе.

Као што је то случај и код приватне тужбе, и овде супсидијарном тужиоцу припада изричито право да разматра списе и разгледа предмете који се користе у доказном поступку као доказ (члан 50 став 1 тачка 4 ЗКП).

Као право оштећеног у Законику се наводи и да је обавезно његово позивање на главни претрес у својству оштећеног као тужиоца. Међутим, када је реч о седници другостепеног већа, оштећени ће бити о њој обавештен само уколико у року предвиђеном за жалбу или за одговор на жалбу, супсидијарни тужилац буде изричито захтевао да буде обавештен о одржавању седнице или ако предложи одржавање претреса пред другостепеним судом (члан 447 став 2 ЗКП).

Као и случају приватне тужбе, председник већа може супсидијарном тужиоцу дозволити да уместо читања оптужнице усмено изнесе њен садржај (члан 391 став 1 ЗКП).

Институт повраћаја у пређашње стање и овде има примену, тако да оштећеном као супсидијарном тужиоцу припада и ово право под условима који су наведени у члану 226 Законика о кривичном поступку.

По доношењу пресуде, њен оверен препис се доставља оштећеноме као тужиоцу при чему се у њој доставља и упутство тј. поука о правном леку. Оштећени се поучава о праву на жалбу. Како се све радње које се предузимају према оштећеном могу предузети и према његовом пуномоћнику, исто тако и сва права уместо супсидијарног тужиоца може вршити његов законски заступник, односно пуномоћник (члан 56 став 1 ЗКП).

б) Дужности оштећеног као супсидијарног тужиоца

Обавезе оштећеног као супсидијарног тужиоца кореспондирају са обавезама које има приватни тужилац. Прва дужност се састоји у законској обавези обавештавања суда о промени адресе пребивалишта или боравишта. Ово је обавеза оштећеног уопште, како супсидијарног тако и приватног. Они су обавезни да о промени обавесте или јавног тужиоца или суд пред којим се води кривични поступак. Ако супсидијарни тужилац то не учини, те му се због тога не буде могао уручити позив за главни претрес, сматраће се да је одустао од тужбе. Али, ако супсидијарни тужилац из крајње оправданих разлога није могао да благовремено обавести суд о промени адресе боравишта или пребивалишта, може да поднесе молбу за повраћај у пређашње стање сагласно условима које закон прописује.

Сем наведеног, дужност је супсидијарног тужиоца и да се понаша коректно у току поступка. То подразумева забрану вређања суда или лица која учествују у поступку, као и

забрану нарушавања реда итд. Као санкције за некоректно понашање у кривичном поступку примењују се исте мере као и према приватном тужиоцу.

1.2.2.6. Губитак својства оштећеног као супсидијарног тужиоца и његових права у својству супсидијарног тужиоца

ЗКП чланом 60 регулише у којим ситуацијама престаје својство оштећеног као тужиоца:

1. одустанком од оптужбе;
2. преузимањем кривичног гоњења од стране јавног тужиоца;
3. смрћу, односно престанком правног лица.

1. Одустанак од оптужбе супсидијарног тужиоца може бити изричит или прећутан.

а. Изричит одустанак постоји ако супсидијарни тужилац, пред судом пред којим се води кривични поступак, изјави да одустаје од оптужбе.

У том случају су могуће две ситуације:

- Оштећени као тужилац може изјавом суду, пред којим се води кривични поступак, одустати од оптужбе све до завршетка главног претреса или претреса пред другостепеним судом (члан 450 став 5 ЗКП). Изјава о одустанку је неопозива (члан 61 став 1 ЗКП).
- Оштећени има на располагању два рока у којима може преузети гоњење и заступати оптужбу: субјективан рок од осам дана од дана када је примио обавештење и поуку од суда да може преузети гоњење и објективан рок од три месеца од дана када је јавни тужилац изјавио да одустаје од оптужбе. Ако у једној од тих ситуација оштећени изјави да не жели да преузме кривично гоњење, суд ће донети решење о обустави поступка тј. пресуду којом ће одбити оптужбу (члан 52 став 3 ЗКП).

б. Претпостављен (прећутан) одустанак постоји у ситуацијама када постоји презумпција да је супсидијарни тужилац одустао од оптужбе. И овде су присутна два случаја :

- Ако у току наведеног субјективног односно објективног рока оштећени не изјави да жели преузети кривично гоњење - суд ће донети решење о обустави поступка тј. пресуду којом ће одбити оптужбу.

- Уколико оштећени не присуствује припремном рочишту или главном претресу, а уредно је позван или му се позив није могао уручити јер није пријавио суду промену адресе боравишта или пребивалишта – сматраће се да не жели да настави гоњење, а суд ће донети решење о обустави поступка тј. пресуду којом ће одбити оптужбу (члан 52 став 4 и члан 61 став 2 ЗКП). Овде се ради о оборивој законској претпоставци (*praesumptio iuris tantum*) што значи да је могуће доказивати супротно. Установа повраћаја у пређашње стање је и овде применљива.

У свим набројаним случајевима видимо да ЗКП прави разлику на случајеве где оштећени не жели да продужи гоњење и оне ситуације када одустаје од гоњења. Тако губитак права оштећеног да се појави у улози оштећеног као супсидијарног тужиоца може бити како апсолутан (када је искључена могућност да се то његово својство поново успостави) тако и релативан (када се може поново појавити у улози супсидијарног тужиоца). Да би до тога дошло користи се интитут *restitutio in integrum*.

Овом приликом треба направити разлику у ситуацијама када је оштећени имао својство супсидијарног тужиоца па му је то право, односно својство престало, од ситуације када то право није ни стекао, па није ни имао шта да изгуби.

У овом првом случају, када говоримо о престанку већ стеченог права супсидијарног тужиоца, као што је већ наведено, то право може престати на основу изјаве оштећеног да одустаје од даљег гоњења, на основу одустанка по презумпцији закона, на основу преузимања кривичног гоњења од јавног тужиоца и на основу смрти оштећеног, односно престанка правног лица.

2. Следећи начин на који оштећени може да изгуби својство супсидијарног тужиоца је да кривично гоњење поново преузме јавни тужилац. По одредбама члана 62 Законика о кривичном поступку, јавни тужилац све до завршетка главног претреса, у поступку који се води по захтеву оштећеног као тужиоца, има право да преузме гоњење и заступање оптужбе. Поставља се питање смисла овакве законске одредбе, јер уколико је оштећени ступио на место јавног тужиоца зато што је овај одустао од кривичног гоњења, које је онда оправдање у поновном враћању јавног тужиоца у поступак и преузимању или да будемо прецизнији „преотимању“ кривичног гоњења од супсидијарног тужиоца? Када се цела ситуација детаљније погледа види се да се увођењем института супсидијарног тужиоца

држава није одрекла свог права на кажњавање и кривично гоњење, већ да му је то право само пренела са могућношћу додатне интервенције у виду поновног преузимања кривичног гоњења од стране јавног тужиоца.

Уколико јавни тужилац искористи своје законско право да поново преузме кривично гоњење и да поново буде тај који ће заступати оптужбу – оштећени који је до тада био у поступку у својству супсидијарног тужиоца, је у обавези да уступи место јавном тужиоцу. На тај начин му престаје својство супсидијатног тужиоца и он се враћа на позицију са које је и кренуо, поново постаје оштећени као што је и пре био.

Уколико јавни тужилац по други пут одустане, оштећени опет има право да ступи на његово место и поново стекне својство оштећеног као супсидијарног тужиоца.

3.Трећи вид престанка својства оштећеног као тужиоца је у случају смрти оштећеног, односно престанком правнога лица (члан 60 став 3 ЗКП).

1.2.3. Оштећени с предлогом за кривично гоњење

Осим претходно набројаних кривичних дела која се гоне по службеној дужности и кривичних дела за која је предвиђено да се гоне по предлогу приватног тужиоца, у кривичном процесном праву постоје и кривична дела која се гоне по предлогу оштећеног. Овакво законско решење представља одступање од начела официјелности кривичног гоњења, али и одступање од начела легалитета. Оно се огледа у супсидијарној улози јавног тужиоца у односу на диспозиције оштећеног.

Условљеност кривичног гоњења са предлогом који подноси оштећени је установљена кривичним законом и то само у случају када се интересу друштвене заштите и генералне превенције супротстављају лични интереси оштећеног, односно, када приватни интерес преовлађује над јавним, али не у толикој мери да држава у потпуности кривично гоњење пренесе на друге субјекте, као што је то случај код приватне тужбе.

Институт оштећеног са предлогом за кривично гоњење је постојао у кривичноправном систему Југославије све до реформе 1976.године, да би новим Закоником поново био уведен у наше право. Укидање овог института је оправдавано чињеницом да је споразумом оштећеног са окривљеним у поступцима за кривична дела за која се гони по предлогу оштећеног, могло довести до тога да се обустави поступак ако оштећени одустане

од предлога. На тај начин би оштећени могао да изигра сав дотадашњи труд суда и јавног тужиоца и да учини могућим да кривичног поступка ни не буде, иако је евидентно да постоје сви елементи кривичног дела. У пракси се показало да овакво решење нема оправдање. Укидањем института оштећеног са предлогом за кривично гоњење дошло је до прерасподеле кривичних дела, тако да су нека кривична дела пребачена у групу кривичних дела која се гоне по службеној дужности, док су друга премештена у групацију кривичних дела која се гоне по приватној тужби. Међутим, такво решење се није показало оправданим јер је пракса указала да у групи дела која се гоне по приватној тужби има и дела за чије је успешно гоњење неопходно неупоредиво веће ангажовање средстава и стручног особља, које појединац у својству тужиоца не може да подржи. Код неких дела која се гоне по службеној дужности се показало да их не би требало гонити без воље оштећенога.

Зато је било актуелизовано питање ревитализовања и поновног увођења овог института у позитивно право. Поновним увођењем института оштећеног са предлогом за кривично гоњење успоставља се поново равнотежа у интересима учесника у кривичном поступку, како интереса оштећеног тако и друштвеног интереса да се учинилац кривичног дела прогласи кривим, а након тога буде адекватно кажњен.

Кривична дела код којих је могућа примена института гоњења по предлогу оштећеног спадају углавном у групу кривичних дела против слобода и права човека и грађанина. Кривични законик наводи која су то дела код којих јавни тужилац може преузети кривично гоњење само по предлогу оштећеног:

- неовлашћено откривање тајне (члан 141 КЗС);
- спречавање штампања и растурања штампаних ствари и емитовања програма (члан 149 став 1 и 2 КЗС);
- спречавање објављивања одговора и исправке (члан 150 КЗС);
- спречавање јавног скупа (члан 151 став 1 КЗС);
- спречавање политичког, синдикалног и другог удруживања и деловања – (члан 152 став 1 КЗС);
- силовање и обљуба над немоћним лицем када су извршени према брачном другу (члан 178 и 179 КЗС);
- недозвољене полне радње (члан 182 став 1 КЗС);
- зеленаштво (члан 217 КЗС);

- противправн заузимање земљишта (члан 218 КЗС);
- противправно уселење (члан 219 КЗС) и друга кривична дела.

Из наведеног се да види да се ради о делима код којих је у првом плану нарушен нечији приватни интерес, док је угроженост јавног интереса секундарна.

За ова кривична дела је, дакле, својствено да се гоне по службеној дужности јавног тужиоца, али само под условом да оштећени поднесе јавном тужиоцу прелог за кривично гоњење. Без те почетне иницијативе оштећеног кривично гоњење није могуће. Предлог оштећеног чини његова изјава која је усмерена према јавном тужиоцу да предузме кривично гоњење, односно да захтева да се спроведе истрага или подигне оптужница или оптужни предлог.

Дакле, предлог оштећеног ка предузимању кривичног гоњења представља процесну претпоставку за покретање и вођење кривичног поступка. Јавни тужилац не може покренути кривични поступак уколико не постоји претходно постављени предлог оштећеног.

Међутим, поставља се питање шта у ситуацији ако оштећени одустане од поднетог предлога, на шта има право све до окончања главног претеса? Да ли јавни тужилац тада сме да настави тај поступак? Мишљења смо да у тој ситуацији јавни тужилац не може да настави даљи кривични поступак. Која ће бити одлука суда превасходно зависи од стадијума поступка у ком је оштећени одустао. Уколико је до одустанка дошло пре него што је главни претес започео, суд ће поступак обуставити решењем, а ако оштећени одустане на главном претресу, суд доноси пресуду којом се оптужба одбија.

Видимо да је предлог оштећеног у ствари процесна претпоставка за кривично гоњење ових кривичних дела као и услов за подизање оптужнице од стране јавног тужиоца. Насупрот овом схватању постоји оно према ком предлог за кривично гоњење није само процесна претпоставка него има и материјалноправни карактер. Према њему, код кривичних дела за која се гони по предлогу, воља државе да казни условљена је вољом оштећеног, те када оштећени хоће, држава је спремна и вољна да казни, а никада се поступак не покреће ако оштећени то неће, па је у том случају воља државе детерминисана вољом оштећеног. Ако је воља једног субјекта апсолутно детерминисана вољом другог

субјекта, из чега произилази, истичу заступници оваквог мишљења, да је предлог оштећеног за кривично гоњење и институт материјалног права.⁵⁸

Оштећени има право да јавном тужиоцу достави предлог за кривично гоњење, али не и дужностав. Уколико се ради о малолетном оштећеном, предлог у његово име подноси његов законски заступник, а уколико је напунио шеснаест година може и сам поднети предлог.

И поред датог предлога оштећеног лица, јавни тужилац не мора да покрене поступак, а у току поступка може да одустане од гоњења када оштећени има право да преузме кривично гоњење.⁵⁹

Што се тиче рока за подношење предлога јавном тужиоцу за кривично гоњење, он је регулисан на исти начин као и рок за подношење приватне тужбе. Оштећени може да поднесе предлог за кривично гоњење у року од три месеца од дана сазнања за кривично дело и за учиниоца (члан 53 став 2 ЗКП). Дакле, потребно је да се зна кумулативно и кривично дело и учинилац. Ако рок од три месеца протекне, а предлог не буде поднет, постоји презумпција да не постоји заинтересованост оштећеног за кривичним гоњењем.

У случају да је извршењем кривичног дела које се гони по предлогу оштећеног, оштећен већи број лица, предлог јавном тужиоцу да предузме кривично гоњење може да поднесе било ко од оштећених лица (члан 53 став 5 ЗКП).

Из свега наведеног можемо навести нека основна обележја поступка за кривична дела која се гоне по предлогу оштећеног:

- ради се о кривичним делима која се гоне по службеној дужности;
- јавни тужилац је овлашћени тужилац, али је предлог оштећеног *conditio sine qua non*, неопходан за покретање кривичног поступка (члан 53 став 1 ЗКП);
- кривична дела која се гоне предлогу оштећеног су таксативно наведена у посебном делу Кривичног законика;
- ради се о кривичним делима којима се превасходно нарушава приватни интерес, док је јавни интерес у другом плану.

Оштећени, како је већ више пута наведено, подноси предлог надлежном јавном тужиоцу. У пракси су могуће ситуације да оштећени поднесе кривичну пријаву или пак

⁵⁸ Бејатовић, Станко, оп.цит., стр.194.

⁵⁹ Ибид, стр.194.

имовинскоправни захтев не знајући да је у питању кривично дело које се гони по његовом предлогу. У том случају постоји законска презумпција да је поднео предлог за кривично гоњење јавном тужиоцу.

Исто тако, ако оштећени у заблуди или из незнања, сматра да се ради о кривичном делу које се гони по приватној тужби, те благовремено поднесе приватну тужбу, она ће се сматрати благовремено поднетим предлогом за кривично гоњење, уколико у току поступка буде утврђено да се ради о кривичном делу које се гони по предлогу оштећеног. Приватна тужба због кривичног дела које се гони по службеној дужности ће бити одбачена јер је поднета од неовлашћеног тужиоца (члан 502 ЗКП).

У оба наведена случаја, евидентно је да је законодавац на страни неуке странке.

Што се тиче форме у којој оштећени изражава вољу да учинилац кривичног дела буде кривично гоњен, закон предвиђа различите видове: као предлог за кривично гоњење, у виду кривичне пријаве, предлога за остварење имовинскоправног захтева, па чак и виду приватне тужбе.

Када се покрене поступак за кривично дело које се гони по предлогу оштећеног, он нема својство тужиоца, тако да није ни странка у поступку. Јавни тужилац је једини овлашћени тужилац и странка у поступку, док је оштећени са предлогом само посебан процесни субјекат, учесник, без чије иницијативе и сагласности нема кривичног гоњења нити кривичног поступка. Како је он у улози оштећене стране и овде оштећеном припадају сва права која има сваки други оштећени који није овлашћени тужилац. Једина разлика се огледа у томе да је његова процесна позиција јача у смислу да он има право да располаже предлогом за гоњење, тако да искључиво од његове воље зависи да ли ће уопште бити кривичног поступка.

Непостојање предлога за кривично гоњење је процесна сметња за покретање и даљи ток поступка. Уколико оштећени уопште није ставио јавном тужиоцу предлог за кривично гоњење, ради се о привременој и отклоњивој процесној сметњи. Наиме, у тој ситуацији је неопходно привремено застати са поступком, а истрага се прекида. Ако се накнадно прибави предлог оштећеног за кривично гоњење, отклања се процесна сметња тако да се поступак може неометано наставити. *Vice versa*, када је оштећени поднео предлог за кривично гоњење, он може у том поступку који је покренут на основу тог предлога, све до краја главног претреса, одустати од поднетог предлога (члан 54 ЗКП).

Изјава којом оштећени одустаје од предлога је неопозива и тиме оштећени губи право да поново поднесе предлог за гоњење. Због тога одустанак оштећеног од предлога представља трајну и неотклоњиву процесну сметњу што резултира обуставом даље истраге.

У погледу сукцесије предлога за гоњење након смрти оштећеног, оно је решено на идентичан начин као и у случају приватне тужбе. Ако оштећени умре током поступка за подношење предлога или пак у току самог поступка, брачни друг, деца, родитељи, усвојиоци, браћа и сестре могу у преклузивном року од три месеца од његове смрти да поднесу предлог за кривично гоњење, односно могу да дају изјаву да настављају поступак.

У литератури се налази велики број текстова који објашњавају институт оштећеног са предлогом за кривично гоњење, а једно од најбољих објашњења је следеће:

„У кривичноправном смислу је предлог оштећеног за кривично гоњење неопходан услов, да би јавни тужилац могао, не само да покрене кривични поступак подношењем оптужног акта (*оптужна иницијатива*), већ је у целом току поступка, постојање таквог предлога оштећеног, неопходан услов за одвијање кривичног поступка (*одржавање оптужбе*), те ако у било којој фази поступак оштећени одустане од свог предлога, то представља разлог за окончање кривичног поступка, што зависно од фазе поступка може да буде реализовано кроз обуставу истраге, обуставу кривичног поступка, односно доношење одбијајуће пресуде. *Ratio legis* постојања ове врсте кривичних дела је двострук. С једне стране, тако се штите интереси оштећеног, који сам својом вољом одлучује да ли ће доћи до започињања и вођења кривичног поступка за кривично дело, код којег је, мада се њиме вређа и одређени јавни интерес, ипак примаран интерес самог пасивног субјекта кривичног дела. Са друге стране, тиме се омогућава да јавна оптужба не делује по сваку цену у погледу кривичних дела, код којих јавни интерес није изражен у знатној мери, те се тиме растеређује и кривично правосуђе.“⁶⁰

1.2.4. Оштећени као субјект присиљавања јавног тужиоца на предузимање, односно настављање кривичног гоњења

⁶⁰ Шкулић, М. (2013). *Кривично процесно право*, (6. изд.). Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, стр.118.

Законик о кривичном поступку из 2011.године у наш правни систем је увео велики број новина, а једна од њих је баш увођење улоге оштећеног као субјекта у кривичном поступку који може да присили јавног тужиоца да предузме, односно настави кривични поступак. Ово својство оштећеног је резервисано само за она кривична дела која се гоне по службеној дужности, а код којих је изостала активност јавног тужиоца у смислу да није предузео кривично гоњење (тако што је одбацио кривичну пријаву) или ако је одустао од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице. Уколико оштећени сматра да за то нема основа он добија својство субјекта који присиљава јавног тужиоца да предузме, односно настави кривично гоњење..

Наиме, ако јавни тужилац:

- одбаци кривичну пријаву;
- обустави истрагу или
- одустане од кривичног гоњења до потврђивања оптужнице.

оштећени има право да поднесе приговор на такву одлуку јавног тужиоца, а о том његовом праву је јавни тужилац у обавези да га поучи у року од осам дана. Међутим, закон не предвиђа никакве правне последице и реперкусије у случају непоштовања не само рока већ и обавезе јавног тужица уопште.

О разликама које су предвидели Законик из 2001. и актуелни ЗКП у погледу права и обавеза оштећеног као могућег тужиоца детаљно смо размотрили у делу дисертације у ком се обрађује материја супсидијарног тужиоца. Овде је неопходно елаборирати само она законска решења када јавни тужилац не предузме или одустане од кривичног гоњења, док оштећени сматра да је то неосновано.

Рок који има оштећени да искористи ово своје право, превасходно зависи од тога да ли је јавни тужилац испоштовао своју обавезу поуке и обавештавања оштећеног уопште и у року:

- а. Ако је оштећени примио обавештење и поуку од јавног тужиоца, он има право да поднесе приговор у року од осам дана од пријема обавештења:
- б. Ако оштећени није обавештен, на располагању му стоји објективан и преклузиван рок у трајању од три месеца од дана када је јавни тужилац одбацио пријаву, обуставио истрагу или одустао од кривичног гоњења (члан 51 став 1-2 ЗКП).

Оштећени свој приговор подноси непосредно вишем јавном тужиоцу, који је у обавези да у року од петнаест дана, од дана пријема приговора, донесе одлуку. Одлука се може састојати у прихватању или одбијању приговора, а доноси се у форми решења. Против тог решења нису дозвољени ни жалба ни приговор, без обзира каква је одлука донета тим решењем, односно без обзира да ли виши јавни тужилац приговор прухватио или одбио.

Ако на основу приговора, виши јавни тужилац донесе решење којим се приговор усваја, тим решењем којим усваја приговор јавни тужилац ће издати обавезно упутство надлежном јавном тужиоцу да предузме, односно настави кривично гоњење (члан 51 став 3 ЗКП).

Да ли је ово законско решење добро показаће пракса, мада су већ сада у теорији присутне критике на овакав положај оштећеног и његово право да он до потврђивања оптужнице може једино на овакав начин да штити своја права која су повређена тј. угрожена извршеним кривичним делом.⁶¹ Не видимо разлог због чега се оштећеноме не би дала могућност да се у поступку јави у својству оштећеног као тужиоца и пре потврђивања оптужнице, међутим, то остаје да се евентуално коригује у неком од измена и допуна постојећег кривичног законика или можда приликом доношења новог законика.

---

⁶¹ Види више: Илић., Г. (2011). Кривично процесно законодавство Србије и стандарди Европске уније (степен усаглашености, начини, путеви и разлози неопходности потпуног усаглашавања). *Зборник Кривично законодавство Србије и стандарди Европске уније*, Београд: Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, стр. 24-25.

1.2.5. Оштећени у својству сведока

Саслушање сведока представља врло важан извор сазнања и информација о правно релевантним чињеницама које је неопходно утврдити у кривичном поступку. Кривично процесно право гледа на оштећеног као потенцијални и могући извор сазнања круцијалних чињеница. Оштећени, као супсидијарни или као приватни тужилац, располаже извесним чињеницама о извршеном кривичном делу. До њих је могао доћи непосредним чулним опажањем или посредним путем. Његова сазнања се могу односити како на извршено кривично дело, тако и на починиоца и због тога се и оштећени може у кривичном поступку појавити у улози сведока. У многим случајевима је приликом извршења кривичног дела оштећени присуствовао том догађају, посебно ако је дело извршено над њим самим или је био очевидац. Зато је законодавац, у жељи да не изгуби тако значајан извор информација и субјекта сазнања омогућио оштећеноме да се појави у улози сведока. Тиме се отворила још једна могућност суду, да се саслушањем оштећенога, прикупи довољан број података, са којима је обично у дефициту, те на основу њих донесе правно утемељену пресуду засновану на веродостојним чињеницама прикупљених, између осталог, и од оштећеног као сведока.

Највећи разлог због чега се законодавац одлучио на овакав потез лежи у чињеници да код неких кривичних дела, осим окривљеног, већину потребних информација поседује баш оштећени. Он је тај који је најбоље упознат са свим околностима и чињеницама које се тичу извршеног кривичног дела.

У кривичном процесном праву важи правило да учесници у поступку могу вршити само једну процесну функцију и због тога је просто неспојиво својство сведока са другим процесним улогама. То је разлог због ког ће на пример судија или судија поротник бити изузети из судске функције у предмету у ком је претходно био испитан као сведок.⁶² Исто је

---

⁶² У члану 37 став 1 тачка 4 ЗКП. пише: Судија или судија-поротник биће изузет од судијске дужности у одређеном предмету: ... 4. ако је у истом предмету поступао као судија за претходни поступак или је одлучивао о потврђивању оптужнице или је учествовао у доношењу мериторне одлуке о оптужби која се побија жалбом или ванредним правним леком или је учествовао у поступку као тужилац, бранилац, законски заступник или пуномоћник оштећеног, односно тужиоца или је саслушан као сведок или као вештак, ако овим законом није другачије прописано.

и са јавним тужиоцем и лицем које је на основу закона овлашћено да га замењује, са записничарем, преводиоцем, тумачем и стручним лицем.⁶³

Што се тиче функције браниоца, она је такође неспојива са процесном улогом сведока, јер бранилац не може бити лице које је као главни сведок позвано на главни претрес, с тим да постоје три изузетка:

- ако је то лице искључено из дужности сведочења;
- ако је ослобођено дужности сведочења;
- ако изјави да не жели да сведочи (члан 73 став 3 тачка 3 ЗКП).

Законик о кривичном поступку, међутим предвиђа изузетак од правила о неспојивости процесних функција у кривичном поступку, тако да је могуће да се оштећени, оштећени као супсидијарни или као приватни тужилац ипак може саслушати као сведок у поступку. *Ratio legis*, оваквог законског решења може се пронаћи у чињеници да су сви наведени субјекти незаменљиви као сведоци, па зато долази до одступања. За очекивати је и само се намеће питање колико је овакво законско решење исправно и оправдано, јер се поставља питање стварне вредности исказа оштећеног као сведока, с обзиром да је он директно и непосредно заинтересован за исход поступка.

По питању оштећеног у улози сведока закон је прецизан и јасан. Међутим, да ли ће оштећени заиста сведочити зависи од бројних других околности на које чак ни он нема утицаја. Наиме, могуће је да оштећени не располаже релевантним сазнањима у вези извршеног кривичног дела, као ни сазнањима која се тичу извршиоца. Исто је могућа ситуација да постоје неке законске сметње које оштећеног онемогућавају да буде саслушан у својству сведока (нпр. хендикепирано лице или мало дете).

Својство сведока у нашем кривичном процесном праву, оштећени може да стекне невезано за друга својства која има у кривичном поступку, а везано је за ту кривичну ствар. Другим речима, оштећени може бити сведок и када се јави као овлашћени тужилац или пак као подносилац предлога за остварење имовинскоправног захтева.

Оштећени као сведок се саслушава по одредбама ЗКП које се односе на саслушање сведока уопште. Његов исказ се цени по начелу слободне оцене доказа и по томе се

---

⁶³ У члану 42 став 1 ЗКП. пише: Одредбе о изузећу судија и судија-поротника сходно се примењују и на јавне тужиоце и лица која су на основу закона овлашћена да јавног тужиоца замењују у поступку, записничаре, преводиоце, тумаче и стручна лица, као и на вештаке, ако овим законом није другачије одређено.

сведочење оштећеног ни на који начин не разликује од сведочења других сведока. Међутим, иако је његов положај готово идентичан осталим сведоцима, постоје извесна одступања која се примењују само у случају саслушања оштећеног као сведока.

Тако на пример, оштећени који се у поступку јавља и у улози сведока има право да буде присутан у току целог главног претреса. При том је предвиђено уколико је оштећени присутан и треба да се испита као сведок, његово испитивање ће се обавити пре осталих сведока (члан 251 став 1 и 2 ЗКП). Смисао оваквог законског решења проналазимо у чињеници да се на тај начин оштећеноме даје могућност да буде присутан на главном претресу од почетка доказног поступка како би пратио целокупан каснији ток доказног поступка. На тај начин му се пружа прилика да искористи у потпуности права која му је закон дао. Без обзира што је присутан на главном претресу у улози сведока, оштећеном и даље припадају сва права која му по закону припадају као оштећеном. Тако он има право да поставља питања другим сведоцима и вештацима, може да захтева извесна појашњења али и да улаже извесне примедбе. На располагању му и даље стоји могућност да постави захтев за испуњење имовинскоправног захтева. А после саслушања сме да разматра списе и разгледа предмете који се у поступку користе у својству извора материјалних доказа (члан 396 став 3 ЗКП).

Овде треба напоменути да оштећеном као сведоку стоји на располагању да истакне свој имовинскоправни захтев и приликом саслушања као сведока. Да ли ће то право искористити тада или касније у току поступка апсолутно је и дискреционо право самог оштећеног, јер ако се не позове на имовинскоправни захтев док се саслушава као сведок, оштећени може искористити то своје право било када касније. Исто тако, ако је истакао имовинскоправни захтев приликом саслушања као сведока, оштећени ту своју изјаву може изменити касније у току поступка, по окончању саслушања.

Закоником су нормирана и специфична процесна правила која регулишу саслушање само неких категорија оштећених, као што су то на пример малолетници. Приликом саслушања малолетних лица, посебно ако је оно оштећено кривичним делом, потребно је поступити посебно пажљиво и обазриво, а саслушање је потребно обавити у присуству педагога и других стручних лица. Законик детаљно регулише процедуру испитивања сведока, што се уједно односи и на оштећеног када се у поступку јавља у улози сведока. Тако се наводи да: Испитани сведоци, вештаци или стручни саветници остају у судници ако

их председник већа, након изјашњења странака, сасвим не отпусти, или ако, по предлогу странака или по службеној дужности, не нареди да се привремено удаље из суднице да би касније могли бити поново позвани и још једном испитани у присуству или одсуству других сведока, вештака или стручних саветника (члан 400 став 2 ЗКП).

Сведочење малолетника је посебно осетљива област, те се у Законику у члану 400 предвиђа и могућност искључења јавности, ако се као сведок испитује лице млађе од 14 година. Следећи став се односи на категорију старијих малолетника и он предвиђа да ако лице млађе од 16 година присуствује главном претресу као сведок или оштећени, удаљиће се из суднице чим његово присуство није више потребно (члан 400 став 3 и 4 ЗКП).

Што се тиче извођења доказа у целини, а посебно оцене њихове доказне снаге, треба имати на уму да је оштећени најчешће и жртва криминалног акта, тако да се његова непристрасност и објективност сведочења може са оправдањем довести у питање, јер је та субјективна црта која дерогира објективност увек присутна у сведочењу оштећеног. Испитивање оштећеног као сведока у кривичном поступку, се јавља као могућност, а не као обавеза, а његов исказ цени се по слободном судијском уверењу.

Исказ оштећеног као сведока, сигурно представља значајно доказно средство у кривичном поступку, јер су сазнања оштећеног о кривичном делу и учиниоцу најверодостојнија. Међутим, начин на који ће исказ оштећеног бити изнет пред судом увек оставља сумњу да ли је он веродостојан и у потпуности одговара истини, тако да приликом оцене сведочења оштећеног увек треба приступити са извесном дозом резерве.

II Глава

2. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ЗАКОНСКОГ РЕГУЛИСАЊА ОШТЕЋЕНОГ ЛИЦА И ЊЕГОВОГ ИМОВИНСКОПРАВНОГ ЗАХТЕВА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

2.1. Положај оштећеног лица у акузаторском, инквизиторском и мешовитом кривичном поступку

2.1.1. О разлозима историјског приказа - уопште

Уколико се жели приказати неки правни институт, као што је то у овом случају оштећени, у теоријском смислу, неопходно је ближе га упознати кроз историјски развој. То је најлакше постићи компарацијом тог института кроз различите временске периоде, у различитим правним системима. На тај начин, приказивањем развоја института оштећеног лица и његовог положаја у кривичном поступку, постиже се адекватно разумевање решења *de lege lata*. Оно је превасходно намењено задовољењу потребе друштва да победи у борби коју води са нарастајућим криминалитетом. Свака историјска анализа законских аката о лицу које је оштећено извршеним кривичним делом представља залог *pro futuro*, јер даје могућност да се предложи боља и целисходнија решења *de lege ferenda*. Таква анализа указује на друге бројне социјалне, културолошке, економске и друштвене аспекте у којима једно друштво егзистира, па и сам криминалитет као неодвојиви део њега. То је још један од аргумента у прилог разматрању овог института, како кроз његову теоријску анализу, тако и кроз примену у пракси.

Схватање кривичног поступка је временом еволуирало што се неминовно одразило и на његову сврху, односно циљ. Они се више нису посматрали само из угла права државе да кажњава за кривична дела и на тај начин штити јавни поредак. Сврха и циљ кривичног поступка данас представљају и обавезу државе да се према појединцима чија су права

повређена тј. угрожена извршеним кривичним дело (жртвама), постави тако да санкционише све који су у томе учествовали.

Велики утицај на ову промену у детерминисању сврхе и циљева имало је апострофирање развоја заштите људских права на међународном плану, које је посебно актуелно у последњих пар деценија. Нарочит значај у томе су имала међународна тела, са посебним акцентом на Уједињене Нације и Европски суд за људска права.

Кривични поступак има све већу ресторативну функцију, где се тежи да неправда и штета причињени оштећеном буду надокнађени, а све је то могуће само ако се промени перцепција гледања на оштећеног. Он није само лице које је пасивно укључено у извршење кривичног дела већ неко коме треба дати већа овлашћења и активније га укључити у поступак. Начини на који то правни системи чине се разликује од државе до државе.

2.1.2. Положај оштећеног лица у акузаторском (оптужном) кривичном поступку

Кривично процесно право је током свог еволутивног развоја пролазило кроз многе стадијуме карактеристичне за различите епохе развоја цивилизације и људског друштва. Први од њих, акузаторски, односно оптужни кривични поступак, настао је још у робовласничком периоду, да би се касније примењивао у старој Атини и Рим, и на крају у периоду раног феудализма.

Његова основна карактеристика било је схватање кривичног дела као радње, понашање којим се вређају приватни интереси појединаца. Најуже посматрано, материја кривичног и процесног права је спадала у домен приватног права, иако класификација права на јавно и приватно у том периоду још није постојала.

Пошто је кривичним делом нанета штета оштећеном, он је био централна фигура поступка и од његове воље је зависило да ли ће поступак уопште бити покренут, као и да ли ће све процесне радње у поступку бити предузете.

Позиција суда је у акузаторском поступку, махом била пасивна. Како се поступак одвијао у форми спора између тужиоца и туженог, улога суда је била маргинализована, док су тужилац и тужени били у потпуности равноправне странке.

Обавеза оштећеног је била да изнесе све доказе које има о кривици оптуженог, у шта се суд није мешао. Обавеза суда се састојала само у томе да се стара да поступак правилно тече и по окончању претреса суд је доносио одлуку (пресуду) по свом слободном уверењу.

Сви тада важећи прописи који су регулисали кривични поступак, у потпуности су били на страни оштећеног и заштити његових интереса у поступку. На основу њих оштећеном су давана широка овлашћења како приликом покретања, тако и у самом кривичном поступку.

2.1.3. Положај оштећеног у инквизиторском (истражном) кривичном поступку

Након акузаторског поступка, историјски посматрано, уследио је период засушљености инквизиторског (истражног) кривичног поступка. Грубо посматрано, период његове примене се поклапа са средњим веком и феудалним друштвеним односима. Не зна се тачан тренутак преласка са оптужног на истражни поступак, али се претпоставља да је и он текао постепено и да се тај прелаз углавном одвијао у XII и XIII веку. У том периоду полако почиње да доминира схватање о јавном карактеру кривичног дела, а истовремено се мењају економске и политичке прилике у средњовековној Европи.

Оно што карактерише овај кривични поступак је апсолутно преузимање функције гоњења од стране државе и њених органа, док се утицај оштећеног на кривични поступак маргинализује и онемогућава. Ово схватање о јавном карактеру кривичних дела имало је за последицу да се гоњење врши по службеној дужности (*ex officio*) и да више није ни мало препуштено вољи и интенцијама оштећеног кривичним делом.

Основна карактеристика истражног кривичног поступка, а уједно и најбитнија разлика у односу на оптужни, огледа се у томе да нема спора. Окривљени и оштећени немају процесноправни субјективитет. Поступак се покреће и води на иницијативу суда, и само је суд овлашћен да у њему предузима радње. Занимљиво је да сем функције суђења, у суду су сублимиране и функције оптужбе и функција одбране. Дакле, иако су оштећеном биле одузете неке основне функције, као на пример функција одбране, она није била укинута већ пренета на други субјекат, у овом случају суд. Наравно, суд као државни орган који спроводи друштвене интересе није могао да има ту дозу заинтересованости као оштећени да се окривљени казни, као што ни функцију одбране окривљеног није могао предано и

ефикасно остварити као што би то учинио сам окривљени. Због свега тога, инквизиторски поступак се оцењује као поступак у ком је знатно погоршан положај оштећеног и окривљеног у односу на акузаторски. Као поступак у ком су оштећеном и окривљеном одузета својства кривичнопроцесних субјеката.

Велики утицај на средњевековно право имала је црква и канонско право. Свештена лица су партиципирала у државним органима и била саставни део државног апарата. Истина и правда су се често приписивали „Божијој вољи“. Приликом извођења доказа користили су се неконвенцијални методи телесног мучења, а све у циљу постизања признања окривљенога. Веровало се да није проблем добити признање од учиниоца кривичног дела, само је питање метода како ће се до тог признања доћи, тако да је велики број невиних неправедно оптужен, а након суровог мучења и признања и оптужен за кривично дело које није учинио. Због тога у литератури инквизиторски кривични поступак са собом као атрибут носи и назив нехуманог поступка.

2.1.4. Положај оштећеног лица у мешовитом (савременом) кривичном поступку

Савремени, мешовити кривични поступак је настао као логична реакција на друштвене промене које су се десиле у XVII и XVIII веку. Период грађанских револуција само је уобичајена последица нагомиланог социјалног незадовољства које се вековима акумулирало због нехуманих друштвених уређења. Како је феудални систем постао превазиђен, а на његово место дошао капитализам, односно период првобитне акумулације капитала, велике промене су се морале десити и по питању права, како материјалног тако и процесног. Све то је било пропраћено стављањем већег акцента на људска права што је морало резултовати већом хуманизацијом кривичног поступка. Афирмација личних и политичких права човека и грађанина, као и питања личних слобода довели су до настанка мешовитог (савременог) кривичног поступка, који је сублимирао све позитивне елементе како акузаторског, тако и инквизиторског поступка.

Оваква хуманизација поступка је довела до израде читавог низа законских прописа који на адекватнији начин, у односу на претходна два поступка, регулише положај оштећеног и окривљеног. У мешовитом кривичном поступку, међутим, положај оштећеног је често био девалвиран и оспораван. Углавном су му се признавала права везана за остварење

имовинскоправног захтева, јер штета која проистекне из кривичног дела и њена надокнада су неоспориви и остваривање права имовинске природе није се могло оштећеном тако лако ниподаштавати. И у савременом поступку доминира становиште о искључивом јавном карактеру кривичног дела, међутим, сведоци смо ренесансе заштите основних људских права и слобода грађана што се неминовно одражава и на легислативу која регулише кривичноправни положај оштећеног у поступку. У тежњи да се постигне што ефикаснији кривични поступак као и да се очувају основна права и слободе грађана, полако преовладавају ставови и схватања да је положај оштећеног у кривичном поступку битан и да је оштећени равноправан кривичнопроцесни субјект као и окривљени.

Оштећеном је неопходно доделити улогу која му припада у кривичном поступку не само да би ефикасно остварио имовинскоправни захтев и заштитио своја права повређена и угрожена кривичним дело. Већ и зато да би се превентивно његова права кривичноправно заштитила.

Данас у кривичној теорији домирају схватања која оправдавају учешће оштећеног у кривичном поступку. Овакво мишљење се манифестује не само кроз законе које доносе државе, већ и кроз међународне акте, који посебан акценат стављају на ову проблематику. Државе као потписнице већине међународних аката и споразума се обавезују да их ратификују у парламентима и имплементирају у домаће законодавство. Исто тако се обавезују да ће те исте одредбе и спроводити у пракси како не би остало само „мртво слово на папиру“ јер без обзира колико закон био лош, свака његова примена је боља од ситуације да се он уопште не примењује.

Неоспорно је да је последњих деценија институт оштећеног и његовог положаја у кривичном поступку реактуелизован и то како на домаћем, тако и на међународном плану. Одредбе кривичних законодавстава које регулишу процесни положај оштећеног одговарају захтевима модерног и демократског друштва

2.1.4.1. Положај оштећеног лица у законодавству Савезне Републике Немачке

Савезна Република Немачка је свој Законик о кривичном поступку (StPO - *Strafprozeßordnung*) донела 1877. године, мало након настанка прве немачке државе и настанка II Немачког Рајха 1871. године када се више мањих државица ујединило у целовиту

и економско индустријски прву европску велесилу. Сама чињеница да је овај закон и даље на снази уз обиље измена, указује на његов значај. Видимо да земље са дугом кривичнопроцесном традицијом, где спада и Савезна Република Немачка, држе до њиховог континуитета и спремне су да своје законе модификују и ускладе са друштвеним изменама. Ова пракса је страна већини земаља бивше Југославије, које су спремне пре донети нове законе него постојеће прилагодити друштвеним променама.

Кривични Законик Савезне Републике Немачке је током свог постојања дугог скорог века и по, претрпео преко 180 измена и допуна, од којих су неке биле и системске, односно новелирале су читаве одељке.

Систематски посматрано, Закон о кривичном поступку Савезне Републике Немачке садржи осам целина („књига“), које су подељене на одељке, као засебне нормативне целине. Одељци се састоје из параграфа који би највише могли одговарати члановима у нашем Законнику. Прва целина садржи уопштене одредбе о надлежностима суда, о роковима, доказним средствима, саслушању окривљеног, судским одлукама, као и мерама којима се обезбеђује присуство окривљеног и других лица у кривичном поступку. Ток кривичног поступка је регулисан другом, трећом и четвртном књигом, док пета књига регулише положај оштећеног у кривичном поступку. У шестој целини су наведени и регулисани посебни кривични поступци, а седма књига садржи правила о извршењу казни и о трошковима кривичног поступка. Последња, осма целина се односи на статистику вођења евиденција у кривичним поступцима.

Што се извора кривичног процесног права тиче, у немачком праву постоје и неки супсидијарни извори, који се такође користе. Ту се пре свега мисли на Устав Савезне Републике Немачке (*Grundgesetz*) који у буквалном преводу значи „Основни закон“ и у њему су садржана нека од круцијалних начела кривичног поступка. Како је Савезна Република Немачка конститутивни део Европске Уније, логично је да се примењују и европски нормативни акти, пре свега се мисли на Европску конвенцију о људским правима и основним слободама. Ова конвенција је по правном дејству у потпуности изједначена са било којим немачким законом и има исто правно дејство и снагу.

„Немачки Законик о кривичном поступку користи појам оштећени (*der Verletzte*), под којим се подразумева лице чија су лична или имовинска права непосредно оштећена кривичним делом. Оштећеном се традиционално признаје статус сведока, а под одређеним

условима може у својству приватног тужиоца (*der Privatkläger*) да покрене кривични поступак против учинилаца лакших кривичних дела или да се као споредни тужилац (*der Nebenkläger*) придружи јавном тужиоцу у гоњењу учинилаца одређених кривичних дела. Код појединих кривичних дела (*die Antragsdelikte*) неопходан је предлог оштећеног (*der Strafantrag*) да би јавни тужилац могао да предузме кривично гоњење. Уколико јавни тужилац, поступајући у складу са начелом легалитета кривичног гоњења, не покрене кривични поступак, оштећени може захтевати најпре од вишег јавног тужиоца, а затим и од суда да преиспита одлуку јавног тужиоца и да га на тај начин принуди на кривично гоњење (*das Klageerzwingungsverfahren*). Када је реч о накнади штете, у немачком праву не постоје посебни фондови за накнаду штете лицима оштећеним кривичним делима. Имовинскоправни захтев оштећеног (*die Entschädigung des Verletzten*) који је постављен у оквиру кривичног поступка има адхезиони карактер (*das Adhäsionsverfahren*), услед чега је дуго времена имао мали практични домаћај. Имовинскоправни захтев може поднети оштећени или његови наследници о чему морају да буду благовремено поучени. Оштећени који је поднео имовинскоправни захтев има право да буде обавештен о главном претресу и да узме учешће на њему, као и да ангажује адвоката. До одређеног побољшања процесног положаја оштећеног је дошло након реформе од 2004. године. Овим изменама је искључена могућност да суд не одлучи о имовинскоправном захтеву уз оцену да би то довело до одуговлачења кривичног поступка, а оштећеном је признато право да побија одлуку којом је суд одбио да се упусти у одлучивање. Новина је и у обавези суда да досуди имовинскоправни захтев у случају потпуног или делимичног признања кривичног дела.⁶⁴

2.1.4.2. Положај оштећеног лица у законодавству Француске

У Француској је на снази Законик о кривичном поступку који је последње измене претрпео 2015. године.⁶⁵

⁶⁴ Илић, Г. (2012)., оп.цит., стр.145-146.

⁶⁵ Version en vigueur au 1 janvier 2015 Коришћени подаци са интернета. <https://www.legifrance.gouv.fr/> датум преузимања: 28.новембар.2016.

Овај Законик не познаје термин оштећенога већ је у употреби појам жртве (*la victime*), а под њом се подразумева свако лице које је лично и непосредно претрпело неку штету извршењем кривичног дела.

Иако наведена законска норма захтева да је штета произашла из кривичног дела, и да је одређена, лична и непосредна, француски Касациони суд је временом проширио њену примену и на посредне жртве. Такав је статус Касациони суд најпре признао малолетној деци која су претрпела душевни бол услед призора тешког насиља које је отац вршио над мајком, што је довело до значајног умањења њихових физичких и интелектуалних способности.⁶⁶

Законик прописује обавезу полицијских службеника и судских органа да упознају жртву са њеним правима која су у Законику таксативно наведена, а односе се на:

- право на накнаду штете настале услед извршења кривичног дела;
- право да уколико не разумеју француски језик имају право да им се додели преводаилац;
- право да одаберу да ли ће свој имовинскоправни захтев остварити у парничном или кривичном поступку.

Ако се жртва одлучи да га оствари у кривичном поступку, неопходно је подношење тужбе (*par la voie de l'action*). Ако суд прихвати тужбу, јавни тужилац је у обавези да предузме кривично гоњење. Када јавни тужилац самостално поднесе тужбу, жртва и тада може да се укључи у поступак, али у својству умешача (*par la voie de l'intervention*).⁶⁷

Жртва која истакне имовинскоправни захтев постаје приватна странка (*la partie privé*) и има следећа права: право на накнаду штете, право на ангажовање пуномоћника из реда адвоката и право на подношење захтева за предузимање одређених радњи у току поступка.⁶⁸

⁶⁶ Илић, Г. (2012)., оп.цит., стр.145.

⁶⁷ Ракић, В. (1977). Поређење положаја оштећеног у кривичном и положаја умешача у парничном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 25 (6), 787.

⁶⁸ Sous-titre III : Des droits des victimes (Articles 10-2 à 10-5) Коришћени подаци са интернета https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=11D3870529BA87F5F2AEEDBAF9E5AE04B.tpdila22v_2?idSctionTA=LEGISCTA000031050402&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20161129 датум преузимања: 28.новембар.2016.

2.1.4.3. Положај оштећеног лица у законодавству Руске Федерације

У Руској Федерацији на снази је Закон о кривичном поступку⁶⁹ из 2001. године, а последњи амандмани су усвојени 8.марта 2015.године.⁷⁰

У руском ЗКП-у као оштећени, а уједно и као лице овлашћено на подношење имовинскоправног захтева, означава се као цивилни или грађански тужилац (*гражданским истцом*). То је свако лице (физичко или правно) које је поднело захтев за накнаду штете на имовини, али под условом да постоји основано веровање да је штета директно настала извршењем кривичног дела. Да би се стекао статус цивилног тужиоца неопходна је одлука суда или истражног судије.

Према поменутом закону корпус припадајућих права оштећеног је велики тако да ћемо овде навести само нека од њих. Оштећени тако има право да: поднесе имовинскоправни захтев, достави доказе, пружи објашњења о поднетом захтеву, сведочи и добије објашњења на матерњем језику, одбије да сведочи на своју штету, има заступника, да се одрекне поднетог захтева, разледа списе, поднесе правне лекове на одлуке суда... (члан 44 став 4 ЗКП Русије)

Наведено се односи на накнаду имовинске штете, међутим, ако се ради о надокнади нематеријалне штете, овлашћеном подносиоцу захтева се пружа могућност да то своје право оствари и у парничном поступку (члан 44 став 1 ЗКП Русије).

Оштећени може да покрене поступак за накнаду штете и пред парничним судом, након покретања кривичног поступка и то све док се не оконча истрага. Том приликом је он ослобођен плаћања судских такси (члан 44 став 2 ЗКП Русије).

У погледу заступања закон прави разлику у смислу да само адвокати могу да заступају физичко лице које је подносилац имовинскоправног захтева. Правна лица у тој улози могу да заступају, осим адвоката и лица која имају овлашћење за заступање. Правни

⁶⁹ CRIMINAL-PROCEDURAL CODE OF THE RUSSIAN FEDERATION NO. 174-FZ OF DECEMBER 18, 2001 (with the Amendments and Additions of May 29, July 24, 25, October 31, 2002, June 30, July 4, 7, December 8, 2003, April 22, June 29, December 2, 28, 2004, June 1, 2005, January 9, March 3, June 3, July 3, 27, December 30, 2006, April 12, 26, June 5, 6, July 24, October 2, November 27, December 3, 6, 2007, March 4, June 11, December 2, 22, 25, 30, 2008, March 14, April 28, June 29, July 18, October 30, November 3, December 17, 27, 29, 2009, February 21, March 9, 29, April 7, 22, 30, May 5, 19, July 1, 22, 23, 27, November 29, December 28, 29, 2010, February 7, March 20, April 6, May 3, June 3, 14, July 11, 20, 21, November 6, 7, 21, December 6, 7, 2011, February 29, March 1, 2012).

⁷⁰ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (с изменениями на 8 марта 2015 года) (редакция, действующая с 20 марта 2015 года).

заступници жртве односно подносиоца имовинскоправног захтева имају иста процесна права као и заступана лица (члан 45 став 1 ЗКП Русије).

Положај оштећеног је у великој мери био под утицајем схватања која су доминирала у правној науци током XX века и по којима је окривљени био централна фигура кривичног поступка. Распадом СССР-а и уливом демортатских идеја у руско законодавство и положај оштећеног се донекле побољшао.

2.1.5. Положај оштећеног у англосаксонском праву

2.1.5.1. Законодавство Сједињених Америчких Држава

У земљама англосаксонског правног система (мислећи на законодавне, правне и академске кругове) последњих деценија двадесетог века у великој мери је порастао интерес за накнадом штете лица оштећеног кривичним делом.⁷¹ У праву Сједињених Америчких Држава, као уосталом и свим правима које потичу из миљеа англосаксонских права, својствено је да се не користи термин оштећени, већ термин који се све више употребљава и у земљама евро-континенталног права – жртва (*victim*). Када говоримо о положају жртве у кривичном поступку САД, пресудна је 1990. година када је на федералном нивоу, од стране Конгреса, донет Закон (Декларација) о правима жртава.⁷² Овај Закон је представљао само један од Закона којим је федерална власт покушала да се обрачуна са нарастајућим малолетничким криминалом.⁷³ У складу са тим поменути Закон се бавио и малолетницима као жртвама криминала, те су им призната извесна права у кривичном поступку. Овим актом жртве су добиле:

- право на саветодавну улогу приликом одлучивања о кривичном гоњењу;
- право да присуствују поступку;
- право да буду обавештена о пресуди, као и о изреченој санкцији.

---

⁷¹ Boldt, R. C. (1986). Criminal Law - Restitution, Criminal Law, and the ideology of Individuality, The Journal of Criminal Law nad Criminology, Northwestern University, School of Law pg.969.

⁷² Criminal Victims Protection Act of 1990; Коришћени подаци са интернета: https://en.wikipedia.org/wiki/Crime_Control_Act_of_1990 датум преузимања: 19.јануар 2017.

⁷³ Види: Shahidullah, Shahid M. (2008). Crime Policy in America: Laws, Institutions, and Programs. University Press of America. page 75. ISBN 978-0-7618-4098-5. LCCN 2008925824.

Након четрнаест година Конгрес је 2004. године донео нови Акт под радним називом: Правда за све⁷⁴ који је у себи садржао Законски акт који је регулисао права жртава кривичног дела.⁷⁵ Овим Актом су жртвама призната још нека права, те је њихов положај у кривичном поступку доношењем овог документа додатно побољшан. Ради се о правима која су жртвама призната у поступцима пред федералним судовима и то:

- право на реституцију (накнаду штете) у складу са законом;
- право да буде заштићена од оптуженог;
- право на прецизно и благовремено обавештење о било ком јавном судском поступку који се односи на злочин (кривично дело) или ослобођење, односно бекство оптуженог;
- право жртве да не буде искључена из таквог јавног судског поступка, осим уколико суд, након што добије јасне и убедљиве доказе, утврди да ће исказ жртве бити материјално измењен, ако жртва чује други исказ у том поступку;
- право да се посаветује са адвокатом у вези свог предмета;
- право на поступак без неразумног одлагања;
- право да буде третирана правично и уз поштовање достојанства и приватности.

Овим актима је у великој мери побољшан положај оштећеног, односно жртве у кривичном поступку. Посебна пажња је посвећена заштити људских права и положају жртве у смислу да се у поступку са њом поступа са поштовањем уз уважавање њеног достојанства.

2.1.5.2. Законодавство Велике Британије

У Великој Британији не постоји јасна и свеобухватна дефиниција жртве, већ се проблему приступа парцијално, што је последица одсуства општих начела која би била

---

⁷⁴ United States Justice for All Act of 2004, Pub. L. No. 108-405, 118 Stat. 2260 (effective Oct. 30, 2004). Коришћени подаци са интернета: <https://www.congress.gov/108/plaws/publ405/PLAW-108publ405.pdf> датум преузимања: 19. јануар 2017.

⁷⁵ Види: The Crime Victims' Rights Act, 18 U.S.C. § 3771; Коришћени подаци са интернета: <https://www.justice.gov/usao/resources/crime-victims-rights-ombudsman/victims-rights-act> датум преузимања: 19. јануар 2017.

заједничка свим жртвама. Тако се одредбе Прегледа Повеље о жртвама⁷⁶ од 2001.године примењују на жртве таксативно набројаних кривичних дела, на њихове родитеље или децу, као и на пријатеље или породицу убијеног. На другој страни, права садржана у Правилима о поступању са жртвама кривичних дела⁷⁷ од 2005.године се односе на свако лице које пред полицијом дâ изјаву да је непосредно оштећено кривичним делом. У случају смрти тог лица или неспособности да дâ такву изјаву, њему блиска лица могу користити права која су му изворно припадала. Значајно је поменути да су посебна права призната рањивим или застрашеним жртвама.⁷⁸

Иако се жртва у енглеском кривичном поступку и даље посматра као обичан сведок, поменутих правилима је нормирана дотадашња пракса којом су жртви призната одређена права: реч је о праву жртве да буде обавештена о поступку, о доказима којима располаже оптужба или одустанку од гоњења, о апелу који је против осуђујуће пресуде изјавио оптужени и о могућности за условни отпуст осуђеног. Када је реч о могућности жртве да захтева накнаду штете, неодређеност њеног процесног положаја је обавезује да најпре обавести полицију о таквом захтеву, да би га затим Крунска служба гоњења изнела пред суд.⁷⁹

Краљевска тужилачка служба⁸⁰ предузима гоњење потенцијалних учинилаца кривичних дела у Енглеској и Велсу и има статус неминистарског департмана. На челу тужилачке службе се налази директор јавних тужилаштава⁸¹ и он је непосредно одговоран главном тужиоцу Енглеске и Велса.⁸²

Историјски посматрано, идеја о формирању јединствене тужилачке службе настала је половином прошлог века, тачније 1962.године када је краљевска комисија предложила да полиција успостави независна тужилачка одељења. Разлог овој иницијативи био је тај јер се желела раздвојити функција истраге и кривичног гоњења, што је до тад радила само

---

⁷⁶ A Review of the Victim's Charter of 2001.

⁷⁷ The code of Practice for victims of Crime of 2005. Коришћени подаци са интернета: <https://www.gov.uk/government/publications/the-code-of-practice-for-victims-of-crime> датум преузимања: 22.јануар 2017.

⁷⁸ Илић, Г. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 60 (1), 142.

⁷⁹ Ибид.,стр 143.

⁸⁰ engl. Crown Prosecution Service, дословни превод би гласио Крунска тужилачка служба.

⁸¹ Director of Public Prosecutions.

⁸² Attorney General.

полиција. Истрага се желела оставити полицији, а кривично гоњење Краљевској тужилачкој служби. Међутим, предлог комисије није у потпуности реализован што је довело до формирања нове комисије двадесет година касније. Предлог закона о формирању службе је поднет 1983.године, а ступио је на снагу 1985.године.⁸³ Њиме је успостављена Краљевска тужилачка служба под руководством директора јавних тужилаштава. Почела је са радом 1986.године.

Краљевска тужилачка служба нема надлежности при истрази кривичних дела, јер то спада у надлежност полиције. Служба је у непрекидној комуникацији са полицијом којој даје препоруке у вези са подношењем оптужница. Надлежност службе је проширена 2003.године и од тада сви оптужни акти су пребачени у надлежност Краљевске тужилачке службе, осим за најмања кривична дела, захваљујући новодонетом акту.⁸⁴

Кодекс за краљевске тужиоце⁸⁵ утврђује основе за одбијање, одлагање или процесуирање оптужнице након што добије од полиције спис предмета. Случај ће се процесуирати ако постоји довољно доказа који указују на кривицу оптуженог по свим тачкама оптужнице, и ако је то од јавног интереса.

Овакав систем тужилаштва се и данас примењује и у пракси се показао веома ефикасним.⁸⁶

---

⁸³ Prosecution of Offences Act 1985; Коришћени подаци са интернета: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1985/23> датум преузимања: 22.јануар 2017.

⁸⁴ Criminal Justice Act 2003. Коришћени подаци са интернета: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents> датум преузимања: 22.јануар 2017.

⁸⁵ engl. Code for Crown Prosecutors.

⁸⁶ Коришћени подаци са интернета. https://en.wikipedia.org/wiki/Crown_Prosecution_Service 28.новембар.2016.

2.2. Историјски развој законског уређења оштећеног лица у југословенском кривичнопроцесном законодавству

2.2.1. Општи осврт

Историјски посматрано, развој кривичног законодавства Југославије текао је паралелно пошто су се до уједињења будуће републике налазиле у различитим државама, или су биле самосталне, те су у њима важил различити закони.

Словенија, Хрватска, БиХ и Војводина су били у саставу Аустроугарске монархије и у њима је важило њено право, али партикуларно.

Аустријски ЗКП из 1873. године значајан је јер се примењивао у Истри и Далмацији све до 1929. године, али и због тога што је тај закон био модел за бројне касније хрватске казнене процесне законе. Поменути закон је у својим одредбама предвиђао институт супсидијарне тужбе, но прогон је могао преузети само онај оштећеник који је поднео имовинскоправни захтев. Овај закон је такође примењиван и на територији данашње Словеније

У Хрватској и Славонији од 1854. године био је на снази аустријски закон инквизиторног типа из 1853. године. С обзиром на његова инквизиторна обележја, јасно је да није могло бити ни говора о постојању института супсидијарног тужитеља. Хрватски Казнени поступник из 1875. године, који је важио на подручју континенталне Хрватске и Славоније, преузео је институт супсидијарног тужитеља по узору на аустријски закон из 1873. године, уз нешто шире могућности подношења захтева у погледу круга овлаштених особа. Први југославенски казненопроцесни закон, Закон о судском кривичном поступку из 1929. године, у великој је мери преузео решења хрватског закона из 1875. године, па тако и у погледу супсидијарне тужбе.⁸⁷

У Босни и Херцеговини до аустријске окупације 1878. године водио се кривични поступак инквизиционог типа, уређен неким одредбама Врховног суда отоманске империје. Након окупације, власти су најприје увеле аустријски Закон о кривичном поступку из 1873.

---

⁸⁷ Tomašević, G. & Pajčić, M. (2008). Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 15 (2), 821.

године са одређеним изменама (изостављена је установа јавног тужилаштва и пороте), али се убрзо увидело да такав поступак има великих недостатака, па је 1891. године донесен нови законик који се приближио свом аустријском моделу утолико што је, уз остало, увео установу јавног тужилаштва (с тим што се јавни тужилац руководио начелом опортунитета кривичног прогона). Међутим, тај закон, иако је предвидео могућност да оштећеник у кривичном поступку остварује одштетни захтев, није предвидео установу супсидијарне тужбе, већ је настојао решити ово питање средствима појачане контроле вишег тужилаштва над радом нижих. Објашњење проведених прописа за нови закон које је донела земаљска влада за Босну и Херцеговину, наводе да руководеће начело за јавно тужилаштво представља „строго објективно поступање у стварима кривичног правосуђа“ што искључује потребу за постојањем једне такве установе као што је супсидијарна тужба. Они су сматрали да ће јавна тужилаштва, својим конкретним поступањем, у народу постићи такво поверење да ће приватни учесник у одлукама јавног тужиоца, поред заштите законитости, увек видети и заштиту својих интереса. Стога су они сматрали да кривични прогон никако не сме ставити у руке појединца који би се могао руководити осветољубивошћу, религиозном или националном мржњом.⁸⁸

У Србији је пре уједињења на снази био Законик о поступку судском у кривичним делима за књажество Србију из 1865.године, док су се у Црној Гори пре доношења Закона о кривичном поступку 1910.године примењивала углавном обичајна правила. Црногорски закон је писан по узору на српски из 1865. године и био је на снази све до Закона о судском кривичном поступку из 1929.године.

На територији Војводине и Међумурја се примењивао мађарски (угарски) кривични поступак уређен прописима законског чланка XXXIII из 1896. године.

Улога Аустријског закона о кривичном поступку је велика пре свега због тога што је по узору на њега донет велики број кривичних процесних закона на територији бивше Југославије. Пре њега на снази је био Закон о кривичном поступку из 1853.године који је настао као резултат либералних реформи које су се десиле у првој половини 19.века.

---

⁸⁸ Pivić, N. (2011). Historijski prikaz položaja oštećenog u krivičnom postupku. *ANALI Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, (8), 166.

За разлику од осталих република бивше Југославије, Србија и Црна Гора су пре уједињења имале самосталне државе, чији је развој права, а у оквиру њега и кривичног права текао у складу са развојем кривичног законодавства континенталне Европе.

2.2.2. Законик о судском кривичном поступку из 1929. године

Настанком Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Краљевина СХС), 1.децембра 1918.године у њој није одмах настао јединствен правни систем, већ је владао правни партикуларизам на шест правних подручја. То је разлог због ког је 16.фебруара 1929.године донет јединствен Законик о судском кривичном поступку, којим је на јединствен начин нормирана материја кривичног процесног права за целу територију Југославије, односно извршена је унификација кривичног процесног права на целој територији Краљевине Југославије.

Законик о судском кривичном поступку је писан по узору на Закон о кривичном поступку Хрватске и Славоније из 1875.године. Ипак, међу овим законима су постојале и извесне разлике од којих је најважнија да је државни тужилац могао предузети гоњење само на предлог оштећеног. Остале разлике су се огледале у следећем:

- кривични законик из 1929. није познавао установу мандатног поступка;
- кривични поступак због штампарских деликата спроводи се пред редовним кривичним судом, а не пред поротним судом за разлику од закона из 1875;
- начело опртунитета је замењено начелом легалитета;
- поправљен је правни положај окривљеника, у смислу могућности да се пресуда може поништити или преиначити у корист окривљеника поводом било којег тужитељевог правног лека;
- окривљени је могао изјавити и правни лек и против ослобађајуће пресуде;
- као и могућност да се на основу Законика из 1929.године може донети пресуда којом се оптужба одбија.⁸⁹

Законик о судском кривичном поступку Краљевине СХС је био на снази све до Другог светског рата и великим бројем својих одредаба је регулисао положај и права оштећеног у

---

⁸⁹ Bayer, V. (1943). Kazneno postupovno pravo (Prva knjiga: Poviestni razvoj), Zagreb: Z. Streitenberger, 307-309.

кривичном поступку. Оштећени је дефинисан као: „Онај чије је ма какво право учињеним кривичним делом оштећено, повређено или угрожено. Под оштећеником разуме се и његов законски заступник као и овлашћеник, ако није нарочито споменут“.⁹⁰ Занимљиво је да поменути Законик није оштећеног сматрао странком у поступку већ су били само тужиоц и „онај противу кога тече кривични поступак“ (члан 6 став 1).

Учешће оштећеног у кривичном поступку се манифестовало на различите начине. Он се у поступку могао појавити у улози приватног тужиоца, а могао је имати и својство приватног учесника када се ради остваривања свог приватноправног потраживања придружио кривичном поступку. Тада је могао ступити на место државног тужиоца, ако он не би предузео кривично гоњење или ако би одустао од њега.

Установа супсидијарног тужиоца представљала је гаранцију да кривично гоњење неће изостати у случајевима када тужилац пропусти да обавља ту своју функцију. У првом члану, став 3 поменутог законика наведено је „ако државни тужилац неће да покрене или да продужи кривични поступак или ако у току поступка, но пре него што је главни претрес завршен, одустане од захтева за гоњење или од оптужнице, на његово место може да ступи оштећеник, који се као приватни учесник придружио кривичном поступку“. Дакле, није свако оштећено лице могло да постане супсидијарни тужилац, већ само онај који се прикључио кривичном поступку у циљу остварења приватно-правног потраживања и на тај начин постао приватни учесник (члан 6 став 7).

Приватни учесник је имао следећа права:

- да државном тужиоцу и судији у току извиђаја и истраге пружи сва средства у циљу проналажења кривца или у циљу поткрепљења тражења штете;
- да разгледа списе, но у току извиђаја и истраге само онда, ако то није штетно по интересе поступка;
- да ставља питања оптуженику, сведоцима и вештацима или да добије и реч за време главног претреса ради других својих опазака и да на крају главног претреса, после завршне речи државног тужиоца, добије реч ради поткрепљења својих захтева, као и ради подношења предлога, о којима хоће да се одлучи у пресуди. На главни претрес

---

⁹⁰ Законик о судском кривичном поступку (1929). Издање и штампа државне штампарије. члан 6 став 6.

позива се и приватни учесник уз напомену, да ће се главни претрес одржати, ако он и не дође, и да ће се његов захтев прочитати.⁹¹

Приватни учесник могао је ступити на место државног тужиоца у следећим случајевима:

1. пре правоснажности оптужнице (у ситуацији када би тужилац одбацио пријаву). Тада је државни тужилац био дужан да обавести оштећеног који је у року од осам дана (рачунајући од дана пријема решења државног тужиоца о одбијању да предузме гоњење) могао сам покренути кривични поступак (члан 53 став 1).
2. други случај ступања на место државног тужиоца био је у току припремног поступка (након правоснажности оптужнице). Уколико би државни тужилац одустао у току припремног поступка, оштећени је морао одмах да се изјасни да ли жели да продужи гоњење и подигне оптужницу, а уколико није присуствовао изјави државног тужиоца, морао је дати своје изјашњење о наставку поступка у року од осам дана;
3. у трећем случају на главној расправи. Када би државни тужилац одустао од кривичног гоњења на главном претресу председник већа је био обавезан да обавести приватног учесника о одустанку државног тужиоца и упутити га на оптужницу. Међутим, уколико је државни тужилац одустао од гоњења на главном претресу на којем је био присутан приватни учесник, о наставку гоњења морао је одмах да се изјасни да ли предузима гоњење (члан 53 став 2).

У случају да у остављеном року од осам дана приватни учесник није предузео гоњење, или по окончању истраге не подигне или одустане од оптужнице, суд је обустављао кривични поступак. Уколико оштећени није био обавештен о одустанку државног тужиоца од гоњења, односно оптужнице, приватни учесник је на располагању имао објективан рок од три месеца (члан 53 став 4).

Можемо закључити да је предатни Законик о судском кривичном поступку био углавном заснован на германско - аустријском типу кривичног поступка, акузаторског процесног система, за који се може рећи да је одговарао стандардима либералне европске државе. Решења усвојена у њему се ни данас не могу сматрати застарелим. Шта више, посматрана са временске дистанце од скоро једног века види се да решења која су у њему наведена по питању оштећеног и његовог положаја у кривичном поступку чине један

---

⁹¹ Законик о судском кривичном поступку (1929). члан 52.

визионарски подухват. На жалост, након само једне деценије од његовог доношења, наступио је сукоб светских размера, а на ове просторе је дошао нови друштвени систем који је у великој мери ограничио поједина људска права, што је имало утицаја и на положај оштећеног и кривичном поступку.

Током II светског рата, Југославија је распарчана на више делова, на којима су власт успоставиле различите државе (Немачка, Италија, Мађарска, Бугарска, Независна Држава Хрватска) и оне су примењивале своје право.

Након Законика о судском кривичном поступку, даљи развој кривичног процесног законодавства остварен је у оквиру кривичнопроцесног права нове Југославије, које је настало у току народноослободилачке борбе и то кроз прописе о поступку војних органа кривичног поступка, а потом, постепено и кроз прописе о кривичном поступку код народноослободилачких одбора као органа цивилне власти. Прописи о кривичном поступку пред војним органима уређен је према ратним условима, поступак инквизиционог типа којег је покретао и проводио исти орган (војни истражитељ). У време пред само ослобођење у Упуствима о поступку судова у кривичним стварима од 16.11.1944. у припремном поступку суделовао је „заступник јавних интереса“ тј. јавни тужилац, који је предлагао покретање кривичног поступка за дела за која се гони по службеној дужности. Иако су они предвидели да и сам суд може покренути поступак ако за његово подручје није било „заступника јавних интереса“, установљено је и право оштећеника да наступи као тужитељ у кривичном поступку ако нема „заступника јавних интереса или он неће да врши кривично гоњење.“⁹²

Пошто је током рата је донета неколицина закона, 1946.године је ступио на снагу Закон о неважности правних прописа донетих пре 6.априла 1941.године и за време непријатељске окупације.⁹³ По одредби члана 1 овог Закона „Правни прописи (закони, уредбе, наредбе, правилници и др.) које су донели органи власти окупатора и њихових помагача на подручју Федеративне Народне Републике Југославије за време непријатељске окупације, прокламују се непостојећим.“ Правни прописи (закони, уредбе, наредбе, правилници и др.)

---

⁹² Pivić, N. (2011). op.cit 168.

⁹³ Закон о неважности правних прописа донетих пре 6.априла 1941.године и за време непријатељске окупације, "Службени лист ФНРЈ", бр. 86/1946 и 105/1947.

који су били на снази на дан 6. априла 1941. године, изгубили су правну снагу (члан 2 Закона).

Правна правила која су садржана у законима и другим прописима, а изгубила су снагу доношењем овог закона, изузетно су се могла примењивати под одређеним условима:

- да одређени односи нису уређени важећим прописима и
- да та правила нису у супротности са Уставом ФНРЈ, уставима република, законима и осталим важећим прописима донетим од надлежних органа нове државе (члан 4. Закона).

На основу ове последње наведене одредбе и Законик о судском кривичном поступку из 1929. године је налазио своју примену све до 1948. године када је донет нови Закон о кривичном поступку који је важио на целој територији Федеративне Народне Републике Југославије.

2.2.3. Закон о кривичном поступку из 1948. године

Прва послератна кодификација југословенског кривичнопроцесног законодавства започета је доношењем Закона о кривичном поступку 1948.године.⁹⁴

Овим законом је апсолутни монопол у погледу кривичног гоњења био препуштен јавном тужиоцу за официјелна кривична дела, док је оштећени имао право на гоњење само за кривична дела која се гоне по приватној тужби.

Тако у члану 6 поменутог закона се наводи: „Кривични поступак пред судом покреће се по захтеву овлашћеног тужиоца. Овлашћени тужилац је јавни тужилац по делима за која се гони по службеној дужности, а приватни тужилац по делима за која се гони по приватној тужби. Овлашћени тужилац може одустати од свог захтева за гоњење до завршетка главног претреса пред првостепеним судом“. У наредном члану се наводи услов за кривично гоњење на иницијативу оштећеног: “Када је гоњење за кривично дело зависно од предлога оштећеног, кривични поступак не може се покренути док оштећени не стави тај предлог“. За кривична дела због којих се учинилац могао гонити по предлогу оштећеног или по приватној тужби, предлог, односно тужба су се морали поднети у року од три месеца од

---

⁹⁴ Закон о кривичном поступку, "Службени лист ФНРЈ", бр. 97/1948.

сознања ко је учинилац. Предлог се подносио надлежном јавном тужиоцу или иследном органу, а приватна тужба надлежном суду (члан 41 став 1 и 2). Оштећени је могао одустати од предлога до завршетка главног претреса пред првостепеним судом, и тим одустанком је губио право да поново поднесе предлог. У случају одустанка оштећеног од поднетог предлога, јавни тужилац је могао продужити гоњење у року од осам дана од дана када је обавештен о одустанку. Ако јавни тужилац у овом року не продужи гоњење, поступак би се обустављао (члан 46 став 1 и 2). Из ове одредбе се види да се поступак могао наставити и без предлога оштећеног, што значи да он није био *dominus litis* у овим случајевима.

Битно је напоменути да је велики утицај на писање закона у том периоду имало совјетско право. Конкретно, као инспирација овом Закону био је Закон о кривичном поступку Руске Совјетске Федеративне Социјалистичке Републике (РСФСР) из 1923. године.⁹⁵ Тај Закон није познавао институт супсидијарне тужбе, па је такво решење преузето и у југословенском закону. Осим ускраћења права на супсидијарну тужбу, оштећеном није била остављена ни могућност жалбе вишем јавном тужиоцу, односно суду на негативне одлуке јавног тужиоца о предузимању кривичног гоњења.

Следећа одредба која је ограничавала права оштећеног односила се на наставак гоњења. Наиме, уколико би јавни тужилац одбио предлог оштећеног за кривично гоњење, није постојала могућност да се гоњење настави чак ни за кривична дела која се по закону гоне по предлогу оштећеног.

Од интереса оштећеног, уважавало се једино његово право на накнаду штете, односно могао је да оствари грађанскоправна потраживања која су настала услед извршења кривичног дела. Члан 96 Закона о кривичном поступку наводи да: „У кривичном поступку може оштећени остваривати грађанско-правна потраживања која су настала услед извршења кривичног дела ако их пријави до почетка главног претреса. Ако је кривичним делом оштећена општенародна и задружна имовина или имовина друштвених организација, сматраће се да је захтев за грађанско-правно потраживање стављен иако није пријављен.“ Оштећени је свој грађанско-правни (тј. имовинскоправни) захтев могао да поднесе само до почетка главног претреса. Суд и други органи који учествују у кривичном поступку су у случајевима када је кривичним делом била оштећена или уништена друштвена или

---

⁹⁵ Berman, J. H. (1972). *Soviet Criminal Law and Procedure: The RSFSR Codes* (2nd ed.). Cambridge: Harvard University Press.

задружна имовина, поступали ех offісіо на основу правне фикције да је захтев поднет иако се то није догодило. Овакво решење представља сликовит пример на који начин се чувала друштвена имовина, а уједно осликава и опште политичко расположење тог времена.

Генерално гледано, овај закон је у великој мери био политички инструисан и с обзиром на време у ком је донет и када је важио, ускраћивање процесних права оштећеном само је логична последица датог времена. Евидентно је да Закон о кривичном поступку из 1948.године представља корак уназад у односу на ранија решења. Није се дуго чекало на нови Законик о кривичном поступку.

2.2.4. Законик о кривичном поступку из 1953. године

Законик о кривичном поступку из 1953. године⁹⁶ представља прву послератну реформу кривичног процесног права у позитивном правцу. Постојао је велики број недостатака Закона из 1948.године који су се хитно морали кориговати. По претходном Закону суд није имао одлучујућу улогу у кривичном поступку, за разлику од јавног тужиоца чија су права и овлашћења била пренаглашена. Оштећено лице је било ускраћено за бројна права у поступку, а окривљени није уживао готово никаква права и заштиту у претходном поступку. Све то и још многи други разлози довели су до доношења новог Законика о кривичном поступку који је усвојен у Народној скупштини ФНРЈ 10.септембра 1953.године.

Њиме је у југословенско кривичнопроцесно законодавство поново увела установа супсидијарне тужбе, којом је положај супсидијарног тужиоца изједначен са процесним положајем јавног тужиоца. Наравно, изузета су она права која јавном тужиоцу припадају као државном органу (члан 63). Члан 60 поменутог Законика супсидијарну тужбу је регулисао на следећи начин: „Када јавни тужилац нађе да нема основа да се покрене поступак или да продужи гоњење за кривично дело које се гони по службеној дужности, дужан је да у року од осам дана о томе обавести оштећеног и да га упути да може сам преузети гоњење. Овако ће поступити и суд ако је донео решење о обустави поступка услед одустанка јавног тужиоца од гоњења. Оштећени има право да предузме односно настави гоњење у року од осам дана од кад је примио обавештење из претходног става. Ако је јавни

---

⁹⁶ Законик о кривичном поступку ФНРЈ, "Службени лист ФНРЈ", бр. 40/1953.

тузилац одустао од оптужнице, оштећени може преузимајући гоњење остати при подигнутој оптужници или подићи нову. Оштећени који није обавештен да јавни тужилац није предузео гоњење или да је одустао од гоњења може своју изјаву да продужује поступак дати пред надлежном судом у року од три месеца од кад је јавни тужилац одбацио пријаву, односно од кад је донесено решење о обустави поступка.“(члан 60 став 1-4).

Уколико би јавни тужилац одустао од оптужнице на главном претресу, оштећени је био обавезан да се одмах изјасни да ли ће продужити гоњење. Ако оштећени није био присутан на главном претресу а уредно је позван, сматрало се да неће да продужи гоњење (члан 61 став 1).

Интересантно је да је овим Законом уведен институт *restitutio in integrum* у ситуацији када оштећени није уредно позван на главни претрес на ком је донета пресуда којом се оптужба одбија због одустанка јавног тужиоца од оптужнице. Оштећени је имао рок од осам дана од пријема пресуде да поднесе молбу за повраћај у пређашње стање. У тој молби је морао изјавити да продужује гоњење. Тада се заказивао нови главни претрес а пресудом донетом на основу новог претреса се укидала ранија пресуда (члан 61 став 2).

У поступку који се водио по захтеву оштећеног као тужиоца, јавни тужилац је имао право да до завршетка главног претреса сам преузме гоњење и заступање тужбе од супсидијарног тужиоца (члан 63 став 2).

И овај Закон је познавао институт имовинскоправног захтева, а као услов за његово расправљање у кривичном поступку био је услов који и данас постоји у нашем позитивном законодавству: ако се тиме не би знатно одуговлачио поступак. Предмет имовинскоправног захтева су били: накнада штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла (члан 96 став 1-2).

Оштећеном је признато право да имовинскоправни захтев поднесе до краја главног претреса, суду или органу пред којим се води поступак. (у претходном закону из 1948.године то је могао учинити само до почетка главног претреса.) (члан 98 став 1-2).

Као овлашћени предлагач имовинскоправног захтева у Закону је наведено лице које је овлашћено да такав захтев остварује у парничном поступку. За разлику од претходног Закона уведене су одредбе о привременим мерама осигурања имовинскоправног захтева.

Још једна новина у односу на претходни Закон тицала се оштећења друштвене имовине, када је покретање адхезионог поступка односно када се као овлашћени предлагач

јављало само овлашћено правно лице или државни органи попут народних одбора. У свакој ситуацији када би била оштећена општенародна имовина постојала је обавеза да се о томе обавести надлежни народни одбор односно орган надлежан за стављање предлога (члан 98 став 2).

Осим наведених новина које се тичу побољшања положаја оштећеног у поступку, овај закон је унео још новина у поступак, па је тако: у надлежност суда пренета истрага и истражни затвор, а полицији је стављена у надлежност увиђај и притвор. Трајање истражног затвора до оптужења је било сведено на 9 месеци, са правом жалбе против решења о притвору и истражном затвору Окружном суду, а признато је право на накнаду имовинске штете лицима незаконито лишеним слободе, као и неоправдно осуђеним лицима.

Поменути Законик је у више наврата имао измене и допуне у виду Новела, а најзначајније су оне из 1967.године.⁹⁷ Овим новелама је проширен круг права оштећеног у кривичном поступку и њима је омогућено шире учешће оштећеног лица у радњама које се предузимају током поступка. Тако је у случају када се поступак водио на захтев јавног тужиоца, оштећени добио право да разгледа списе истраге (иначе, ово право је оштећеном припадало још по Законнику о судском кривичном поступку 1929.године, али је послератним законодавством укинута), у истрази је могао предлагати да се изведу одређене истражне радње, добио је право да у претходном поступку присуствује увиђају и саслушању вештака, а у неким случајевима и саслушању сведока. Од значајнијих права оштећеном је припало и право да на главној расправи предложи да се извиде нове чињенице и прибаве нови докази.

Ове Новеле су значајне пре свега због тога што је са њиховим доношењем проширен круг припадајућих процесних права учесника у поступку, а највише оштећеном. Интересантно је напоменути да је овим изменама и допунама Законика о кривичном поступку уведено правило да притвор може одредити само суд, а одређено му је „најкраће нужно време“ тако да је укупно његово трајање до оптужења ограничено на шест месеци, а након подизања оптужнице притвор се морао преиспитивати на свака два месеца. Тиме је настављен тренд либерализације поступка и проширења права странака у поступку.

---

⁹⁷ Закон о изменама и допунама законика о кривичном поступку. Сл лист СФРЈ 23/67 од 24.05.1967.године.

2.2.5. Закон о кривичном поступку из 1977. године

Нови Закон о кривичном поступку⁹⁸ је почео је са применом 01.јула 1977.године и садржи пуно нових значајних одредби које се тичу положаја оштећеног и његовог утицаја на ток и исход поступка, али и на убрзање и поједностављење тока поступка, односно јачање процесне ефикасности и процесне дисциплине.

Најзначајнија новина предвиђена је чланом 13 Закона о кривичном поступку СФРЈ који се односио на поуку неугој страни: „Окривљеног или друго лице које учествује у поступку, а из незнања би могло да пропусти неку радњу у поступку, или да због тога не користи своја права, суд ће поучити о правима која му по овом закону припадају и о последицама пропуштања радње.“ Када се у овом члану спомињу друга лица која учествују у поступку, то се првенствено односи на оштећеног. У даљем законском тексту се ова законска одредба додатно разрађује, конкретизује и прецизира као обавеза суда, а у неким случајевима и јавног тужиоца да обавесте оштећеног о правима која му припадају, али само у појединим фазама поступка.

Тако на пример, још једно ново право у корпусу нових права оштећеног јесте да може заједно са својим законским заступницима и пуномоћницима да присуствује расправи пред другостепеним поступком, зато што има сва права као и на главном претресу (члан 373 став 2).

Овим Законом су биле предвиђене три врсте имовинскоправног захтева:

- накнада штете;
- повраћај ствари;
- поништење одређеног посла.

Имовинскоправни захтев који је настао услед извршења кривичног дела, расправљао се искључиво на предлог овлашћених лица само уколико се тиме не би знатно одуговлачио поступак (члан 103 став 1). Под овлашћеним лицима су се подразумевала само она лица која су по одредбама грађанског права била овлашћена да такав захтев остварују у парници (члан 104 став 1).

---

⁹⁸ Закон о кривичном поступку СФРЈ. (1977). Сл. лист СФРЈ, бр. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90.

У погледу субјеката овлашћених да покрену и воде поступак овај Закон је предвиђао следеће субјекте: јавног тужиоца, оштећеног као тужиоца и приватног тужиоца. Уставом СФРЈ и уставима република јавно тужилаштво је дефинисано као самостални орган који је вршио кривично гоњење (члан 235).⁹⁹

Поштујући принцип легалитета, Закон је предвиђао дужност јавног тужиоца да предузме кривично гоњење уколико постоје докази да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности (члан 18).

Положај супсидијарног тужиоца је Законом био регулисан на следећи начин:

- кад јавни тужилац нађе да нема основа да предузме гоњење за кривично дело за које се гони по службеној дужности или кад нађе да нема основа да предузме гоњење против неког од пријављених саучесника, дужан је да у року од осам дана о томе обавести оштећеног и да га упути да може сам предузети гоњење. Овако ће поступити суд ако је донео решење о обустави поступка услед одустанка јавног тужиоца од гоњења.
- оштећени има право да предузме, односно настави гоњење у року од осам дана од кад је примио обавештење.
- ако је јавни тужилац одустао од оптужбе, оштећени може преузимајући гоњење остати при подигнутој оптужници или подићи нову.
- оштећени који није обавештен да јавни тужилац није предузео гоњење или да је одустао од гоњења може своју изјаву да продужује поступак дати пред надлежним судом у року од три месеца од дана кад је јавни тужилац одбацио пријаву, односно од дана кад је донесено решење о обустави поступка.
- кад јавни тужилац, односно суд обавештава оштећеног да може предузети гоњење, доставиће му и поуку које радње може предузети ради остваривања овог права (члан 60 став 1-5).

Ако јавни тужилац одустане од оптужнице на главном претресу, оштећени је био дужан да се одмах изјасни да ли хоће да продужи гоњење. У случају да није присутан на главном претресу, а био је уредно позван сматрало се да не жели да продужи гоњење. Ако из

---

⁹⁹ Устав СФРЈ *Сл. лист СФРЈ*, година XXX, број 9 — 21. фебруар 1974. „Јавно тужилаштво је самостални државни орган који гони учиниоце кривичних и других законом одређених кажњивих дела, предузима законом одређене мере за заштиту интереса друштвене заједнице и улаже правна средства ради заштите уставности и законитости.“

оправданих разлога није могао да дође на главни претрес и то докаже, председник већа првостепеног суда је могао да дозволи повраћај у пређашње стање, уколико у року од осам дана од пријема пресуде, оштећени поднесе молбу и у њој изјави да продужује гоњење (члан 61 став 2). Такође, ако оштећени у законском року не покрене или не продужи гоњење, или ако оштећени као тужилац не дође на главни претрес, иако је уредно позван, сматрало се да је одустао од гоњења (члан 62 став 1).

Оштећеном као тужиоцу су припадала сва права која је имао јавни тужилац, осим оних која тужиоцу припадају као државном органу. Уколико би се поступак водио по захтеву оштећеног као тужиоца, јавни тужилац је имао право да до окончања главног претреса сам преузме кривично гоњење и заступање оптужбе (члан 63 став 1-2).

Што се приватног тужиоца тиче, он није био везан никаквим законским ограничењима у погледу покретања или наставка кривичног гоњења. Руковођен начелом опортунитета, приватни тужилац је сам процењивао да ли ће у конкретном случају покренути или наставити гоњење, те није имао обавезу да икоме образлаже своје поступке. Једино ограничење се тичало рокова који су били преклузивног карактера. У оквиру њих, приватни тужилац је био обавезан да предузме поједине процесне радње, јер би у супротном изгубио право на гоњење. При том је битно напоменути да је број дела за која се гонило по приватној тужби био мали и да у Кривичном закону СФРЈ из 1976.године¹⁰⁰ није било наведено ни једно дело које се гонило по приватној тужби, осим у члану 445 где се наводи да се одређене одредбе поменутог члана неће спроводити ако је приватна тужба поднета за кривично дело против части и угледа учињено путем штампе, радија или телевизије (члан 445 став 5). У погледу надлежности, опште месно је надлежан био суд на чијем је подручју извршено или покушано кривично дело, али је ту постојао један изузетак који се односио само на приватну тужбу. Наиме, надлежност код приватне тужбе се могла одређивати и применом правила *actor sequitur forum rei*, односно приватна тужба се могла поднети и суду на чијем подручју окривљени има пребивалиште или боравиште (члан 26 став 1-2).

Осим наведених оштећени је добио још процесних права у складу са тадашњим трендовима у процесном праву да оштећени што лакше оствари своје интересе. Као неко ко је директно био погођен извршењем кривичног дела, на кога су се конкретно односиле последице противправне радње, логично је да је оштећени имао највећи интерес да се

¹⁰⁰ Основни кривични закон, Сл. лист СФРЈ, бр. 44 од 8. X 1976.године.

учинилац пронађе и буде кажњен по закону. Оштећеном је било у циљу да се кривични поступак успешно оконча, а на основу тога да му се надокнади штета која му је извршењем кривичног дела причињена.¹⁰¹

Закон о кривичном поступку СФРЈ је последњи југословенски закон који је у области кривичног процесног права донет и важио на територији целе Југославије.¹⁰² Након тога је уследио динамичан период у законодавству или како га неки аутори називају „хиперактиван“¹⁰³ јер је у периоду од 2001. до данас донет повећи број закона, бар када је реч о кривичном законодавству.

---

¹⁰¹ Види више: Вајер, V. (1989). *Zakon o krivičnom postupku: bilješke i komentar*. Zagreb: *Narodne novine*.

¹⁰² Након доношења Закона о кривичном поступку 1977.године, уследила су још два новелирања: Законом о изменама и допунама Закона о кривичном поступку из 13.марта 1985 (Службени лист СФРЈ бр. 14/85) и пречишћен текст Закона из 16.маја 1986.године (Службени лист СФРЈ бр. 26/86). Ове измене и допуне нису структурално променуле кривични поступак, а положај оштећеног је остао непромењен. Измене су се махом односиле на омогућавање извршења кривичних преесуда иностраних судова, уколико би то било предвиђено међународним уговором.

¹⁰³ “Треба приметити да је српски законодавац у последњих деценију и по био хиперактиван, па и кад је реч о кривичном процесном законодавству, иако је то, како рекосмо, класично конзервативна грана права. Од 2001. до данас, донета су и ступила на снагу три потпуно нова процесна законика (ЗКП/2001, ЗКП/2006 и ЗКП/2011), а шеснаест пута су мењани, било законом о изменама и допунама, било другим законом.”, Ђурђић, В. (2015). Перспектива новог модела кривичног поступка Србије. *Наука, безбедност, полиција*, 20 (2), 72.

2.3. Приказ законских прописа о оштећеном лицу у појединим бившим југословенским републикама од њиховог осамостаљења

Након што су 25.јуна 1991. Словенија и Хрватска у својим парламентима донели одлуку о проглашењу независности, почиње распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Своју независност убрзо проглашавају Босна и Херцеговина и Македонија. Србија и Црна Гора се проглашавају сукцесорима Југославије и формирају нову државну заједницу под називом Савезна Република Југославија (СРЈ) која ће постојати од 27.априла 1992.године до проглашења независности Црне Горе, након референдума 3.јуна 2006.године чиме је свака бивша република постала самостална, а Југославија и званично престала да постоји.

Судбина кривично процесних прописа је у свим бившим републикама углавном била иста. Задржана су решења из Закона о кривичном поступку СФРЈ која су временом доношењем нових закона у одређеној мери модификована.

2.3.1. Законодавство Босне и Херцеговине

По окончању сукоба на простору Југославије, на територијама бивших република су успостављени су нови правни системи и њихову изградњу је могуће посматрати у више фаза.

У Босни и Херцеговини (БиХ) као прва етапа може се обележити процес имплементације процесноправних прописа бивше заједничке државе у кривичноправни систем БиХ. На тај начин, југословенско кривично процесно законодавство је постало саставни део кривичноправног система БиХ, при чему су многа решења у потпуности преузета. Правни основ за овакаво поступање било је доношење Уредбе са Законском снагом о преузимању и примјењивању савезних закона који се у Босни и Херцеговини примјењују као републички закони.¹⁰⁴ Убрзо су уследиле измене и допуне усвојених

---

¹⁰⁴ Uredba sa zakonskom snagom o preuzimanju i primjenjivanju saveznih zakona koji se u Bosni i Hercegovini primjenjuju kao republički zakoni, *Službeni list Republike Bosne i Hercegovine*, br. 2/92.

закона које су биле логична реакција због рата који се водио на територији Босне и Херцеговине.¹⁰⁵

Након потписивања Дејтонског споразума 1995.године уследила је друга етапа и реформа целокупног законодавства, а закони су донети у свим правним областима, па и у оквиру кривичног, односно кривично процесног права. 28.новембра 1998.године донешени су Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, Закон о кривичном поступку и Закон о извршењу казних санкција у Федерацији БиХ.¹⁰⁶ Тиме је област кривичног права била начелно заокружена. За разлику од Федерације у Републици Српској је извршен другачији приступ у смислу да је извршена измена и допуна бившег Југословенског права током 1997.године. Када се говори о легислативи Босне и Херцеговине неопходно је напоменути да осим Федерације и Републике Српске постоји и Закон о кривичном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине.¹⁰⁷

Последња етапа у развоју кривичног процесног права, која и даље траје, почела је 2003.године са доношењем пар системских закона од којих су најзначајнији Закон о Суду БиХ у новембру 2000.године (ступио на снагу 2002.године)¹⁰⁸ и Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине из 2003.године.¹⁰⁹

Поменути Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине је прилагођен потребама и захтевима новог времена и због тога је прекинуо неке од важних веза са до сада важећим законима,¹¹⁰ у првом реду тако што се ослободио идеолошког наслеђа и што је своје одредбе о правима појединих учесника кривичног поступка, нарочито оптуженог и његовог браниоца, усагласио са међународним правним стандардима који су у овој правној

¹⁰⁵ Види више: Pivić, N. (2011). *Historijski prikaz položaja oštećenog u krivičnom postupku. ANALI Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, (8).

¹⁰⁶ *Službene novine Federacije BiH*, br.43/98., Objavljeno 20.11.1998.

¹⁰⁷ На основу члана 6 Закона о измјенама и допунама Закона о кривичном поступку Брчко дистрикта Босне и Херцеговине (Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, број 9/13), Законодавна комисија Скупштине Брчко дистрикта БиХ, на 20. сједници одржаној 9. октобра 2013. године, утврдила је пречишћен текст Закона о кривичном поступку Брчко дистрикта Босне и Херцеговине (Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, број 10/03) са измјенама и допунама Закона о кривичном поступку Брчко дистрикта Босне и Херцеговине (Службени гласник Брчко дистрикта БиХ, бројеви: 48/04, 6/05, 14/07, 19/07, 21/07, 2/08, 17/09 и 9/13). Број: 01.3.-05-1123/13 Брчко, 9. 10. 2013. године.

¹⁰⁸ *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 29/00, 16/02, 24/02, 3/03, 37/03, 42/03, 4/04, 9/04, 35/04, 61/04, 32/07.

¹⁰⁹ *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13.

¹¹⁰ Грубач, М. (2005). Ново кривично процесно законодавство у Босни и Херцеговини. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 77 (11), 533.

области утврђени најважнијим међународним правним актима, посебно Европском конвенцијом о заштити људских права и основних слобода. Овај Закон је представљао радикалну реформу у еволуцији кривичног процесног законодавства у Босни и Херцеговини.¹¹¹

Приликом дефинисања основних појмова „оштећени“ је дефинисан као лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено (члан 20 став 1(x)). Овај појам се односио како на физичко тако и правно лице. Као главне странке су истакнути тужилац и осумњичени односно оптужени. Дакле оштећени није уврштен у круг главних процесних субјеката што није у складу са актуелним светским кривичнопроцесним трендовима. У Закону се жртва спомиње само у једном члану (члан 213), али за разлику од хрватског процесног законодавства, у Закону се нигде не дефинише жртва, нити се прави терминолошка дистинкција појма оштећеног и појма жртве.

У погледу имовинскоправног регулисања имовинскоправног захтева Закон је унео новину која до тада није постојала у позитивном законодавству Босне и Херцеговине: Суд може предложити оштећеном и оптуженом, односно браниоцу спровођење поступка медијације путем медијатора у складу са законом, ако оцени да је имовинскоправни захтев такав да је сврсисходно да га упути на медијацију. Предлог за упућивање на медијацију могу дати и оштећени и оптужени, односно бранилац до завршетка главног претреса (члан 198 став 1).

Оштећеном припада право на имовинскоправни захтев уз два услова од којих је један позитиван – да је овлашћено лице поднело захтев, а други негативан – да се тиме знатно не одуговлачи поступак.

Предмети имовинскоправног захтева су различити, те се у кривичном поступку могу односити на накнаду штете, поврат ствари или поништење правног посла:

а) Ако се имовинскоправни захтев односи на поврат ствари, а суд установи да ствар припада оштећеном и да се налази код оптуженог или код неког од учесника на главном претресу или код лица коме су они дали ствар на чување, одредиће у пресуди да се ствар преда оштећеном (члан 199).

б) Ако се имовинскоправни захтев односи на поништавање одређеног правног посла, а суд утврди да је захтев основан, изрећи ће пресуду потпуно или делимично поништавање

---

¹¹¹ Pivić, N. (2011). op.cit 174.

тог правног посла, са последицама које отуда проистичу, не дирајући у права трећих лица (члан 200).

У пресуди којом оптуженог проглашава кривим суд може оштећеном досудити имовинскоправни захтев у потпуности или му може досудити имовинскоправни захтев делимично, а за остатак га упутити на парнични поступак. Ако подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ ни за потпуно ни за делимично пресуђивање, суд ће оштећеног упутити да имовинскоправни захтев у потпуности може да остварује у парничном поступку.

Кад суд донесе пресуду којом се оптужени ослобађа оптужбе или којом се оптужба одбија или кад решењем обуставља кривични поступак, упутиће оштећеног да имовинскоправни захтев може остварити у парничном поступку (члан 198 став 3).

Још једна одредба Закона која иде у прилог побољшања положаја оштећеног у поступку прописује да приликом разматрања споразума о признању кривице суд, између осталог, проверава да ли је оштећеном пружена могућност да се пред тужиоцем изјасни о имовинскоправном захтеву (члан 231 став 6 (е)). На основу ове одредбе види се колико је дат већи значај оштећеном у поступку и колико су његова процесна права апострофирана у односу на некадашња решења.

Осим имовинскоправног захтева, упућивање на парнични поступак Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине предвиђа у још једном случају. Наиме, ако се више оштећених споре о својини над ствари, они ће бити упућени на парнични поступак, док ће суд у кривичном поступку одредити само чување ствари као привремену меру обезбеђења (члан 203 став 2).

Ако се код трећег лица налазе ствари прибављене кривичним делом или ако је оно остварило имовинску корист због кривичног дела, суд на предлог овлашћеног лица, по одредбама које важе за извршни поступак, одредити привремене мере обезбеђења према трећем лицу (члан 204 став 1). И из ове законске одредбе се види важност иницијативе оштећеног, чак и у ситуацијама када се у кривичном поступку одлучује по одредбама извршног права.

У закону се примећује примена већине процесних начела, од оптужног (акузаторског начела), начела официјелности кривичног поступка, преко начела легалитета и непосредности, све до начела усмености, писмености и присуства јавности. Сем тога уочена је и примена неких „мање битних“ начела као на пример: начело поуке неуке странке. Тако

се у члану 258 став 4 наводи да након утврђивања идентитета оптуженог уколико је присутан оштећени, а није поднео имовинскоправни захтев, суд има обавезу да га поучи да тај свој захтев може поднети до закључења главног претреса.

Иако се наводи да је оштећени овлашћени подносилац жалбе (поред странака и браниоца) (члан 293 став 1) оштећени је ипак ускраћен за целокупан корпус жалбених разлога већ се у Закону наводе само два разлога: због одлуке суда о трошковима кривичног поступка и због одлуке о имовинскоправном захтеву (члан 293 став 4).¹¹²

У кривичном процесном праву Босне и Херцеговине, како је раније наведено, такође постоји институт приговора оштећеног, али под другачијим називом – притужба. Тужилац наређује спровођење истраге уколико постоји основана сумња да је извршено кривично дело (члан 216 став 1).¹¹³ Међутим, ако на основу пријаве и пратећих списа тужилац закључи да пријављено дело није кривично дело, ако нема основа сумње да је пријављено лице починило кривично дело, ако је наступила застарелост или постоје друге околности које искључују кривично гоњење – тужилац доноси наредбу да се истрага неће спроводити (члан 216 став 3). У тој ситуацији тужилац има обавезу да у року од три дана обавести оштећеног о донетој наредби као и и разлозима за то. Због тога оштећени има право да поднесе притужбу у року од осам дана канцеларији тужиоца (члан 216 став 4).

За разлику од ЗКП Србије, Закон о кривичном поступку БиХ не предвиђа никакву процедуру након поднете притужбе, као ни форму одлуке која се доноси на основу поднете притужбе. На основу аналогije можемо закључити да тужилаштво може донети или одлуку

---

¹¹² Све бивше републике Југославије имају заједничко правно наслеђе и у протеклој деценији је у њима у потпуности реформисано кривичнопроцесно законодавство. Са инквизиторског система се прешло на различите модалитете акузаторског система, а истрага је пренета са суда у надлежност јавног тужиоца.

У кривично процесно право Србије, са доношењем последњег Законика 2011. године уведено је једно ново право оштећеног, које међу земљама у региону постоји само у српском и праву Босне и Херцеговине. Ради се о приговору оштећеног против одлуке јавног тужиоца да не предузме кривично гоњење или да одустане од гоњења. Све док се не потврди оптужница, приговор је једино процесно средство које оштећени може да истиче и тиме да штити свој интерес да се кривично гоњење предузме. По ранијем српском Закону из 2001. године било је предвиђено да оштећени има право да предузме кривично гоњење и током поступка, односно и током истраге. Овакво решење не постоји у праву Црне Горе и Хрватске.

¹¹³ Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине, Службени гласник Босне и Херцеговине, бр. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13.

да је притужба основана те наредити спровођење истраге, или одлуку да је притужба неоснована и о томе обавестити оштећеног.¹¹⁴¹¹⁵

У погледу супсидијарне тужбе битно је напоменути да она не постоји у кривичном процесном праву Босне и Херцеговине. Наиме, право на супсидијарну тужбу је увео још 1929.године први југословенски Законик о судском кривичном поступку. Овај институт је и данас присутан у свим земљама бивше Југославије, са изузетком Босне и Херцеговине. Једини закон који није познавао супсидијарну тужбу је ЗКП из 1948.године.¹¹⁶

Што се тиче предлога оштећеног за кривично гоњење у кривичном процесном праву Босне и Херцеговине, за сва кривична дела је предвиђено да се гоне по службеној дужности (*ex officio*), тако да гоњење по предлогу оштећеног није предвиђено позитивним правом.

Приватна тужба оштећеног такође не постоји у Закону о кривичном поступку Босне и Херцеговине из истог разлога као и супсидијарна тужба.

Уколико говоримо о принципу опортунитета, у кривичнопроцесним законима Босне и Херцеговине принцип опортунитета не постоји. Изузетак су предмети против малолетних лица, а у питању је безусловни опортунитет. За кривична дела с прописаном казном затвора до три године или новчаном казном тужилац може одлучити да не захтева покретање кривичног поступка иако постоје докази да је малолетник починио кривично дело, ако сматра да не би било целисходно да се води поступак према малолетнику, с обзиром на природу кривичног дела и околности под којима је учињено, ранији живот малолетника и његова лична својства. Ради утврђивања ових околности тужилац може да затражи

---

¹¹⁴ Симовић, М. (2013) *Основне карактеристике система кривичне истраге у законодавству Босне и Херцеговине и њен утицај на поједностављење кривичног поступка*, у Иван Јовановић, Мирољуб Станисављевић (ур.), *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима: регионална кривично процесна законодавства и искуства у примени*, Мисија ОЕБС у Србији, Београд, стр.119.

¹¹⁵ Као главна критика института приговора оштећеног наводи се аргумент да јавно тужилаштво спада у државне органе који су строго хијерархијски уређени, где виши тужилац константно врши контролу над радом и поступањем нижих тужилаца. Због тога поступање вишег тужиоца не би било непристрасно, јер треба да преиспитује одлуку свог подређеног, над којим је већ по природи свог посла требао да врши контролу и надзор. На тај начин виши тужилац би признао своју грешку. Критика може бити заснована и на чињеници да се тужилац, коме је из вишег тужилаштва наложено да гони, већ изјаснио о тој кривичнопроцесној ствари, када је одлучио да не започне кривично гоњење. Чак и ако би поступио по обавезном упутству непосредно вишег јавног тужиоца, постоји оправдани ризик да тај тужилац не би савесно приступио кривичном гоњењу и сакупљању доказа јер у његовој свести егзистира мишљење које је супротно од понашања које му је наложено.

¹¹⁶ Српски Законик о кривичном поступку из 2011.године такође познаје овај институт, уз значајна ограничења. По њему супсидијарна тужба се може предузети тек након потврђивања оптужнице, али не и у истрази.

обавештења од родитеља, односно стараоца малолетника, других лица и установа, а кад је то потребно може ова лица и малолетника позвати ради директног обавештавања. Тужилац може да затражи мишљење органа старања о целисходности покретања поступка према малолетнику (члан 352 став 1 ЗКП БиХ).

Осим начела опортунитета постоји још један институт који одступа од начела легалитета и начела акузаторности. Ради се о споразуму о признању кривичног дела који се закључује између тужиоца и окривљеног.

У праву Босне и Херцеговине улога оштећеног приликом преговарања и закључивања споразума о признању кривице се своди само на обавезу суда да провери да ли је оштећеном пружена могућност да се пред тужиоцем изјасни о имовинскоправном захтеву (члан 231 став 6(е)). Сем тога постоји обавеза суда да обавести оштећеног о резултатима преговарања о кривици (члан 231 став 9). Ово решење је шире од оног предвиђеног у српском законнику из 2011.године и приближније решењу из хрватског законодавства о чему ће касније бити речи.

На крају се може закључити да је у Босни и Херцеговини, доношењем последњег Закона о кривичном поступку положај оштећеног у поступку у знатној мери погоршан. Осим што више не може да наступи као супсидијарни или приватни тужилац, оштећени нема нека права која му припадају по законима других бивших југословенских република. Сматрамо да би се у некој од наредних новела, или у новом закону о кривичном поступку Босне и Херцеговине требао проширити опус припадајућих права оштећеног као на пример: право увида у списе, затим право да предлаже одређене истражне радње и доказе, као и право саслушања окривљеног, сведока и вештака. Осим тога, као позитиван пример како треба регулисати положај оштећеног могао би као узор послужити хрватски Закон о казненом поступку из 2011.године.

2.3.2. Законодавство Републике Хрватске

У односу на остале бивше југословенске републике Хрватска је својим кривично процесним законодавством највише урадила по питању права оштећеног. Југословенски ЗКП из 1976. године новелиран је у више наврата, а у Хрватској се и након самосталности примењивао на основу Указа о проглашењу Закона о преузимању Закона о кривичном

поступку из 1991. године.¹¹⁷ Први хрватски Закон о казненом поступку донет је 1997. године, а ступио је на снагу 1. јануара 1998. године (ЗКП/98).¹¹⁸ Мењан је и допуњаван 1999., 2002., те 2006. године, док је прочишћени текст објављен 2003. године. Овај Закон је прихватио мешовити тип поступка с доста израженим акузаторским елементима и уравнотеженим тежњама ка ефикасности и заштити права грађана. 2007. године хрватска је Влада прихватила Начела за израду Законика о казненом поступку чиме су одређени темељи за реформу кривичног процесног права. Формирана је посебна радна група за израду Предлога ЗКП-а и она је припремила нови текст Закона о казненом поступку који је донет 2008. године. Овај законски текст је до данас претрпео бројне измене и допуне од којих су најбитније оне из 2013. године.¹¹⁹

Компаративном анализом кривичнопроцесних решења током последњих деценија могуће је уочити извесне трендове у кривичном процесном праву. Током година схватање кривичног поступка је еволирало тако да се његови циљ и сврха више не посматрају само из угла државе да кажњава за кривична дела штитећи јавни поредак. Сврха кривичног поступка се све више огледа у обавези државе према појединцима (а ту се пре свега мисли на жртве кривичног дела) да санкционише повреде њихових права. Посебно велики значај у овој области има Европски суд за људска права. Оваквим приступом потенцира се на реститутивну улогу кривичног поступка, а тежи се томе да неправда и штета нанети жртви буду исправљени. На тај начин би жртва била заштићена од даље виктимизације, штета би била компензована а поверење у државни апарат би било повраћено.

Како је Република Хрватска друга држава из корпуса бивших југословенских република која је постала пуноправни члан породице европских земаља, као један од услова за то чланство било је комплетно усаглашавање целокупне легислативе са правом Европске Уније. Знајући да је у већини европских земаља појам оштећеног увелико замењен појмом жртве, не треба бити изненађен тиме да су доношењем последњег Закона о казненом поступку 2008. године у великој мери инкорпорисани савремени институти кривичног процесног права у хрватско позитивно право.

¹¹⁷ Narodne Novine – Službeni list Republike Hrvatske br. 53/1991.

¹¹⁸ Ibid. br. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02, 62/03, 178/04, 115/06.

¹¹⁹ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, broj 152/08., 76/09., 80/11., 121/11. - pročišćeni tekst, 91/12. - Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 143/12., 56/13., 145/13. i 152/14.).

Хрватски Закон о казненом поступку из 2008.године први пут је увео појам жртве и дефинисао га је на следећи начин: „Жртва казног дела је особа која због почињања казног дела трпи физичке и душевне последице, имовинску штету или битну повреду темељних права и слобода.“ (члан 202 став 11 ЗКП Хрватске). Закон такође дефинише и оштећеног тј. оштећеника, како се то наводи у терминологији хрватског Закона о кривичном поступку: „Оштећеник је жртва и друга особа, ако је њихово особно или имовинско право повређено или угрожено казним делом, а суделује у својству оштећеника у казненом поступку.“ (члан 202 став 12 ЗКП Хрватске). Дакле, оштећени у себи сублимира и законски дефинисан појам жртве.¹²⁰

Оштећени може у кривичном поступку да се јави као главни процесни субјекат и то као приватни тужилац односно оштећени као тужилац: „Оштећеник као тужитељ је тужитељ који је преузео прогон од државног одвјетника који није покренуо или је одустао од казног прогона.“ (члан 202 став 13 ЗКП Хрватске). (Државни одвјетник – државни тужилац). „Приватни тужитељ је тужитељ који је поднио приватну тужбу ради прогона казних дјела за која се прогони по приватној тужби.“ (члан 202 став 14 ЗКП Хрватске).

У хрватском праву, као и праву Црне горе, институт приговора оштећеног не постоји. Разлог за такво решење лежи у чињеници да у овим правима оштећени има једно јаче право и механизам да заштити своје интересе, као и да контролише тужиоца у истрази, а то је могућност преузимања кривичног гоњења од стране оштећеног односно супсидијарна тужба.

Супсудујарну тужбу хрватски ЗКП регулише на исти начин као српски ЗКП из 2001.године, тј. актуелни црногорски ЗКП. Наиме, осим у случајевима примене начела опортунитета („Одбачај казнене пријаве према начелу сврховитости“ (члан 205ц, 206д и 206е ЗКП Хрватске)) „када државни тужилац утврди да нема основа за прогон за казнено дјело за које се казни поступак покреће по службеној дужности или кад утврди да нема основа за прогон против неке од пријављених особа, дужан је у року од осам дана о томе извјестити оштећеника и упутити га да може сам подузети прогон“ (члан 55 став 1 ЗКП Хрватске). При том, оштећени има право да преузме односно настави гоњење (progon) у

---

¹²⁰ Нови Законик о кривичном поступку републике Србије из 2011.године који се примењује од 31.октобра 2013.године дефинише оштећеног као „лице чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено.“ На идентичан начин појам оштећеног је дефинисан и у Законима БиХ и Црне и Горе. Дакле, појам оштећеног у себи не сублимира појам жртве.

року од осам дана након што је примио обавештење од тужиоца. Ако је државни тужилац одустао од оптужнице, оштећени може да преузме гоњење и остане при подигнутој оптужници, а ако одлучи да подигне нову оптужницу судско веће одлучује о потврђивању оптужнице. које је регулисано члановима 354-358 ЗКП Хрватске.

Ако оштећени није упознат са чињеницом да државни тужилац није предузео гоњење или да је одустао од гоњења, њему на располагању стоје два објективна рока. Оштећени може своју изјаву да наставља поступак дати пред надлежним судом у року од три месеца од дана када је донето решење о обустави поступка, односно шест месеци од дана када је тужилац одбацио пријаву (члан 55 став 4 ЗКП Хрватске). По овим роковима се супсидијарна тужба једино разликује од решења предвиђеног у црногорском ЗКП-у.

Што се тиче скраћеног поступка, српски ЗКП предвиђа да оштећени има право да преузме кривично гоњење и у овој врсти поступка. Под условом да јавни тужилац одустане од оптужбе почев од одређивања па све до завршетка главног претреса или рочишта за изрицање кривичне санкције. У хрватском праву, ЗКП из 1997.године имао је идентично решење као и српски ЗКП из 2001.године, односно актуелни црногорски ЗКП. По њему оштећени је могао бити супсидијарни тужилац у скраћеном поступку само уколико јавни тужилац не би започео у одређеном времену кривично гоњење, нити одбацио кривичну пријаву. Једина разлика у наведеним законским решењима је била у томе да је рок у ком је оштећени морао да чека реакцију тужиоца био мало дужи и то: три месеца.¹²¹ Нови ЗКП Хрватске из 2008.године не даје оштећенику могућност преузимања казног прогона у ситуацији када државни тужилац у одређеном времену није започео казни прогон, али није донео ни решење о одбацивању кривичне пријаве. Тако да оштећени сада у сваком случају мора да сачека одлуку државног тужиоца.¹²²

Хрватско позитивно право предвиђа постојање приватне тужбе које је готово идентично регулисано као и у осталим правима бивших југословенских република. Оштећени у својству приватног тужитеља може покренути кривични поступак за дела која се гоне по приватној тужби. При том, приватни тужилац има сва права која има и државни тужилац

---

¹²¹ Закон о kaznom postupku (Republike Hrvatske), čl.433. st.1 Narodne novine, broj 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02 i 143/02.

¹²² Види више: Томашевић, Г. & Пајчић, М. (2008). Субјекти у казном поступку: правни положај жртве и оштећеника у новом хрватском казном поступку. *Хрватски љетопис за казнено право и праксу* (Загреб), вол. 15. број 2/2008, стр. 817-857.

(*državni odvjetnik*), осим оних права која државном тужиоцу припадају као државном телу. Рок за подношење приватне тужбе износи три месеца од дана сазнања за кривично (казнено) дело и починитеља. У случају изостанка приватног тужиоца са главне расправе, иако је уредно позван, сматраће се да је одустао од тужбе. Повраћај у пређашње стање је могућ када приватни тужилац из оправданих разлога није могао да дође на расправу или правовремено извести суд о промени адресе или боравишта, под условом да у року од осам дана након престанка сметње поднесе молбу за повраћај у пређашње стање (члан 60 - 63 ЗКП Хрватске).

Што се тиче тужилачког опортунитета, како је то већ раније наведено, постоје две врсте: условни и безусловни опортунитет. Условни постоји у ситуацији када се одлаже кривично гоњење ако окривљени прихвати извршење одређених обавеза, а након што те обавезе и изврши одбацује се кривична пријава. Безусловни опортунитет се примењује у случају лакших кривичних дела када јавни тужилац може да одбаци кривичну пријаву из разлога правичности. У ЗКП Хрватске, када је реч о опортунитету, оштећеном односно жртви су дата највећа права. Пре измена ЗКП из 2013.године законом је био предвиђен само безусловни опортунитет да би се са последњим изменама проширио и на условни. Најшира овлашћења оштећеног се огледају у томе да тужилац сме да прибегне примени начела опортунитета само ако се оштећени односно жртва претодно са тиме сагласи. Тако се у закону навиду да: „Државни одвјетник може, након претходно прибављене сугласности жртве или оштећеника, рјешењем увјетно одгодити или одустати од казног прогона, иако постоји основана сумња да је почињено казнено дјело за које се прогони по службеној дужности и за које је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година ако осумњиченик односно окривљеник преузме обвезу:

- 1) извршења какве чинидбе у сврху поправљања или накнаде штете проузрочене казним дјелом,
- 2) уплате одређене своте у корист јавне установе, у хуманитарне или каритативне сврхе,
- 3) исплате доспјелог законског уздржавања и уредног плаћања доспјелих обвеза,
- 4) обављања рада за опће добро на слободи,
- 5) подвргавања лијечењу или одвикавању од дроге или других овисности сукладно посебним прописима,

б) подвргавања психосоцијалној терапији ради отклањања насилничког понашања без напуштања обитељске заједнице или уз пристанак осумњиченика на напуштање обитељске заједнице за вријеме трајања терапије.“ (члан 206д став 1 ЗКП Хрватске).

За разлику од новог ЗКП Србије који предвиђа само обавештавање оштећеног да је решењем одбачена кривична пријава кад је осумњичени у року испунио своју обавезу, у Хрватској ЗКП на ову ситуацију гледа шире. Предвиђа се достављање решења не само оштећеном већ и осумњиченом односно окривљеном, али и подносиоцу кривичне пријаве. Такође, Закон предвиђа и обавезну поуку оштећеном да свој имовинскоправни захтев може да оствари у парници (члан 206д став 3 ЗКП Хрватске).

Што се тиче безусловног опортунитета и ту су ствари мало другачије него у српском праву. Последње измене и допуне из 2013. ЗКП Хрватске још више проширују право жртве и оштећеног при примени опртунитета.¹²³ Таксативно су набројани основи који су мало шири од оних у Србији:

„Осим кад му је то допуштено према посебном закону, државни одвјетник може рјешењем одбацили казнену пријаву или одустати од казног прогона иако постоји основана сумња да је почињено казнено дјело за које се прогони по службеној дужности и за које је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година ако је:

- 1) с обзиром на околности вјеројатно да ће у казном поступку окривљеник бити ослобођен од казне,
- 2) против окривљеника у тијеку извршење казне, а покретање казног поступка за друго казнено дјело нема сврхе с обзиром на тежину, нарав дјела и побуде из којих је оно почињено, те на резултате које је казна или друга мјера остварила на починитеља да убудуће не чини казнена дјела,
- 3) окривљеник изручен или предан иностраној држави или међународном казном суду ради провођења поступка за друго казнено дјело,
- 4) окривљеник пријављен за више казних дјела којима је остварио бића двају или више казних дјела, али је сврховито да се починитељ осуди само за једно, јер покретање казног поступка за друга казнена дјела не би имало битног утјецаја на изрицање казне или других мјера према починитељу.“ (члан 206ц став 1 ЗКП Хрватске).

¹²³ Види више: Јовановић, И. & Петровић-Јовановић, А. (2014). Тужилачка истрага регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени. *Мисија ОЕБС-а у Србији*. стр. 275-299.

Из ове законске одредбе видимо да нису набројани основи једини по којима јавни тужилац може одбацити кривичну пријаву и одустати од гоњења и када је то допуштено посебним законом. Сем тога оштећеном је дато право да након одлуке тужиоца, а у року од осам дана након што прими од тужиоца ово решење може да поднесе приговор (тј. *pritužbi* – како је то наведено у ЗКП Хрватске). Виши државни тужилац је дужан да поступи по приговору у року од тридесет дана и ако утврди да је решење основано о томе обавештава оштећеног и упућује га да свој имовинскоправни захтев може да оствари у парници. Са друге стране, ако утврди да је решење нижег државног тужиоца неосновано, наложиће му да настави рад на предмету а оштећеног, окривљеног и подносиоца пријаве ће обавестити о томе. (члан 206ц став 2 и 3 ЗКП Хрватске).

Уколико осумњичени изврши своју обавезу у датом року и тужилац одбаци кривичну пријаву или одустане од гоњења оштећени губи право да као супсидијарни тужилац предузме кривично гоњење јер би се тиме обесмислио принцип опортунитета. Овакво решење је идентично у Србији и Хрватској, али и осталим бившим југословенским републикама, које поштују принцип опортунитета.

Осим опортунитета постоји још један битан институт који одступа од начела акузаторности и начела легалитета. У питању је споразум јавног тужиоца и окривљеног. По новом ЗКП Србије нема лимита у погледу дела за која се може закључити и то све од доношења наредбе о спровођењу истраге па све до изјашњавања оптуженог о оптужби на главном претресу. Што се тиче ЗКП Хрватске из 2008.године он није прописивао значајно учешће оштећеног у поступку заључивања споразума о кривици и споразума о санкцији. Њиме је било предвиђено само да је изјашњење окривљеног о имовинскоправном захтеву део споразума, а државни тужилац би само обавештавао оштећеног и жртву да је потписана изјава тужиоца и окривљеног о склапању споразума што нови српски ЗКП не предвиђа. Као што је раније наведено, измене и допуне ЗКП Хрватске из 2013.године у великој мери су побољшале положај оштећеног тј. жртве. Наиме, ако се ради о кривичним делима против живота и тела и против полне слободе за која је прописана казна затвора већа од пет година, државни тужилац мора прибавити сагласност жртве за склапање споразума (члан 360 став 6 ЗКП Хрватске након измена и допуна). Уколико је жртва умрла или је неспособна да да сагласност, тужилац мора добити сагласност од неког од лица која имају право након смрти оштећеног наставити поступак, а то су: брачни и ванбрачни друг, деца, родитељи,

усвојитељи и усвојеници, браћа и сестре (члан 360 став 6 ЗКП Хрватске у вези са чланом 55 став 6 истог закона). Овакво решење је специфично и том смислу да се жртви пружа могућност да и у случају најтежих кривичних дела амнестира починиоца на основу споразума између тужиоца и окривљеног.

Недостатак овакве одредбе у српском праву је евидентан и уочљиве су снажне критике у стручној и научној јавности због изостанка утицаја жртве тј. оштећеног у склапању ових споразума.

„Стиче се утисак да се законодавац „уплашио“ да ће присуство оштећеног отежати реализацију идеје о консензуалном решавању кривичних предмета за коју верује, добрим делом претерано и неоправдано, да ће решити неке од основних проблема савременог кривичног поступка.“¹²⁴

Евидентно је да ЗКП Хрватске прати европске трендове, а у неким ситуацијама је чак и либералнији, односно темељнији од европских узора. У прилог томе можемо навести и одредбе члана 45 став 1 где се наводи да жртва кривичног дела против полне слободе и кривичног дела трговине људима има, између осталог, и право да је у полицији и државном тужилаштву испитује особа истог пола, да пре испитивања може да разговара са саветником на рачун буџетских средстава, као и да се може испитати уз присуство особе од поверења.¹²⁵ Овакво решење превазилази захтеве који се наводе у ЕУ Директиви 2012/29.

Упоредо са ЗКП 2008. године у Хрватској је донет и Закон о новчаној накнади жртвама казних дјела.¹²⁶ (у даљем тексту ЗННЖ) Овим законом се уређује право на новчану накнаду свим жртвама кривичних дела насиља са намером. Занимљиво је да Закон предвиђа право на накнаду штете како непосредној тако и посредној жртви. При том се под непосредном жртвом Закон подразумева: „особу која је претрпјела тешке тјелесне озљеде или тешко нарушење здравља као посљедицу казног дјела насиља“ а „Посредна жртва је брачни друг, изванбрачни друг, дијете, родитељ, посвојеник, посвојитељ, маћеха, очух, пасторак непосредне жртве и особа с којом је непосредна жртва живјела у истосполној заједници.“ „Посредна жртва је и дјед, бака и унук, ако је један од њих непосредна жртва, у

---

¹²⁴ Грубач, М. (2012). Процесно-правни положај оштећеног према новом Законику о кривичном поступку Србије. *Темид*. стр. 107

¹²⁵ Види више: Илић, Г. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 60 (1), 149.

¹²⁶ Закон о новчаној накнади жртвама казних дјела (2008) проčišчени текст закона *Narodne Novine* 80/08, 27/11.

случају кад је између њих постојала трајнија заједница живота, а бака и дјед су замјењивали родитеље.“ (ЗННЖ члан 5 став 2, 6 и 7).

Што се тиче имовинскоправног захтева новелама из 2013.године уведена је обавеза суда и јавног тужилаштва да пре и током казненог поступка, у сваком стадијуму поступка испитују да ли постоји могућност да окривљени оштећеном надокнади штету проузоковану кривичним делом. (члан 47 став 2 ЗКП Хрватске). Такође, је интересантна одредба по којој уколико је оштећени поставио имовинскоправни захтев државни тужилац ће предложити суду да одлучи о том захтеву. Уколико суд не досуди имовинскоправни захтев, изрећи ће одузимање имовинске користи стечене кривичним делом (члан 540 став 4 ЗКП Хрватске).

Говорећи о заступању оштећеног, може се видети да сви закони земаља из региона пружају могућност оштећеном да имају пуномоћника који мора бити из реда адвоката.¹²⁷ Изузетак је право Босне и Херцеговине где се нигде у ЗКП не спомиње право оштећеног на пуномоћника. У ЗКП Хрватске се још наводи да пуномоћника оштећеног у поступку пред општинским судом може заменити адвокатски приправник који има положен правосудни испит.

Терет обавезе ангажовања адвоката може се донекле ублажити применом института „сиромашког права оштећеног“ када се оштећеном додељује адвокат на терет државног буџета. То је могуће и у Србији и у Хрватској ако се оштећени јавља у улози супсидијарног тужиоца и само уколико се поступак води за дело за које се може изрећи казна преко пет година. Наравно, услов је и да оштећени као тужилац, према свом имовном стању, не може подмирити трошкове заступања. У Хрватској је ово право на бесплатног пуномоћника додатно проширено на посебну категорију жртава тј. оштећених. Дете које је жртва кривичног дела, осим уобичајених права која припадају жртвама има право на бесплатног пуномоћника, док жртве кривичног дела против полних слобода и кривичног дела трговине људима може пре испитивања разговарати са пуномоћником, на терет буџетских средстава (члан 44 став 1 и члан 45 став 1 ЗКП Хрватске).

На крају можемо донети закључак да је Хрватска од свих бивших република (не рачунајући Словенију) највише допринела побољшању оштећеног у кривичном поступку. У своје позитивно законодавство је увела термин жртве и дала му права која у осталим републикама тек треба да буду уведена са новелама ЗКП-а или доношењем нових Закона.

---

¹²⁷ Члан 50. и 59 ЗКП Србије (2011.), члан 64 став 3 ЗКП Црне Горе, члан 54 ЗКП Хрватске.

Сигурно је да ће Хрватски ЗПП, посебно после новела из 2013.године, послужити као узор осталим републикама када се буду одлучиле на доношење новог Закона о кривичном поступку. Оваква ситуација је у крајњој мери и очекивана, јер је од скоро Хрватска пуноправан члан породице Европских земаља те је и било за очекивати да у њене законе буду имплементирани неки од фундаменталних европских схватања и принципа.

2.3.3. Законодавство Црне Горе

Након распада Југославије Црна Гора је остала у државној заједници са Србијом формирајући Савезну Републику Југославију (СРЈ) која је постојала све 2003.године када је споразумом две државе СРЈ престала да постоји у том облику, а државна заједница је добила назив Србија и Црна Гора. Она је постојала све до црногорског осамостаљења 2006.године. када су обе државе, и Србија и Црна Гора постале независне и самосталне. На тај начин Југославија је и званично престала да постоји. Међутим, велики број југословенских закона су и дан данас на снази иако је евидентна „европеизација“ легислативе у свим бившим републикама.

Црна Гора је свој последњи Законик о кривичном поступку донела 2009. године који је претрпео пар измена од којих су најзначајније биле оне 2015.године.¹²⁸

„Оштећени је лице чије је какво лично или имовинско право кривичним дјелом повријеђено или угрожено“, „Тужилац је државни тужилац, приватни тужилац и оштећени као тужилац“ (члан 22 став 5 и 6 ЗКП Црне Горе). Из ових законских дефиниција видимо да се оштећени дефинише на идентичан начин као у Србији и Хрватској, док у БиХ оштећени не може бити приватни тужилац.

Институт приговора оштећеног који постоји у Србији и БиХ, није предвиђен црногорским Закоником већ је усвојено решење као у Хрватској. Наиме, уместо приговора оштећеног црногорски законодавци су превидели могућност оштећеног да може да преузме кривично гоњење.

---

¹²⁸ Сл. лист Црне Горе, бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Одлука УС ЦГ, 2/2015 - Одлука УС ЦГ, 35/2015 (члан 88-91 нису у пречишћеном тексту) и 58/2015 - други закон.

Супсидијарни тужилац (оштећени као тужилац) постоји у ЗКП Црне Горе и регулисан је чланом 59 (став 1-8). „Кад државни тужилац нађе да нема основа да предузме гоњење за кривично дјело за које се гони по службеној дужности или да нема основа да предузме гоњење против неког од пријављених саучесника дужан је да, у року од осам дана, о томе обавијести оштећеног, упути га да може сам предузети гоњење и достави му рјешење о одбацивању кривичне пријаве.“ (став 1), „Оштећени има право да предузме, односно настави гоњење, у року од 30 дана од дана кад је примио обавјештење.“ (став 3), „Ако је државни тужилац одустао од оптужнице, оштећени може, преузимајући гоњење, остати при подигнутој оптужници или подићи нову.“ (став 4), „Оштећени који није обавијештен да државни тужилац није предузео гоњење или да је одустао од гоњења може своју изјаву да предузима или наставља поступак дати пред надлежним судом, у року од шест мјесеци од дана кад је државни тужилац одбацио пријаву или обуставио истрагу, односно од дана кад је донесено рјешење о обустави поступка.“ (став 5) Видимо да је прихваћено решење које је постојало у ЗКП Србије из 2001.године да оштећени има право да преузме гоњење како у истрази тако и на главном претресу. Са друге страни рокови су повољнији за оштећеног. На располагању му стоје субјективни рок од 30 дана да преузме кривично гоњење од дана пријема обавештења, тј. објективни рок од 6 месеци уколико не прими обавештење. Ако државни тужилац одустане од гоњења, а оштећени или његови сукцесори, у случају да оштећени умре, не преузму гоњење, доноси се решење о обустави поступка. (став 8)

И у скраћеном поступку оштећени има право да преузме кривично гоњење подношењем оптужног предлога суду, ако државни тужилац ни месец дана по пријему пријаве не поднесе оптужни предлог, нити обавести оштећеног да је одбацио пријаву. „Ако у овом случају оштећени одустане од гоњења или се по закону сматра да је од гоњења одустао, државни тужилац може, без обзира на услове прописане за понављање поступка, поново покренути поступак, ако није одбацио пријаву оштећеног“ (члан 449 став 1 и 2 ЗКП Црне Горе).

Приватна тужба је регулисана чланом 51-57 ЗКП Црне Горе, а оштећени је може поднети за кривична дела која се гоне по приватној тужби.Рок за њено подношење је три месеца од дана када је приватни тужилац сазнао за кривично дело и учиниоца. (члан 51 став 1 ЗКП Црне Горе). У погледу подношења приватне тужбе усвојено је решење идентично оном из српског Законика: „Кад је оштећени поднио кривичну пријаву, а у току поступка

се утврди да се ради о кривичном дјелу за које се гони по приватној тужби, пријава ће се сматрати благовременом приватном тужбом ако је поднесена у року предвиђеном за приватну тужбу.“ (члан 52 став 2 ЗКП Црне Горе). Исто је и са случајем да приватни тужилац умре у току рока за подношење приватне тужбе или у току поступка. У тој ситуацији наслеђују га брачни друг, лице са којим живи у ванбрачној заједници, деца, родијељи, усвојеници, усвојитељи, браћа и сесре. Рок је три месеца после његове смрти. (члан 54 ЗКП Црне Горе). Приватни тужилац пред судом пред којим се води поступак може изјавити да одустаје од приватне тужбе све до завршетка главног претреса. Након тога он губи право да поново поднесе приватну тужбу. Дакле, у погледу приватне тужбе уочава се готова идентичност са решењима из српског и хрватског ЗКП, док у Босни и Херцеговини приватна тужба не постоји јер се сва кривична дела голе по службеној дужности.

Када говоримо о положају оштећеног у кривичном поступку потребно је појаснити његову улогу и позицију приликом склапања споразума између окривљеног и тужиоца. Улога оштећеног и његова права у примени споразума о признању кривице су далеко већа него у нашем позитивном законодавству, а дат им је и већи значај. Наиме, ЗКП Црне Горе на исти начин као и српски ЗКП из 2001. године предвиђа право оштећеног да присуствује рочишту на ком се одлучује о прихватању споразума и обавезу суда да утврди да споразумом нису повређена нека права оштећеног и да је споразум у складу са интересима правичности а санкција одговара сврси изрицања кривичних санкција (члан 302 став 8 тачка 4 и 5 ЗКП ЦГ). „Рјешење којим се споразум о признању кривице усваја, одбацује или одбија суд уноси у записник. Против рјешења којим се споразум о признању кривице усваја жалбу може изјавити оштећени, а против рјешења којим се споразум одбија државни тужилац и окривљени.“ (члан 302 став 10 ЗКП Црне Горе). Дакле решење може бити тројако и у зависности од његовог карактера странкама тј. учесницима у поступку на располагању стоји одговарајући правни лек. Након што решење о усвајању споразума о признању кривице постане правоснажно суд ће донети пресуду, најкасније у року од три дана, којом се оптужени оглашава кривим у складу са усвојеним споразумом. Против овакве пресуде је дозвољена жалба само уколико донета пресуда није у складу са закљученим споразумом (члан 303 ЗКП Црне Горе).

Као и у нашем праву ни у Црној Гори није предвиђена могућност већег учествовања и утицаја оштећеног у склапању споразума, а посебно би се као критика могло навести изостанак позивања оштећеног на рочиште о склапању споразума о признању.

Од осталих права оштећеног битно је још навести његово право да државном тужиоцу даје предлоге у вези извођења појединих доказа, као и право да на главном претресу поставља питања оптуженом, сведоцима и вештацима, да разгледа списе и предмете који служе као доказ. Ово право му може бити ускраћено док не буде саслушан као сведок (члан 58 и 281 ЗКП Црне Горе).

Оштећеном су загарантована још нека права од којих би добро било истаћи његово право: да присуствује саслушању окривљеног, да присуствује увиђају и саслушању вештака, да присуствује претресању стана и саслушању сведока. При том је прописана обавеза државног тужиоца да оштећеног (али и друге процесне субјекте: браниоца, пуномоћника оштећеног и окривљеног) обавести о времену и месту спровођења доказних радњи којима они могу присуствовати, осим када постоји опасност од одлагања. Сматрамо ове одредбе добрим јер се оштећени не искључије нити одстрањује са извођења тако битних процесних радњи као што је то доказивање и саслушање сведока. Можда не би било лоше да се приликом новелирања ЗКП Србије уведу сличне одредбе које би побољшале положај оштећеног у поступку.

Одредба која је такође битна, тиче се непосредног учешћа оштећеног у постављању питања окривљеном, сведоку и вештаку: „Лица која присуствују доказним радњама могу предложити државном тужиоцу да, ради разјашњења ствари, постави одређена питања окривљеном, свједуку или вјештаку, а по дозволи државног тужиоца могу постављати питања и непосредно. Ова лица имају право да захтијевају да се у записник унесу и њихове примједбе у погледу предузимања појединих радњи, а могу и предлагати извођење појединих доказа.“ (члан 282 ЗКП Црне Горе).

У црногорском Законику је предвиђено право оштећеног који је жртва кривичног дела против полне слободе да има право да га саслуша и поступак води судија истог пола, ако то омогућава кадровски састав суда. (члан 58 став 4 ЗКП Црне Горе).¹²⁹ При том се не спомиње улога и пол државног тужиоца, односно да ли и овај државни орган треба да буде истог пола као и оштећени односно жртва?

---

¹²⁹ Идентично решење постоји и у ЗКП Хрватске.

Како се оштећени дефинише као лице коме кривичним делом повређено или угрожено лично или имовинско право, логично је да се закоником о кривичном поступку регулише и имовинскоправни захтев што је случај и са ЗКП Црне Горе. Наиме, још приликом истраге оштећени има право да указује на све чињенице и предлаже све доказе који су од важности, како за кривичну ствар, тако и за његов имовинскоправни захтев. Док се буде саслушавао као сведок питаће се да ли жели да у кривичном поступку остварује свој имовинскоправни захтев, што је битно за суд, јер ће уколико оштећени одговори потврдно, суд морати да брине и о имовинским аспектима извршеног дела а посебно приликом одлучивања о том захтеву (члан 58 и 114 ЗКП Црне Горе).

Приликом одлучивања о главној ствари суд прво гласа да ли је оптужени извршилац кривичног дела, односно да ли је он учинио кривично дело и да ли је крив. Након тога гласа о казни, трошковима кривичног поступка и имовинскоправном захтеву (осим уколико је суд одлучио да оштећеног упуту на парнични поступак). Ако је суд решио да одлучује о имовинскоправном захтеву јер то неће претерано одуговлачити поступак суд доноси одлуку којом одлучује о имовинскоправном захтеву. Када та одлука постане правоснажна оштећени може да захтева од суда да му изда оверени препис одлуке, са назнаком да је одлука извршна (члан 224 ЗКП Црне Горе).

Имовинскоправни захтев оштећеног спада у једно од битнијих права оштећеног којим му се гарантује да неће бити оштећен због извршења кривичног дела. Међутим, као и у Србији ни у Црној Гори не постоји важећи закон којим би се из посебног фонда надокнађивала имовинска штета, као што је то пример са Хрватском. У том смислу би се и црногорским законодавцима могло сугерисати да у неком наредном периоду изврше новелирање Закника о кривичном поступку и уведу појам жртве у кривично процесно право и праксу.

Овде је потребно навести и да је Црна Гора 2015. године донела Закон о накнади штете жртвама кривичних дјела насиља,¹³⁰ сходно Европској конвенцији о накнади штете жртава кривичних дела насиља, чиме је ускладила црногорски правосудни систем са европским стандардима, и у овом случају у циљу заштите положаја жртава кривичних дела насиља, донела Црној Гори један вредан законски текстав

---

¹³⁰ "Службени лист ЦГ", бр. 35/2015.

Овај Закон је значајан јер усваја највише европске стандарде који се тичу дефинисања кривичног дела насиља и жртве. Кривично дело насиља мора бити учињено са умишљајем а обухвата кри облика:

„- Кривично дјело учињено уз примјену физичке силе или других радњи којима се нарушава психички интегритет;

- кривично дјело против полне слободе;

- кривично дјело изазивања опасности по живот или тијело људи или по имовину опште опасном радњом или средством које има за последицу смрт, тешку тјелесну повреду или тешко нарушење физичког и психичког здравља једног или више лица, а прописано је Кривичним закоником Црне Горе као тежи облик основног кривичног дјела учињеног са умишљајем.“ (члан 2 ст 1 Закона о накнади штете жртвама кривичних дјела насиља).

Закон такође по европским узорима дефинише и појам жртве и наводи:

„Жртва кривичног дјела насиља је лице код кога је усљед кривичног дјела насиља наступила смрт, тешка тјелесна повреда или тешко нарушење физичког и психичког здравља.

Жртвом се сматра и лице код кога је усљед кривичног дјела, наступила смрт, тешка тјелесна повреда или тешко нарушење физичког и психичког здравља и кад извршење тог кривичног дјела није било усмјерено на то лице.

Жртвом се сматра и лице код кога је наступила смрт, тешка тјелесна повреда или тешко нарушење физичког и психичког здравља у случају:

- покушаја спријечавања извршења кривичног дјела насиља;

- помагања полицији приликом лишења слободе учиониоца кривичног дјела насиља;

- пружања помоћи жртви.“ (члан 3 Закона о накнади штете жртвама кривичних дјела насиља).

Оваква дефиниција је значајна пре свега због тога што се у црногорски правни систем и терминологију уводи појам жртве знајући да актуелна легислатива махом користи појам „оштећени“ што значи да ће из потреба термилошког усклађивања неминовно доћи и до промена у осталим законима при чему пре свега мислимо на ЗКП Црне Горе.

Критике на рачун овог Закона тичу се неких решења које Закон предвиђа. Наиме, у Закону се у члану 5 наводи да ће средства за исплату накнаде и трошкова поступка за остварење права на накнаду бити обезбеђена из државних буџетских средстава. Тим

поводом одржани су скупови невладиних организација на којима је захтевано да се изврше измене и допуне донетог Закона. Изнете су сугестије у смислу да буџетска средства нису довољна да надокнаде све трошкове те да је потребно формирати посебан фонд (Фонд за накнаду штете жртвама кривичних дела насиља) који би био самоодржив и независан од државног буџета, а финансирао се из других извора. Као евентуални извори финансирања наведени су приходи од игара на срећу, износи који се исплаћују на основу одложеног гоњења и споразума о признанњу кривице, као и стране и приватне донације.¹³¹ Међутим, за формирање таквог фонда је потребно време а као рок је наведена 2019. година. У Закону су као штете и адекватне накнаде те штете наведене: накнада изгубљене зараде, накнада трошкова здравствене заштите, накнада за трошкове сахране и накнада због губитка издржавања. (члан 11-14) Закон ограничава накнаду изгубљене зараде на десетоструки износ просечне зараде у Црној Гори, на шта је такође упућена критика.

У сваком случају, донети Закон представља исправан корак ка заштити жртва насиља и њиховом адекватном обештећењу. Као највећа критика у корист донетог закона може се истаћи то да иако је Закон о накнади штете жртвама кривичних дјела насиља донет у црногорском Парламенту и ступио на снагу осмог дана од објављивања у „Службеном листу Црне Горе“ он се ипак не примењује, односно његова примена је одложена до приступања Црне Горе Европској унији. У том смислу постоји још један закон који је мртво слово на папиру, јер је почетак његове примене везан за будући неизванстан догађај. Чињеница је да је Црна Гора у процесу приступања Европској унији, међутим, тренутно се ни приближно не зна датум када би Црна Гора требала да постане пуноправни члан породице европских земаља, па се не зна ни када ће овај закон почети са применом.

2.4. Историјски приказ развоја института имовинскоправног захтева у законским актима од Краљевине Југославије до данас

Институт имовинскоправног захтева постоји у нашем праву још од првог Законика о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију¹³² из 1929. године. Овим закоником

¹³¹ Коришћени подаци са интернета <http://www.prcentar.me/index.php/component/k2/item/800-c> Датум преузимања 22.februar 2017. године.

¹³² *Законик о судском кривичном поступку* (1929). Издање и штампа државне штампарије.

је извршена унификација кривичног процесног права на целој територији Краљевине Југославије јер је до тада владао правни партикуларизам и на различитим просторима су се примењивали другачији законски прописи. Законик је важио све до почетка другог светског рата и данас са ове временске дистанце се може рећи да је био напредан за своје време. Био је заснован на германско - аустријском типу кривичног поступка, акузаторског процесног система, и за њега се може рећи да је одговарао стандардима либералне европске државе. Решења која су у њему усвојена ни данас се не могу сматрати застарелим, штавише многи институти у истом или донекле измењеном облику и данас постоје како у нашем тако и у правима већине бивших југословенских република.

Имовинскоправни захтев је у Законнику о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију био регулисан у осамнаестој глави под насловом „Приватно-правна потраживања и одлуке суда о њима“ члановима 295 – 305. Уколико би извршењем кривичног дела неко био „оштећен, повређен или угрожен“ могао је тражити повраћај ствари, накнаду штете или „уништај“ правног посла или обичајав (члан 295 став 1). Већ при самој дефиницији имовинскоправног захтева видимо да се осим појединих термилошких израза, суштински није много променио у односу на данас. Наводи се да се оштећени може придружити поступку као приватни учесник, а суд је имао обавезу да обавести оштећеног да може да изнесе своје потраживање.

Што се тиче времена подношења захтева Законик је прецизирао: „Оштећеник се може својим приватно-правним потраживањем придружити кривичном поступку до почетка главног претреса, а може и одустати од свога потраживања у свако доба, па и на самом главном претресу и остварити га у грађанској парници.“ (члан 295 став 4).

Уколико би оштећени истакао имовинскоправни захтев, био је у обавези да лично или преко свог законског заступника наведе сва своја потраживања и поднесе доказе. О потраживању је суд био у обавези да испита и окривљеног и покуша да утврди проузроковану штету. Али само ако се овим радњама не би задржавао кривични поступак (члан 296 став 2). Из ове одредбе видимо да је суштина у односу на наше позитивно решење готово остала иста.

Осим у наведеној ситуацији, када би због одуговлачења поступка суд упутио оштећеног на грађанску парницу, Законик је предвидео још пар ситуација са истим исходом: „Ако суд нађе да је окривљеник крив за кривично дело, по правилу ће у пресуди поред осталог што

је прописано (у члану 281), одмах изрећи и о приватно-правном потраживању оштећениковом. Но ако суд држи да подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ за пресуђење приватно-правног потраживања, упутиће оштећеника за потраживање на грађанску парницу. Овако ће суд упутити оштећеника увек када окривљеника ослободи од оптужбе или оптужбу одбије или када поступак против њега обустави.“ (члан 297 став 1-2).

У ситуацији када би кривичним делом била одузета ствар и доспела у руке трећег лица које није учествовало у кривичном делу, а оштећени није могао одмах да докаже право својине над том ствари, он се и у тој ситуацији упућивао да у грађанској парници тражи назад своју ствар (члан 299).

Уколико ствар коју оштећеник потражује није могуће вратити или уколико не тражи повраћај ствари већ накнаду штете проузроковану „кривичним делом односно изгубљену добит“, ¹³³ суд је у тој ситуацији, ако нађе оптуженог кривим, у пресуди изрицао и накнаду. А ако би суд и налаз вештака утврдили да је захтев оштећеног несразмеран и претеран, суд је упућивао оштећеног да вишак тражене накнаде оствари у грађанској парници у посебном поступку (види више: члан 300).

Посебно је занимљива била одредба по којој у случају упућивања оштећеног на грађанску парницу он није имао на располагању правни лек против такве одлуке. Када би пресуда у којој се одлучује о имовинскоправном захтеву оштећеног постала правоснажна кривични суд је могао изменити само из разлога који су предвиђали понављање поступка (члан 303).

Након Другог светског рата се доноси Закон о неважности правних прописа донетих пре 6.априла 1941.године и за време непријатељске окупације¹³⁴ којим сви закони Краљевине Југославије престају да важе па и Законик о судском кривичном поступку за Краљевину Југославију. Међутим, како не би наступио правни вакум већина предратних закона је наставила да се примењује до доношења адекватног закона из одговарајуће области. Исто је било и са поменутиим Закоником који се примењивао све до 1948.године и прве послератне кодификација југословенског кривичнопроцесног законодавства у виду новог Закона о кривично поступку. Овај закон је у потпуности био идеолошки обојен и последица

¹³³ Стевановић, Ч. & Станојевић, П. (2001). *Кривично процесно право*. Ниш: Г.П.СВЕН стр.61.

¹³⁴ *Закон о неважности правних прописа донетих пре 6.априла 1941.године и за време непријатељске окупације* (1946). Службени лист ФНРЈ, бр. 86/1946 и 105/1947.

турбулентних времена а донет је по узору на Закон о кривичном поступку Руске Совјетске Федеративне Социјалистичке Републике (РСФСР) из 1923. године. Овлашћења јавног тужиоца су била велика. Апсолутни монопол гоњења је био препуштен јавном тужиоцу, а институт супсидијарне тужбе је изостављен у законском тексту.

Имовинскоправни захтев у Закону из 1948.године обрађен је у глави XI под насловом Грађанско-правна потраживања. „У кривичном поступку може оштећени остваривати грађанско-правна потраживања која су настала услед извршења кривичног дела ако их пријави до почетка главног претреса. Ако је кривичним делом оштећена општенародна и задружна имовина или имовина друштвених организација, сматраће се да је захтев за грађанско-правно потраживање стављен иако није пријављен.“ (члан 96). Дакле, подношење имовинскоправног захтева је било временски лимитирано на почетак главног претреса. Као и у претходном Законику и овде се имовинскоправни захтев односио на повраћај ствари, накнаду штете и поништај правног посла (члан 97 став 1).

У складу са широким ингеренцијама које је у то време имао јавни тужилац једна од тужиочевих обавеза било је да заједно са иследним органима прикупља доказе ради утврђивања штете настале извршењем кривичног дела и пре него што је имовинскоправни захтев постављен (Види више: (члан 97 став 3).

Оштећени који би пријавио грађанско-правна потраживања био је обавезан да поднесе доказе о свом праву, а посебно о висини штете. О њиховој основаности се одлучивало на главном претресу, али под условом да то не одуговлачи знатно поступак (члан 98).

Закон је прецизно наводио случајеве у којима се оштећени упућује на грађанску парницу: „Суд ће у пресуди којом оптуженог оглашава кривим за одређено кривино дело одлучити о грађанскоправним потраживањима, ако подаци кривичног поступка пружају поуздан основ за њихово пресуђење. У противном суд ће оштећеног упутити да своја грађанско-правна потраживања остварује у грађанској парници. Тако исто ће се поступити кад суд донесе пресуду којом се оптужени ослобађа од оптужбе или се оптужба одбија, као и кад суд, јавни тужилац или иследни органи обуставе поступак. Ако се грађанско-правно потраживање односи на накнаду штете, а подаци кривичног поступка не пружају поуздан да се основ за накнаду у целости досуди, суд ће захтев оштећеног делимично усвојити, а за вишак тражене накнаде упутиће га на грађанску парницу.“ (члан 99 став 1-2).

Против судске одлуке о имовинскоправном захтеву која је била садржана у пресуди жалбу су могли изјавити и оптужени и јавни тужилац, док је по Законнику из 1929.године то право било много рестриктивније постављено. Кривични суд је могао да промени правоснажну пресуду о имовинскоправном захтеву оштећеног само када је из законских разлога било дозвољено понављање кривичног поступка. Друга ситуација је била да осуђено лице и његови наследници могу код грађанског суда тражити да се одлука кривичног суда о имовинскоправном захтеву промени зато што су пронађени нови докази. (члан 304 Законика о судском кривичном поступку из 1929.године.) Дакле, у погледу инструмената против судске одлуке о имовинскоправном захтеву Закон из 1948.године се може сматрати бољим и напреднијим у односу на свог претходника, иако он генерално важи за ретроградан и лош закон. Највећа критика му је упућена због тога што је био политички инструисан и што је ускратио процесна права оштећеном где год је то било могуће.

Пет година се чекало на нов Законик о кривичном поступку.¹³⁵ Обзиром да закони о кривичном поступку спадају у домен системских и круцијалних закона у свакој држави, намеће се питање: зашто је већ након пет година донет један нов тако битан закон? Наиме, у пракси се појавио велики број проблема приликом примене послератног ЗКП из 1948.године јер суд није имао главну већ споредну улогу у кривичном поступку, док је улога јавног тужиоца била пренаглашена. Оштећени је био ускраћен за велики број права у поступку, а окривљени није имао готово никакву заштиту у претходном поступку. Закон је писан по узору на предратни Закон о кривичном поступку Руске Совјетске Федеративне Социјалистичке Републике (РСФСР) из 1923. године, а познато је да је после 1948.године Југославија захладила односе са Совјетским савезом и кренула путем несврстаности. Из тих, али и бројних других разлога приступило се доношењу Законика о кривичном поступку који је усвојен у Народној скупштини ФНРЈ 10.септембра 1953.године. Имовинскоправни захтев још увек не носи тај назив већ се уместо дотадашњег термина: приватно-правно потраживање уводи један нови: грађанско-правно потраживање, што сматрамо исправнијим јер термин приватноправни себи за опозит има термин јавноправни што би имплицитно значило да сви поднети захтеви који нису имовинскоправни би били јавноправни, што наравно није тачно. Уведени термин грађанскоправно потраживање више одговара природи захтева јер се њиме истичу захтеви имовинског (грађанског) карактера.

---

¹³⁵ *Законик о кривичном поступку ФНРЈ. (1953). Сл. лист ФНРЈ, бр. 40/53.*

Грађанскоправни захтев се и овде односи на три захтева као што је то био случај у претходном, али и у свим наредним законима о кривичном поступку. То су следећи захтеви:

1. повраћај ствари;
2. накнада штете;
3. поништај одређеног правног посла.

У претходном закону из 1948.године као овлашћени подносилац приватноправног захтева навођен је оштећеник, међутим у Законнику из 1953.године он се поставља шире и описно дефинише као: „лице које је овлашћено да такав захтев остварује у парници.“ (члан 97став 1 ЗКП 1953.године) Дакле, користио се посредни метод дефинисања субјекта подношења имовинскоправног захтева. Потребно је било прво сазнати ко је овлашћен да имовинскоправни захтев поднесе у грађанској парници да би се знало ко је овлашћен да то учини и пред кривичним судом.

Предлог за остварење имовинскоправног захтева по ЗКП из 1953.године се могао поднети у кривичном поступку најкасније до завршетка главног претреса пред првостепеним судом. То представља побољшање положаја оштећеног у кривичном поступку јер је по претходном закону из 1948. године предлог смео да се поднесе само до почетка главног претреса. Сматрамо да је добро што је такво решење напуштено јер се и у току главног претреса могу јавити нови докази и чињенице који могу утицати на подношење имовинскоправног захтева. Ово решење из 1953.године је задржано и у каснијим законима и није се битније променило.

Иста је ситуација била и у погледу субјекта ком се подноси имовинскоправни захтев. Наиме, предлог за остваривање имовинскоправног захтева у кривичном поступку се подносио суду или органу пред којим се води кривични поступак (члан 98 став 1 ЗКП 1953.године), док у закону из 1948. године то није нигде прецизно наведено.

Што се тиче подношења доказа, њих је подносило лице овлашћено да поднесе предлог, а било је у обавези и да означи свој захтев. Наравно и овим Закоником је било предвиђено да о имовинскоправном захтеву одлучује искључиво суд (члан 101 став 1).

Ако би судија донео пресуду којом се окривљени оглашава кривим постојале су три могућности тј. начина како је имовинскоправни захтев могао бити решен: суд је могао досудити имовинскоправнизахтев у целости, могао је досудити делимично с тим да би га

онда за вишак упутио на парницу. И на крају суд (кривични) је могао да упути оштећеног да свој имовинскоправни захтев у целости остварује у парничном поступку.

У актуелном Законику о кривичном поступку из 2011.године одмах, већ приликом дефинисања појма имовинскоправног захтева се наводи да ће се предлог овлашћених лица расправити само уколико се тиме не би знатно одуговлачио поступак. Дакле, на самом почетку је стављено до знања да је захтев могућ, али уз одређене рестриктивне услове. У Законику из 1953.године то није било тако. Наиме, и у њему је постојало слично ограничење, али оно није било тако дефинисано и постављено *in medias res*. У члану 100 поменутог Законика се наводи да суд и други органи пред којима се води поступак имају обавезу да испитају окривљеног о чињеницама које су наведене у предлогу и да извиде околности важне за утврђивање имовинскоправног захтева. Тек ако би се извиђањем о имовинскоправном захтеву знатно одуговлачио кривични поступак, суд и други органи су се требали ограничити само на прикупљање оних података чије утврђивање касније не би било могуће или би било отежано. Дакле, видимо да тадашњи законик није био тако рестриктиван као актуелно важећи.

Законик о кривичном поступку из 1953.године је више пута мењан у виду Новела, а најзначајније су оне донете 1967.године.¹³⁶ Њима је проширен круг права оштећеног у кривичном поступку и омогућено шире учешће оштећеног лица у радњама предузетим током поступка. Тиме је настављен тренд либерализације поступка и доделе већих права странкама у поступку.

На следећи Закон о кривичном поступку се чекало двадесет и четири године. Нови Закон о кривичном поступку СФРЈ¹³⁷ је почео са применом 01.јула 1977.године и садржао је много нових одредби које су се дотицале положаја оштећеног и његовог утицаја на ток и исход поступка, али и на убрзање и поједностављење тока поступка, јачање процесне ефикасности и процесне дисциплине.

И у погледу имовинскоправног захтева дошло је до извесних корекција, али не толико круцијалних као у другим областима. Имовинскоправни захтев који је настао услед извршења кривичног дела, расправљао се искључиво на предлог овлашћених лица само уколико се тиме не би знатно одуговлачио поступак (члан 103 став 1). Под овлашћеним

---

¹³⁶ Закон о изменама и допунама законика о кривичном поступку. Сл лист СФРЈ 23/67 од 24.05.1967.године.

¹³⁷ Закон о кривичном поступку СФРЈ. (1977). Сл. лист СФРЈ, бр. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90.

лицама су се подразумевала само она лица која су по одредбама грађанског права била овлашћена да такав захтев остварују у парници (члан 104 став 1).

У погледу субјеката овлашћених да покрену и воде поступак овај Закон је предвиђао следеће субјекте: јавног тужиоца, оштећеног као тужиоца и приватног тужиоца. Уставом СФРЈ и уставима република јавно тужилаштво је дефинисано као самостални орган који је вршио кривично гоњење (члан 235).¹³⁸

Као што је то уведено Закоником из 1953.године Предлог за остваривање имовинскоправног захтева се могао поднети најдоцније до завршетка главног претреса пред првостепеним судом, а исто лице овлашћено да поднесе предлог је било дужно и да поднесе доказе (члан 105 став 1-3). Као и сви закони пре, али после њега предвиђао је да се имовинскоправни захтев може се односити на накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла.

Потребно је још напоменути да је у одребама које се односе на одустанак од поднетог предлога примену нашло и правило *ne bis in idem*. („Не двапут о истом“). Наиме, овлашћена лица су могла до завршетка главног претреса одустати од поднетог предлога за остваривање имовинскоправног захтева у кривичном поступку и остварити га у парници уколико то желе. Међутим, у случају одустанка такав предлог више се не би могао поставити том кривичном поступку, осим уколико поменути то не би било дозвољено (члан 106 став 1).

Наравно и овде је суд био тај који одлучује о имовинскоправним захтевима. Одлука суда којом се окривљени оглашава кривим је и овде била са три могућа исхода у погледу имовинскоправног захтева: суд је могао оштећеном досудити имовинскоправни захтев у целини и тада оштећени није морао да покрене нови парнични поступак. Суд је такође могао захтев досудити само делимично, а за преостали вишак оштећеног упутити на парницу.¹³⁹ И на крају уколико подаци кривичног поступка не би пружали поуздан основ ни за потпуно нити делимично пресуђење суд је оштећеног упућивао да имовинскоправни захтев може у целини остварити у парничном поступку (члан 108 став 2).

¹³⁸ Устав СФРЈ „Службени лист СФРЈ“, година XXX, број 9 — 21. фебруар 1974. Јавно тужилаштво је самостални државни орган који гони учиниоце кривичних и других законом одређених кажњивих дела, предузима законом одређене мере за заштиту интереса друштвене заједнице и улаже правна средства ради заштите уставности и законитости.

¹³⁹ Радованов, А. (2014). *Грађанско процесно право (парнични, ванпарнични и поступак извршења и обезбеђења)*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду стр.12-13.

Одређене измене у односу на претходне законе односиле су се на правне лекове који су се могли уложити на правоснажну пресуду којом је одлучено о имовинскоправном захтеву. То су били следећи ванредни правни лекови:

1. предлог за понављање поступка;
2. захтев за заштиту законитости;
3. захтев за ванредно преиспитивање правоснажне пресуде.

Видимо да је у односу на претходни Законик из 1953.године уведен још један правни лек који тада није постојао: захтев за заштиту законитости који је и уведен овим Законом. То је био један од низа ванредних правних лекова који су се могли уложити против правоснажне пресуде, јер ванредни правни лекови то и јесу по својој дефиницији. Захтев за заштиту законитости је био правни лек који је припадао јавном тужиоцу (савезном, републичком или покрајинском) у случају повреде закона (члан 416 ЗКП СФРЈ 1977.)

Закон о кривичном поступку СФРЈ је последњи југословенски закон који је у домену кривичног процесног права важио на територији целе Југославије. Он је још два пута новелиран 1985. и 1986.године, али се те Новеле нису дотицале имовинскоправног захтева него су само регулисале извршење кривичних пресуда иностраних судова¹⁴⁰

На крају потребно је нешто рећи и о Законнику о кривичном поступку из 2001.године¹⁴¹ и начину на који он регулише имовинскоправни захтев. У начелу, ради се о идентичном тексту као и у Закону из 1977.године. Једино је уочено пар термилошких разлика док је суштински, садржај остао исти. Уочене термилошке разлике су типа да се више не користи термин парница него парнични поступак или се ванредни правни лек захтев за ванредно преиспитивање правоснажне пресуде у Законнику из 2001.године назива захтев за испитивање законитости правоснажне пресуде.

„Доношењем Законика о кривичном поступку СР Југославије, децембра 2001, и његовим ступањем на снагу (29.марта 2002.) почиње последња фаза у развоју

---

¹⁴⁰ Након доношења Закона о кривичном поступку 1977.године, уследила су још два новелирања: Законом о изменама и допунама Закона о кривичном поступку из 13.марта 1985 (Службени лист СФРЈ бр. 14/85) и пречишћен текст Закона из 16.маја 1986.године (Службени лист СФРЈ бр. 26/86). Ове измене и допуне нису структурално променуле кривични поступак, а положај оштећеног је остао непромењен. Измене су се махом односиле на омогућавање извршења кривичних пресуда иностраних судова, уколико би то било предвиђено међународним уговором.

¹⁴¹ Законик о кривичном поступку Републике Србије. (2011), "Сл. лист СРЈ", бр. 70/2001 и 68/2002 и "Службени гласник РС", бр. 58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 - др. закон, 49/2007, 20/2009 - др. закон, 72/2009 и 76/2010.

југословенског кривичнопроцесног законодавства. Она траје веома кратко, до престанка СР Југославије, односно до њеног преуређења у државну заједницу Србија и Црна Гора, 2003. године, када почиње нова фаза у развоју кривичнопроцесног законодавства Србије, која након престанка државне заједнице постаје самостална држава. Међутим, и пре њеног осамостаљења настала је посебна фаза у развоју кривичнопроцесног законодавства уопште, јер је на основу Уставне повеље кривично законодавство прешло у надлежност чланица државне заједнице. Ову законодавну надлежност Србија је, посматрано с аспекта ове проблематике, остварила тако што је преузела тада важећи савезни Законик о кривичном поступку, чиме је он постао републички пропис под називом Законик о кривичном поступку Србије. С обзиром на то основне карактеристике ове (садашње) фазе у развоју кривичнопроцесног законодавства Србије јесу следеће.

Прво, у Србији је данас на снази Законик о кривичном поступку из 2011. године. Његовим ступањем на снагу престао је да важи ЗКП из 2001. са свим његовим изменама и допунама.

Друго, у међувремену (2006) донесен је нови Законик о кривичном поступку.¹⁴² Међутим, овај законски текст, и поред тога што је ступио на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику РС“, никада није почео да се примењује. Под утицајем пре свега наше стручне јавности, која је у међувремену изнела многобројне примедбе на овај законски текст, почетак његове примене два пута је померан, да би Законом о изменама и допунама Законика о кривичном поступку из августа 2009. овај законски текст престао да важи у целости.¹⁴³

Треће, до доношења важећег текста Законика прошло је више од десет година рада на реформи кривичнопроцесног законодавства, а једна од њених препознатљивијих особености јесу изузетно честе законодавне интервенције, понекад и по више пута годишње што је, чини се сасвим оправдано, предмет озбиљне критике стручне јавности.

Четврто, и поред тога што је, према ставу законодавца, доношењем ЗКП из 2011. завршен рад на реформи кривичног процесног законодавства Србије чини се да то није баш тако. Велики је број примедби стручњака на важећи текст Законика и њено залагање, ако не за доношење потпуно новог Законика онда за његове обимне измене и допуне. Све говори

---

¹⁴² Службени гласник РС, бр. 46/06, 49/07 и 122/08.

¹⁴³ Члан 149 Закона о изменама и допунама Законика о кривичном поступку (Службени гласник РС, бр. 72/09).

у прилог томе да доношење ЗКП из 2011. године није крај реформе кривичног процесног законодавства Србије већ само један, према ставу аутора, неуспешан корак у вишегодишњем раду на реформи нашег кривичнопроцесног законодавства. С обзиром на ово, више је него сигурно да рад на реформи нашег кривичног процесног законодавства мора бити настављен. Међутим, још увек је неизвесно како ће се тај рад одвијати, да ли изменама и допунама важећег текста ЗКП, или доношењем потпуно новог ЗКП.¹⁴⁴

---

¹⁴⁴ Бејатовић, С. (2016). Кривично процесно право: према Закону о кривичном поступку из 2011.године. Београд: Службени гласник, стр.81-82.

2.5. Имовинскоправни захтев оштећеног – компаративни приказ

2.5.1. Имовинскоправни захтев оштећеног у англосаксонском праву

Постоји велика разлика између континенталног правног система и тзв. *common law* законодавства у погледу захтева оштећеног да му се надокнади штета настала извршењем кривичног дела. Ова разлика логична је последица „различитог гледања на однос јавног и приватног права“.¹⁴⁵ Док је у *common law* законодавству та подела стриктна, у земљама континенталног права, изузетно је дозвољено њихово мешање.¹⁴⁶

Разлика између ова два правна система се не огледа само у праву на накнаду штете, већ и у положају оштећеног уопште. Начелно гледано, континентални правни систем у великој мери пружа бољу заштиту оштећеноме. Тако на пример: док се у неким ситуацијама оштећеноме допушта да ступи на место тужиоца и стекне статус овлашћеног тужиоца у кривичном поступку, у земљама *common law* правног система, таква ситуација је незамислива јер се кривични поступак заснива искључиво на задовољењу јавног интереса и кажњавању учиниоца, а учешће оштећеног се своди на пуку улогу сведока у кривичном поступку. Овакво лишење жртве посебног правног положаја у поступку и свођење његове улоге само на сведока у теорији је реговно критиковано.¹⁴⁷

Додатна разлика ова два система се огледа и у погледу организације кривичног поступка. Док се англосаксонски поступак заснива на акузаторском поступку, већина европских земаља познаје тзв. мешовити тип поступка који представља симбиозу института инквизиторског и акузаторског поступка.

Због свих наведених разлога остварење грађанскоправних захтева у кривичном поступку англосаксонских правних система није могућ чак ни када се оштећени јавља у улози овлашћеног покретача кривичног поступка као овлашћени тужилац. Редовни пут за остварење одштетног захтева у англосаксонском законодавству је у грађанској парници,

¹⁴⁵ Del Carmen, R. V. (2014). *Criminal Procedure: Law and Practice* (9th ed.). Belmont: Wadsworth Cengage Learning.

¹⁴⁶ Види више: Doak, J., (2005). Victims' Rights in Criminal Trials: Prospects for Participation, *Journal of Law and Society*, vol.32. number 2 294-316.

¹⁴⁷ Shapland, J. & Cohen, D. (1987). Facilities for Victims: The Role of the Police and the Courts, *The Criminal Law Review*, str.28.

мешутим, постоје изузетни случајеви када се може остварити обештећење и у кривичном поступку.

Највећи разлог зашто је све то тако налази се у томе да ово право почива на прецедентима, док су сврха и организација поступка такви да је остварење одштетног захтева у кривичном поступку готово немогуће.

„Упркос ригидности и конзервативизму, кривично право засновано на прецеденту показује одређену осетљивост према критикама из праксе, захтевима јавности и политике. Тако су уследиле реформе током шездесетих и седамдесетих година, на основу критике постојећих решења, која су у пракси изазвала неповољне последице по заштиту права оштећених кривичним делима.

Common law законодавства предвиђају могућност обештећења у кривичном поступку искључиво у оквиру судске одлуке о кривичној санкцији. То је последица општеприхваћеног криминално-политичког става да су праве жртве „потчињена“ циљевима ресоцијализације учиниоца. Оштећени може да оствари одштету у кривичном поступку ако суд приликом осуде, уз казну или уместо ње, обавезује учиниоца да надокнади штету. Суд одређује овакву обавезу посебним налогом (тзв. налог исплате накнаде штете - *compensation order*) са циљем да васпитно утиче на учиниоца, а не да би се остварило поправљање штете. Зато се накнада не остварује према висини штете, него се процењује у складу са околностима везаним за извршење кривичног дела и личне прилике учиниоца (посебно његово материјално стање). Такође, не може се досудити накнада нематеријалне штете: налог компензације обухвата само материјални или финансијски губитак и то у оној висини која се на основу утврђених чињеница може одредити у кривичном поступку, а да то не омета остваривање сврхе кривичне процедуре.“¹⁴⁸

Као што се може видети, мале су шансе да се жртва обештети у кривичном поступку. Због тога се у земљама англосаксонског правног система уводе различити системи механизми како би се то ублажило. Примењују се алтернативне санкције и методи медијације и поравнања. Исто тако, у Великој Британији и у Сједињеним Америчким Државама као најзначајнијим представницима ових правних система, све се више у пракси појављују допунски поступци, службе и поступци, ван важећег кривичног система, којима

¹⁴⁸ Мрвић-Петровић, Н. (2000). Право оштећеног кривичним делом на накнаду штете у Великој Британији и САД, Нови Сад: *Право теорија и пракса*, бр. 9-10/2010, стр. 52-61.

се жели остварити превенција криминала и жеља за успешном ресоцијализацијом осуђеника, али се жели обезбедити и потпуна заштита жртава кривичних дела.¹⁴⁹

2.5.2. Имовинскоправни захтев оштећеног у земљама континенталног права

Када се говори о представницима европско континенталног правног система мисли се преваходно на француско и германско (немачко и аустријско) право. Ова права су у прошлости имале највећег утицаја на остала европска права и велики број земаља (укључујући и нашу земљу). ЗКП је усвојио законска решења и правне ставове усвојене у овим земљама. То се чинило копирањем закона тј. њиховим превођењем и прилогађавањем актуелном стању у нашој земљи. Међутим, велики број угледних српских правника је школован на најпрестижнијим европским универзитетским центрима попут Беча или Париза. Ту пре свега мислимо на Радомира Лукића, Тому Живановића, Валтазара Богишића, Слободана Јовановића и многе друге. Стечена знања су имплементирали у наш правни систем што је представљало основу за израду нових законских решења.

Због свега тога утицај европско континенталног правног система на наше право је изузетан како због поменутих чињеница тако и због географског положаја наше земље и окружености државама са истом легислативом.

2.5.2.1. Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичнопроцесном законодавству Савезне Републике Немачке

Што се тиче права Савезне Републике Немачке евидентна је велика законска активност на пољу заштите жртава у последњих 30 година, нарочито после доношења Декларације УН 1985.године. Тако је 1986. године донет Закон о побољшању положаја оштећених у кривичном поступку (*Opferschutzgesetz*).¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ Samaha, J. (2013). Criminal Procedure (9th ed.). Stamford: Cengage Learning pg.117-120.

¹⁵⁰ Скраћени назив овог закона је Закон о заштити жртава и донет је 18.децембра 1986.године.

Након њега је уследио Закон о заштити сведока у истрази ради унапређења заштите жртава. (*Zeugenschutzgesetz*)¹⁵¹ Као последњи у овом сету закона донет је Закон о побољшању права осуђених лица у кривичном поступку (*Opferrechtsreformgesetz*)¹⁵² Овај закон је претрпео извесне измене 2009. године и у том облику је и данас на снази (2. *Opferrechtsreformgesetz*)(у даљем тексту ОЕГ)

Поменути закон из 2009. године представља главни акт на основу ког се одређује надокнада у вези извршеног кривичног дела. То обухвата и исплату накнада за лечење, пензије за рођаке жртве или рехабилитационе мере. Међутим, овим законом није покривена накнада материјалне штете која настаје извршењем кривичног дела као ни накнада за повреду неимовинских права. Све то се остварује пред грађанским судом.¹⁵³

Надокнада исплаћена у оквиру ОЕГ-а финансира делимично савезна влада. У току 2012. године немачка Савезна влада је издвојила буџет од 49 милиона евра на потребе накнаде штете жртава кривичних дела од чега је 43.97 милиона евра исплаћено.¹⁵⁴

Поређења ради, у 2011. години је исплаћено 41.97 милиона евра, дакле два милиона мање. Савезна Република Немачка је федерална република и састоји се од 16 држава-покрајина и осим поменуте накнаде савезне државе у току 2011. године и државе су такође исплаћивале накнаду жртвама у износу од 178,68 милиона евра, тако да је укупна сума у току 2011. године која је исплаћена жртвама кривичних дела износила импозантних 220,65 милиона евра.¹⁵⁵ Исто тако, статистички подаци указују да је у току 2012. године 20,435 лица тражило надокнаду, а 20,121 особа примило исплату у оквиру поменутог закона о заштити жртава.¹⁵⁶

Комплетан сет поменутих закона је донет ради постизања одређених циљева. Наиме, њиховим доношењем се желело постићи следеће:

1. да се ојачају процесна права оштећених лица у кривичном поступку;

¹⁵¹ Овај закон је скраћено назван Закон о заштити сведока, а донет је 30. априла 1998. године

¹⁵² Скраћени назив овог закона је Закон о реформи права жртава, и донет је 1. септембра 2004. године.

¹⁵³ Victim Support Services in the EU: An overview and assessment of victims' rights in practice, Germany, 2014
Преузето са:
https://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi_IPCNsv7UAhUiD5oKHf6rC1QQFqgrMAE&url=http%3A%2F%2Ffra.europa.eu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffra_uploads%2Fcountry-study-victim-support-services-de.pdf&usq=AFQjCNHhh1dmli-4M1aPhVgWXfBSfY4Jag датум преузимања 10.07.2017. године.

¹⁵⁴ Ибид. стр. 11.

¹⁵⁵ Ибид. стр. 12.

¹⁵⁶ Ибид. стр. 13.

2. јачање права малолетних жртава и сведока;
3. ојачати права сведока.

Важећи Закон о кривичном поступку Савезне Републике Немачке (*Strafprozeßordnung*)¹⁵⁷ (у даљем тексту StPO) регулише имовинскоправни захтев и положај оштећеног у глави III која носи назив: Одштета оштећеног лица. Чланови 403-406 StPO регулишу поступак за остварење имовинскоправног захтева: „Оштећено лице или његов наследник могу у кривичном поступку да поднесу имовинскоправни захтев против оптуженог који проистиче из кривичног дела ако је тужба под надзором редовних судова и још није у поступку пред другим судом, без обзира на вредност спорног предмета.“ (чл 403 StPO).

Оштећени или његов наследник може против осумњиченог поднети имовинскоправни захтев који је настао учињењем кривичног дела, који спада у надлежност редовних судова и није покренут у неком другом поступку. У поступку пред нижим судовима имовинскоправни захтев се може истицати без обзира на вредност предмета спора.

Имовинскоправни захтев се може поднети усмено на записник или писменим путем (што је идентично као и у српском закону). Подношење захтева има исти ефекат као подношење тужбе у парничном поступку, а могуће га је повући било кад пре изрицања пресуде (чл 404 став 4 StPO).

Одлука о имовинскоправном захтеву може да буде афирмативна само у случају осуђујуће пресуде. Исто као и у српском ЗКП-у суд неће одлучивати о имовинскоправном захтеву чак и у ситуацијама када је то могуће уколико би одлучивање непотребно одуговлачило поступак. (чл 406 став 1 StPO)

На одлуку суда о имовинскоправном захтеву могуће је поднети правни лек пре почетка главног претреса, па све коначног окончања поступка. Имовинскоправни захтев прати судбину главне пресуде па тако ако се укине пресуда којом се оптужени сматра

---

¹⁵⁷ Закон о кривичном поступку Савезне Републике Немачке (скраћено StPO) потиче из 1877. године (шест година од поновног уједињења немачких државица у Немачки рајх 1871. године). Закон је, према томе, стар више од 140 година. Увек изнова је, међутим, новелиран путем више од 180 законских измена, које су често обухватале и више параграфа или чак читаве одељке. Последње веће измене су биле 23. априла 2014. године (Die Übersetzung berücksichtigt die Änderung(en) des Gesetzes durch Artikel 3 des Gesetzes vom 23.4.2014 (BGBl. I S. 410)) Немачки закон о кривичном поступку подељен је у осам “књига”, које се, опет, деле на одељке, у којима бројање почиње изнова.

кривим укинуће се и део пресуде који се односи на имовинскоправни захтев (чл 40ба. став 3 StPO)

У погледу извршења Закон о кривичном поступку Савезне Републике Немачке везује надлежност парничног и кривичног суда. Па је тако за извршење имовинскоправног захтева надлежан парнични суд истог округа где се налази кривични суд првог степена. (чл 40бб. StPO) За извршење важе исти прописи као и за извршење пресуда и судских нагодби у грађанско - правним споровима.

Из свега наведеног види се да постоји доста одредаба у Закону о кривичном поступку Савезне Републике Немачке које се подударују са решењима из нашег ЗКП-а што је и логично с обзиром на утицај који је имало немачко право на српско законодавство.

2.5.2.2. Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичнопроцесном законодавству Француске

Што се Француске тиче „у француском кривичном поступку постоји опција да се постане „*partie civile*”, односно грађанска странка. Ово подразумева да се жртва придружује свој грађански имовинскоправни захтев кривичном гоњењу и о њему се одлучује у кривичном поступку. Услед тога, онда када је гоњење починиоца правно немогуће из различитих разлога (као што је нпр. застарелост дела, извршење кривичног дела изван Француске, смрт починиоца, или починилац који се позвао на имунитет), ова опција за потраживање накнаде штете није више на располагању жртви. Ова опција је доступна свим људима који су претрпели штету као директну последицу кривичног дела, прекршаја, или ситног преступа, и који траже накнаду за тако насталу штету. Другим речима, опција истицања грађанског захтева за накнаду штете у кривичном поступку је на располагању свим жртвама криминалитета.¹⁵⁸

Чувени *Code civile* из 1804.године, који је и даље на снази, у члану 1240¹⁵⁹ регулише штету у смислу да: „Свако понашање које проузрокује штету другоме ствара обавезу

¹⁵⁸ Kowalski, A. & Bourgeois, B. (2014). *Накнада штете за жртве трговине људима у Француској* стр.2.Извор преузет са интернет адресе: <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2014/11/Naknada-%C5%A1tete-za-%C5%BErtve-trgovine-ljudima-u-Francuskoj.pdf> Преузето: 11.јула 2011.године.

¹⁵⁹ Све до измена 10.фебруара 2016. године ова одредба се налазила у члану 1382 *Code civile*-а, међутим, након измена и допуна, као и нове нумерације грађанског закоика број члана је измењен са 1382 на 1240.

починиоца да ту штету надокнади¹⁶⁰ Из ове одредбе произилази да свако лице које је оштећено извршењем кривичног дела црпи право на накнаду те штете проистекле извршењем кривичног дела.

„Службеници и представници правосудне полиције дужни су да обавесте жртву (сваког кривичног дела) о њеним правима, која укључују и право на накнаду штете, право да се постане грађанска странка (и самим тим истакне грађански захтев у кривичном поступку), право на правну помоћ уколико се одлучи да постане грађанска странка, као и право да се обрати Комисији за накнаду штете жртвама криминалитета (CIVI)¹⁶¹ за накнаду штете уколико је то примењиво“¹⁶²

Правну основу за надокнаду штете проистеклу из кривичног дела представља Закон бр. 77-5 од 3. јануара 1977 којим је предвиђено оснивање Комисије за накнаду штете жртвама криминалитета (CIVI).¹⁶³ „Свако ко претрпи штету услед извршења кривичног дела или пак прекршаја има право да поднесе захтев за постајање грађанске странке у кривичном поступку „*partie civile*“. То је могуће учинити или током расправе о казни или путем подношења одговарајућег акта истражном судији.“ (члан 85 ЗКП Француске).¹⁶⁴

У првом случају, ЗКП Француске је максимално упростио процедуру подношења имовинскоправног захтева тако да лице које је било жртва кривичног дела постаје грађанска странка тиме што потражује накнаду штете или реституцију лично или путем свога адвоката. То је могуће учинити лично изјавом на суду, поднеском или путем послатог факса 24 часа пре почетка рочишта (члан 420-1 ЗКП Француске).

У другом случају, када се истражном судији подноси притужба, придружени парнични поступак је споредан у односу на кривични поступак.

У првом случају, (када се захтев подноси на рочишту на коме се расправља о казни), сви докази су већ прикупљени тако да једини разлог зашто жртва учествује јесте

---

¹⁶⁰ У оригиналу одредба гласи: „Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer.“

¹⁶¹ CIVI: Commission d'Indemnisation des Victimes d'Infractions.

¹⁶² Ибид. стр. 2.

¹⁶³ Regime of compensation for victims of crimes, Подаци преузети са интернета: https://www.biicl.org/files/734_regime_of_compensation_for_victims_of_crimes.pdf Датум преузимања:11.јули 2017.године.

¹⁶⁴ Code de procédure pénale (Version consolidée au 1 juillet 2017) – Француски закон о кривичном поступку са последњим изменама 1.јула 2017.године Подаци преузети са интернета: <https://www.legifrance.gouv.fr> Датум преузимања:11.јули 2017.године.

потраживање накнаде штете. Међутим, онда када жртва тражи накнаду штете пред истражним судијом, приоритет је на гоњењу починилаца, а жртва доприноси прикупљању доказа који могу да поткрепе оптужницу. „Истражни судија такође може бити позван и од стране републичког тужиоца (*Le Procureur de la République*) онда када тужилац утврди, на крају прелиминарне истраге, да ће бити потребна енергичнија истрага како би се донела одлука о покретању судског гоњења. То може бити и путем тога што жртва постаје грађанска странка пред главним истражним судијом (*Doyen des juges d'instruction*), захваљујући одлуци тужиоца да затвори случај након прелиминарне истраге. У том случају, помаже када жртва постане грађанска странка, јер то иде у прилог наставку кривичног поступка.“¹⁶⁵

Као и у нашем законодавству и у Француској се о имовинскоправном захтеву одлучује тек након доношења позитивне одлуке у кривичном поступку односно утврђивања кривице оптуженог. Другим речима накнада штете у виду имовинскоправног захтева се не може доделити оштећеном уколико се окривљени не прогласи кривим.

У погледу накнаде штете која се може исплатити по основу поднетог имовинскоправног захтева укључени су: физичке и душевне повреде, повреде које утичу на неспособност обављања свакодневних активности (*desagrément*), морална штета, као на пример: укаљан углед, као и материјална штета (уништена односно оштећена имовина).

Модалитети обезбеђења средстава за намирење потраживања оштећеног су бројни. Уколико постоји оправдана бојазан да би осумњичени могао побећи користи се институт кауције, односно депозита, како се назива у француском праву (*Caisse des dépôts et consignations*) (члан 788 ЗКП Француске). Та средства се чувају на одређеном рачуну све до доношења коначне одлуке о кривици оптуженог, као и о накнади штете жртви. Дакле сврха је двојака. Прво, обезбеђује се присуство окривљеног на суду, али постоји и материјална гаранција да ће се исплатити накнада штете жртви.

Уколико се окривљени сложи, истражни судија може наложити да се део сигурносног депозита који се чува ради евентуалне исплате одштете, пренесе на рачун жртве након што она поднесе захтев за накнаду штете (члан 142-1 ЗКП Француске).

Ако се оваква исплата наложи, средства се преносе на жртву пре краја истраге, а самим тим и пре изрицања правоснажне судске пресуде.

¹⁶⁵ Оп.цит. стр. 3.

Као резултат тога, уколико жртва касније изгуби случај, онда она мора да врати примљени износ. Ова одредба има велики практични значај јер оштећено лице може располагати средствима и пре окончања поступка. То је значајно пре свега због тога јер је познато да нека лица која су жртве одређених врста кривичних дела имају трошкове лечења или рехабилитације због повреда насталих извршењем кривичног дела и током трајања кривичног поступка, а није ретка ситуација да немају довољно средстава да плате све те трошкове. Да би до овога дошло потребно је да се испуне два услова: да је жртва поднела имовинскоправни захтев, а починилац кривичног дела да пристане на исплату из кауције (члан 142-1 ЗКП Француске).

У прошлости је у Француској систем накнаде штете био споран и тешко остварив јер су се жртве могле ослонити само на судске извршитеље који често нису поседовали довољно података о имовини учиниоца (на пример о банковним рачунима) јер су извршиоци кривичних дела често регистровали имовину на друга лица. Због тога је у последње две деценије XX века формирала два сервиса..

Први од њих, о коме је већ било речи, користи скраћени назив CIVI (*Commissions d'Indemnisation des Victimes d'Infractions*) - Комисија за накнаду штете жртвама криминалитета. При том, жртве могу да се ослоните само на CIVI при добијању накнаде штете или могу користити CIVI као допуну текућем кривичном или парничном поступку.

Октобра 2008. године је формиран SARVI (*Service d'Aide au Recouvrement des Victimes d'Infractions*) - Сервис за помоћ жртвама криминалитета у накнади штете, као унапређена верзија CIVI-ја. SARVI је на располагању свим лицима која могу да се позову на правоснажну пресуду којом им је додељена накнада штете у парничном поступку.

„Уколико жртва није примила накнаду штете коју јој је доделио кривични суд (*juge pénal*) у року од годину дана од доношења правоснажне пресуде, или годину дана од како је CIVI одбио захтев као неприхватљив (зато што жртва није испунила неопходне услове), жртва се може обратити Служби за помоћ жртвама криминалитета у накнади штете (*Service d'aide au recouvrement des victimes* (SARVI)). SARVI је у теорији одговоран за извршење пресуда о накнади штете. Према Гарантном фонду (*Fonds de Garantie*), SARVI „је сервис намењен жртвама које су претрпеле лакше телесне повреде или одређену повреду имовине,

које се не могу надокнадити путем делатности комисије CIVI, а жртве у таквим случајевима често имају потешкоћа у извршењу судске пресуде¹⁶⁶

Што се тиче Комисије за накнаду штете жртвама криминалитета (CIVI), она представља тело које по својој структури и организацији у великој мери подсећа на првостепени парнични суд. Занимљиво је да у сваком првостепеном суду у Француској постоји и огранак ове комисије. Састав комисије је трочлан: двоје судија првостепеног суда и експерт за права жртава као трећи члан који мора бити француски држављан.¹⁶⁷ (члан 706-4 ЗКП Француске). CIVI додељује средства из Гарантног фонда за жртве тероризма и других сличних дела (*Fonds de garantie des victimes des actes de terrorisme et autres infractions*)

Законом су прописани и услови о каквој штети треба да се ради. Пре свега жртва може да тражи штету која настаје извршењем кривичног дела и да је довела до смрти, трајне односно тоталне неспособности за рад више од месец дана или пак спада у последице које су настале извршењем једног од кривичних дела која су наведена као дела која пружају могућност да се аутоматски обрати Комисији CIVI. Доношењем Закона бр. 2013-711, који је на снази од 5. августа 2013. године проширен је списак кривичних дела па су сада обухваћени и ропство, експлоатација ропства и принудни рад.

„Није неопходно да се покрене кривични поступак да би се жртва обратила Комисији CIVI. Ипак, уколико је жртва већ тражила накнаду штете пред кривичним судом као грађанска странка, а такође намерава да тражи накнаду штете преко Комисије CIVI (зато што се починилац оглушио на пресуду кривичног суда), жртва би требала да се обрати Комисији CIVI. У сваком случају, захтев за накнаду штете се мора поднети комисији CIVI у року од три године од када је кривично дело почињено или годину дана од изрицања правоснажне пресуде у кривичном поступку.“¹⁶⁸

Видимо да је у последњих десет година у француском праву много институционално учињено на заштити повређених и угрожених права жртава кривичног дела. Органи као CIVI и SARVI, као и формирање Гарантног фонда претстављају институте који би и у

¹⁶⁶ Оп.цит. стр. 7-8.

¹⁶⁷ The commission is composed of two judges of the first instance court and a person with French nationality and holding full civic rights, who has distinguished himself by the interest he shows for victims' problems. It is presided over by one of the judges.

¹⁶⁸ Оп.цит. стр. 10.

нашем праву у великој мери могли да допринесу побољшању положаја жртве. Европски стандарди потенцирају на заштити угрожених категорија, тако да у тренутку када се наш законодавац определи да усклади српске законе са европским не би било лоше да се консултују француска искуства која у пракси показују солидне резултате.

2.5.2.3. Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичнопроцесном законодавству Руске Федерације

У Руској Федерацији, тренутно је снази Закон о кривичном поступку¹⁶⁹ из 2001. године. Последњи амандмани су изгласани 8.марта 2015.године у руској Думи.¹⁷⁰

Имовинскоправни захтев (*требование о возмещении имущественного вреда*) поменутиим законом је регулисан чланом 44 и 45. У руском ЗКП-у као лице овлашћено на подношење имовинскоправног захтева означава се као цивилни или грађански тужилац (*гражданским истцом*). То је лице (физичко или правно) које је поднело захтев за накнаду штете на имовини, али под условом да постоји основано веровање да је штета директно настала извршењем кривичног дела. Да би се стекао статус цивилног тужиоца неопходна је одлука суда или истражног судије.

Наведено се односи на накнаду имовинске штете, међутим, ако се ради о надокнади нематеријалне штете, овлашћеном подносиоцу захтева се пружа могућност да то своје право оствари у парничном поступку (члан 44 став 1 ЗКП Русије).

Оштећени може да покрене поступак за накнаду штете и пред парничним судом, након покретања кривичног поступка и то све док се не оконча истрага. Том приликом је он ослобођен плаћања судских такси (члан 44 став 2 ЗКП Русије).

---

¹⁶⁹ CRIMINAL-PROCEDURAL CODE OF THE RUSSIAN FEDERATION NO. 174-FZ OF DECEMBER 18, 2001 (with the Amendments and Additions of May 29, July 24, 25, October 31, 2002, June 30, July 4, 7, December 8, 2003, April 22, June 29, December 2, 28, 2004, June 1, 2005, January 9, March 3, June 3, July 3, 27, December 30, 2006, April 12, 26, June 5, 6, July 24, October 2, November 27, December 3, 6, 2007, March 4, June 11, December 2, 22, 25, 30, 2008, March 14, April 28, June 29, July 18, October 30, November 3, December 17, 27, 29, 2009, February 21, March 9, 29, April 7, 22, 30, May 5, 19, July 1, 22, 23, 27, November 29, December 28, 29, 2010, February 7, March 20, April 6, May 3, June 3, 14, July 11, 20, 21, November 6, 7, 21, December 6, 7, 2011, February 29, March 1, 2012).

¹⁷⁰ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ (с изменениями на 8 марта 2015 года) (редакция, действующая с 20 марта 2015 года).

Корпус припадајућих права оштећеног је велики те ћемо овде навести само нека од њих. Оштећени има право да:

- поднесе имовинскоправни захтев;
- достави доказе;
- пружи објашњења о поднетом захтеву;
- сведочи и добије објашњења на матерњем језику;
- одбије да сведочи на своју штету;
- има заступника;
- да се одрекне поднетог захтева;
- разледа списе;
- поднесе правне лекове на одлуке суда. (члан 44 став 4 ЗКП Русије)

Овлашћени подносилац имовинскоправног захтева може у било ком тренутку кривичног поступка одустати тј. повући свој захтев. Једино ограничење је да то учини пре доношења судске одлуке. Одустањак од поднетог захтева доводи до прекида поступка по основу њега. Наравно кривични поступак се наставља (члан 44 став 5 ЗКП Русије).

У погледу заступања закон прави разлику у смислу да само адвокати могу да заступају физичко лице које је подносилац имовинскоправног захтева. Правна лица у тој улози могу да заступају, осим адвоката и лица која имају овлашћење за заступање. Правни заступници жртве односно подносиоца имовинскоправног захтева имају иста процесна права као и заступана лица (члан 45 став 1 ЗКП Русије).

Утицај руског на српско право никада није био уочљив и значајан, иако су оба правна система имали узоре у правима која су типични представници европско континенталног правног система. У основи оба правна система, историјски посматрано, налази се римско, односно касније перципирано византијско право. Последњих година, сведоци смо имплементације института из англосаксонског права што је директна последица глобализације. Све то није заобишло како српско, тако ни руско право. У будућности се само може очекивати све већи уплив ових института који ће вероватно имати утицаја и на институт имовинскоправног захтева.

2.5.3. Имовинскоправни захтев оштећеног у кривичнопроцесном законодавству појединих бивших југословенских република

2.5.3.1. Законска решења у Босни и Херцеговини

Како је већ раније у дисертацији напоменуто, у Босни и Херцеговини се развој кривичног процесног права од стивања самосталности, може поделити у три етапе: формирање кривичноправног система БиХ путем имплементације југословенских прописа, након споразума у Дејтону 1995. године почела је друга фаза, коју је пратила реформа комплетног законодавства. Последња фаза је почела 2003. године доношењем пар системских закона, укључујући и Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине. (у даљем тексту: ЗКП БиХ)¹⁷¹

„Сваки нови закон или његова свака значајнија измјена у правилу су доносили увођење нових права оштећеног или проширивање постојећих уз истовремено настојање за очувањем брзине и учинковитости кривичног поступка.“¹⁷² Како потиче из истог правног миљеа овај институт је регулисан на готово идентичан начин као и у Србији те ћемо анализирати само она решења која се разликују од српског позитивног права.

Већ у самој дефиницији односно означању предмета види се разлика. Наиме, ЗКП БиХ везује имовинскоправни захтев само за извршење кривичног дела, док је у српском праву он везан не само за кривично дело него и за „свако противправно дело које је у закону одређено као кривично дело“ (члан 252 ЗКП Србије). При том у оба права „Имовинскоправни захтев може се односити на накнаду штете, поврат ствари или поништавање одређеног правног посла.“ (члан 193 став 2 ЗКП БиХ).

Овлашћени подносиоци су лица која тај захтев могу остварити у парничном поступку (члан 194 став 1 ЗКП БиХ и члан 253 став 1 ЗКП Србије). У погледу подношења имовинскоправног захтева постоји термиолошка разлика у смислу да се у нашем праву

¹⁷¹ Закон о кривичном поступку Босне и Херцеговине, *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13).

¹⁷² Kraus, B. (1982). Oštećenik u krivičnom postupku sa posebnim osvrtom na ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u adhezionom postupku, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 20., br. 4/1982., str. 514. У Zulfikarpašić, N. (2011). Oštećeni u komparativnom krivičnom procesnom pravu. *Magazin – Info: časopis za pravno-finansijsku teoriju i praksu*, (1), 71–103.

захтев подноси органу поступка, а у праву БиХ се подноси тужиоцу, односно Суду (члан 195 став 1 ЗКП БиХ). У суштини, своди се на исто, јер и у српском праву ако се захтев предаје у фази истраге може се предати јавном тужиоцу, а у свим осталим фазама се предаје суду усмено на записник или писменим путем.

Постоји једна одредба у ЗКП БиХ која не постоји у нашем праву, а тиче се времена подношења имовинскоправног захтева и његове ефикасности. Наиме: “Ако овлаштена особа не поднесе имовинскоправни захтев до завршетка главног претреса или ако предложи упућивање на парнични поступак, а подаци кривичног поступка пружају поуздан основ за потпуно или дјелимично рјешење имовинскоправног захтева, Суд ће у осуђујућој пресуди одлучити да се оптуженом изрекне мјера одузимања имовинске користи.” (члан 195 став 5 ЗКП БиХ).

Изменама из 2008.године у законски текст су унете и обавезе суда и тужилаштва у вези имовинскоправног захтева.¹⁷³ Тако је тужилац у обавези да прикупља доказе о имовинскоправном захтеву вазаном за кривично дело. Суд и тужилац испитују осумњиченог односно оптуженог о чињеницама које су везане за предлог овлашћеног лица (члан 197 став 1-2 ЗКП БиХ). Значајна новина је и увођење медијације у поступак: „О имовинскоправном захтеву одлучује Суд. Суд може предложити оштећеном и оптуженом, односно браниоцу провођење поступка медијације путем медијатора у складу са законом, ако оцијени да је имовинскоправни захтев такав да је сврсисходно да га упутити на медијацију. Приједлог за упућивање на медијацију могу дати и оштећени и оптужени, односно бранилац до завршетка главног претреса.“ Ова одредба представља одредбу сличну оној у српском ЗКП-у која је се односи на поступање по приватној тужби: „Ако у поступку медијације дође до измирења приватног тужиоца и окривљеног и намирења имовинскоправног захтева, приватна тужба се сматра повученом и судија доноси решење о одбијању приватне тужбе, а у случају неуспешног окончања поступка медијације, судија ће по пријему обавештења о томе одредити главни претрес“ (члан 505 став 2 ЗКП Србије).

Што се тиче одлучивања о поднетом имовинскоправном захтеву, неопходно је да се ради о „пресуди којом се оптужени оглашава кривим.“¹⁷⁴ При том су могуће три ситуације:

---

¹⁷³ Ivanović, S. (2013). Prava i obaveze oštećenog tokom krivičnog postupka u pravu bosne i hercegovine. *Godišnjak fakulteta pravnih nauka, Banja Luka*, 3 (3), стр. 257.

¹⁷⁴ Pivić, N. & Dautbegović, A. (2010). Položaj oštećenog u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 3 (5), стр.14.

- суд може имовинскоправни захтев досудити у целини;
- може га досудити делимично, а за остатак га упутити на парнични поступак;
- ако подаци кривичног поступка не нуде поуздан основ ни за потпуно ни за делимично пресуђење, суд ће оштећено лице упутити да имовинскоправни захтев оствари у парничном поступку, у целини или делимично (члан 198 став 2 ЗКП БиХ).

Уколико суд донесе ослобађајућу или пресуду којом се оптужба одбија, односно решење о обустави кривичног поступка, суд упућује оштећеног да свој имовинскоправни захтев оствари у парничном поступку (члан 198 став 3 ЗКП БиХ).

Ако постоји више лица која су оштећена извршењем кривичног дела, одустанак једног од њих нема битнијих утицаја на права и статус других.

У погледу преноса имовинскоправног захтева, у теорији постоји схватање да је то могуће учинити правним послом међу живима (*inter vivos*) и правним послом у случају смрти (*mortis causa*). „Захтијев уважава само онај пријелаз који се десио послјеје стављања приједлога за остваривање имовинскоправног захтијева у кривичном поступку, а прије завршетка главног претреса.¹⁷⁵“

Измена правоснажне (правомоћне) пресуде је могућа и решење је готово исто као и у српском праву: „Суд може измијенити правомоћну пресуду која садржи одлуку о имовинскоправном захтјеву само поводом понављања кривичног поступка.“ (члан 201 став 1 ЗКП БиХ). У српском ЗКП-у се као разлог за измену правоснажне пресуде још наводи и захтев за заштиту законитости док тај ванредни правни лек не постоји у ЗКП БиХ.

Из свега изложеног видимо да се и у Босни и Херцеговини уместо покретања парничног поступка накнада штете може остварити и у кривичном поступку путем института имовинскоправног захтева. Оправдање постојања могућности да кривични суд одлучује у исто време о кривичној и о грађанској ствари су идентична као и у осталим законодавствима која познају овај институт. Ту се пре свега мисли на повезаност грађанске и кривичне ствари, остварење начела економичности, ефикасности и целисходности, али се не сме заборавити и тежња за побољшањем положаја оштећеног лица.¹⁷⁶ Услови за

¹⁷⁵ Сијерчић-Чолић, Х. (2012). *Кривично процесно право. Књ. 1: Кривичнопроцесни субјекти и кривичнопроцесне радње*. Сарајево: Правни факултет, стр. 204.

¹⁷⁶ Бубаловић, Т. & Пивић, Н. (2013). *Право оштећеног на имовинскоправни захтјев у кривичном поступку. Правна ријеч: часопис за правну теорију и праксу*, 10 (37), стр. 551.

остварење захтева су идентични као и у нашем праву и то: да је овлашћена особа поднела захтев и да се тиме не би у знатној мери одуговлачио кривични поступак.¹⁷⁷ Овлашћено лице има алтернативу и могућност да одлучи како ће поступити, обзиром да подношење захтева није облигаторно. Он може имовинскоправни захтев поставити у кривичном поступку, али исто тако се и одлучити да своје право на накнаду штете оствари у парничном поступку. Ако овлашћено лице поднесе имовинскоправни захтев у кривичном поступку, те до завршетка главног претреса одустане од њега, може га поставити накнадно у парничном, али не више и у кривичном поступку.

2.5.3.2. Законска решења у Републици Хрватској

У компарацији са осталим бившим југословенским републикама Хрватска је са својим кривично процесним законодавством највише постигла по питању права оштећеног, укључујући и имовинскоправни захтев. Југословенски ЗКП који је донет још 1976. године новелиран је у више наврата, а у Хрватској се и након осамостаљења примењивао на основу Указа о проглашењу Закона о преузимању Закона о кривичном поступку из 1991. године.¹⁷⁸ Република Хрватска свој први Закон о казненем поступку доноси 1997.године, који је ступио је снагу 1. јануара 1998. године (ЗКП/98).¹⁷⁹ Тај Закон је мењан је допуњаван 1999., 2002., те 2006. године, а прочишћени текст је објављен 2003. године. Одлике овог закона су биле да је прихватио мешовити тип поступка са доста израженим акузаторским елементима и уравнотеженим тежњама ка ефикасности и заштити права грађана.

Ново поглавље у кривичном законодавству Хрватске отворено је 2007. године када је Влада Републике Хрватске прихватила Начела за израду Законика о казненем поступку чиме су постављени темељи реформе кривичног процесног права. Формирана је радна група која је радила на изradi Предлога ЗКП-а и она је припремила нови текст Закона о казненем поступку који је донет 2008.године. Овај законски текст је до данас претрпео бројне измене и допуне од којих су најбитније оне из 2013.године.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Види више: Илић, М. (2001). *Кривично процесно право*. Сарајево: COLPI, стр.46-52.

¹⁷⁸ Narodne Novine – Službeni list Republike Hrvatske br. 53/1991.

¹⁷⁹ Ибид, бр.. 110/97, 27/98, 58/99, 112/99, 58/02, 143/02, 62/03, 178/04, 115/06.

¹⁸⁰ Zakon o kaznenom postupku, Narodne novine, broj 152/08., 76/09., 80/11., 121/11. - pročišćeni tekst, 91/12. - Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske, 143/12., 56/13., 145/13. i 152/14.

Нама најзначајнија новина коју је увео Закон из 2008. године тиче се појма оштећеног, у смислу да је уведен појам жртве. То се објашњава другачијим приступом у ком се на кривични поступак гледа као на механизам за успостављање права појединаца која су нарушена, а не само у смислу постојања државе која треба да успостави правду која је нарушена извршењем кривичног дела, при том се углавном бринући углавном о правима окривљеног лица.¹⁸¹ ЗКП Хрватске у четири своја члана регулише процесноправни положај жртве, о чему је било више речи у делу дисертације у ком је компаративно приказан положај оштећеног у бившим Југословенским републикама (члан 43-46 ЗКП Хрватске).

Имовинскоправни захтев у Републици Хрватској је као и у свим другим земљама које су настале из СФРЈ регулисан на сличан начин. Пре свега, то је регулисано у посебном поглављу Закона (или Законика) о кривичном (или казненом) поступку.

Глава XI ЗКП Хрватске у члановима 153-162 регулише детаљно имовинскоправни захтев. Као и у српском праву захтев се подноси због почињеног кривичног дела и битан услов за његово расправљање представља чињеница да се тиме „не би знатно одуговлачио тај поступак.“ (члан 153 став 1 ЗКП Хрватске). Већ на самом почетку главе, законодавац напомиње да овлашћено лице свој захтев може да поднесе и у парничном поступку, да би већ у наредном, 154 члану било прецизирано ко су све лица овлашћена да поднесу захтев. Као и у српском ЗКП-у то је свако лице које по одредбама грађанског права сме да то своје право оствари у парници. Међутим, постоји једна битна разлика у одредбама које регулишу положај овлашћеног подносиоца захтева. Наиме, уколико се као подносилац предлога за остваривање имовинскоправног захтева јавља жртва кривичног дела, она мора у предлогу да наведе да ли је већ остварила накнаду или је поднела захтев на основу права које јој гарантује члан 43 став 2 овог Закона, а то је да може учествовати у кривичном поступку као оштећеник. Оваква одредба не постоји у српском ЗКП-у.

Што се тиче подношења предлога за остваривање имовинскоправног захтева, ЗКП је прилично прецизан и наводи да се предлог подноси или телу ком се подноси кривична (казнена) пријава или суду који води поступак и то најкасније до окончања доказног

---

¹⁸¹ Тако се жртва у смислу члана 202 став 11 ЗКП Хрватске дефинише на следећи начин: „*Žrtva kaznenog djela je osoba koja zbog počinjenja kaznenog djela trpi fizičke i duševne posljedice, imovinsku štetu ili bitnu povredu temeljnih prava i sloboda.*“ Исто тако и оштећено лице се дефинише као жртва у следећем ставу: „*Oštećenik je žrtva i druga osoba, ako je njihovo osobno ili imovinsko pravo povrijeđeno ili ugroženo kaznenim djelom, a sudjeluje u svojstvu oštećenika u kaznenom postupku.*“

поступка пред првостепеним (првоступањским) судом. У српском праву је то другачије решено: Имовинскоправни захтев се може поднети најкасније до завршетка главног претреса пред првостепеним судом (члан 254 став 2 ЗКП Србије).

Приликом подношења предлога овлашћени предлагач је обавезан да назначи свој захтев, али и да поднесе доказе (члан 155 став 1-3 ЗКП Хрватске). У истом том периоду, дакле до окончања доказног поступка, овлашћено лице може и да одустане од предлога који је поднет у кривичном поступку и тада га може остварити у парници. Међутим, уколико једном одустане од предлога, не може га више подносити у кривичном поступку што представља решење које је готово идентично оном из члана 255 српског ЗКП-а. Једина разлика се односи на време одустанка. Док је по хрватском закону то могуће до окончања доказног поступка српски ЗКП наводи да је одустанак могућ до завршетка главног претреса.

Суд је тај који одлучује о поднетом имовинскоправном захтеву: „У пресуди којом окривљеника проглашава кривим суд може оштећенику досудити имовинскоправни захтјев у цијелости или му може имовинскоправни захтјев досудити дјеломично, а за остатак упутити га у парницу. Ако подаци казненог поступка не дају поуздану основу ни за потпуно нити за дјеломично пресуђење, суд ће оштећеника с имовинскоправним захтјевом упутити у парницу.

Кад суд донесе пресуду којом се окривљеник ослобађа оптужбе или којом се оптужба одбија или кад рјешењем обустави казнени поступак, упутит ће оштећеника да имовинскоправни захтјев може остваривати у парници. Кад се суд прогласи ненадлежним, упутит ће оштећеника да имовинскоправни захтјев може поднијети у казненом поступку који ће почети или наставити надлежни суд.“ (члан 158 став 2-3 ЗКП Хрватске)

Посебно је занимљива одредба закона која говори о могућности измене пресуде. Наиме, правоснажну пресуду којом је одлучено о имовинскоправном захтеву суд у кривичном поступку може да измени само поводом ванредног (изванредног) правног лека. Осуђено лице, односно његови правни наследници такође могу да захтевају да се пресуда измени, али под другим условима. Они могу тражити њену измену само у парничном поступку и то искључиво ако постоје услови за понављање поступка према одредбама које важе за парнични поступак (члан 159 став 2 ЗКП Хрватске).

На крају је битно навести одредбу закона која је унета у законски текст са последњим битнијим изменама 2013. године. На основу ње је уведено да су: „Државно одвјетништво

(тужилаштво) и суд дужни прије и тијekom казненог поступка у сваком стадију поступка испитати постоји ли могућност да окривљеник оштећенику поправи штету узроковану казним дјелом.“ Мишљења смо да оваква законска одредба може у великој мери користити оштећеном, јер обавезује државне органе да се старају о имовинскоправном захтеву, исто тако то може имати и негативан ефекат, јер тужиоци услед преоптерећености и обима послова често нису у могућности да прикупљају доказе и да се старају о правима оштећеног. У тој ситуацији оваква одредба представља „мртво слово на папиру“ и без обзира колоко неко решење било добро у закону, уколико се не примењује, као да га и нема.

2.5.3.3. Законска решења у Републици Црној Гори

У Црној Гори је, у оквиру општег тренда који је актуелан у „земљама у транзицији“, донет нови Законик о кривичном поступку 2009. године. Интензитет поменутих реформи можемо сагледати у чињеници да су 25 европских земаља у последње две и по деценије донеле потпуно нове законе о кривичном поступку. “Циљ тих реформи је био у првом реду да се европски континентални кривични поступак, за који се наводи да је „инквизиторске структуре“, претвори у адверсарни поступак упркос томе што у њему одавно важе правила и установе контрадикторног кривичног поступка који је организован као спор две супротстављене странке. Као последица тога дошло је до преузимања, веома често непровереног и некритичког, многих уснова англосаксонског кривичног поступка.“¹⁸² Професор Грубач сматра да те реформе не доносе ништа ново и оригинално, те да то сигурно није прави пут ка решењу проблема заиста застарелог кривичног поступка.

Још један актуелан тренд је у Црној Гори примењен доношењем новог Законика о кривичном поступку 2009. године. Наиме, Законик јесте донет 2009.године,¹⁸³ међутим, у његовом члану 517 одређено је да Законик ступа на снагу осмог дана од објављивања у службеном гласилу, али да његова примена почиње тек након годину дана од ступања на

---

¹⁸² Грубач, М. (2010). Поводом новог Законика о кривичном поступку Црне Горе. Правни записи, 2010, Вол. I (1) *Прави Факултет Универзитета Унион*, стр. 150.

¹⁸³ Законик о кривичном поступку, Службени лист ЦГ, бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Одлука УС ЦГ, 2/2015 - Одлука УС ЦГ, 35/2015 (члан 88-91 нису у пречишћеном тексту) и 58/2015 - други закон.

снагу, дакле у августу 2010. године. Ова тенденција је узела маха и у српском позитивном праву последњих година.

Пре поменутог Законика Црна Гора је само пет година раније донела ЗКП, 2003. године (почео да се примењује 6. априла 2004.године) чијим је доношењем престао да важи Закон о кривичном поступку СФРЈ из 1977.године.

Имовинскоправни захтев је у Законнику о кривичном поступку Црне Горе регулисан у дванаест чланова (члан 234-245) и с обзиром да потиче из истог правног миљеа црногорски законик по прихваћеним решењима у великој мери подсећа на наша позитивно правна решења.

Као и у српском ЗКП-у „Имовинскоправни захтев може се односити на накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла.“ (члан 234 став 2 ЗКП Црне Горе). Као овлашћени предлагач имовинскоправног захтева јавља се свако лице које је овлашћено да такав захтев поднесе у парничном поступку. А уколико се извршењем кривичног дела оштете средства у државној својини о њиховој заштити се брине орган који је по закону овлашћен да се стара о заштити те својине. Овде уочавамо мало одступање у терминолошком смислу јер српски ЗКП говори о повреди тј. оштећењу јавне својине, док, како видимо у Црној Гори је у употреби термин државна својина (члан 235 став 2 ЗКП Црне Горе).

У погледу подношења имовинскоправног захтева такође уочавамо малу разлику, али само у терминолошком смислу, јер се по ЗКП Црне Горе захтев подноси државном тужиоцу односно суду пред којим се води кривични поступак, док се по српском ЗКП-у подноси органу поступка, што се своди на исто. Предлог се може поднети најкасније до завршетка главног претреса пред првостепеним судом, овлашћено лице је дужно означити свој захтев и поднети доказе, а ако овлашћено лице не поднесе предлог за остварење имовинскоправног захтева у кривичном поступку, обавестиће се да га може поднети до завршетка главног претреса. Све наведено су решења која су идентично решена у ова законика (члан 236 ЗКП Црне Горе).

Што се тиче одустанка од поднетог предлога за остваривање имовинскоправног захтева, то је могуће све до завршетка главног претреса, од стране овлашћених лица која га у том случају могу остварити у парничном поступку. Наравно, у кривичном поступку такав се захтев не може више поднети (члан 237 став 1 ЗКП Црне Горе).

Иста решења у оба законодавства су предвиђена у вези могућности одуговлачења поступка. Имовинскоправни захтев ће се расправити у кривичном поступку само уколико се тиме не би знатно одуговлачио поступак. Исто тако: „Ако би се утврђивањем имовинскоправног захтева знатно одуговлачио кривични поступак, суд ће се ограничити на прикупљање оних података чије утврђивање касније не би било могуће или би било знатно отежано.“ (члан 238 став 2 ЗКП Црне Горе).

Одлучивање о имовинскоправном захтеву је решено на исти начин као и у српском ЗКП-у. О имовинскоправном захтеву одлучује суд и то само пресудом којом се окривљени оглашава кривим. При том се имовинскоправни захтев може досудити у целини или пак делимично, када се оштећени за преостали део упућује на парнични поступак (члан 239 став 1 и 2 ЗКП Црне Горе).

У погледу измене одлуке о имовинскоправном захтеву, правоснажну пресуду у којој је одлучено о имовинскоправном захтеву могуће је изменити само поводом ванредних правних лекова, односно, понављања кривичног поступка и захтева за заштиту законитости (члан 242 став 1 ЗКП Црне Горе).

Поступци по основу имовинскоправног захтева којим се захтева накнада штете, предаја тј. повраћај ствари оштећеном и поништај правног посла, су идентични онима у српском ЗКП.

На крају можемо рећи да се решења у српском и црногорском ЗКП-у у знатној мери подударају и да је такво решење и логично узимајући у обзир да су оба правна система потекла из кривичног процесног права Југославије. При том не мора значити да ће и убудуће тако бити јер смо сведоци утицаја других правних система, тако да је питање у ком ће се правцу даље развијати и која ће решења усвојити српско и црногорски законодавци.

III Глава

3. ИМОВИНСКОПРАВНИ ЗАХТЕВ ОШТЕЋЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

3.1. Опште напомене

Законик о кривичном поступку утврђује правила чији је циљ да нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које прописује кривични закон, на основу законито и правично спроведеног поступка (члан 1 ЗКП). Дакле, примарни задатак кривичног поступка је да се утврди да ли извршено кривично дело које је предмет оптужбе. Затим, да ли постоји довољно доказа да је то кривично дело извршио окривљени и да ли можда постоје неке околности које евентуално искључују кривичну одговорност или кривично гоњење. На крају је потребно утврдити и кривичне санкције уколико је одговор на претходна питања позитиван.

„Кривично дело је напад на одређени кривичним закоником заштићени објект или напад на одређено друштвено добро па може, поред других последица, да проузрокује и штету физичким или правним лицима. У таквим случајевима кривично дело може да садржи у себи и цивилни деликт које даје право оштећеном лицу да постави имовинскоправни захтев. Имовинскоправни захтев који се остварује у кривичном поступку, предлог за његово остваривање и одлука која се по њему доноси задржавају карактер грађанскоправног захтева, грађанске тужбе и грађанске пресуде иако потиче из кривичног дела и расправља се пред кривичним судом у тзв. придружном или адхезионом поступку.“¹⁸⁴

Знајући да постоји све већа заинтересованост законодавца да се заштите и побољшају интереси оштећеног лица у кривичном поступку, потребно је обезбедити успешне правне инструменте који ће те интересе оштећеног задовољити. Када дође до извршења кривичног дела, осим кривичноправних последица, могуће су и грађанскоправне

---

¹⁸⁴ Поповић, Р. (1965). Имовинскоправни захтев. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 14 (4), стр.1

последнице. У тој ситуацији, оштећени, осим што има интерес да кривац буде кажњен, има потребу и да се намири његов имовински интерес који је повређен или угрожен извршеним кривичним делом. “Репарација штете може се, међутим, принудно остварити само на темељу правомоћне судске одлуке у поступку извршења, а то значи да од времена кривичним дјелом почињене штете па до принудног остваривања репарације може проћи и повећи временски размак”¹⁸⁵ То је разлог због чега је и уведена могућност делегирања кривичном суду да одлучује о имовинскоправном захтеву.

„Радња извршења кривичног дела може истовремено да проузрокује и кривичноправне и грађанскоправне последнице. Кривичноправна последница огледа се у праву и дужности јавног тужиоца да у кривичном поступку постави кривичноправни захтев. Грађанскоправна последница огледа се у праву оштећеног лица да у парници постави свој имовинскоправни захтев према учиниоцу тог дела, уколико кривично дело истовремено представља и грађанскоправни деликт.”¹⁸⁶

Према Законику о кривичном поступку (члан 252), оштећени има право да у току кривичног поступка постави свој имовинскоправни захтев. Тај поступак се у теорији назива адхезиони или придружни поступак због тога што се решавању кривичне ствари придружује решавање имовинскоправног спора. Тако се увођењем могућности да се имовинскоправни захтев оствари већ у кривичном поступку, проширују права оштећеног. Оваквим приступом се уједно остварује и успешнија заштита вредности које штити и чува кривично право. Ту се пре свега мисли на начело правичности. Када је причињена штета извршењем кривичног дела повољна пресуда на захтев оштећеног за накнаду штете представља задовољење елементарних захтева правичности. Тако институт имовинскоправног захтева представља само један од видова и начина сублимације захтева за накнадом штете и казне у кривичном поступку.

Следећи разлог који говори у прилог постојању имовинскоправног захтева јесте начело процесне економије. Уколико би постојала одредба о обавезном покретању грађанске парнице и накнади штете у њој, таква одредба би у великој мери оптеретила грађанске судове и повећала трошкове правосуђа.

¹⁸⁵ Златарић, Б.(1953). Адхезиони поступак по новом Законику о кривичном поступку, *Наша законитост*, 11/1953., стр.602.

¹⁸⁶ Бркић, С. (2013). Кривично процесно право II (3 изд.). Нови Сад: Правни факултет – Центар за издавачку делатност, стр. 97-98.

Адхезиони поступак је посебно погодан за оштећеног јер му пружа „низ погодности које оштећени има у кривичном поступку“,¹⁸⁷ а не би их имао да свој имовинскоправни захтев остварује у грађанском поступку. Поступак пред кривичним судом је у овом случају бржи, трошкови су мањи односно економичнији је, много једноставнији и јефтинији. У прилог расправљања у кривичном поступку иде и аргумент доказивања. Наиме, докази о извршеном кривичном делу су истовремено и докази о висини причињене штете и о постојању оштећења. Докази о имовинскоправном захтеву и о извршеном кривичном делу се истовремено прикупљају.¹⁸⁸

Следећи аргумент који иде у прилог подношењу имовинскоправног захтева у кривичном, а не грађанском поступку тиче се форме и начина подношења захтева. Наиме, у кривичном поступку захтев се веома једноставно подноси изјавом овлашћеног лица, односно поднеском суду или органу пред којим се води поступак. У грађанском поступку је потребно поднети тужбу која неретко за собом повлачи и ангажовање стручних правника из редова адвоката, а то подразумева додатне трошкове. Све ово су аргументи који говоре у прилог изјављивању имовинскоправног захтева у кривичном а не у грађанском поступку јер са минималним трошковима и на бржи начин оштећени је у могућности да буде обештећен за штету коју је претрпео због извршеног кривичног дела. Да ли ће суд прихватити да одлучује о томе или ће упутити оштећеног на парницу зависи од процене суда да ли би одлучивање о имовинскоправном захтеву додатно утицало на одуговлачење поступка и на ту одлуку судије оштећени нема никаквог утицаја.

Други разлог зашто је за оштећеног боље да истакне имовинскоправни захтев у кривичном поступку јесте дужина трајања парничног поступка који би он покренуо пред парничним судом. При чему није ни сигуран да ли ће уопште успети са својом тужбом, а чак и да ствар буде пресуђена у његову корист питање је да ли ће моћи да оствари своје потраживање и да га наплати.

Насупрот предностима истицања имовинскоправног захтева у кривичном поступку постоје и аргументи који говоре против тога јер циљ и природа кривичног поступка су такви да се имовинскоправни захтев не може баш у потпуности остварити као што је то случај у

---

¹⁸⁷ Петрушић, Н. (1997). Адхезиони ванпарнични поступци. *Правни живот*, 46 (12), стр. 128.

¹⁸⁸ Види више: Лазин, Ђ. (2001). *Имовинскоправни захтев у кривичном поступку за дела привредног криминалитета*. У: Д. Радовановић & Ђ. Михаљевић (ур.), *Привредни криминал и корупција* (стр. 119–121). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.

грађанској парници. Основни циљ кривичног поступка је утврдити да ли лице извршило одређено кривично дело и уколико јесте која и колика санкција ће се на извршиоца применити. Дакле, у кривичном поступку се одлучује о личној слободи грађана и због тога се намеће потреба да тај поступак буде што пре завршен, посебно уколико се лица налазе у притвору. Зато се пред кривични поступак поставља императив стављања кривца пред лице правде јер само брзом реакцијом на узвршено кривично дело може да се оствари сврха кажњавања.

Због тога је законодавац предвидео да се имовинскоправни захтев може расправљати у кривичном поступку само уколико се тиме не би знатно одуговлачио поступак.

У Законику о кривичном поступку наведено је још једно ограничење у смислу да се имовинскоправни захтев може односити само на случајеве који су таксативно наведени у закону: накнада штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла. Када говоримо о општим условима неопходним за остваривање имовинскоправног захтева они се тичу следећег: да је захтев настао у вези са извршењем кривичног дела, да се њиме терети непосредни извршилац кривичног дела, а не неко треће лице и да постоји захтев овлашћеног лица.

Институт адхезионог поступка постоји у већини континентално европских права о чему ће бити речи у наредној, IV глави дисертације. Овде је само битно напоменути да постоје нека права, као на пример право Велике Британије и неких држава САД које не дозвољавају да се имовинскоправни захтев остварује у кривичном поступку. Слична је ситуација и у Француској. Законодавства која предвиђају могућност истицања захтева у кривичном поступку међусобно се разликују по томе у којој фази поступка је то дозвољено, које врсте имовинскоправних захтева су дозвољене, ко су све лица активно легитимисана да поднесу захтев и који се све правни лекови могу тим поводом приложити.

Значај постојања имовинскоправног захтева је вишеструк јер пружа оштећеном посебне погодности са становишта рационалности и економичности. Оштећеном се на овај начин у кривичном поступку пружа не само кривичноправна већ и имовинскоправна заштита. Притом је поступак ослобођен плаћања таксе, а не постоји потреба да се поднесе сложени поднесци или ангажују стручна лица.

Међутим, пружање могућности оштећеном да у кривично поступку оствари свој приватноправни захтев може изазвати и низ тешкоћа везаних за односе учесника у

поступку: лица са имовинскоправним захтевом, окривљеног и суда. Судска процедура се додатно компликује, а кривични судија мора да покаже одговарајућу спретност и посебно знање из домена грађанског права како би се упустио у одлучивање о грађанском захтеву који има имовинскоправни карактер. То је један од разлога због ког се судије, често под изговором да ће поступак бити непотребно развучен, одлучују да се не упусте у расправљање о имовинскоправном захтеву. Судије упућују оштећеног да се за реализацију свог захтева обрати грађанском суду и поднесу тужбу иако имају сасвим довољно елемената да о имовинскоправном захтеву одлуче. Анализом судских пресуда узетих на увид и анализу приметно је да се институт имовинскоправног захтева не примењује у довољној мери каква је била интенција законодавца. „Тако се у судској пракси прећутном сагласношћу судова и адвокатури одржава обичај да се оштећени, у чијем је једино интересу заједничко решавање кривичне и грађанске ствари, мора обратити парничном суду ради остваривања захтева на накнаду штете, како не би засметао уходаном „реду“ у кривичном поступку.“¹⁸⁹

Тако адхезиони поступак постаје „мртво слово на папиру“ нарочито у правним системима заснованим на германском правном моделу где спада и наш. Намеће се питање, зашто доминира овакав став судске праксе по ком већина имовинскоправних захтева у кривичном поступку остаје нерешена чак и онда када су према закону испуњени сви улови да се они реше.

Зато проблем остваривања имовинскоправног захтева у кривичном поступку последњих година па чак и деценија представља предмет многих истраживања, анализа, теоријских разматрања и стручних скупова. Један од циљева ове дисертације јесте баш да се утврди да ли постоји нека ефикаснија заштита имовинскоправних интереса оштећеног односно жртве кривичног дела и уколико постоји на који начин би требала да се имплементира у наш правни систем.

3.2. Појам имовинскоправног захтева оштећеног и услови под којима се он може остварити у кривичном поступку

---

¹⁸⁹ Мрвић-Петровић, Н. (2000). Неки проблеми остваривања накнаде штете у кривичном поступку. *Избор судске праксе*, 8 (4), стр.18.

Како је раније већ речено, основна сврха и циљ кривичног поступка јесте да се да се утврди да ли је извршено дело кривично дело и да ли је лице против ког се води поступак учинилац кривичног дела. Уколико је одговор потврдан потребно је утврдити врсту и висину кривичне санкције том учиниоцу или учиниоцима, ако их има више.

Извршењем кривичног дела настају последице које могу бити и имовинског карактера. У тој ситуацији извршено кривично дело проузрокује штету добрима и правима чији су носиоци нека физичка или правна лица. На тај начин се у бићу кривичног дела налази и грађански деликт. Он даје право оштећеном лицу да у кривичном поступку постави имовинскоправни захтев и њиме тражи накнаду претрљене штете. Тако извршењем кривичног дела тако настаје и грађанска одговорност и то вануговорна (деликтна) одговорност.¹⁹⁰

У теорији се као основна разлика између уговорне и вануговорне (деликтне) одговорности наводи „постојање, односно непостојање обавезе која претходи одговорности за штету“¹⁹¹

Као посебна грађанскоправна санкција за вануговорно (деликтно) проузроковање штете јавља се новчана санкција. „Мада казнени карактер новчане накнаде није превасходан циљ. Циљ новчане накнаде је сатисфакција, задовољење оштећеног, али се ни казнени карактер ове накнаде не може заобићи, јер се имовина одговорног лица умањује за износ који је у обавези да исплати на име накнаде штете.“¹⁹²

Имовинскоправни захтев представља посебну врсту поступка у оквиру кривичног поступка. Наиме, кривични суд излази из оквира своје редовне надлежности и зарад ефикасности расправља о потраживању које се обично остварује у оквиру грађанског поступка.

---

¹⁹⁰ У уџбенику из облигационог права професор Александар Радованов дефинише грађанску одговорност као: „Обавеза правног субјекта (физичког или правног лица) да надокнади штету коју је проузроковао другом субјекту (лицу).“ Радованов, А. (2009). *Облигационо право општи део*, Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, стр. 229.

¹⁹¹ „Уговорна одговорност подразумева постојање пуноважног уговора којим је дужник преузео каузално обећање које није испунио. Вануговорна одговорност је знатно шира: подразумева потпуну интегралну накнаду (стварна штета и измакла корист), а када је штета учињена кривичним делом са умишљајем.“ Антић, О. (2008). *Облигационо право*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду и Јавно предузеће Службени гласник стр: 442-445.

¹⁹² Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрљеног страха*, Нови Сад: Привредна академија Нови Сад, стр.93.

Ако је извршеним кривичним делом настала и грађанскоправна последица тада је кривично дело уједно и грађанскоправни деликт. Одатле извире право оштећеног да осим кривичног захтева јавног тужиоца и оштећени постави имовинскоправни захтев.

Имовинскоправни захтев има пре свега факултативан карактер јер његово подношење у кривичном поступку превасходно зависи од воље оштећеног лица. Он може да захтева да му се штета настала из кривичног дела утврди и надокнади у кривичном поступку или да захтев не постави у кривичном, већ да тужбом покрене покрене парнични поступак.

Осим факултативног имовинскоправни однос има и споредан карактер. То значи да је примарни задатак кривичног поступка да се утврди да ли је почињено кривично дело и да ли је окривљени заиста и учинилац кривичног дела односно да ли постоји његова кривична одговорност. Да ли ће имовинскоправни захтев бити предмет кривичног поступка зависи од испуњености одређених услова.

1. Први услов се односи на повезаност имовинскоправног односа и кривичног дела. Имовинскоправни захтев који је настао услед извршења кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело (члан 252 став 1 ЗКП). Из ове законске одредбе видимо да имовинскоправни захтев може алтернативно да проистекне или из кривичног дела или из неког противправног дела које је у самом закону одређено ко кривично дело. Аналогно томе у кривичном поступку се не би могли расправљати цивилни захтеви који нису ни на који начин повезани са кривичним делом. (на пример. имовински или породични захтеви који који потичу из неког правног посла, али нису у вези са кривичним делом).
2. Други услов се односи на сам имовинскоправни захтев односно предлог. Наиме, овлашћена лица морају да поднесу предлог за његово остваривање, јер се он не подразумева. Уколико нема предлога овлашћеног лица суд не може да досуди имовинскоправни захтев *ex officio*. Међутим, суд је обавезан да обавести овлашћено лице да имовинскоправни захтев може поднети до завршетка главног претреса (члан 254 став 3 ЗКП). Исто тако, ако је извршењем кривичног дела или имовинскоправног дела које је законом одређено као кривично дело, настала штета на јавној својини, суд обавештава орган, који је по закону обавезан да се стара о заштити јавне својине, да има право да поднесе имовинскоправни захтев.

Поставља се питање ко су све „овлашћена лица“ која могу да поднесу имовинскоправни захтев? Наиме, по том питању законодавац је био поприлично прецизан. Није оштећени једини који може да поднесе захтев. Овлашћени подносилац имовинскоправног захтева у кривичном поступку може бити свако лице које је овлашћено да такав захтев поднесе тј. оствари у парничном поступку (члан 253 став 1 ЗКП). О учесницима имовинскоправног односа ће више речи бити у посебном поглављу дисертације.

3. И поред испуњених претходно наведених услова имовинскоправни захтев ће бити расправљен само ако се тиме не би знатно одуговлачио основни кривични поступак (члан 252 став 1 ЗКП). Дакле, суд у сваком конкретном случају треба да размотри да ли би расправљање предлога за остварење имовинскоправног захтева довело до одуговлачења поступка. При том то одуговлачење треба да буде знатно. Свако расправљање о имовинскоправном захтеву ће на неки начин продужити трајање поступка, само је питање да ли ће у погледу времена, потрошених ресурса и капацитета оно бити знатно или би се могло подвести под нормално продужење које не би у великој мери утицало на продужење трајања поступка. Ако би се прикупљањем доказа и провером околности о имовинскоправном захтеву знатно одуговлачио поступак, орган поступка ће се ограничити на прикупљање оних података чије утврђивање касније не би било могућно или би било знатно отежано (члан 256 став 2 ЗКП). Такође ће у тој ситуацији упутити подносиоца захтева да своја права оствари у парничном поступку.

Ако суд утврди да се поступак неће знатно одуговлачити прикупљањем доказа о имовинскоправном захтеву, он ће расправити поднети предлог и донети одлуку о поднетом имовинскоправном захтеву.

Овакво решење је у складу са начелом процесне економије и ефикасности, јер истовремено одлучивање о кривичној ствари и штети произашлој из тог кривичног дела само у кривичном поступку је свакако целисходније него вођење два одвојена поступка.

На жалост, судови често злоупотребљавају ову законску одредбу и често без неког оправданог разлога упућују предлагаче на парнични поступак, позивајући се на овај правни основ и овај члан закона. Уколико је овакав приступ био предмет уложеног

правног лека, он је најчешће био оспораван од стране вишестепених, жалбених судова. Тако је на пример, у одлуци Окружног суда у Београду наведено да: „када суд утврди износ противправног прибављања имовинске користи, а оштећеног упуту на парницу, чини битну повреду одредаба кривичног поступка.“¹⁹³

„Уколико је у конкретној кривичној ствари извесно да је остварењем дела проузрокована штета оштећеном и ако је неспорно утврђена њена висина, суд има обавезу да у целини или делимично досуди имовинскоправни захтев, а само у погледу штете и њене висине која је спорна упуту оштећеног на парницу.“¹⁹⁴

4. Последњи услов који се тиче имовинскоправног захтева односи се на његов садржај односно тројаку врсту захтева који се могу истаћи. У томе видимо још једну разлику између имовинскоправног захтева и свих других захтева који се могу истаћи у парничном поступку. Наиме, „имовинскоправни захтев може се односити на накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла.“ (члан 252 став 2 ЗКП). Који ће од ових захтева бити истакнут зависи пре свега од врсте почињеног кривичног дела. Најчешће се истиче само један од њих, а готово никада сва три заједно.¹⁹⁵

Предмет имовинскоправног захтева не могу бити ствари о којима не може да се одлучује у парничном поступку, али ни ствари које нису имовинскоправног карактера.

Када је предмет поднетог имовинскоправног захтева накнада штете тада се она посматра у светлу Закона о облигационим односима и како ју је он дефинисао. По Закону о облигационим односима: „Штета је умањење нечије имовине (обична штета) и спречавање њеног повећања (измакла корист), као и наношење другоме физичког или психичког бола или страха (нематеријална штета).“ (члан 155 ЗОО).¹⁹⁶

Дакле, из законске дефиниције видимо да постоје три облика штете:

1. обична (материјална) штета;
2. измакла корист (у теорији се срећу и називи: измакла добит) и;
3. нематеријална штета.

¹⁹³ Одлука Окружног суда у Београду, Кж.бр.1884/06 од 12.јула 2006.године.

¹⁹⁴ Одлука Окружног суда у Суботици, Кж.бр.309/07 од 17.октобра 2007.године.

¹⁹⁵ Види више: Матијашевић-Обрадовић, Ј. (2016.) *Кривично процесно право Општи део*. Нови Сад: Универзитет Привредна академија стр.176.

¹⁹⁶ *Закон о облигационим односима* (1978). Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 – Уставна повеља.

Начини проузроковања штете су бројни, међутим, по Закону о облигационим односима основ одговорности за проузроковану штету се дефинише на следећи начин: „Ко другоме проузрокује штету дужан је накнадити је, уколико не докаже да је штета настала без његове кривице.“ (члан 154 став 1 ЗОО). ЗОО такође дефинише и појам кривице: „Кривица постоји када је штетник проузроковао штету намерно или непажњом.“ (члан 158 ЗОО). О штети као предмету имовинскоправног захтева ће бити више речи у посебном поглављу дисертације.

На овом месту је још потребно објаснити разлику између имовинскоправног захтева и прејудицијалног питања. Наиме, прејудицијална питања представљају део споредног предмета кривичног поступка. Како су правне норме у правном систему међусобно повезане, могуће су ситуације у пракси када је неопходно застати са кривичним поступком јер је примена кривичноправне норме условљена решењем неког правног питања из управног или грађанског права. Тада говоримо о прејудицијалним питањима. То су по правилу материјалноправна питања из неке друге гране права која није кривичноправна. За та питања је надлежан неки други суд или пак државни орган у поступку који није кривични. Од решења тог питања ће важити и примена кривичног материјалног права.

Дакле, да би једно питање било прејудицијално потребно је да се испуне следећи услови:

- да је правно, а не чињенично питање;
- да је материјално, а не процесно питање;
- да је из надлежности неког другог суда или државног органа, а не кривичног суда;
- да је подобно за самостално решавање;
- да од решавања правног питања зависи примена материјалног кривичног права.¹⁹⁷

Из дефиниције прејудицијалног питања види се његова разлика у односу на имовинскоправни захтев. Наиме, прејудицијално питање је претпоставка за постојање кривичне ствари, а та кривична ствар је основни предмет кривичног поступка. Имовинскоправни захтев је последица кривичног дела, а не његова претпоставка.

Као закључак можемо рећи да је имовинскоправни захтев грађанска ствар са истим основом као и учињено кривично дело, односно као и кривична ствар, и због тога је

---

¹⁹⁷ Види више: Ђурђић, В. (2014.) *Кривично процесно право*. Ниш: Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу, стр. 424.

предвиђено да се та грађанска ствар, као споредна, може придружити главној ствари и решити у придруженом поступку који се још назива и адхезиони поступак.

„Тако се омогућава истовремено остваривање двају основних интереса оштећеника: морално-етичка сатисфакција путем кажњавања починитеља те репарација последица кривичног дијела путем досуђивања имовинскоправног захтијева.“¹⁹⁸

Адхезиони (или придружни) поступак (*lat. adhaesio*, привлачење) је онај поступак у ком се за неко кривично дело везује уједно и грађански приватноправни захтев. У овом случају адхезиони поступак и имовинскоправни захтев су синоними.

„Адхезиони поступак има своје посебне елементе који га стављају на границу између редовне парнице и кривичног поступка.“¹⁹⁹

Неки правни системи познају адхезиони поступак, а неки не.²⁰⁰ У правним системима у којима он постоји постоје разлике у његовој конструкцији које могу да се односе на:

- круг лица овлашћених да поставе имовинскоправни захтев;
- врсту имовинских захтева које је могуће у том поступку остварити;
- врсту и могућност подношења правног лека од стране оштећеног;
- могућност подношења мера осигурања итд.

Без обзира о ком правном систему да се ради једна ствар им је заједничка, а то је да је извршењем кривичног дела причињена материјална штета и да се због ње подноси имовинскоправни захтев. „Имовинскоправни захтев мора да произилази из кривичног дела, што значи да није довољно да буде у било каквој вези са кривичним делом.“²⁰¹

Као што је већ речено, ЗКП предвиђа расправљање имовинскоправног захтева пред кривичним судом само ако то не би знатно одуговлачило поступак. Одуговлачење је неизбежно, јер је понекад потребно прикупити доказе и утврдити низ битних чињеница и околности које су битне и везане само за имовинскоправни захтев и висину причињене штете, а не и за решење кривичне ствари. Ако се утврди да би прикупљање доказа и

¹⁹⁸ Josipović, I. (1989.) Žalba na odluku o imovinskopравnom zahtijevu u krivičnom postupku, *Naša zakonitost : časopis za pravno prosvetivanje*, Zagreb: 9-10, str.1262.

¹⁹⁹ Петрић, Б. (1959). Адхезиони поступак. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 8 (4), стр.24.

²⁰⁰ Види више: Бејатовић, С. (2005). Кривичнопроцесно законодавство Србије: прогресивна и регресивна решења. *Ревија за криминологију и кривично право*, 43 (1), стр.62.

²⁰¹ Бејатовић, С.,(1999) Имовинскоправни захтев оштећеног, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, Удружење за кривично право и криминологију и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Бр. 2/1999, стр. 80.

утврђивање додатних чињеница знатно пролонгирало поступак, суд ће упутити подносиоца имовинскоправног захтева да своје потраживање оствари у парничном поступку. Дакле, неће бити адхезионог већ два одвојена поступка, кривични и парнични.

Треба напоменути да није суштина адхезионог поступка да се парнични поступак придружи кривичном јер је то неоствариво пошто су засновани на различитим принципима и начелима. Суштина је да се једна имовинскоправна ствар (која је у вези са кривичним делом) придружи решавању кривичне ствари која је предмет кривичног поступка. Притом се за доказивање имовинскоправног захтева користе правила кривичног поступка о оцени доказа по слободном судијском уверењу, док се о захтеву одлучује по прописима облигационог, односно имовинског права.

Као закључак могли бисмо рећи да је адхезиони поступак мешовитог карактера јер се у њему преплићу обележја и кривичног и парничног поступка. У материјалноправном сегменту адхезионог поступка меродавно је имовинско право садржано у Закону о облигационим односима а у процесноправном сегменту примењују се одредбе Законика о кривичном поступку.

Законом предвиђено постојање адхезионог поступка је одлична могућност оштећеном, односно жртви кривичног дела да своја имовинскоправна потраживања остваре већ у кривичном поступку. Међутим, у пракси се показало да судије, иако су у законској обавези да у сваком конкретном случају утврде да ли би његово вођење довело до знатног одуговлачења поступка, *a priori* упућују оштећеног на парнични поступак. Требало би, евентуално, изменити одредбе Законика о парничном поступку којима би се оштрије гледало на комодитет судија да нешто из своје надлежности пребацују „у двориште“ оштећеног и парничног суда. Постоје само нагађања зашто то чине. Да ли због недовољног познавања материје имовинског права, лењости и немара или неког трећег разлога може остати само на нивоу шпекулације и претпоставки.

3.3. Странке имовинскоправног односа

Расправљање о имовинскоправном захтеву је везано за постојање две странке у том поступку. Једна која има овлашћење да поднесе имовинскоправни захтев и друга против које се тај захтев поставља.

Приликом одређивања круга овлашћених лица која могу да поднесу имовинскоправни захтев законодавац се угледао на ранија решења и навео да се ради о лицима која тај захтев могу остварити у парничном поступку. То не мора бити само оштећени, односно жртва кривичног дела него било које лице које може у парничном поступку да тражи накнаду штете, повраћај ствари или поништење одређеног правног посла. Другим речима, „Подносилац предлога за остваривање имовинскоправног захтева у кривичном поступку може бити свако физичко или правно лице које је непосредно претрпело штету насталу извршењем кривичног дела, затим које је власник или држалац ствари коју треба вратити у кривичном поступку или је учествовало у закључењу правног посла који треба поништити, као и лице коме је тражбина уступљена или на које је пренета наслеђем“²⁰²

У пракси се углавном као овлашћени подносилац појављује оштећени тј. жртва кривичног дела као неко чије је лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено.

Овде је потребно застати и направити компарацију са терминолошким одређењем лица која могу да поднесу имовинскоправни захтев. Тако је Законом о кривичном поступку из 1948.године само оштећени могао да га поднесе, да би се новим Закоником о кривичном поступку 1953.године тај пропуст отклонио и увело терминолошко одређење које и данас постоји да имовинскоправни захтев може поднети овлашћено лице.

Под појмом „оштећени“ се подразумева свако оно лице (физичко или правно) чије је какво лично или имовинско право кривичним делом повређено или угрожено. Закон не даје тачну дефиницију „овлашћеног лица“ већ само наводи да су то сва лица која могу поднети имовинскоправни захтев у парничном поступку. Дакле, Законик о кривичном поступку изједначава право на постављање имовинскоправног захтева у кривичном поступку са активном легитимацијом у грађанској парници.²⁰³

²⁰² Бејатовић, Станко, оп.цит., стр.82.

²⁰³ Поповић, Р. оп.цит., стр.4.

Тако на пример, не мора сваки оштећени бити овлашћен да поднесе имовинскоправни захтев и *vice versa* не мора свако лице овлашћено да поднесе такав захтев уједно буде и оштећени, јер некада тај захтев могу поднети и правни следбеници или наследници оштећенога. Дакле активна легитимација за покретање поступка по имовинскоправном захтеву се процењује по принципима имовинског права, које спада у материјално, а не процесно право.

У одређеним ситуацијама могуће је да се као овлашћени подносилац имовинскоправног захтева појави и лице на које је тај захтев пренет. Пренос захтева је могуће извршити или правним послом међу живима (*inter vivos*) или у случају смрти (*mortis causa*) (на пример: универзална и сингуларна сукцесија, тестаментално и законско наслеђивање). Овлашћена лица (члан 253 ЗКП) могу до завршетка главног претреса одустати од имовинскоправног захтева у кривичном поступку и остваривати га у парничном поступку. У случају одустанка, имовинскоправни захтев се не може поново поднети. Ако је имовинскоправни захтев после подношења, а пре завршетка главног претреса, прешао на друго лице по правилима имовинског права, позваће се то лице да се изјасни да ли остаје при захтеву. Ако се уредно позвани не одазове, сматра се да је одустао од поднетог имовинскоправног захтева (члан 255 став 1 и 2 ЗКП).

У неким случајевима Закон о облигационим односима таксативно наводи списак лица којима припада право на накнаду штете. Тако:

1. у случају смрти неког лица, суд може досудити члановима његове уже породице (брачни друг, деца и родитељи) правичну новчану накнаду за њихове душевне болове (члан 201 став 1 ЗОО);
2. таква накнада може се досудити и браћи и сестрама ако је између њих и умрлог постојала трајнија заједница живота (члан 201 став 2 ЗОО);
3. у случају нарочито тешког инвалидитета неког лица, суд може досудити његовом брачном другу, деци и родитељима правичну новчану накнаду за њихове душевне болове (члан 201 став 3 ЗОО);
4. наведени облици накнаде се могу досудити и ванбрачном другу, ако је између њега и умрлог, односно повређеног постојала трајнија заједница живота (члан 201 став 4 ЗОО).

Лице које нема парничну способност заступа по општим процесним правилима његов законски заступник или заступник који је одређен актом надлежног органа.

„Имовинскоправни захтев у кривичном поступку може у првом реду остваривати оштећени, тј. лице чије је какво право лично или имовинско кривичним делом повређено или угрожено. Међутим, улога оштећеног у кривичном поступку не исцрпљује се само остваривањем имовинскоправног захтева. Он подноси предлог за гоњење; има право да у току извиђаја и истраге укаже на све чињенице и доказе који су од важности за утврђивање кривичног дела, проналажење учиниоца и утврђивање кривичноправног захтева; има право да разгледа списе ако то не би било од штете за успешно вођење поступка; има право на главном претресу да предлаже доказе, поставља питања оптуженом, сведоцима и вештацима и износи примедбе и објашњења у погледу њихових исказа и да даје друге изјаве и ставља друге предлоге; има реч по завршеном доказном поступку у којој може образложити имовинскоправни захтев и указати на доказе о кривичној одговорности оптуженог; има право жалбе против пресуде и да преузме гоњење ако јавни тужилац одбаци кривичну пријаву или одустане од гоњења. Оштећени према томе има одређени положај у кривичном поступку, указујући на чињенице и доказе који су од важности за утврђивање имовинскоправног захтева, он помаже јавном тужиоцу указујући на чињенице и доказе који су од важности за утврђивање кривичног дела и проналажење учиниоца. Штавише као супсидијарни тужилац он преузима и јавноправну функцију кривичног гоњења када јавни тужилац од ње одустане. Сва ова права припадају оштећеном и кад не остварује имовинскоправни захтев било што га нема или не жели да га остварује у кривичном поступку или из којих других разлога.“²⁰⁴

Лице овлашћено да поднесе имовинскоправни захтев је дужно да означи свој захтев и да поднесе доказе (члан 253 став 2 ЗКП). Ово означавање је вишенаменско јер представља одређивање лица према ком је имовинскоправни захтев усмерен, али означава и тачно оно што се тражи односно захтева.

Поставља се питање шта у случају да је извршилац кривичног дела неурачунљиво лице? Да ли имовинскоправни захтев треба да буде усмерен према њему или неком другом лицу? Наиме, у складу са решењем предвиђеним чланом 252 став 1 ЗКП сем према окривљеном имовинскоправни захтев може бити усмерен и према лицу које је по неком

---

²⁰⁴ Поповић, Р. оп.цит., стр.4.

правном основу дужно да води надзор над лицем које је у току извршења кривичног дела било неурачунљиво, а у исто време је у таквом стању извршило противправно дело које је у кривичном закону одређено као кривично дело. Поменути правни основи по ком постоји обавеза надзора над неурачунљивим лицем су следећи: на основу закона, на основу уговора или пак одлуке надлежног органа.

У закону се даље наводи да имовинскоправни захтев треба да садржи и тражбину која ће бити јасно назначена и захтев како у погледу главне ствари тако и у погледу споредних тражења. „Оштећени мора да означи свој захтев и наведе који од облика имовинскоправног захтева поставља, основ захтева, и да прецизира износ накнаде штете који потражује и за то пружи одговарајуће доказе, а суд мора да омогући окривљеном да се изјасни у погледу имовинскоправног захтева како његове основаности, тако и његове висине.“²⁰⁵

У зависности од тога о којој врсти имовинскоправног захтева се ради и тражења ће се међусобно разликовати:

а) ако се ради о имовинскоправном захтеву за накнаду штете – потребно је у захтеву означити две ствари: о којој врсти штете је реч и колика се накнада штете захтева;

б) ако је у питању захтев за повраћај ствари – треба прецизно навести и описати, односно означити ствар која се потражује;

в) уколико се захтева поништај одређеног правног посла – неопходно је означити о каквој врсти посла је реч и навести разлоге зашто се тражи поништај тог правног посла.

Осим наведенога, подносилац имовинскоправног захтева је обавезан да поднесе доказе који ће поткрепити његове тврдње које је изнео у захтеву. Ако је имао трошкове лечења потребно је да наведе њихов износ, уколико захтева надокнаду изгубљене добити, вредност ствари итд.

Као што се може видети одредбе у вези имовинскоправног захтева су доста ригидне по питању радњи које је потребно учинити да би захтев био валидан и исправан. То је разлог што се у пракси јавља велики број захтева који не садрже све што је неопходно да би се о њима могло одлучити. На питање суда да ли желе да се изјасне по питању имовинскоправног захтева, већина овлашћених лица да позитиван одговор, али да ће висину захтева накнадно одредити. Међутим, они то у највећем броју случаја до окончања

---

²⁰⁵ Врховни суд Србије, Кж1.бр. 1198/08 од 22.децембра 2008.године.

главног претреса не учине или не доставе доказе неопходне да би се утврдила висина штете. То је један од разлога због чега се велики број захтева завршава упућивањем овлашћеног подносиоца да захтев оствари у парничном поступку јер недостају релевантни подаци на основу којих би се могло одлучивати о имовинскоправном захтеву. Законска одредба о овом проблему је прецизна: „Ако подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ ни за потпуно ни за делимично пресуђење, суд ће овлашћено лице упутити да имовинскоправни захтев у целини може да остварује у парничном поступку.“ (члан 253 став 2 ЗКП).

Поставља се питање шта у ситуацијама када је извршењем кривичног дела наступила штета на јавној својини. Да ли је и тада могуће поднети имовинскоправни захтев и ко је у том случају овлашћени подносилац захтева?

Ово питање је регулисано такође Закоником о кривичном поступку у делу који регулише питања овлашћених подносилаца: „Ако је услед кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело оштећена јавна својина, орган који је законом или другим прописом овлашћен да се стара о заштити те својине може у поступку учествовати у складу са овлашћењима која има на основу закона, односно другог прописа.“ (члан 253 став 3 ЗКП).

Појам јавне својине регулише Устав Републике Србије: „Јавна својина је државна својина, својина аутономне покрајине и својина јединице локалне самоуправе.“ (члан 86 став 1 Устава РС).²⁰⁶

Заштита имовинских интереса ових правних субјеката је поверена јавном правобранилаштву: „Правобранилаштво је орган који обавља послове правне заштите имовинских права и интереса Републике Србије, аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе. Послове правобранилаштва за заштиту имовинских права и интереса Републике Србије обавља Државно правобранилаштво, које се оснива овим законом.“ (члан 2 став 1-2 Закона о правобранилаштву).²⁰⁷

Тако је у овим ситуацијама овлашћено лице - надлежни јавни правобранилац или други орган предвиђен законом или одлуком локалне самоуправе (аутономне покрајине, града или општине). Као овлашћено лице он може да учествује у кривичном поступку уколико је услед извршења кривичног или противправног дела које је у закону одређено као кривично

---

²⁰⁶ Устав Републике Србије, (2006.) *Службени гласник РС* бр. 98/2006.

²⁰⁷ Закон о правобранилаштву (2014.) *Службени гласник РС* бр. 55/2014.

дело, дошло до оштећења јавне својине. Учествовање правобраниоца у кривичном поступку аутоматски подразумева и могућност подношења имовинскоправног захтева.

Што се тиче сукцесије, уколико је имовинскоправни захтев прешао на друго лице након што је предлог постављен, али пре окончања главног претреса, то лице ће бити позвано да се изјасни да ли остаје при предлогу. Уколико се позвано лице не одазове на уредни позив, постоји презумпција одустанка од предлога. Ово наступа само ако се не изјасни, али не и онда ако само није присутан на претресу.

Сукцесор може да се креће само у границама поднетог предлога. Није му дозвољено да га мења или повећава уколико се ради о накнади штете. Међутим, може да смањи износ или да изврши поравнање.

Уколико је кривичним делом причињена штета правном лицу за подношење имовинскоправног захтева је овлашћено оно лице које је по закону овлашћено да га заступа.

Поставља се питање: да ли постоји могућност да неки субјекат подигне имовинскоправни захтев по службеној дужности као на пример јавни тужилац? Закон је по том питању јасан и прецизан. Имовинскоправни захтев може поднети искључиво лице које је овлашћено да такав захтев остварује у парничном поступку (члан 253 став 1 ЗКП). Дакле, јавни тужилац не може да поставља имовинскоправни захтев и иницира покретање адхезионог поступка, ни самостално, нити уместо овлашћеног лица.

Што се тиче окривљеног он је у адхезионом поступку пасивно легитимисан. Како су у кривичном поступку и кривична и грађанска ствар засноване на истим чињеницама, тако је и лице које је кривично одговорно уједно одговорно и за имовинскоправни захтев који је настао из кривичног дела. Због тога је у кривичном поступку оптужени истовремено и кривично и грађанско одговорно лице.

Имовинскоправни захтев се не може истаћи према другим лицима чак и када су они дужни да изврше обавезу уместо окривљеног или уколико постоји њихова солидарна одговорност. Зато је неприхватљива идеја да се прошири круг пасивно легитимисаних лица у кривичном поступку на оне код којих се налази ствар прибављена кривичним делом, на лица која су отварила материјалну корист захваљујући кривичном делу или на она лица која су по основама грађанског права одговорна за поступке окривљеног.

Суд је обавезан по службеној дужности да води рачуна о активној и пасивној легитимацији свих учесника у кривичном поступку па самим тим и у имовинскоправном

односу. Разлог томе је опасност да се расправља о захтеву који би евентуално поднеле неовлашћене странке.

Битно је још напоменути да у адхезионом поступку странке имају потпуну слободу диспозиције у вези имовинскоправног захтева. Имовинскоправни захтев се подноси органу поступка. Имовинскоправни захтев се може поднети најкасније до завршетка главног претреса пред првостепеним судом. Ако овлашћено лице није поднело имовинскоправни захтев до подизања оптужбе, обавестиће се да га може поднети до завршетка главног претреса (члан 254 став 1-3 ЗКП). Овлашћена лица (наведена у члану 253 Законика о кривичном поступку) могу до завршетка главног претреса одустати од имовинскоправног захтева у кривичном поступку и остваривати га у парничном поступку. У случају одустанка, имовинскоправни захтев се не може поново поднети (члан 255 став 1 ЗКП). То значи да овлашћено лице може а не мора поставити имовинскоправни захтев. Уколико се ипак одлучи да га постави са њим може слободно да располаже: може остати при њему, може да одустане (потпуно или делимично) и да га оствари у парничном поступку. Уколико одустане више не може имовинскоправни захтев поново да оствари у кривичном поступку, али му остаје могућност да се поравна са окривљеним.

У погледу располагања имовинскоправним захтевом битно је напоменути да свака одлука овлашћеног лица у вези са захтевом која је изнета у кривичном поступку има директне реперкусије и на парнични поступак. Наиме, уколико одустане од захтева у потпуности, он не може више имовинскоправни захтев поново поднети у парници. Ако је од захтева одустао делимично, у парници не може да истиче захтев у односу на тај део од ког је одустао, а све то по принципу *res iudicata*. Исто тако, поравнање настало у адхезионом поступку има значај и дејство у парници.

Осим оштећеног и окривљени може на извешан начин да располаже предлогом за остварење имовинскоправног захтева. Пре свега, окривљени може у потпуности да негира наводе захтева. Затим може да га призна и то како у потпуности тако и делимично. У том случају, исто као и у случају признања у парници, суд доноси пресуду на основу признања. Уколико признање није наступило суд ће одлуку донети на основу изведених доказа.

Осим окривљеног и оштећеног, односно лица овлашћеног да имовинскоправни захтев остварује и у парници, као трећи субјект у поступку се појављује суд. Његова улога се огледа у доношењу одлуке на основу поднетог захтева. Он не сме тај захтев да одбије већ

само може након што утврди да би у случају његовог расправљања пред кривичним судом дошло до непотребног одуговлачења поступка да подносиоца захтева упути и подучи да свој имовинскоправни захтев може остварити у парничном поступку.

Исто је и када оштећени одустане од поднетог захтева. И тада га кривични суд упућује на парницу јер у адхезионом поступку поводом поднетог имовинскоправног захтева се не може донети негативна одлука.

3.4. Предмет имовинскоправног захтева

Имовинскоправни захтев у себи треба да садржи две ствари: назначено лице против кога је захтев усмерен и тачно означавање онога шта се тим захтевом тражи односно означање предмета.

Сасвим је уобичајено да извршењем кривичног дела настане друштвено опасна штета због које држава и друштво морају да интервенишу. Али врло често кривично дело осим кривичноправних има и грађанскоправне последице. То даје право оштећеноме да у кривичном поступку поднесе имовинскоправни захтев. Међутим, постоје извесна ограничења која се тичу тог захтева, а односе се на његову садржину и обим.

Наиме, Законик је по питању предмета имовинскоправног захтева био веома прецизан и таксативно је навео у којим случајевма се у кривичном поступку могу истаћи имовинскоправни захтеви. Њихов обим није неограничен и он се не односи на све спорове и односе који могу да се јаве у парничном поступку. Зато Законик прописује: „Имовинскоправни захтев може се односити на накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла.“(члан 252 став 2 ЗКП). Услов за остваривање имовинскоправног захтева је да је његово остварење могуће пред парничним судом, а не пред неким другим судом. „Предмет имовинскоправног захтева у кривичном поступку, не може бити плаћање износа утајеног пореза, јер се о обавези плаћања пореза и његовој висини одлучује у управном поступку. Предмет имовинскоправног захтева не могу бити ни ствари које се решавају у парници ако немају карактер имовинскоправног односа.“²⁰⁸

Због тога можемо рећи да је имовинскоправни захтев правни институт и средство које има лимитиран домет, јер овлашћени подносилац може да га поднесе само због накнаде штете, поврата ствари или поништаја правног посла. То је и највећа разлика у односу на парнични поступак, јер је у кривичном поступку могуће истицати само ова три вида имовинских захтева.

На пример, у кривичном поступку поднети имовинскоправни захтев не би могао да буде захтев којим би се тражило отклањање опасности од штете. То је захтев који је сасвим уобичајен у парничном поступку, а регулисан је Законом о облигационим односима чланом

²⁰⁸ Бејатовић, С. (1993). Оштећени у кривичном поступку, *Славија прес*, Београд, стр.131.

156 где став 1 предвиђа следеће: „Свако може захтевати од другог да уклони извор опасности од кога прети знатнија штета њему или неодређеном броју лица, као и да се уздржи од делатности од које произлази узнемиравање или опасност штете, ако се настанак узнемиравања или штете не може спречити одговарајућим мерама.“ Исти је случај и са наредним чланом ЗОО који се односи на захтев суду да нареди престанак радње којом се вређа интегритет људске личности, породичног живота и других личних права. У Закону о облигационим односима, члан 157 став 1 се наводи: „Свако има право захтевати од суда или другог надлежног органа да нареди престанак радње којом се повређује интегритет људске личности, личног и породичног живота и других права његове личности.“ То значи да сви ови захтеви могу да буду предмет грађанске парнице, али не и имовинскоправног захтева у кривичном поступку.

3.4.1. Накнада штете

На овом месту потребно је детаљније анализирати одредбе Закона о облигационим односима које се односе на штету, јер би могле бити од користи при бољем разумевању института имовинскоправног захтева и његове примене у пракси.

„Закон о облигационим односима је међу своја основна начела сврстао и забрану проузроковања штете и дужност испуњења обавеза. Повреда ових начела доводи до настанка штете и грађанскоправне одговорности за штету. Обавеза накнаде штете настаје самим чином проузроковања штете. Накнада штете је, у ствари, грађанскоправна санкција за проузроковање штете.“²⁰⁹

У правној теорији доминира дуалистичко схватање појма штете по ком се разликују уговорна и вануговорна штета. Уколико штета настане услед неиспуњења уговорне обавезе или задоцњења у њеном испуњењу говоримо о уговорној одговорности за штету. Ако до штетне последице дође деликтном радњом учиниоца штете наступа вануговорна одговорност за штету.

---

²⁰⁹ Радованов, А. (2009). *Облигационо право општи део*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, стр.263.

Професор Александар Радованов у уџбенику из облигационог права врши основну поделу штете на материјалну (имовинску) штету и на нематеријалну (неимовинску) штету.²¹⁰

Осим ове основне, он даље врши додатну класификацију материјалне и нематеријалне штете по основу различитих критеријума. Тако материјалну штету дели на:

- стварну штету и изгубљену добит;
- конкретну и апстрактну штету;

Материјална и нематеријална штета се још класификују на постојећу и будућу штету, односно посредну и непосредну штету.

ЗОО познаје три врсте штете: обичну (материјалну) штету, измаклу корист и нематеријалну штету. Обична штета је дефинисана као умањење имовине физичког или правног лица која је постојала у време настанка штете (*damnum emergens*), измакла корист представља спречавање повећања нечије имовине (*lucrum cessans*), док је нематеријална штета дефинисана као: наношење другог физичког или психичког бола или страха. За сваку врсту штете ЗОО предвиђа посебна правила која су нам значајна за боље разумевање института имовинскоправног захтева.

а) Накнада материјалне штете – Под материјалном штетом се подразумева умањење вредности имовине правног или физичког лица и до тога може да дође на различите начине. „Ако се ради о стварима штета најчешће настаје уништењем или отуђењем ствари, али може и на тај начин да се власник или држалац ствари спречава да користи ту ствар и да је употребљава сходно његој намени. Поред штете на стварима, имамо материјалну штету на лицима. Нпр. када услед телесне повреде на неком лицу дође до штете која се манифестује кроз трошкове лечења, изгубљену зараду и сл. Услед смрти неког лица такође може да дође до материјалне штете, нпр. трошкови сахране, подизање надгробног споменика, губитка издржавања за лица која је погинули издржавао и сл.“²¹¹

Специфичност накнаде материјалне штете се огледа у могућности прецизног утврђења настале материјалне штете, што омогућава и олакшава да се тачно одреди висина накнаде штете. Од тренутка када штета настане оштећеном припада право да захтева њену накнаду и то на два начина: или у натуралном облику или у виду новчане накнаде. Превасходан циљ

²¹⁰ Ибид, стр.264.

²¹¹ Ибид, стр.266.

који се жели постићи јесте да је изврши повраћај у пређашње стање (*restitutio in integrum*), а тек уколико то није могуће или пак суд сматра да то није нужно ЗОО предвиђа исплату новца на име накнаде штете.

Утврђивање тренутка наступања штете је значајно за настанак обавезе накнаде штете, јер од тренутка доспелости обавезе почиње да тече застарелост. Иако ЗОО спомиње доспелост само када се говори о материјалној штети професор Александар Радованов сматра да ове законске одредбе треба применити и на нематеријалну штету јер се ради о „једном општем правилу“²¹² које такође може да се примењује и на нематеријалну штету.

„Закон о облигационим односима полази од принципа интегралне накнаде штете, тиме што прописује:

- да оштећени има право како на накнаду обичне штете, тако и на накнаду измакле користи;
- да се висина накнаде штете одређује према ценама у време доношења судске одлуке, изузев случаја када закон одређује нешто друго;
- да се при оцени висине измакле користи узима у обзир добит која би се могла основано очекивати према редовном току ствари или према посебним околностима, а чије је остварење спречено штетниковом радњом или пропуштањем, и
- да за случај да је ствар уништена или оштећена кривичним делом са умишљајем, суд може одредити висину накнаде према вредности коју та ствар има за оштећеног,²¹³(члан 189 став 1-4 ЗОО).

Ову законску одредбу је потребно мало детаљније изанализирати. „Према важећем законском правилу, суд може да одреди висину накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, ако је та ствар уништена или оштећена кривичним делом учињеним са умишљајем. То је једина одредба Закона о облигационим односима у којој се користи реч умишљај. Законодавац степенује кривицу у грађанскоправном смислу на намеру, крајњу непажњу и обичну непажњу.

Треба уочити да намера штетника да другоме проузрокује штету није услов за субјективно одмеравање накнаде из члана 189 став 4 ЗОО. Субјективно мерило примениће

---

²¹² Ибид, стр.267-268.

²¹³ Ибид, стр.268.

се ако је ствар уништена или оштећена кривичним делом учињеним са умишљајем, без обзира на то да ли је штетник имао намеру проузроковања штете (*animus nocendi*). Довољно је да је штета проузрокована умишљајно извршеним кривичним делом, при чему се за такву штету у грађанском праву може одговорати и по објективном принципу.²¹⁴

Уколико се ради о накнади материјалне штете, а смрт је проузрокована кривичним делом ЗОО признаје уобичајене трошкове сахране, међутим, то нису једини трошкови који падају на рачун учиниоца кривичног дела јер ЗОО предвиђа и трошкове лечења и друге трошкове у вези са лечењем: „Ко проузрокује нечију смрт дужан је накнадити уобичајене трошкове његове сахране. Он је дужан накнадити и трошкове његовог лечења од задобијених повреда и друге потребне трошкове у вези са лечењем, као и зараду изгубљену због неспособности за рад.“ (члан 193 ЗОО).

Право на накнаду штете по ЗОО имају и лица која су била у некој вези са жртвом кривичног дела: „Лице које је погинули издржавао или редовно помагао, као и оно које је по закону имало право захтевати издржавање од погинулог, има право на накнаду штете коју трпи губитком издржавања, односно помагања. Ова штета накнађује се плаћањем новчане ренте, чији се износ одмерава с обзиром на све околности случаја, а који не може бити већи од онога што би оштећеник добијао од погинулог да је остао у животу.“ (члан 194 ЗОО).

Осим накнаде штете у случају извршења кривичног дела са смртним исходом ЗОО превиђа накнаду материјалне штете и у случају nanoшења телесне повреде или нарушавања здравља. Том приликом обухваћени су како трошкови лечења тако и изгубљена зарада због неспособности за рад током лечења, али и други видови трошкова који нису таксативно наведени у ЗОО. „Ако повређени због потпуне или делимичне неспособности за рад губи зараду, или су му потребе трајно повећане, или су могућности његовог даљег развијања и напредовања уништене или смањене, одговорно лице дужно је плаћати повређеном одређену новчану ренту, као накнаду за ту штету.“ (члан 195 ЗОО).

Занимљиво је да је накнаду претрпљене материјалне штете могуће тражити и у случају извршења кривичног дела повреде части и ширења неистинитих навода: „Ко другоме повреди част као и ко износи или преноси неистините наводе о прошлости, о знању, о

---

²¹⁴ Караникић Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника *CRIMEN* (II) 1/2011, стр. 68.

способности другог лица, или о чему другоме, а зна или би морао знати да су неистинити, и тиме му проузрокује материјалну штету дужан је накнадити је.“ Међутим, ЗОО предвиђа и могућност искључења одговорности за штету причињену на овакав начин уколико је неистинито саопштење о другоме учињено без знања да је оно неистинито, а лице које је саопштење дало или лице коме је саопштење учињено имало у томе озбиљан интерес (члан 198 ЗОО). Дакле, приликом квалификације дела и одмеравања казне потребно је размотрити један субјективан критеријум, а то је да ли је починилац знао за неистинитост његових навода или их је изрекао у уверењу да су истинити. Понекад је јако тешко доказати нечије уверење и убеђење и на основу тога одредити степен нечије кривице.

б) Накнада нематеријалне штете – О природи накнаде нематеријалне штете у правној теорији постоје бројна мишљења и схватања, од оних да је у питању неки вид одмазде према починиоцу штете²¹⁵ до савремених, по којима „новчана накнада представља могућност да се прибави пријатност, или какво задовољење, што је у суштини сатисфакција, чија је сврха да ублажи или поправи поремећени душевни или физички интегритет или субјективно стање личности.“²¹⁶ Накнада материјалне штете је у прошлости често „била потпуно одбачена као неспојива социјалистичком систему, да би кроз судску праксу стекла право грађанства. Идеја накнаде нематеријалне штете је еволуирала и у правној теорији, тако да данас нико више не оспорава право на накнаду нематеријалне штете.“²¹⁷

Закон о облигационим односима таксативно наводи у којим случајевима је могуће тражити надоканду нематеријалне штете:

- због претрпљених физичких болова;
- због претрпљеног страха;
- због претрпљених душевних болова услед умањења опште животне активности;
- због претрпљених душевних болова насталих услед наружености;
- због претрпљених душевних болова насталих услед смрти блиског лица;

²¹⁵ Види више: Радуловић, Д. (1984). Оштећени као приватни тужилац у кривичном поступку. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 56 (6), 19–24.

²¹⁶ Радованов, А. (2009). *Облигационо право општи део*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе, стр.263.

²¹⁷ Радованов, А. & Петровић, З. (2001). *Деликтна одговорност и накнада штете*. Нови Сад: Право ДОО.

- због претрпљених душевних болова насталих услед нарочито тешког инвалидитета блиског лица;
- због претрпљених душевних болова насталих услед повреде угледа и части;
- због претрпљених душевних болова насталих услед повреде слободe;
- због претрпљених душевних болова насталих услед повреде права личности, и
- због претрпљених душевних болова насталих услед кривичног дела против полног интегритета, достојанства личности и морала.

„Суд ће, ако нађе да околности случаја, а нарочито јачина болова и страха и њихово трајање то оправдава, досудити правичну новчану накнаду, независно од накнаде материјалне штете као и у њеном одсуству. Приликом одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете, као и о висини њене накнаде, суд ће водити рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њоме не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.“ (члан 200 став 1 и 2 ЗОО).

„Право на правичну новчану накнаду због претрпљених душевних болова има лице које је преваром, принудом или злоупотребом неког односа подређености или зависности наведено на кажњиву обљубу или кажњиву блудну радњу, као и лице према коме је извршено неко друго кривично дело против достојанства личности и морала.“ (члан 202 ЗОО).

Захтев за накнадом штете је уједно и најчешћи захтев који настаје након извршеног кривичног дела и накнада штете, материјалне, уопште није спорна.²¹⁸ Међутим, поставља се питање да ли треба признати право на надокнаду нематеријале штете и уколико је одговор потврдан, на који начин одредити висину претпљене штете. У теорији, а и пракси је ово право признато, али се као главни разлог његовог увођења не наводи успостављање неког ранијег стања већ извесна имовинска сатисфакција која би оштећеном односно жртви требало донекле да пружи задовољење након онога шта је све доживела после претрпљеног кривичног дела.²¹⁹

²¹⁸ Чубински, М. (2001). Права оштећеног и принцип накнаде штете. *Архив за правне и друштвене науке*, 86 (4), стр. 581.

²¹⁹ Професор Обрен Станковић је мишљења да накнада нематеријалне штете није спорна јер: “Свима њима заједничко је то да за нас значе извесну патњу, изванредан бол, један неугодан осећај и да као такви ремете

Поднетим имовинскоправним захтевом могуће је тражити или новчану накнаду штете која је претрпљена или репарацију уместо новчане накнаде. Међутим, неимовинску штету је могуће надокнадити и на друге начине: могуће је, на пример, изјавити јавно извињење путем средстава јавног информисања увређеном лицу уколико би то представљало моралну сатисфакцију.

Ово наравно нема блиске конекције са адхезионим поступком и имовинскоправним захтевом јер је у адхезионом поступку могуће истаћи само захтев који се односи на ону штету која је настала приликом извршења кривичног дела. Не може предмет адхезионог поступка бити надокнада штете која је настала посредним путем или индиректним извршењем кривичног дела.

Сем тога у адхезионом поступку као овлашћени подносилац се може јавити само лице против ког је кривично дело било усмерено што значи да евентуални компензациони захтеви за накнаду штете између самих учесника у кривичном поступку нису дозвољени. Ту се пре свега мисли на саучеснике и саизвршиоце.

нашу емоционалну односно психичку равнотежу. Као инструмент рационалне организације друштвених односа право не може да остане индиферентно пред једном оваквом ненормалном ситуацијом исто онако као што не остаје индиферентно ако је нарушена равнотежа у нашој имовини.“ Станковић, О. (1998). *Накнада штете*, Београд: Номос, стр. 26.

3.4.2. Повраћај ствари

Имовинскоправни захтев може да има за предмет повраћај ствари које су противправно одузете приликом извршења кривичног дела. То је најчешће код кривичних дела против имовине као што су крађа, тешка крађа, разбојништво итд. И овде се ради о некој врсти накнаде штете стим што овде основ постављеног захтева није претрпљена штета већ право својине на одузетој ствари или неко друго право оштећеног лица.

Како је предмет имовинскоправног захтева одузета ствар неопходно је да се испуне одређене претпоставке како би тај захтев био могућ. Пре свега потребно је да одузета ствар још увек постоји, односно да није уништена. То значи да је она извршењем кривичног дела само прешла из руку власника у руке држаоца. Ако ствар више не постоји тада наравно ни њено враћање није могуће и у том случају се може говорити само о накнади штете јер физичко враћање ствари није могуће.

Имовинскоправним захтевом се не може захтевати давање друге ствари већ само оне која је одузета извршењем кривичног дела. Овакав вид нагодбе, где би се друга ствар вратила оштећеном, је могућ изузетно и само у случају нагодбе између окривљеног и оштећеног, међутим, то није могуће одлуком суда.

Поставља се питање: да ли оштећени треба да буде и власник одузете ствари или је довољно само да буде у њеном поседу по неком правном основу. Наиме, за постављање имовинскоправног захтева се не тражи да његов подносилац буде и власник ствари већ је довољно да је има у законитом поседу или по основу детенције базиране на облигационом односу. То право придржаја оштећеноме даје право на тој ствари, па уједно он има и извесну посесорну заштиту засновану на праву детенције.

„Ствар се може одузети ако се налази код извршиоца кривичног дела, саучесника, прикривача, или трећег лица коме су је они дали на чување, а припадала је оштећеном по праву својине или ју је имао у државини или детенцији. Не може се одузети ствар која је купљена за новац прибављен кривичним делом извршеним према оштећеном јер она није припадала оштећеном нипокојем правном основу; на ову ствар оштећени може водити извршење ради намирења свог потраживања када одлука о имовинскоправном захтеву постане извршна. Ако више лица поставља искључиво право на ствар или у погледу ње

постоји спор између оштећеног и трећег лица, ови спорови се увек решавају у грађанској парници, а суд може да нареди чување ствари као привремену меру.²²⁰

Без обзира да ли се ради о својини на ствари, државини, односно придржају, оштећеноме припада право да захтева повраћај одузете ствари путем имовинскоправног захтева. Постоји велики број правних основа на основу којих оштећени може да има ствар у свом поседу. То може бити: уговор о закупу, уговор о депозиту или уговор о послузи, али и било који други облигациони основ који допушта оштећеном да дође у посед ствари.

На овом месту је потребно објаснити одређене термилошке изразе који могу остати неразјашњени. Наиме, могуће је у пракси да се имовинскоправни захтев поднесе и против власника ствари и то на следећи начин: ако је рецимо власник ствари на оштећенога пренео правним послом ствар у државину, па је након тога отуђи кривичним делом, оштећени може тражити да му власник врати ствар. Због тога термин који се користи у Законику о кривичном поступку „припада“ је у потпуности одговарајући, јер када нека ствар припада некоме то не значи аутоматски да је у његовом власништву. Термини „припадање“ и „власништво“ нису синоними и не могу се употребити у истом значењу.

„Ако се имовинскоправни захтев односи на повраћај ствари, а суд установи да ствар припада оштећеном и да се налази код окривљеног или код неког од учесника у кривичном делу или код лица коме су је они дали на чување, одредиће у пресуди или решењу да се ствар преда оштећеном.“ (члан 258 став 5 ЗКП). Из ове законске одредбе се види да окривљени не мора да има ствар у свом поседу већ је довољно да се она налази алтернативно или код њега или код неког од саучесника или пак неког трећег лица коме је ствар дата на чување.

Ако се ствар налази код окривљеног или неког другог учесника у кривичном делу суд на основу имовинскоправног захтева одређује да се та ствар врати оштећеном. Међутим, уколико се ствар налази код трећег лица на чувању суд може да на основу предлога овлашћеног лица одреди меру привременог обезбеђења ствари руководећи се одредбама Закона о извршењу и обезбеђењу.²²¹ Поменути Закон нормира услове који су неопходни да би се претходна мера изрекла у поступку извршења и обезбеђења: „Претходном мером обезбеђује се новчано потраживање. Претходна мера одређује се на основу домаће одлуке

²²⁰ Види више: Поповић, Р. оп.цит., стр.3.

²²¹ Закон о извршењу и обезбеђењу (2015). Сл. гласник РС, 106/2015 и 106/2016 - аутентично тумачење.

која није правноснажна или домаћег судског или управног поравнања или јавнобележничког записника о поравнању по којима потраживање није доспело или на основу домаћег решења о извршењу на основу веродостојне исправе које је донето на основу менице или чека. Осим тога, да би се одредила претходна мера потребно је да извршни поверилац учини вероватном опасност да би без претходне мере намирење његовог потраживања било осујећено или знатно отежано.“ (члан 439 ЗИО). Дакле, претходне мере се могу изрећи само за новчана потраживања. Закон инсистира на томе да поверилац докаже и учини вероватним да ће поступак извршења и његовог намирења бити осујећен, односно у знатној мери отежан те да је то разлог због чега он подноси захтев да се одреди претходна мера.

У Закону о извршењу и обезбеђењу наводи се на којим одлукама предлог за одређивање претходне мере мора да се заснива:

1. решењу о извршењу на основу веродостојне исправе донетом на основу менице или чека против кога је благовремено поднет приговор;
2. пресуди којом је у кривичном поступку усвојен имовинскоправни захтев и против које је предложено понављање кривичног поступка;
3. одлуци која треба да се изврши у иностранству, па и кад је за извршење надлежан домаћи суд;
4. пресуди на основу признања на коју је поднета жалба;
5. судском или управном поравнању или јавнобележничком записнику о поравнању које се побија на законом одређен начин (члан 440 став 1 ЗИО).

Став 2 овог члана прецизира да основ за претходну меру, између осталог, може да се заснива и на пресуди кривичног суда. Битно је да је у кривичном поступку усвојен имовинскоправни захтев и да је предложено понављање поступка.

„Решење о претходној мери, поред осталог, садржи прецизно наведено новчано потраживање које се обезбеђује, с каматом и трошковима поступка, врсту претходне мере и трајање претходне мере. Претходна мера може да траје најдуже док не истекне 15 дана од испуњења услова за подношење предлога за извршење. Ако трајање претходне мере истекне пре него што одлука постане извршна суд, на предлог извршног повериоца, решењем продужава њено трајање ако нису промењени услови под којима је одређена.

Извршни поверилац дужан је да предлог поднесе пре него што претходна мера истекне.“ (члан 442 и 443ЗИО).

Потребно је још навести које врсте претходних мера постоје као наведене у Закону о извршењу и обезбеђењу:

Врсте претходних мера јесу:

1) попис покретних ствари и упис заложног права на пописаним покретним стварима у Регистар залогe;

2) пленидба новчаног потраживања извршног дужника и стицање заложног права на њему;

3) налог организацији за принудну наплату да банкама које воде рачуне извршног дужника наложи да новчана средства у висини обезбеђеног потраживања пренесу у депозит јавног извршитеља;

4) упис забране располагања финансијских инструмената и упис заложног права на њима у Централни регистар хартија од вредности;

5) упис заложног права извршног повериоца на уделу извршног дужника у друштву са ограниченом одговорношћу, ортачком друштву или командитном друштву у Регистар залогe и упис заплене удела у Регистар привредних субјеката;

6) пленидба потраживања извршног дужника да му се преда непокретност или одређена покретна ствар или испоручи одређена количина покретних ствари и стицање заложног права на заплењеном потраживању;

7) предбележба заложног права на непокретности у својини извршног дужника или на праву извршног дужника уписаном на непокретности (члан 445ЗИО).

У извршном поступку постоје два правна лека и то: жалба и приговор при чему се жалбом побија решење првостепеног суда, односно јавног извршитеља, док се приговор подноси против решења које је донето по предлогу за извршење на основу веродостојне исправе. Против закључка нису дозвољени ни приговор, ни жалба. Уколико се ипак поднесу приговор или жалба против закључка они ће бити одбачени у решењу или закључку којим се окончава извршни поступак (члан 243ЗИО).

Предаја ствари оштећеном путем привремене мере обезбеђења, међутим, нема карактеристику коначног решења спорног питања, чија је ствар односно коме она припада. Због тога је битно да у предлогу овлашћеног лица буде учињено извесним да постоји

имовинскоправни захтев и оправдана опасност за његово остварење. Исто тако је потребно учинити извесним да уколико се та ствар не врати у руке оштећеног постоји велика вероватноћа да може наступити велика штета.

Када суд одлучује о повраћају ствари, он у кривичном поступку може да расправи само однос између оптуженог лица и подносиоца имовинскоправног захтева. Међутим, поставља се питање шта у ситуацији када се више оштећених спори у вези својине над истом ствари? Да ли је могуће досудити имовинскоправни захтев и на који начин? Мишљења смо да би у таквој ситуацији, која и није тако честа у пракси, суд требао оптужене да упути на парницу како би решили својинскоправна питања у вези ствари, а над том ствари би требало да се одреди чување у виду привремене мере обезбеђења све до окончања парничног поступка.

Што се тиче повраћаја ствари као једног од видова решења имовинскоправног захтева потребно је на крају рећи да се коначно одлучивање о овом захтеву чини осуђујућом пресудом којом се оптужени проглашава кривим. У пресуди се наводи тј. наређује да се ствар преда оштећеном или се оштећени упућује на парницу.

Уколико се не донесе осуђујућа пресуда или ако се окривљени ослободи пресуде, односно ако се оптужба одбије, окривљени увек има могућност да у парничном поступку захтева да му се ствар која му је одузета привременом мером у кривичном поступку врати. Уколико је покренуо парнични поступак и тражио поврат ствари оштећени ће морати да чека окончање парнице или кривичног спора како би му се ствар вратила.

Због своје природе и поступка можемо рећи да повраћај ствари представља најнепосреднији и најпотпунији облик обештећења оштећеног. Суд неретко досуђује овај вид обештећења посебно код неких кривичних дела као што су крађа, тешка крађа и разбојништво.

3.4.3. Поништај одређеног правног посла

Како је то већ раније наведено, један од предмета имовинскоправног захтева јесте и поништај одређеног правног посла. Међутим, то не може бити било који посао. Неопходно је да се ради о послу који је непосредно произашао из кривичног дела. У супротном, његов поништај се не може захтевати. Обично су то правни послови произашли из кривичног дела преваре, послови склопљени под притиском или под претњом.

Следећи услов је везан за природу правног посла. Наиме, „не може се тражити поништај сваког правног посла мада је до његовог склапања дошло кривичним делом, већ само ако је правни посао имовинске природе. Тако ће се на пример моћи тражити поништај правног посла куповине и продаје ако је до закључења правног посла дошло путем кривичног дела преваре. Ако суд нађе да је захтев основан, изрећи ће у пресуди потпуни или делимичан поништај тог правног посла са последицама које отуда проистичу, не дирајући у права трећих лица.“²²²

Дакле, „неопходно је да правни посао буде имовинскоправне природе да би се могао поништити у кривичном поступку. Не могу се ништити други правни послови иако су непосредно настали извршењем кривичног дела – примера ради, није могуће поништити брак код кривичног дела двобрачности, фалсификовану исправу, код кривичног дела фалсификовање исправе и слично. Такви послови се могу поништити у одговарајућем поступку пред надлежним судом или другим државним органом поводом осуђујуће пресуде ако буде донета у кривичном поступку.“²²³ Дакле, уколико се жели поништити правни посао који није имовинскоправне природе на располагању стоји само редован пут у одговарајућем судском поступку. Њега је могуће остварити искључиво после правоснажне пресуде којом се оптужени проглашава кривим.

Наредни услов који се тиче поништаја правног посла у адхезионом поступку везан је за субјекте. Наиме, неопходно је да се поништај односи само на правни посао који је везан за окривљеног, а не и за трећа лица. Објашњење овог услова је логично и рационално јер суд не може пресудом дирати у права трећих лица која не учествују у кривичном поступку, а понајмање у њихове правне послове који су најчешће закључени применом имовинског односно облигационог права.

Исто тако, уколико оштећени или његови сукцесори желе да расправе своје односе са трећим лицима то могу остварити искључиво у парничном поступку, јер се кривични односно адхезиони поступак се тиме не бави. У њему није могуће наложити ни оштећеном да извршава имовинске или неке друге обавезе јер је имовинскоправни захтев усмерен искључиво на окривљеног и штету коју је он, а не оштећени проузроковао.

---

²²² Поповић, Р. оп.цит., стр.3.

²²³ Ђурђић, В. (2014.) оп.цит., стр. 424.

На крају излагања о предмету имовинскоправног захтева који је могуће остварити у имовинскоправном захтеву, битно је напоменути да се наведени захтеви могу и спајати, односно да је могуће више њих истаћи у једном имовинскоправном захтеву. Да би то било могуће потребно је размотрити одредбе кривичног материјалног права и видети који су све основи за подношење имовинскоправног захтева извршењем кривичног дела настали.

3.5. Поступак за остваривање имовинскоправног захтева

3.5.1. Поступак подношења имовинскоправног захтева

Имовинскоправни захтев се подноси органу поступка (члан 254 став 1ЗКП). О ком органу поступка се ради и коме ће бити предат имовинскоправни захтев превасходно зависи од фазе поступка. Уколико се захтев предаје у фази истраге он може бити предат јавном тужиоцу, а у свим осталим фазама се предаје суду усмено на записник или писменим путем.

Да би суд узео у разматрање одлучивање о имовинскоправном захтеву потребно је да се испуне одређени услови. Пре свега, потребно је да постоји „предлог овлашћеног лица да се имовинскоправни захтев досуди.“²²⁴ Уколико такав предлог не постоји суд неће *ex officio* одлучивати о причињеној штети, одузетој ствари или поништају правног посла. Чак ни онда када се у кривичном поступку утврђују чињенице које су релевантне за пресуђење о имовинскоправном захтеву без поднетог предлога суд неће одлучивати.

Предлог мора бити поднет у одговарајућој форми односно мора да испуњава извесну садржину на основу које ће суд добити основне информације о субјектима, кривичном делу и предмету имовинскоправног захтева. Није битно да ли је форма усмена или писмена. Битно је да предлог постоји.

Како је већ речено, о имовинскоправном захтеву само суд може да одлучује, међутим, и захтев поднет јавном тужиоцу у фази истраге може да има извештан процесни значај. Пре свега подношење предлога за остварење имовинскоправног захтева прекида застарелост потраживања. Наиме, када је реч о накнади штете она је регулисана Законом о облигационим односима који регулише и застарелост захтева за накнаду штете. Тај захтев застарева у року од три године: Потраживање накнаде проузроковане штете застарева за три године од кад је оштећеник дознао за штету и за лице које је штету учинило (члан 376 став 1 ЗОО). Дакле, могуће су две ситуације од када почиње да тече субјективан рок застарелости: од тренутка сазнања оштећеног да је наступила штета и од његовог сазнања да је извесно лице причинило штету. Насупрот субјективном постоји и објективан рок

---

²²⁴ Давидовић, М. (2005). Оштећени у остваривању имовинскоправног захтева у кривичном поступку. *Избор судске праксе*, 13 (4), стр.22.

застарелости који је наравно дужи: У сваком случају ово потраживање застарева за пет година од кад је штета настала (члан 376 став 2 ЗОО). Кад је штета проузрокована кривичним делом, а за кривично гоњење је предвиђен дужи рок застарелости, захтев за накнаду штете према одговорном лицу застарева кад истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења (члан 377 став 2 ЗОО). Прекид застаревања кривичног гоњења повлачи за собом и прекид застаревања захтева за накнаду штете (члан 377 став 2 ЗОО).²²⁵

Осим што подношење предлога за остварење имовинскоправног захтева има значаја на прекид тока застарелости он има још додатног значаја нпр. у случају споразума о признању кривичног дела. Наиме у Законнику о кривичном поступку је прецизиран садржај споразума између јавног тужиоца и окривљеног:

Споразум о признању кривичног дела садржи:

- 1) опис кривичног дела које је предмет оптужбе;
- 2) признање окривљеног да је учинио кривично дело из тачке 1 овог става;
- 3) споразум о врсти, мери или распону казне или друге кривичне санкције;
- 4) споразум о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом и о имовинскоправном захтеву, уколико је поднет;
- 5) изјаву о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке којом је суд у потпуности прихватио споразум, осим у случају из члана 319 став 3 овог законика;
- 6) потпис странака и браниоца (члан 314 ЗКП).

Видимо дакле да споразум јавног тужиоца и окривљеног о имовинскоправном захтеву има процесни значај у смислу да је обавезни део споразума о признању кривичног дела. Споразум о признању кривице је нови правни институт који је уведен у наш кривични поступак Законом о изменама и допунама Законика о кривичном поступку од 3. септембра 2009. године, а чија примена је почела 11. септембра 2009. године. Истини за вољу, свој

---

²²⁵ У теорији постоје извесне недоумице у вези са посебним роком застарелости права на накнаду штете проузроковане кривичним делом: „(1) Да ли продужени рок застарелости потраживања накнаде штете која је причињена кривичним делом важи само према штетнику или и према лицу које за штетника одговара? (2) Да ли се поменути продужени рок застарелости примењује само када је у кривичном поступку према штетнику донета правноснажна осуђујућа пресуда, односно може ли, и ако може онда под којим условима, суд у парничном поступку да утврђује постојање кривичног дела као претходно питање?“ Видети више: Караникић Мирић, М. (2011). Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом. *Анали Правног факултета у Београду*, година XIX, 1/2011 стр. 178-204. и Кастратовић, Р. (2013). Застарелост потраживања накнаде стете спорна питања у судској пракси у вези са штетом проузрокованом кривичним делом. *Судска пракса судова држава чланица ЕУ и Европског суда Правде*, стр.56-60.

деби овај институт је имао раније у Законнику о кривичном поступку из 2006. године, али пратећи судбину овог законика који никада није ступио на снагу, ни овај институт се до сада није примењивао.²²⁶

Иста је ситуација и са споразумом о сведочењу окривеног:

Споразум о сведочењу окривљеног садржи:

- 1) опис кривичног дела које је предмет оптужбе;
- 2) изјаву окривљеног да у потпуности признаје кривично дело, да ће дати исказ о свему што му је познато окривичном делу из члана 162 став 1 тачка 1) овог законика и да ништа неће прећутати, да је упозорен на дужности из члана 95 став 1 и члана 96 овог законика и погодности из тачке 3) овог става, да се не може позивати на погодност ослобођења од дужности сведочења (члан 94 став 1) и ослобођења од дужности одговарања на поједина питања (члан 95 став 2);
- 3) споразум о врсти и мери или распону казне или друге санкције која ће бити изречена, о ослобођењу од казне или о обавези јавног тужиоца да одустане од кривичног гоњења окривљеног у случају давања исказа на главном претресу у складу са обавезама из тачке 2) овог става;
- 4) споразум о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом и о имовинскоправном захтеву, уколико је поднет;
- 5) изјаву о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке којом је суд у потпуности прихватио споразум;
- 6) потпис странака и браниоца.

Поред података наведених у ставу 1. овог члана, споразум о сведочењу може садржати и споразум у погледу имовине проистекле из кривичног дела која ће бити одузета од окривљеног (члан 321 ЗКП).

Даље: Имовинскоправни захтев се може поднети најкасније до завршетка главног претреса пред првостепеним судом (члан 354 став 2 ЗКП). Уколико посматрамо формално правно и следимо одредбе Законика о кривичном поступку ради се о тренутку у ком председник већа и формално окончава главни претрес: Ако веће после завршних речи не

---

²²⁶ Миловановић, М. (2010). Споразум о признавању кривице – *Pro et contra*, Анали Правног факултета у Београду Година LVIII, бр. 2/2010, стр. 415.

одлучи да настави доказни поступак, председник већа објавиће да је главни претрес завршен (члан 415 став 1 ЗКП).

Поставља се питање: шта уколико овлашћени подносилац не поднесе имовинскоправни захтев до окончања главног претреса. Да ли је он то своје право у потпуности изгубио? Да ли је могућ повраћај у пређашње стање или пак алтернативни начин да се ово право оствари?

Наиме, уколико овлашћени подносилац пропусти да поднесе имовинскоправни захтев до окончања главног претреса он више не може да га поднесе у кривичном поступку уз један изузетак о ком ће мало касније бити речи. У тој ситуацији он има редован пут заштите својих повређених и угрожених права у грађанском, парничном поступку.

Једини изузетак када је могуће поднети имовинскоправни захтев иако је окончан главни претрес јесте у ситуацији када се поступак понавља, али под једним условом: мора се одржати главни претрес и на њему се имовинскоправни захтев може истаћи. У свим другим случајевима његово поновно истицање није могуће.

Што се тиче подношења имовинскоправног захтева Законик о кривичном поступку предвиђа и дужност суда да уколико овлашћено лице не поднесе имовинскоправни захтев у претходном поступку, суд мора да га обавести да то може учинити само до окончања главног претреса. Битно је напоменути да суд никада овлашћеном лицу то не наређује нити га позива да поднесе имовинскоправни захтев. Суд само пружа информацију овлашћеном лицу да има на располагању још једну процесну могућност коју он може, а не мора да искористи. У Законнику стриктно пише: „Ако овлашћено лице није поднело имовинскоправни захтев до подизања оптужбе, обавестиће се да га може поднети до завршетка главног претреса. Ако су услед кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело оштећена јавна својина, а имовинскоправни захтев није стављен, суд ће о томе обавестити орган из члана 253 став 3 овог законика.“ (члан 254 став 3 ЗКП).

Други део овог члана се односи на јавну својину и њено оштећење. Појам јавне својине регулише Устав Републике Србије: „Јавна својина је државна својина, својина аутономне покрајине и својина јединице локалне самоуправе.“ (члан 86 став 1 Устава РС) Ако до њеног оштећења дође суд је обавезан да о томе обавести надлежног јавног

правобраниоца или неки други орган који је одређен да се о њој стара на основу закона, одлуке аутономне покрајине, града или општине.

3.5.2. Садржај предлога за остварење имовинскоправног захтева у кривичном поступку

Овлашћени подносилац предлога за остварење имовинскоправног захтева је дужан да свој захтев конципира прецизно и јасно. Имовинскоправни захтев је могуће изјавити усмено на записник или писменим путем. Како у Законику пише да се захтев постаља органу поступка то значи да је у зависности од фазе поступка у ком се доставља потребно назначити у заглављу да ли се имовинскоправни захтев доставља суду или јавном тужилаштву и након тога потребно је навести седиште суда односно јавног тужилаштва.

Пре навођења општих генералија везаних за оптуженог и оштећеног (односно жртву кривичног дела) неопходно је у пар реченица навести информације о кривичном предмету који се води поводом кривичног дела чијим извршењем је нанета штета.

Ради веће прецизности неопходно је затим навести:

- пословни број под којим је кривични поступка води у суду;
- име и презиме оптуженог;
- његова адреса са местом пребивалишта;
- број оптужнице;
- тачно навођење члана Кривичног законика за кривично дело које му се ставља на терет;
- лични подаци о оштећеном (име, презиме, адреса и пребивалиште).

Након тога је потребно прецизирати о ком виду имовинскоправног захтева се ради: о накнади штете, повраћају ствари или поништају правног посла.

Ако се захтева накнада штете предлог мора да садржи износ претрпљене штете (уколико је она позната или пак одредива), начин на који је штета проузрокована и захтев да се она надокнади.

Ако је тражи повраћај ствари у захтеву је потребно тачно да се означе ствари које су одузете, затим, по ком основу припадају оштећеном, начин на који су одузете и где се

тренутно ствар налази, уколико је то познато. На овај начин се суду и касније извршним органима олакшава поступак извршења и скраћује његова процедура.

Уколико се имовинскоправним захтевом тражи поништај одређеног посла потребно је навести посао чији се поништај захтева и основ по ком се он може поништити. Ово је веома битно јер имовинскоправни захтев поднет у кривичном поступку мења тужбу која би се поднела у парничном поступку и због тога мора да има све елементе које треба да садржи парнична тужба. На основу података који су наведени у имовинскоправном захтеву суд ће проценити да ли има основа и да ли је могуће такав захтев остварити у адхезионом поступку или је потребно оштећеног упутити на парнични поступак да тамо заштити своја повређена и угрожена грађанска права.

У имовинскоправном захтеву је потребно навести и образложење у ком се наводе све чињенице и околности на којима је заснован имовинскоправни захтев, узимајући притом извршено кривично дело и штету која је оштећеном причињена приликом извршења тог кривичног дела. Након тога је неопходно изложити све доказе: писмене исправе, сведоке и основне податке о њима, мишљења вештака, медицинску документацију и друга стручна мишљења и налазе на којима је имовинскоправни захтев заснован. На крају је потребно упутити молбу да се буде позван на главни претрес ради образложења имовинскоправног захтева као и остварења осталих права оштећеног у кривичном поступку. Датум, место подношења и потпис овлашћеног подносиоца су последњи у низу обавезних елемената имовинскоправног захтева.

Када одлучује о имовинскоправном захтеву суд се креће само у оквиру истакнутог захтева. Због тога је битно да он буде јасан и прецизан, јер у супротном суд о њему неће расправљати, већ ће оштећеног упутити на парницу, пошто би свако даље разјашњавање имовинскоправног захтева представљало губитак у времену и непотребно одуговлачење поступка. По том питању Законик је био максимално прецизан, јер у првом члану који регулише имовинскоправни захтев јасно пише: „Имовинскоправни захтев који је настао услед извршења кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело, расправиће се на предлог овлашћених лица у кривичном поступку, ако се тиме не би знатно одуговлачио овај поступак.“ (члан 252 став 1 ЗКП). Сматрамо да не би представљало кршење овог члана Законика и да не би представљало непотребно одуговлачење поступка уколико би суд информисао оштећеног шта све његов захтев треба

да садржи како би био прецизан и одређен. Ова усмена радња судије би у великој мери могла да помогне оштећеном, не би дуго трајала, а судски систем не би био оптерећен за још један парнични поступак.

Намеће се питање шта у ситуацији када се већи број лица претрпео штету извршењем кривичног дела? Да ли су сви они овлашћени на подношење захтева или само један од њих? Да ли је могуће надокнадити целокупну штету једним захтевом или је потребно сваки оштећени за сваку претрпљену штету да поднесе имовинскоправни захтев? Наиме, у случају постојања већег броја оштећених свако овлашћено лице може да поднесе захтев у своје име и са њим да слободно располаже.

Диспонирање са имовинскоправним захтевом подразумева следеће могућности:

- да се поднесе или не поднесе;
- да се одлучи који ће све захтеви у њему бити садржани (накнада штете, враћање ствари, поништај правног посла) и да ли ће бити постављен само један од њих или више њих истовремено;
- у којој ће форми бити поднет, с обзиром да је имовинскоправни захтев могуће поднети усмено на записник суда или писменим путем.

Приликом сачињавања имовинскоправног захтева у писменом облику ЗКП не предвиђа посебну форму. Једини услов везан за форму захтева јесте да он мора одговарати општим условима који су везани за подношење поднеска тако да се у њему мора тачно нагласити који се захтев истиче (у овом случају то је имовинскоправни захтев) и докази који иду у његов прилог. У пракси се показало да лица овлашћена на подношење овог захтева свој захтев најчешће постављају у самој тужби.

Како би ова дисертација имала додатни практични значај на наредној страни се налази формуларни приказ како би један имовинскоправни захтев требао да изгледа са свим неопходним елементима за његово подношење.

3.5.3. Рок за подношење имовинскоправног захтева

Имовинскоправни захтев се подноси органу поступка. Имовинскоправни захтев се може поднети најкасније до завршетка главног претреса пред првостепеним судом. Ако

овлашћено лице није поднело имовинскоправни захтев до подизања оптужбе, обавестиће се да га може поднети до завршетка главног претреса (члан 254 став 1-3 ЗКП).

Предлог за остварење имовинскоправног захтева могуће је поднети од самог почетка поступка. Наиме, до подношења оптужнице или оптужног предлога суду имовинскоправни захтев се може поднети јавном тужиоцу или органу ком се подноси кривична пријава, односно полицијском службенику.

Након подношења оптужног предлога суду имовинскоправни захтев је могуће поднети само и искључиво суду и то до окончања главног претреса пред првостепеним судом.

Ако су услед кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело оштећена јавна својина, а имовинскоправни захтев није поднет, суд ће о томе обавестити јавно правобранилаштво које брине о заштити јавних интереса и јавне својине.

Орган поступка у вези са поднесеним имовинскоправним захтевом, предузима две врсте активности: 1) салушава окривљеног о чињеницама у вези са имовинскоправним захтевом, те 2) проверава околности које су од важности за његово утврђивање. Поред тога, орган поступка је дужан да прикупи доказе за одлучивање о захтеву и пре него што је такав захтев поднет (члан 256 став 1 ЗКП). „Као што то и иначе произлази из основног услова за решавање о имовинскоправном захтеву у кривичном поступку, проверавање оправданости таквог захтева ипак није примарни „доказни задатак“ органа поступка, јер ако би се прикупљањем доказа и провером околности о имовинскоправном захтеву знатно одуговлачио поступак, орган поступка ће се ограничити на прикупљање оних података чије утврђивање касније не би било могућно или би било знатно отежано.“²²⁷

То значи да ће суд одлучивати само на основу доказа који су му доступни и којима располаже. Уколико они нису довољни за његово одлучивање, он ће овлашћено лице упутити на парнични поступак.

За законито пресуђивање суд треба да има довољно доказа који ће га уверити и пружити му довољно информација како би могао одлучити о постављеном имовинскоправном захтеву. Ти докази морају бити презентовани на самом рочишту или документовани пре њега. Евентуално би се рочиште могло продужити у току тог дана како би се заинтересованим лицима омогућило да доставе неопходне доказе. Све више и дуже од тога

---

²²⁷ Шкулић, М. (2015) „Кривично процесно право“, Осмо издање, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр.164.

би представљало непотребно одуговлачење поступка и кривични суд би требао оштећеног или оштећене, уколико их је било више, да упути на парнични поступак.

Наравно, пропуштањем задатих рокова, оштећени не губи своје право да захтева накнаду претрпљене штете проузроковане кривичном делом. Он само губи, односно пропушта могућност да му се причињена штета надокнади већ у кривичном поступку. Њему на располагању стоји парнични поступак у ком ће моћи да презентује и неке нове доказе које би евентуално у међувремену успео да прикупи.

Увидом у судску грађу Вишег суда у Новом Саду примећен је изврстан број предмета у којима је суд у пресуди констатовао да је имовинскоправни захтев већ остварен у грађанској парници и да он због тога о њему ни неће одлучивати у кривичном поступку јер није ни поднет. Вероватно због сложености предмета и комплексности кривичног дела, поступак пред кривичним судом је трајао много дуже од парничног поступка те је и одлука у грађанској парници због тога донета раније.

За разлику од кривичног поступка где се имовинскоправни захтев може поднети само до закључења главног претреса, у парничном поступку се захтев за надокнаду претрпљене штете може тражити све до наступања застарелости, што је регулисано Законом о облигационим односима. Потраживање накнаде проузроковане штете застарева за три године од кад је оштећеник дознао за штету и за лице које је штету учинило (члан 376 став 1 ЗОО). Из ове законске одредбе видимо да постоје две ситуације од када почиње да тече субјективан рок застарелости: од тренутка сазнања оштећеног да је наступила штета и од његовог сазнања да је извесно лице причинило штету. Поред субјективног постоји и објективан рок застарелости који је дужи: У сваком случају ово потраживање застарева за пет година од кад је штета настала (члан 376 став 2 ЗОО).

Што се тиче надлежности суда потребно је још само навести да стварна и месна надлежност произилазе из надлежности суда који ће стварно и месно бити надлежан да одлучује о главној кривичној ствари. Наравно, ако говоримо о одлучивању о овом захтеву у кривичном поступку. Стварна и месна надлежност парничног суда су регулисани Законом о парничном поступку и нису у вези са надлежношћу кривичног суда.

3.5.4. Одустапак од поднетог имовинскоправног захтева и последице одустапка

Имовинскоправним захтевом располажу овлашћена лица, а по Законику то су лица која су овлашћена да такав захтев остваре у парничном поступку (видети: члан 253 став 1 ЗКП).

Овлашћена лица могу до завршетка главног претреса одустати од имовинскоправног захтева у кривичном поступку и остваривати га у парничном поступку. У случају одустанка, имовинскоправни захтев се не може поново поднети (члан 255 став 1 ЗКП).

Ова законска одредба није у довољној мери прецизна јер говори о одустанку од имовинскоправног захтева, а не о одустанку од остваривања имовинскоправног захтева. У наставку реченице се наводи могућност остваривања захтева у парничном поступку, па је евидентно да законодавац није мислио на одустанак овлашћеног лица од постављеног захтева, односно на одрицање од тужбеног захтева, када више не би било могуће поставити захтев у било којој врсти поступка, како кривичном тако и парничном.

Наредна реченица о немогућности поновног подношења захтева у случају одустанка се односи само на имовинскоправни захтев који је поднет у кривичном поступку. Другим речима одустанак од поднетог захтева у кривичном поступку не спречава овлашћеног подносиоца да тај исти имовинскоправни захтев поднесе у парничном поступку.

Насупрот томе, оштећени односно лице овлашћено да поднесе имовинскоправни захтев које је поставило предлог у парничном поступку може одустати од постављеног захтева све до завршетка расправе и поставити га у кривичном поступку, под условом да није окончан главни претрес пред провстепеним кривичним судом.

Питање које се намеће јесте: да ли је могуће да се паралелно воде парница и адхезиони поступак поводом постављеног имовинскоправног захтева? Ако пођемо од чињенице да се имовинскоправни захтев подноси због штете која је настала због извршеног кривичног дела. Ако знамо да адхезиони поступак представља суплемент парничном поступку и као такав се води по одредбама грађанског права. Логично се намеће закључак да се истовремено вођење и парничног и адхезионог поступка искључује.

Уколико би се покушала остварити дупла надокнада у оба поступка тај покушај преваре би био откривен или у поступку извршења и обезбеђења или по приговору оптуженог. Ако суд приметити овај вид неправилности, аутоматски је обавезан да по принципу *ne bis in idem* прекине поступак док се не одлучи у ком ће се поступку постављени захтев наставити са остваривањем.

Покретање парнице искључује покретање адхезионог поступка и супротно. Уколико се у парници повуче тужба, а да се није одрекло од тужбеног захтева, може се поставити предлог за покретање адхезионог поступка. Насупрот томе, ако се повуче предлог за покретање адхезионог поступка у кривичном поступку, овлашћено лице нико не спречава да своје имовинскоправне захтеве проистекле из кривичног дела не оствари у грађанској парници.

Ако је имовинскоправни захтев после подношења, а пре завршетка главног претреса, прешао на друго лице по правилима имовинског права, позваће се то лице да се изјасни да ли остаје код захтева. Ако се уредно позвани не одазове, сматра се да је одустао од поднетог имовинскоправног захтева (члан 255 став 2 ЗКП).

Дакле, у одређеном временском интервалу је могућа сукцесија, односно пренос имовинскоправног захтева и то од тренутка његовог подношења све до окончања главног претреса.

Прелажење имовинскоправног захтева на друго лице могуће је на два начина:

- правним послом међу живима (*inter vivos*)
- правним послом у случају смрти (*mortis causa*) (на пример: универзална и сингуларна сукцесија, тестаментално и законско наслеђивање).

Уколико је у том временском интервалу друго лице преузело имовинскоправни захтев, оно може да се укључи у поступак уместо свог претходника. Тада суд треба да га пита да ли остаје при свом захтеву и уколико оно да позитиван одговор, стиче сва права која је имао и њен претходник. Овај вид ступања у улогу лица овлашћеног да преузме имовинскоправни захтев је ограниченог домета у смислу да на то лице не прелазе сва права која је имао оштећени. Тако да оно нема на пример право да под одређеним условима преузме гоњење од јавног тужиоца јер је то ексклузивно право које припада искључиво оштећеном.

То лице које је преузело имовинскоправни захтев од свог претходника се позива да се изјасни да ли остаје при њему или пак од њега одустаје. Ако се та особа и поред уредног позива не одазове сходно одредбама Законика о кривичном поступку сматраће се да је одустала од имовинскоправног захтева.

Ако је предлог већ поднет у кривичном поступку, а овлашћено лице није присутно на главној расправи, та чињеница неће имати утицаја на судбину поднетог захтева јер ће се о

њему расправљати и у њеном одсуству. Предлог постоји и није повучен тако да су присутни сви облигаторни елементи да би се о њему одлучивало.

Уколико постоји већи број лица овлашћених на подношење имовинскоправног захтева свако од њих понаособ овлашћен је да поднесе свој захтев, при чему поднети захтеви неће бити у колизији и о сваком се одвојено одлучује.

3.5.5. Судске одлуке на основу поднетог имовинскоправног захтева

Одлучивање о имовинскоправном захтеву је регулисано чланом 258 Законика о парничном поступку.

Без обзира што се имовинскоправни захтев може поднети у било којој фази поступка, и што га је могуће поднети сваком органу који одређеном фазом руководи, коначну одлуку о постављеном захтеву доноси суд (члан 258 став 1 ЗКП). Та одлука је садржана у одлуци о главној ствари.

Поступак који се одвија пред кривичним судом у вези постављеног имовинскоправног захтева је јединствен са главним кривичним поступком који се води на основу кривичног захтева. Кривични суд нема право да одбије имовинскоправни захтев, чак и у ситуацијама када је очигледно да се ради о неоснованом захтеву. Ако се кривични поступак обустави решењем или буде донета ослобађајућа пресуда или пак пресуда којом се оптужба одбија, суд је у обавези да предлагача упути на парнични поступак у ком може да оствари имовинскоправни захтев. Тако се у Законнику наводи: „Кад суд донесе пресуду којом се окривљени ослобађа од оптужбе или којом се оптужба одбија или кад решењем обустави кривични поступак, упутиће овлашћено лице да имовинскоправни захтев може остваривати у парничном поступку.“ (члан 258 став 3 ЗКП).

Поставља се питање: шта радити у поступку према малолетницима, јер малолетници немају своју имовину у највећем броју случајева, а њихови родитељи не могу бити обухваћени имовинскоправним захтевом пред кривичним судом јер представљају трећа лица у поступку. У тој ситуацији суд такође упућује овлашћено лице на парницу, односно усмерава га на поступак где може да оствари своја имовинска потраживања проистекла из кривичног дела. Једини изузетак од овог принципа јесте, као што је раније наведено,

ситуација где се оптужба одбија због ненадлежности па се овлашћени предлагач упућује да постави нови предлог пред надлежним судом.

Приликом одлучивања о постављеном имовинскоправном захтеву суд је у потпуности везан њиме, како у погледу врсте захтева, тако и у погледу његовог обима. Суд је у обавези да се креће у оквирима постављеног захтева и не сме да досуди ни више нити нешто друго што у односу на оно што је овлашћено лице истакло у свом захтеву.

Једном постављен имовинскоправни захтев није и коначан у смислу да је његов обим могуће повећати, смањити или допунити.

Поменути члан 258 Законика о кривичном поступку регулише и два случаја када се захтев односи на повраћај ствари и поништај одређеног правног посла.

Ако се имовинскоправни захтев односи на повраћај ствари, а суд установи да ствар припада оштећеном и да се налази код окривљеног или код неког од учесника у кривичном делу или код лица коме су је они дали на чување, одредиће у пресуди или решењу из става 4 овог члана да се ствар преда оштећеном (члан 258 став 4 ЗКП). Тако се одлуком о усвајању имовинскоправног захтева налаже окривљеном, другом учеснику у кривичном поступку или било ком трећем лицу код кога се ствар налази, да ту ствар преда оштећеном лицу. Законодавац искључиво спомиње оштећеног као лице коме је потребно вратити одузету ствар, међутим, мишљења смо да се ствар треба предати било ком од овлашћених подносилаца имовинскоправног захтева.

Ако се имовинскоправни захтев односи на поништај одређеног правног посла, а суд нађе да је захтев основан, изрећи ће у пресуди или решењу из става 4 овог члана потпун или делимични поништај тог правног посла, с последицама које из тога проистичу, не дирајући у права трећих лица (члан 258 став 5 ЗКП). Имовинскоправни захтев којим се тражи поништај правног посла након што буде усвојен неће дирати у права трећих лица. Он може бити потпуно или делимично поништен.

У зависности од врсте судске одлуке која се доноси на основу главне кривичне ствари суд може на следећи начин одлучити о имовинскоправном захтеву:

- а) досудити имовинскоправни захтев у целости;
- б) досудити имовинскоправни захтев делимично, а за вишак упутити на парнични поступак;

- в) упутити овлашћено лице да имовинскоправни захтев у целости оствари у парничном поступку;
- г) упутити овлашћено лице да пријави имовинскоправни захтев у кривичном поступку који ће тек почети или ће га наставити надлежан суд.

3.5.5.1. Досуђење имовинскоправног захтева у целости

У кривичном поступку суд може да досуди имовинскоправни захтев у целости или делимично. То је могуће само у две врсте судских одлука:

- у пресуди којом се окривљени оглашава кривим;
- у решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења.

Све друге одлуке суда овлашћују суд само да упути овлашћено лице да свој имовинскоправни захтев оствари у парничном поступку и на томе се све завршава. Тако имамо пример из судске праксе који наводи следеће: Када се према окривљеном оптужба одбије, он се не може обавезати на исплату имовинскоправног захтева оштећеном, чак ни онда када се окривљени са тим сагласио.²²⁸

3.5.5.2. Досуђење имовинскоправног захтева делимично, а за вишак упућење на парнични поступак

Као што је већ раније речено, само осуђујућа судска одлука, односно пресуда којом се окривљени оглашава кривим су подобне да исходују позитивну одлуку о поднетом имовинскоправном захтеву. Међутим, за разлику од првог случаја где суд захтев досуђује у потпуности он исто тако може да досуди имовинскоправни захтев делимично, а за вишак да овлашћено лице упутити на парнични поступак. Ово се обично дешава у ситуацијама када је током кривичног поступка прикупљено недовољно података и информација да би се о поднетом захтеву у потпуности одлучило, али и довољно корисних података који пружају довољно основа да се о делу захтева одлучи, а у вези другог дела имовинскоправног захтева да се заинтересовани упутити да га оствари у парничном поступку.

---

²²⁸ Врховни суд Србије, Кзз бр.50/90 14. новембра 1990. године.

3.5.5.3. Упућивање овлашћеног лица да имовинскоправни захтев у целости оствари у парничном поступку

Кад суд донесе пресуду којом се окривљени ослобађа од оптужбе или којом се оптужба одбија или кад решењем обустави кривични поступак, упућиће овлашћено лице да имовинскоправни захтев може остваривати у парничном поступку (члан 258 став 3 ЗКП).

При том треба нагласити да сама чињеница да окривљени није оглашен кривим ни у ком случају не искључује могућност да овлашћено лице успешно оствари свој захтев у парничном поступку, јер се он води по принципима грађанског, а не кривичног права.

Суд ће овакву врсту одлуке донети у следећим ситуацијама:

- Уколико ја о главној кривичној ствари донета пресуда којом је окривљени ослобођен оптужнице или је оптужба одбијена или пак је донето решење о обустављању кривичног поступка;
- Уколико се донесе пресуда која окривљеног оглашава кривим а испуњени су следећи услови:
  - ако би одлучивање о имовинскоправном захтеву у знатној мери одуговлачило поступак;
  - ако подаци кривичног поступка не дају поуздан основ да се досуди имовинскоправни захтев у потпуности;
  - када је имовинскоправни захтев неоснован.
- Уколико суд изрекне васпитну меру у поступку према малолетним лицима упућивање на парнични поступак је такође обавезно.

На одлуку суда о упућивању оштећеног на остваривање имовинскоправног захтева у парничном поступку није дозвољена жалба.

Увидом у судске предмете који су у себи имали истакнут имовинскоправни захтев уочена је условљеност судске одлуке у вези имовинскоправног захтева врстом кривичног дела о ком се ради. Тако на пример: код кривичних дела где је штета настајала на имовини и где је егзактно било могуће одредити тачну вредност причињене штете, суд је махом одлучивао о постављеном захтеву. У судским предметима где није било могуће утврдити тачну вредност причињене штете суд је обично упућивао на парницу.

Сем тога уочен је и не мали број предмета у којима је суд некима досуђивао имовинскоправни захтев само некима од оштећених, док је друге упућивао на парнични поступак. О резултатима истраживања ће бити више речи у последњем поглављу дисертације.

Битно је још напоменути да одлука којом се овлашћено лице упућује на парницу такође представља одлуку о поднетом захтеву. Тако у судској пракси имамо следећи пример: Када првостепени суд решењем обустави кривични поступак због застарелости кривичног гоњења и не одлучи о имовинскоправном захтеву, другостепени суд има овлашћење да преиначи првостепено решење тако што ће одлучити о имовинскоправном захтеву.²²⁹

3.5.5.4. Упућивање овлашћеног лица да пријави имовинскоправни захтев у кривичном поступку који ће тек почети или ће га наставити надлежан суд

Кад се суд огласи ненадлежним за кривични поступак, упутиће овлашћено лице да имовинскоправни захтев може поднети у кривичном поступку који ће отпочети или бити настављен пред надлежним судом (члан 258 став 2 ЗКП).

Овакво решење законодавца је сасвим оправдано и очекивано јер је неприхватљиво да суд који се у било којој фази поступка огласи ненадлежним – одлучује о поднетом имовинскоправном захтеву, јер је та одлука у блиској вези са одлуком о главној –кривичној ствари. При том ненадлежни суд неће донети никакву одлуку којом би упутио овлашћено лице на парнични поступак, већ га само инструкује и усмерава да имовинскоправни захтев може да поднесе пред надлежним кривичним судом када поступак почне или када буде настављен, обзиром да се поступак пред њим прекида.

Имовинскоправни захтев овлашћеног лица у кривичном поступку не може бити одбијен. Другим речима, пресудом не може бити одлучено да оштећени нема право на захтев већ на основу постављеног затева суд га може или усвојити (у целисти или делимично) или оштећеног упутити на парницу. Доношење негативне одлуке о имовинскоправном захтеву у кривичном поступку је искључено.

---

²²⁹ Апелациони суд у Београду, Кж. 2 бр.4250/10 од 16. новембра 2010. године.

3.5.6. Привремене мере обезбеђења имовинскоправног захтева

На предлог овлашћених лица могу се у кривичном поступку по одредбама закона који уређује поступак извршења и обезбеђења, одредити привремене мере обезбеђења имовинскоправног захтева насталог услед извршења кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело (члан 257 став 1 ЗКП).

Под овлашћеним лицима, како је то раније наведено, сматрају се сва лица која су овлашћена да имовинскоправни захтев постваре у парничном поступку. Уколико је услед кривичног или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело, дошло до оштећења јавне својине, орган који је по закону овлашћен да се стара о заштити те својине учествује у кривичном поступку у складу са својим овлашћењима (члан 253 ЗКП).

Овом одредбом законика види се жеља законодавца да што више обезбеди остварење имовинскоправног захтева. Наиме, извршењем кривичног дела наступа одређена штета и њу је могуће надокнадити у кривичном (адхезионом) поступку или у парници. Како од момента настанка штете до доношења правоснажне па самим тим и извршне пресуде може проћи дужи временски период путем овог института, привремене мере обезбеђења имовинскоправног захтева, оштећени али и свако овлашћено лице се осигурава да обезбеди своја потраживања истакнута у том захтеву.

Закон о извршењу и обезбеђењу²³⁰ регулише поступак одређивања привремених мера.

Суд може одредити привремену меру пре, у току или после судског или управног поступка па све док извршење не буде спроведено.

Поред обезбеђења потраживања која се састоје од давања, чињења, нечињења или трпљења, привремена мера може да се одреди и ради обезбеђења потраживања која се састоје од захтева за утврђење постојања, односно непостојања неког права или правног односа, повреде права личности и истинитост, односно неистинитост неке исправе или захтева за преображај неког материјалног или процесног односа (члан 447 став 1 ЗЮ).

Уколико се предлог за одређивање привремене мере поднесе пре, током или након парничног поступка у ком се одлучује о основаности потраживања чије се обезбеђење

²³⁰ Закон о извршењу и обезбеђењу, Сл. гласник РС", 106/2015 и 106/2016 - аутентично тумачење, члан 447 - 461.

захтева, о предлогу ће одлучивати суд који у првом степену одлучује о основаности потраживања. На овај начин је регулисана месна надлежност суда у вези привремених мера.

Услови везани за привремене мере су регулисани чланом 449 Закона о извршењу и обезбеђењу. Привременом мером се обезбеђује новчано и неновчано потраживање чије постојање извршни поверилац учини вероватним. При том се прави разлика између услова за новчано и услова за неновчано потраживање.

Како би се одредила привремена мера за обезбеђење код новчаног потраживања, осим вероватноће постојања, извршни поверилац мора да учини вероватним да ће извршни дужник уколико се не одреди та мера, осујетити или знатно отежати наплату потраживања на тај начин што ће своју имовину или средства отуђити, прикрити или на неки други начин њима располагати.(опасност по потраживање)

Ако се ради о неновчаним потраживањима да би се на њима одредила привремена мера за обезбеђење неновчаног потраживања, као и у случају новчаног потраживања, извршни поверилац прво треба да докаже да потраживање постоји, а затим да учини вероватним да би без привремене мере испуњење његовог потраживања било у знатној мери осујећено или отежано, или да ће настати ненадокнадива штета. (опасност по потраживање)

Поставља се питање која је потраживања могуће обезбедити. Наиме, законодавац је таксативно навео да то могу бити и недоспела, условна, али и будућа потраживања (члан 447 став 4 ЗЮ).

Уколико извршни поверилац учини вероватним да због привремене мере извршни дужник може претрпети само незнатну штету, он није дужан доказати опасност по потраживање.

Опасност по новчано потраживање постоји у следећим таксативно наведеним случајевима:

- ако је ради наплате доспелих obroka законског издржавања према извршном дужнику већ вођен извршни поступак;
- ако потраживање треба да се испуни у иностранству, па и кад је за извршење надлежан домаћи суд;
- ако су редовни приходи извршног дужника мањи од његових законских обавеза и оних утврђених правноснажном одлуком суда и другог органа;

- ако је према извршном дужнику покушано извршење које није успело зато што је одбио да пружи податке о томе где се налази његова имовина (члан 450 ЗИО)

Међутим, закон предвиђа и могућност да извршни поверилац у свом предлогу за одређивање привремене мере изјави да се задовољава јемством извршног дужника. Висину јемства и време његовог полагања одређује суд. Овај вид јемства је могуће да предложи и извршни дужник, који то може предложити пре или након одређивања привремене мере. Уколико се јемство положи пре него што се привремена мера одреди, суд ће одбити предлог за одређивање привремене мере, а ако се јемство положи након тога суд треба да обустави поступак обезбеђења (види више: члан 452 ЗИО).

Закон таксативно наводи шта све решење о привременој мери треба да садржи. Тако се у закону наводи: Решење о привременој мери, поред осталог, садржи:

- прецизно наведено потраживање које се обезбеђује,
- врсту привремене мере и
- средство и предмет којим се та мера извршава (члан 453 ЗИО).

У нашем случају, потраживање које се захтева би био имовинскоправни захтев чије се обезбеђење тражи. Одлука о привременој мери обезбеђења имовинскоправног захтева се доноси у форми решења.

Уколико постоје услови за одређивање неког другог средства обезбеђења којим се може постићи иста сврха, одређивање привремене мере је недозвољено.

У решењу којим се одређује привремена мера одређује се њено трајање. Ако жели да продужи њено трајање, обавеза је извршног повериоца да поднесе предлог за продужење привремене мере и то пре него што она истекне.

Када говоримо о врстама привремених мера које могу да буду одређене са циљем обезбеђења новчаног потраживања Закон о извршењу и обезбеђењу наводи да се може одредити свака мера којом се постиже сврха обезбеђења, а нарочито:

1) забрана извршном дужнику да отуђи, односно оптерети покретне ствари чији је власник и, по потреби, њихово одузимање од извршног дужника и поверавање на чување извршном повериоцу или другом лицу или судском депозиту;

2) забрана извршном дужнику да отуђи, односно оптерети непокретности чији је власник или друга стварна права која су уписана у његову корист на непокретностима у катастар непокретности, уз упис забележбе забране у катастар непокретности;

3) забрана дужнику извршног дужника да исплати потраживање или преда ствар извршном дужнику и забрана извршном дужнику да прими исплату потраживања или прими ствар и да њима располаже;

4) налог организацији за принудну наплату да банкама које воде рачуне извршног дужника наложи да новчана средства у висини обезбеђеног потраживања пренесу у депозит јавног извршитеља;

5) налог Централном регистру хартија од вредности да упише забрану отуђења и оптерећења акција извршног дужника и упише забрану извршном дужнику да користи право гласа из акција и располаже њиме;

6) одузимање готовог новца или хартија од вредности од извршног дужника и њихово полагање у судски депозит, односно код јавног извршитеља (члан 459 ЗИО).

Када се говоримо о врстама привремених мера које могу да буду одређене са циљем обезбеђења неновчаног потраживања Закон о извршењу и обезбеђењу наводи да се може одредити свака мера којом се постиже сврха обезбеђења, а нарочито:

1) забрана извршном дужнику да отуђи, односно оптерети покретне ствари које су предмет потраживања извршног повериоца и, по потреби, њихово одузимање од извршног дужника и поверавање на чување извршном повериоцу или другом лицу или судском депозиту;

2) забрана извршном дужнику да отуђи, односно оптерети непокретност која је предмет потраживања извршног повериоца, уз упис забележбе забране у катастар непокретности;

3) забрану извршном дужнику да предузима радње које могу нанети штету извршном повериоцу и забрану да промени ствар која је предмет потраживања извршног повериоца;

4) забрана дужнику извршног дужника да преда извршном дужнику ствар која је предмет потраживања извршног повериоца;

5) налог Централном регистру хартија од вредности да упише забрану отуђења и оптерећења акција које су предмет потраживања извршног повериоца и упише забрану извршном дужнику да користи право гласа из акција и располаже њиме;

6) налог извршном дужнику да предузме радње потребне да се сачува непокретност или покретна ствар и спречи њихова физичка промена, оштећење или уништење;

7) привремено уређење спорног односа, ако је потребно да би се отклонила опасност од насиља или веће ненадокнадиве штете (члан 460 ЗИО)

У сваком случају, без обзира о којој врсти привремене мере да је реч, суд ће ову меру одредити искључиво по предлогу лица овлашћеног да поднесе имовинскоправни захтев у кривичном поступку, што је регулисано чланом 253 ЗКП.

О поднетом предлогу да се одреди привремена мера посебним решењем одлучује орган надлежан за одлучивање у зависности од тога о којој фази поступка се ради. У току истраге решење доноси судија за претходни поступак, а када се подигне оптужница веће доноси решење.

Жалба против решења о привременим мерама не задржава извршење решења (члан 257 став 3 ЗКП). О жалби коју је донесо судија за претходни поступак одлучује веће чији је састав врегулисан чланом 21 став 4 ЗКП, док о жалби против истога решења које је донето од стране већа после подигнуте оптужнице одлучује апелациони суд.

Ако оштећени има захтев према трећем лицу због тога што се код њега налазе ствари прибављене кривичним делом или противправним делом које је у закону одређено као кривично дело или због тога што је оно услед тог дела дошло до имовинске користи, суд може у кривичном поступку, на предлог лица из става 1 члана 257 и по одредбама закона који уређује поступак извршења и обезбеђења, одредити привремене мере обезбеђења и према трећем лицу. Одредбе став 2 и 3 члана 257 важе и у овом случају (члан 257 став 4 ЗКП).

Приликом одређивања привремене мере битно је напоменути да она може бити одређена не само према окривљеном, него и према било ком трећем лицу код ког се ствар налази или лицу које је остварило имовинску корист прибављену извршењем кривичног дела, односно противправног дела које је законом одређено као кривично дело.

Судска пракса указује на то ко се све може сматрати трећим лицем, па тако: под трећим лицем треба подразумевати свако лице према коме се не води кривични поступак, а код кога се налазе ствари прибављене кривичним делом или које је дошло до имовинске користи услед кривичног дела, што може бити и друго оштећено лице.²³¹

Тако се спречава злоупотреба којом би се променом држаоца ствари или прикривањем имовине онемогућио оштећени да ефикасно обезбеди своје потраживање које је истакнуто у имовинскоправном захтеву. Међутим, кривични суд не може да одлучује о

---

²³¹ Окружни суд у Ваљеву, Кж. бр. 54/03 од 28. фебруара 2003. године.

имовинскоправном захтеву истакнутом према трећем лицу. Он може само да изврши обезбеђење тог потраживања, док је парнични суд надлежан да о њему одлучује.

У пресуди којом се окривљени оглашава кривим или решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења, суд ће или укинути мере из става 4. члана 257. ЗКП, ако већ раније нису укинуте или ће оштећеног упутити на парнични поступак, с тим што ће се ове мере укинути ако парнични поступак не буде покренут у року који одреди суд (члан 257 став 4 ЗКП).

Дакле, када престану разлози због којих је привремена мера била одређена суд ће је укинути. Ако се привремена мера не укине у току поступка, она може да траје све до правоснажне пресуде или пак до обуставе поступка ако до њега дође.

Ако се у донетој пресуди не одлучи о поднетом имовинскоправном захтеву, суд може да продужи трајање привремене мере још извесно време у ком је овлашћено лице у обавези да покрене парнични поступак. Уколико овлашћено лице то не учини, суд ће укинути привремену меру.

Трошкови који се односе на предлог за одређивање привремене мере обезбеђења имовинскоправног захтева у кривичном поступку увек падају на терет предлагача. Међутим, уколико се током поступка утврди да је неоправдано одређена привремена мера обезбеђења или ако предлагач пропусти да покрене парницу у одређеном року, он ће бити дужан да противнику предлагача надокнади сву штету која му је настала изреченом привременом мером.

Законом предвиђена могућност обезбеђења имовинскоправног захтева путем привремених мера у кривичном поступку у великој мери пружа веће могућности овлашћеним лицима да реализују свој имовинскоправни захтев и као такав представља значајан инструмент који пружа додатну сигурност оштећеном приликом истицања захтева.

3.5.7. Однос имовинскоправног захтева и мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом у кривичном поступку

У домаћем законодавству на овим просторима, мера одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом уведена је у законодавство и праксу у бившој Југославији

још 1959. године, новелом Кривичног законика,²³² и то као мера сигурности.²³³ Реформама кривичног законодавства из средине седамдесетих година прошлог века, одузимање имовинске користи није више било одређено као санкција него као посебна мера.²³⁴ Интересантно је приметити да се, и пре 1959. године када је новелом КЗ одузимање имовинске користи уведено као кривична санкција, оно спроводило на основу посебних прописа код појединих кривичних дела (нпр. код примања и давања мита), као и изрицањем сигурносне мере одузимања предмета, која је уз друго обухватала и одузимање предмета који су добијени као награда за учињење кривичног дела.²³⁵

У Србији је тренутно на снази Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.²³⁶ Овим законом уређују се услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином физичких и правних лица проистеклом из кривичног дела (члан 1 ЗОИПКД).

Основно начело на ком се базира ова кривичноправна мера, садржано је у члану 91 Кривичног законика Републике Србије: „Нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом.“ (*Nemo commodum capere potest de iniuria sua propria* – нико

²³² Закон о изменама и допунама законика о кривичном поступку. Сл лист ФНРЈ 30/59 од 29.07.1959.године.

²³³ О аргументима *pro et contra* увођења овог института у југословенски правни систем погледати: Петрић, Б. (1961). Имовинскоправни захтев и одузимање имовинске користи у кривичном поступку. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 10 (8), стр.1–11.

²³⁴ О правној природи института имовинске користи погледати више: Ивичевић, Е. (2004.) Утврђивање имовинске користи стечене казним дјелом у хрватском праву и судској пракси, Хрватски љетопис за казнено право и праксу (Загреб) вол.11. број 1/2004 стр. 217-238. Институт одузимања имовинске користи стечене казним дјелом у различитим правним суставима може имати различиту правну природу. Тако у неким земљама одузимање имовинске користи представља одређену казнену санкцију, посебну посљедицу пресуде или је уређено као посебна мјера која омогућује остварење начела да нико не смије задржати имовинску корист стечену казним дјелом. Примјерице, француски нови Казнени законик из 1992. (*Code pénal*, 1992.) предвиђа тројни институт конфискације, који може бити казна, сигурносна мјера или репарација. Талијански Казнени законик (*Codice penale*) у одредби чл. 240 предвиђа конфискацију (*confisca*) као реалну сигурносну мјеру унутар сустава казнену санкцију, иако међу талијанским ауторима заправо није спорна њезина суи генерис природа. Њемачки Казнени законик (*Strafgesetzbuch*) одузимање имовинске користи уредио је у одредби § 73 као посебну казнену мјеру, чија примјена није увјетована постојањем кривње починитеља, већ само претпоставком да је утврђеним казним дјелом прибављена материјална корист. Слично је и у аустријском Казненом закону (*Strafgesetzbuch*). За све споменуте казнену правне системе карактеристично је да одузимање имовинске користи представља казнену правни институт, па је темељна претпоставка његове примјене увијек утврђење почињења казног дјела, док ће остале претпоставке понајприје овисити о правној природи одузимања имовинске користи, коју одређује свако поједино законодавство.

²³⁵ Ферхатовић, А., Мујановић, Е. (2015.) Самостално одузимање имовинске користи (одузимање у одсуству осудјујуће пресуде), Сарајево: *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, LVIII стр.35.

²³⁶ Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Сл. гласник РС", бр. 32/2013 и 94/2016

не може имати користи од сопственог злодела). Овај принцип је не само кривичноправни већ и цивилацијски и садржан је у свим правним системима као један од основних постулата који се односе на извршење кривичног дела и стицање одређене користи његовим извршењем.

„Основни циљ и сврха постојања овог института јесте, са једне стране да се спречи обogaћење засновано на кривичном делу, а са друге стране, да се лице које је оштећено кривичним делом обештети.“²³⁷ На тај начин одузимање имовинске користи донекле има реститутиван карактер јер помаже у обештећењу оштећеног, настојећи да се на извршан начин успостави стање које је постојало пре извршења кривичног дела. (*restitutio in integrum*)²³⁸

„Могућност одузимања имовине проистекле из незаконитих активности у парничном поступку потиче из старог саксонског права. Реч је о тужби *in rem*, која није усмерена против лица, већ искључиво против добара, с циљем доношења судске одлуке којом ће бити утврђено незаконито порекло одређених добара или околност да су била коришћена као средство незаконитих активности. Ипак, ово је само један вид грађанскоправног поступка за одузимање имовине. То је тзв. "чисти" *in rem* грађанскоправни поступак, који се примењује према стварима за које се претпоставља да су стечена криминалом, када је немогуће идентификовати њиховог власника, уколико се он крије или је непознато чија је то имовина, а нико је не потражује. Уједно постоји и грађанскоправни поступак који се води против лица (тзв. *in personam* грађанскоправни поступак), у којем се утврђује криминално порекло средстава, по стандардима који важе у грађанском праву, а затим се она и одузимају. Када се помене грађанскоправно одузимање, најчешће се мисли на *in rem* поступке, мада то, како се могло видети из претходног наведеног, нису синоними.“²³⁹

Овде је потребно застати и отклонити извесне недоумице, пошто се осим у поменутом Закону (ЗОИПКД) поступак одузимања имовинске користи регулише и

²³⁷ Шулић, М. (2004). Један поглед на положај оштећеног у кривичном поступку за кривична дела организованог криминала. Коришћени подаци са интернета: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2004/1450-66370401017S.pdf> датум преузимања: 19.септембар 2016. стр.28

²³⁸ Види више: Босанац, Р. (2002). Одговорност државе за штету причињену у поступцима за одузимање имовине. Београд: *Правни живот*, 51 (10), стр.332–334.

²³⁹ Лајић, О. (2013.) Има ли алтернативу одузимање имовине стечене криминалом које се спроводи у кривичном поступку? *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 47, бр. 2, стр. 332.

Закоником о кривичном поступку (члан 538 - 543 ЗКП). Наиме, потребно је разликовати имовинску корист прибављену кривичним делом у смислу члана 91 КЗС од имовине проистекле из кривичног дела у смислу ЗОИПКД. Фундаментална разлика између ова два института (имовинске користи и имовине проистекле из кривичног дела) налази се у томе што је код имовинске користи предмет одузимања имовина прибављена извршењем конкретног кривичног дела за које се окривљеном суди, док када се ради о одузимању имовине која је произашла из кривичног дела, могуће је одузимање целе имовине окривљеног, сведока сарадника и других лица на која је оваква имовина пренета, под условом да је она у очигледној несразмери са њиховим законитим приходима, а без обзира да ли је или није проистекла из конкретног кривичног дела које је предмет поступка (погледати члан 3 ЗОИПКД).

Овом приликом је потребно указати и на однос између имовинскоправног захтева и мере одузимања имовине. Такође је неопходно обратити пажњу на место имовинскоправног захтева у поступку одузимања имовине.²⁴⁰

За разлику од континенталног права где постоји заштита оштећеног лица кривичним делом у оквиру кривичног поступка, у *common law* системима могућност њихове заштите је веома мала. У *common law* правном систему, у коме је кривични поступак подређен искључиво остварењу јавног захтева за кажњавање учиниоца, учествовање оштећеног у поступку сведено је на маргиналну улогу сведока.²⁴¹

Приликом извршења кривичног дела неретко долази до стицања имовине и других имовинских интереса на уштрб имовине другог лица.²⁴² У таквим случајевима кривично дело производи штету добрима која припадају одређеном физичком или правном лицу и тиме садржи у себи грађански деликт који овлашћеном лицу даје право на постављање имовинскоправног захтева.²⁴³ Том приликом до изражаја долази начело из домена

²⁴⁰ Врховшек, М. (1988). Одудимање имовинске користи у случајевима преношења извршења одређених послова са једног на друго правно лице. *Право – теорија и пракса*, 5 (12), стр.53.

²⁴¹ Грубач, М. (2008). Кривично процесно право, Београд: Правни факултет Универзитета Унион у Београду. стр. 39.

²⁴² Мајић, М. (2010). Одудимање имовине проистекле из кривичног дела. У: Б. Игњатовић (ур.), Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања: тематска монографија. Део 4. (стр. 252–268). Београд: Правни факултет Универзитета.

²⁴³ Бејатовић, С.(1999). *Имовинскоправни захтев оштећеног*, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд:Удружење за кривично право и криминологију и Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Бр. 2/1999.стр. 80.

грађанског права – начело диспозитивности где од воље оштећеног зависи да ли ће до истицања имовинскоправног захтева доћи или не. Наиме, у питању је његово субјективно право и он одлучује да ли ће поднети захтев, те уколико се одлучи да га поднесе опет је на њему одлука да ли ће то учинити у кривичном или пак парничном поступку.

Остварење имовинскоправног захтева је факултативно и зависи искључиво од воље оштећеног, док је одузимање имовинске користи императивно тј. облигаторно, а спроводи се на оном делу имовине настале из кривичног дела која није обухваћена имовинскоправним захтевом.

Интерес оштећеног се разликује у односу на друштвени интерес. Оштећени жели да се обештети тј. да се учинилац казни, али превасходно путем намирења причињене штете. Интерес друштва се и састоји у кажњавању и сузбијању недозвољених, криминалних радњи.

Да би се поднео имовинскоправни захтев, како је то раније напоменуто, неопходно је да буду испуњени одређени услови:

- да захтев проистиче из извршеног кривичног дела;
- да је поднет од овлашћеног лица;
- да је имовинскоправног карактера;
- да је усмерен ка накнади штете, поврату ствари или поништају правног посла;
- да је могуће тај захтев остварити и у парничном поступку.

Поред ових генералних улова остварење имовинскоправног захтева у кривичном поступку треба да испуњава и један специјални услов: да се њиме не одуговлачи кривични поступак. Основни смисао овакве одредбе огледа се у онемогућавању непотребног развлачења поступка стварима које могу бити решене у другом, парничном поступку.

У сваком случају, имовинскоправни захтев је у предности у односу на меру одузимања имовинске користи проистекле из кривичног дела. Имовинска корист која је одузета од учиниоца се прво додељује оштећеном, па тек уколико она премашује вредност истакнутог имовинскоправног захтева, одузима се као имовинска корист.

Да би се изрекла мера одузимања имовинске користи у кривичном поступку потребно је да се испуне два услова:

- да се ради о имовинској користи која је прибављена кривичним делом;

- да оштећено лице није у кривичном поступку поднело имовинскоправни захтев, а ако је он поднет, да не достиже висину прибављене имовинске користи.²⁴⁴

Оба института имају за сврху исти циљ, а то је успостављање истог имовинског стања које је постојао пре но што је кривично дело извршено. Међутим, иако је сврха иста међу њима постоји велика разлика. Имовинскоправни захтев је усмерен у правцу обештећења оштећеног, а одузета имовинска корист припада држави, односно слива се у буџет.

Као један од предлога *de lege ferenda* ове дисертације наводи се и потреба формирања фондова из којих би се финансирани трошкови жртава кривичних дела. Као потенцијални проблем јавља се питање средстава из којих би се пунио тај фонд јер његово финансирање из буџета би било потвргнуто критици шире јавност и питање је колико би се средстава могло на тај начин обезбедити. Мишљења смо да би новчана средства прибављена одузимањем имовинске користи могла бити подобан извор потребних средстава и на адекватан начин би могла поунити празнине у средствима фонда која су увек у дефициту како је показала пракса земаља које га већ поседују.

Имовинскоправни захтев и мера одузимања имовинске користи кохабитирају у савршеном складу. Уколико би оштећеном било ускраћено право на имовинскоправни захтев, он би неоправдано био лишен права на заштиту своје имовине. Уколико не би постојала мера одузимања имовинске користи, постојала би опасност да нека имовина, а можда и сва, после извршеног кривичног дела остане у власништву учиниоца, посебно у ситуацијама када не би био поднет имовинскоправни захтев.

У неким облицима криминала, као на пример у случају организованог криминала, одузима се имовина која је годинама стицана и представља плод нечије дугогодишње криминалне активности. Зато је тешко индивидуализовати захтев оштећеног у односу на целу имовинску масу окривљеног. Готово је немогуће утврдити висину имовинскоправног захтева ако у кривичном поступку није утврђена укупна висина остварене имовинске користи, што је и најчешће случај.

---

²⁴⁴ Види више: Калев, З. (2003.) Ново уређење института одузимања имовинске користи према новели Казненог закона с освртом на досадашњу судску праксу, Загреб: Хрватски љетопис за казнено право и праксу, вол.10. број 2/2003 стр. 449.

Ту опет долазимо до односа имовинскоправног захтева и мере одузимања имовинске користи јер до одузимања имовине не може доћи уколико не постоји пресуда за неко законом прописано кривично дело. Имовина је у тим случајевима обично настала кумулативно, извршењем већег броја кривичних дела, која у конкретном случају нису ни била предмет оптужнице, а законска презумпција о криминалном пореклу те имовине није оборена. Дакле, постоји имовина која је неспорно криминалног порекла. Њеним стицањем су евидентно нека лица оштећена, међутим, како се у поступку не утврђује њен настанак и порекло, није могуће ни утврдити оштећеног па самим тим ни имовинскоправни захтев нема оправдање, а његову висину, чак и кад би се истакао, не би било могуће утврдити.

Како је то раније напоменуто, мера одузимања имовине је регулисана Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела. (ЗОИПКД) У члану 63 поменутог закона се спомиње имовинскоправни захтев: „По одбитку трошкова управљања одузетом имовином и намирења имовинскоправног захтева оштећеног, новчана средства добијена продајом трајно одузете имовине уплаћују се у буџет Републике Србије.“

Из ове законске одредбе видимо да је закон дао предност оштећеном и имовинскоправном захтеву што сматрамо у потпуности оправданим.

Осим поменутог члана у наведеном закону се на још једном месту помиње имовинскоправни захтев. У члану 45 став 1 пише: „Уколико је правноснажном пресудом донета одлука о имовинскоправном захтеву оштећеног, суд ће у решењу о трајном одузимању имовине тај износ излучити из одузете имовине, а ако таква одлука није донета, суд може решењем излучити део имовине ради намирења имовинскоправног захтева.“

Међутим, и даље остају недоумице. Наиме, како Закон наводи могућност намирења оштећених се односи само на оне оштећене чије је потраживање утврђено правоснажном судском пресудом, али Закон не наводи шта да се чини у ситуацијама у којима није остварен имовинскоправни захтев у кривичном поступку. Закон не наводи да ли је дозвољено истаћи захтев у посебном поступку и да ли се у њему, том посебном поступку могу појавити и нови оштећени.

Оно шта нам ЗОИПКД разјашњава јесте да се имовинскоправни захтев односи на потраживање које је имовинског карактера и потиче из главног кривичног поступка.

Видимо да је законодавац предвидео да у поступку одузимања имовине суд може одлучивати о постављеном имовинскоправном захтеву оштећеног. Такође, могуће је да се

касније након продаје одузете имовине и пошто се подмире трошкови настали управљањем одузетом имовином, првенствено намири оштећени.

Евидентно је да је законодавац водио рачуна о имовинскоправном захтеву, међутим, остаје нејасно на који начин ће се у неодређеном делу одузете имовине одредити колико је тачно које лице оштећено. Посебно ако се узме у обзир да се за наведени део имовине ни не утврђује њено порекло, већ се само утврђује да не потиче из легалних извора.

Ту настаје теоријски проблем, јер један од најбитнијих услова који се тичу имовинскоправног захтева јесте да се захтевом тражи накнада имовинске штете настале из кривичног дела. Међутим, најстроже посматрано овај захтев не би могао бити остварен у поступку одузимања имовине која потиче из кривичног дела јер се ради о имовини за коју се претпоставља да је криминалног порекла, а не о имовини за коју са сигурношћу може да се каже да потиче од криминала.

Због тога сматрамо да постојање адхезионог поступка ствара могућности различитог тумачења и поступања у пракси. Међутим, то не значи да треба редуковати законске одредбе које се односе на имовинскоправни захтев. Штавише требало би их проширити, али на један прецизнији начин, не остављајући простора различитим тумачењима. Како је основни циљ коме се тежи применом мере одузимања имовине, одузимање имовине која је нелегално стечена, обештећење оштећених такође улази у корпус приоритета.

Неспорно је да се износ одузете имовине и укупно утврђене имовинске користи често не поклапају јер одузета имовина може да потиче и од извршених других кривичних дела за која поступак није вођен. Тада је сасвим оправдано да уколико није могуће одредити оштећена лица, та средства пребацити у државни буџет. Наравно, сви оштећени који су утврђени у кривичном поступку имају приоритет приликом распоределе имовине уколико нису намирени у кривичном, адхезионом поступку.

3.5.8. Извршење одлуке о имовинскоправном захтеву

Суд у кривичном поступку одлучује пресудом или решењем. У случају имовинскоправног захтева суд о њему одлучује пресудом. У пресуди којом окривљеног оглашава кривим или решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења, суд ће овлашћеном лицу досудити имовинскоправни захтев у целини или

делимично, а за вишак упутити на парнични поступак. Ако подаци кривичног поступка не пружају поуздан основ ни за потпуно ни за делимично пресуђење, суд ће овлашћено лице упутити да имовинскоправни захтев у целини може да остварује у парничном поступку (члан 258 став 4 ЗКП). Том пресудом суд окривљеног обавезује да накнади штету, врати ствар или пак поништава правни посао уколико се окривљени огласи кривим за кривично дело које му се ставља на терет и за које је оптужен.

У погледу извршења дела пресуде који се односи на имовинскоправни захтев и на трошкове поступка, примењују се одредбе Закона о извршењу и обезбеђењу.

Поступак извршења спроводи надлежни јавни извршитељ на основу предлога лица у чију корист је досуђен имовинскоправни захтев.²⁴⁵

Решење о извршењу доноси се на основу извршне или веродостојне исправе (члан 40 ЗИО). У смислу овог закона: Судском одлуком сматрају се пресуда, решење и друга одлука донета у поступку пред судом, домаћим арбитражним судом и судом части при привредној комори, а судским поравнањем сматра се поравнање закључено пред судом, домаћим арбитражним судом или судом части при привредној комори (члан 42 став 1 ЗИО). Судска одлука која гласи на давање или чињење постаје извршна ако је постала правноснажна и ако је протекао рок за добровољно испуњење обавезе. Рок за добровољно испуњење обавезе тече од када је извршни дужник примио судску одлуку, ако законом није друкчије одређено. Судска одлука у којој је одређен услов за испуњење обавезе постаје извршна кад услов наступи (члан 43 став 1 ЗИО).

Да би почео поступак реализације принудног извршења имовинскоправног захтева, овлашћеном лицу је потребно доставити оверени препис одлуке, са знаком да је одлука извршна.

Битно је још напоменути да се поступку принудног извршења приступа тек уколико окривљени не испуни своје обавезе наведене у пресуди, а тичу се имовинскоправног захтева и одлуке о њему.

---

²⁴⁵ Суд је искључиво надлежан за извршење заједничке продаје непокретности и покретних ствари, чињења, нечињења или трпљења и извршење извршних исправа у вези с породичним односима и враћањем запосленог на рад. Јавни извршитељи јесу искључиво надлежни за извршење осталих извршних исправа, решења о извршењу на основу веродостојне исправе, решења о усвајању предлога за противизвршење и решења о извршењу решења о изреченим судским пеналима (члан 4 ст 1-2 ЗИО).

3.5.9. Правни лекови на одлуку суда о имовинскоправном захтеву

Правноснажну пресуду или решење којим је одлучено о имовинскоправном захтеву суд може у кривичном поступку изменити само поводом понављања кривичног поступка и захтева за заштиту законитости. Изузетно осуђени, односно његови наследници могу само у парничном поступку захтевати да се правоснажна пресуда или решење кривичног суда којом је одлучено о имовинскоправном захтеву измени и то ако постоје услови за понављање поступка по одредбама закона који уређује парнични поступак (члан 259 ЗКП).

У српском кривичном процесном праву постоје два ванредна правна лека којима је могуће именити правоснажну судску одлуку донету у кривичном поступку. То су:

- захтев за понављање кривичног поступка (ЗКП члан 470-481) и
- захтев за заштиту законитости (ЗКП члан 482-495).

Услед промене одлуке у кривичном делу пресуде, у неким случајевима то може да доведе до измене у њеном делу који има грађанскоправни предзнак, а односи се на имовинскоправни захтев. Поставља се питање: да ли могуће изменити правоснажну одлуку у делу који се односи на имовинскоправни захтев не дирајући кривични део. Мишљења смо да то није могуће јер би се тиме реметила целовитост судске одлуке која је већ постала правоснажна. Тиме би се због једне грађанске ствари која је само прикључена кривичном поступку ради лакшег решавања, исти тај поступак развукао и непотребно успорио, а као што знамо један од пресудних услова за постојање адхезионог поступка јесте да он не доводи до непотребног одуговлачења кривичног поступка.

Као што видимо из одредбе ЗКП, само изузетно одлука кривичног суда може да се промени у парничном поступку на основу предлога за понављање поступка, и то само ако су присутни услови неопходни за коришћење овог правног лека.

Зато морамо да погледамо одредбе ЗПП, члан 426 који одређује услове под којима се може поновити поступак који је одлуком суда правоснажно завршен:

Поступак који је одлуком суда правоснажно окончан може да се по предлогу странке понови ако:

1) је суд био непрописно састављен или ако је судио судија који је по закону морао да буде искључен или је решењем суда био изузет или ако је у доношењу пресуде учествовао судија који није учествовао на главној расправи;

2) странци незаконитим поступањем, а нарочито пропуштањем достављања, није било омогућено да расправља пред судом;

3) је у поступку као тужилац или тужени учествовало лице које не може да буде странка у поступку или ако странку која је правно лице није заступало овлашћено лице или ако парнично неспособну странку није заступао законски заступник или ако законски заступник, односно пуномоћник странке није имао потребно овлашћење за вођење парнице или за поједине радње у поступку, осим ако вођење парнице, односно вршење појединих радњи у поступку није било накнадно одобрено;

4) се одлука суда заснива на лажном исказу сведока или вештака;

5) се одлука суда заснива на исправи која је фалсификована или у којој је оверен неистинит садржај;

6) је до одлуке суда дошло услед кривичног дела судије, односно судије поротника, законског заступника или пуномоћника странке, противне странке или трећег лица;

7) странка стекне могућност да употреби правноснажну одлуку суда која је раније међу истим странкама донета о истом захтеву;

8) се одлука суда заснива на другој одлуци суда или на одлуци неког другог органа, а та одлука буде правноснажно преиначена, укинута, односно поништена;

9) је накнадно пред надлежним органом на другачији начин правноснажно, односно коначно решено претходно питање (члан 12) на коме је судска одлука заснована;

10) странка сазна за нове чињенице или нађе или стекне могућност да употреби нове доказе на основу којих је за странку могла да буде донета повољнија одлука да су те чињенице или докази били употребљени у ранијем поступку;

11) странка стекне могућност да употреби одлуку Европског суда за људска права којом је утврђена повреда људског права, а то је могло да буде од утицаја на доношење повољније одлуке;

12) је Уставни суд, у поступку по уставној жалби, утврдио повреду или ускраћивање људског или мањинског права и слободе

Оно што је спорно и проблематично у оваквом законском решењу јесте да се не предвиђа могућност да оштећени партиципира у процесу побијања правоснажне пресуде поводом имовинскоправног захтева јер то могу само странке, а оштећени се може наћи у својству странке само када се у поступку појављује у улози „оштећеног као тужиоца“.

ЗКП наводи да оштећени може да побија првостепену пресуду искључиво због одлуке суда о трошковима кривичног поступка. Овакво решење је усвојено из разлога процесне сврсиходности. Када би се кривични поступак одуговлачио због парничних разлога то би у значајној мери угрозило сврху његове егистенције и рационалности.

Кривични суд не може да одбије поднети имовинскоправни захтев. Он може или о њему донети одлуку или овлашћено лице упутити на парницу. Да би се донела одлука о имовинскоправном захтеву, услов је да је донета и осуђујућа пресуда у односу на кривичну ствар. Уколико пресуда није осуђујућа, о имовинскоправном захтеву се или не одлучују или се оштећени упућује на парницу.

Разлог зашто је то тако регулисано у закону налазимо у жељи да се избегне учествовање овлашћеног лица у другостепеном поступку како би си избегло непотребно компликовање поступка по правим лековима.

Постоје изузетни, законом предвиђени случајеви када оштећени може да побија првостепену пресуду па самим тим и одлуку о имовинскоправном захтеву и то: у случају када јавни тужилац преузме кривично гоњење од оштећеног лица као тужиоца и у ситуацији када јавни тужилац не учествује на претресу у скраћеном поступку.

У пракси се показало да првостепени судови најчешће оштећене, односно, овлашћена лица упућују на парницу, те је мало примера да су оштећени изјавили жалбу на овакве одлуке кривичног суда којом се јесте односно није одлучивало о постављеном имовинскоправном захтеву.

IV Глава

4. МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ АКТИ И СТАНДАРДИ О ИМОВИНСКОПРАВНОМ ЗАХТЕВУ ОШТЕЋЕНОГ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ И ПРАВУ ЖРТАВА КРИВИЧНОГ ДЕЛА НА НАКНАДУ ШТЕТЕ

Као што је то већ речено, жртва кривичног дела је особа чија су правна добра повређена извршењем кривичног дела. Право на накнаду претрпљене штете је основно људско право, а призилази из чињенице да је кривично дело извршено и да је на основу њега настала штета. У најблажем облику жртва се суочава најмање са имовинском штетом. Међутим, не ретко се дешава да се жртве срећу са великим душевним боловима и патњама, које могу да трају и целога живота. Уколико као последица кривичног дела наступи смрт жртве, она ће изазвати емотивне, али и економске последице на лица блиска жртви.

Због свега тога у великом броју земаља се предвиђа одређени вид реституције, односно право оштећеног, тј. жртве да захтева накнаду штете од учиниоца (*restitution*). Ту спада и наша земља која Закоником о кривичном поступку предвиђа ситуације у којима је могуће истаћи имовинскоправни захтев.

Оно што наше законодавство не предвиђа јесте помоћ жртвама у виду обештећења из државних (јавних) фондова. Основни циљ установљавања оваквих фондова лежи у моралним и хуманим разлозима, којима би се изразила друштвена солидарност са немоћним члановима друштва који су били жртве кривичног дела.

Ово схватање се базира на постојању социјане државе (државе благостања). Идеја о постојању овакве државе настала је наком II светског рата у Европи. Таква држава би требала да се брине и стара о добробити својих грађана, о њиховој безбедности и сигурности, али и срећи. Основ ове идеје налази се у Европској социјалној повељи из 1961. године која се ослања и комплементарна је Европској конвенцији о заштити људских права и основних слобода. У њој је, између осталих, наведено и право на накнаду штете, које је у каснијим документима Савета Европе и Европске уније додатно разрађивано и допуњавано. Како је Република Србија чланица Савета Европе, а показује спремност да постане и

пуноправни члан породице европских земаља, логично је да се од ње очекује да усвоји и имплементира у свој правни систем акте ових организација.

Декларација Уједињених Нација о основним правима жртава кривичних дела и злоупотребе власти²⁴⁶ из 1985.године је први међународни документ који је прокламовао право жртава на накнаду штете. Значај ове декларације је изузетан јер је она поставила темеље заштите жртава и основ на који су се ослањали сви каснији документи. У циљу уједначене примене поменуте Декларације, Генерална скупштина УН је донела Приручник за практичну примену.

Што се Европе тиче најзначајнији су документи донети од стране Савета Европе и Европске уније у виду резолуција, конвенција и препорука. Овом приликом потребно је навести најзначајније од њих:

- Резолуција о накнади штете жртвама злочина из 1977.године;²⁴⁷
- Европска конвенција о накнади штете жртвама насиља из 1983.године;²⁴⁸
- Препорука Комитета министара Савета Европе (1985.) бр.11 о положају жртве у оквиру кривичног права и поступка;²⁴⁹
- Препорука Комитета министара Савета Европе (1987.) бр.21 о помоћи жртвама и превенцији виктимизације;²⁵⁰
- Конвенција о превенцији тероризма (2005.);²⁵¹
- Конвенција о акцији против трговине људима (2005.);²⁵²

---

²⁴⁶ Препоручена за усвајање на Седмом конгресу Уједињених нација за спречавање злочина и за поступање према преступницима, одржаном у Милану од 26. августа до 6. септембра 1985. и усвојена резолуцијом Генералне скупштине 40/34 од 29. новембра 1985. Ова Декларација није међународни уговор тако да не подлеже ратификацији.

²⁴⁷ Resolution (77) 27 On the Compensation of Victims of Crime, adopted by the Committee of Ministers on 28 September 1977.

²⁴⁸ ETS 116, European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crime, 24.11.1983.

²⁴⁹ Recommendation Rec(85)11E, on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure, adopted by the Committee of Ministers on 28. June 1985.

²⁵⁰ Recommendation No. R (87) 21 on the assistance to victims and the prevention of victimisation, adopted by the Committee of Ministers on 17. september 1987.

²⁵¹ Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, Council of Europe Treaty Series, No.196.

²⁵² Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Council of Europe Treaty Series, No. 197. Warsaw, 16.V.2005.

- Препорука Комитета министара Савета Европе (2006.) бр.8 о помоћи жртвама злочина;²⁵³
- Оквирна одлука Већа Европске уније о положају жртава у кривичним поступцима (од 15.марта 2001.године);
- Статут и правила о поступку и доказима Међународног кривичног суда.

Овом приликом би било добро нешто више рећи о Декларацији Уједињених Нација о основним правима жртава кривичних дела и злоупотребе власти због тога што Декларација УН представља фундаментални акт на ком су засновани сви каснији документи који су управо наведени.

Декларација УН дефинише оштећеног, односно жртву као „особу која је, самостално или колективно, претрпела штету, укључујући физичке или менталне повреде, емоционалну патњу, економски губитак или значајно нарушавање својих основних права, услед чињења или нечињења које представља кршење неког од кривичних закона“ (члан 1 Декларације УН).

Сем непосредних жртава Декларација УН наводи и лица која се могу јавити као посредне жртве: „...ужа породица или лица зависна од непосредних жртава, као и особе које су претрпеле штету приликом покушаја да помогну жртви у невољи или да спрече наношење штете трећем лицу.“ (члан 2 Декларације УН). Сем тога наводи се да није битно да ли је починилац кривичног дела идентификован, ухапшен, да ли му се суди или је осуђен.

Декларација УН наводи да се право на накнаду штете од починиоца или трећег лица (*restitution*) сматра изворним правом жртава. Све то је детаљно регулисано одредбама Декларације УН: „Преступници или трећа лица одговорна за своје понашање требало би, када је то прикладно, да изврше правичну реституцију жртвама, њиховим породицама или лицима која жртве издржавају. Таква реституција може подразумевати повраћај имовине или плаћање за претрпљену штету или губитак, надокнаду трошкова насталих као последица виктимизације, пружање услуга или повраћај права.

Владе би требало да ревидирају своје деловање, прописе и законе, како би се реституција увела као опција у кривичним процесима уз остале кривичне санкције.

---

²⁵³ Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crim victims, adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2006.

У случајевима где постоји озбиљна штета по животну средину, реституција би, уколико се одреди и у мери у којој је то могуће, требало да подразумева обнављање животне средине, реконструкцију инфраструктуре, замену објеката који припадају заједници и надокнаду трошкова пресељења, увек када настала штета за последицу има пресељење заједнице.

У случајевима када јавни званичници или друга приватна или правна лица/заступници, са званичном или полу-званичном улогом, прекрше националне кривичне законе, жртве би требало да буду реституисане од стране државе чији су званичници или заступници одговорни за начињену штету. У случајевима када држава под чијом надлежношћу је дошло до чињења или нечињења који су за резултат имали виктимизацију више не постоји, држава или влада следбеник требало би да реституише жртве.“ (погледати: члан 8 до 11 Декларације УН).

Право на накнаду штете се базира на принципу забране проузроковања штете другоме (*neminem laedere*). Зато онај ко другоме противправно причини штету у обавези је да ту штету надокнади, а оштећени, односно жртва, има право да захтева накнаду од онога ко је штету причинио. Право на накнаду штете из јавних фондова (*state compensation*) се може остварити тек уколико накнада штете од учиниоца није могућа.

Наиме, постоји посебан основ по ком се остварује накнада трошкова из јавних фондова: држава се на неки начин „сажалјева“ над жртвом кривичног дела и актом милосрђа јој додељује извесно обештећење. Тако се на симболичан начин држава солидарише са жртвом кривичног дела, исто као што се солидарише и другим грађанима који се нађу у стању социјалне потребе или буду жртве рата, природних непогода (поплава, земљотреса) или неких несрећа чији је узрочник био људски фактор (на пример саобраћајне несреће, еколошке катастрофе итд.) Због тога су услови под којима се даје ово обештећење постављени врло ригорозно. Обештећење се даје само изузетно, у ограниченим износима и под изузетно строгим условима. Корисници накнаде могу бити само жртве тешких злочина који су учињени из умишљаја (на пример: жртве кривичног дела убиства, лица којима је нанета тешка телесна повреда, жртве силовања, разбојништва, тероризма итд.). Додатни услов се односи на то да се редовним путем не може остварити накнада од извршиоца кривичног дела (на пример: зато што је инсолвентан или није ухваћен) као и да се настала

штета не може санирати из осигурања (социјалног, здравственог или осигурања од ризика незгоде или смрти).

Већи део тога је наведен и у Декларацији УН:

„Кад није могуће добити потпуну накнаду штете од преступника или из других извора, државе треба да се труде да обезбеде новчано обештећење:

а) жртвама које су претрпеле знатну телесну повреду или оштећење свог физичког или моралног интегритета, као последицу озбиљних кривичних дела,

б) породици, а нарочито лицима која су издржавала она лица која су умрла или постала физички или ментално неспособна после виктимизације.

Треба подстицати стварање, јачање и ширење националних фондова за обештећење жртава. Ако се за то укаже потреба, требало би установити и друге фондове у ове сврхе, нарочито ако држава чија је жртва држављанин није у стању да пружи обештећење.“ (члан 12 и 13 Декларације УН).

Из анализе најзначајнијих међународних правних аката који регулишу право жртава на накнаду штете увидели смо да се данас све мање говори о универзалним правима лица која су била жртве кривичних дела, док се све више говори о заштити њихових интереса, о помоћи и подршци њима.

У исто време, признање и респектовање интереса жртава као посебно осетљиве категорије, доводи до тога да се стиче утисак да у кривичноправном систему наступају крупне промене у правцу његове фокусираности на жртву. На жалост, то је само привид.

Уколико не постоји јасно развијена друштвена свест о нужности заштите интереса жртава кривичних дела уопште, спорадичне законодавне активности нису довољне уколико се жели постићи реформа кривичноправног система у ком би се омогућио повољнији положај жртвама најтежих кривичних дела.

У Републици Србији се уочава усклађеност позитивног законодавства са међународним стандардима када говоримо о накнади штете жртвама од стране учиниоца кривичних дела, међутим, „у законима су задржана законска решења која се више деценија не примењују у пракси (попут установе имовинско-правног захтева).“²⁵⁴

---

²⁵⁴ Мрвић-Петровић, Н. (2012). Право жртава кривичних дела на накнаду штете. Темида. Год. 15. бр. 1. стр.56.

У Глава

5. ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО

5.1. Анкета

Научна анализа, односно истраживање, је сложена активност која мора да буде заснована на принципима логике. То значи да она мора да се темељи на научној теорији и да мора укључити поступке емпиријске верификације – провере.

Током израде дисертације, а са циљем доказивања тј. оповргавања хипотеза спроведена су истраживања у вези имовинскоправног захтева. Тиме се дошло до резултата који су великој мери помогли бољем разумевању овог института, али и проблема који га прате.

Као техника научног испитивања коришћен је анкетни упитник, док се као метода и техника прикупљања података користила анализа садржаја докумената, односно судских пресуда.

5.1.1 Анкетни упитник

Анкета (fr. *enquête*; lat. *inquisita*; *enquirere* = истраживати) спада у једну од основних техника испитивања, а као њен инструмент јавља се анкетни упитник. Анкета се може дефинисати као скуп поступака помоћу којих се прикупљају и анализирају изјаве људи, на основу узорка, не би ли се сазнали подаци о њихову понашању или о њиховим ставовима, мишљењима, преференцијама, интересима и слично, ради статистике, испитивања јавног мњења, тржишта или у нашем случају, као темељ за потребе истраживања.

Анкетни упитник је конципиран тако да се састојао из два дела: први део су чинила општа питања (пол, старост и степен стручне спреме), док је преосталих дванаест питања било конципирано тако да у њима испитаник износи субјективно мишљење и сазнања на основу питања која су везана за предмет истраживања.

Приликом формулације питања у анкетном упитнику су поштовани логични принципи стратегије, уз могућност избора и одговора на једно од понуђених одговора.

Анкета је спроведена у две фазе, односно користила су се два метода анкетирања. У оба метода је коришћен идентичан садржај анкете. Први метод је био непосредан, где је анкетар лично испитаницима дао штампани облик анкетног упитника. Други анкетни упитник је сачињен у електронском облику, где је анкетар прво формирао анкетни упитник у оквиру *Google apps* апликације користећи свој *Google* налог, а затим је користећи електронску пошту (www.gmail.com) послао испитаницима линк са анкетом, коју су они попуњавали електронским путем. Овај метод се показао веома ефикасним, јер је испитаник могао да прати пристигле резултате, укључујући и статистичке податке, а да је при том анонимност свих испитаника сачувана.

5.1.2 Приказ резултата анкете са њиховим графичким приказом и анализом

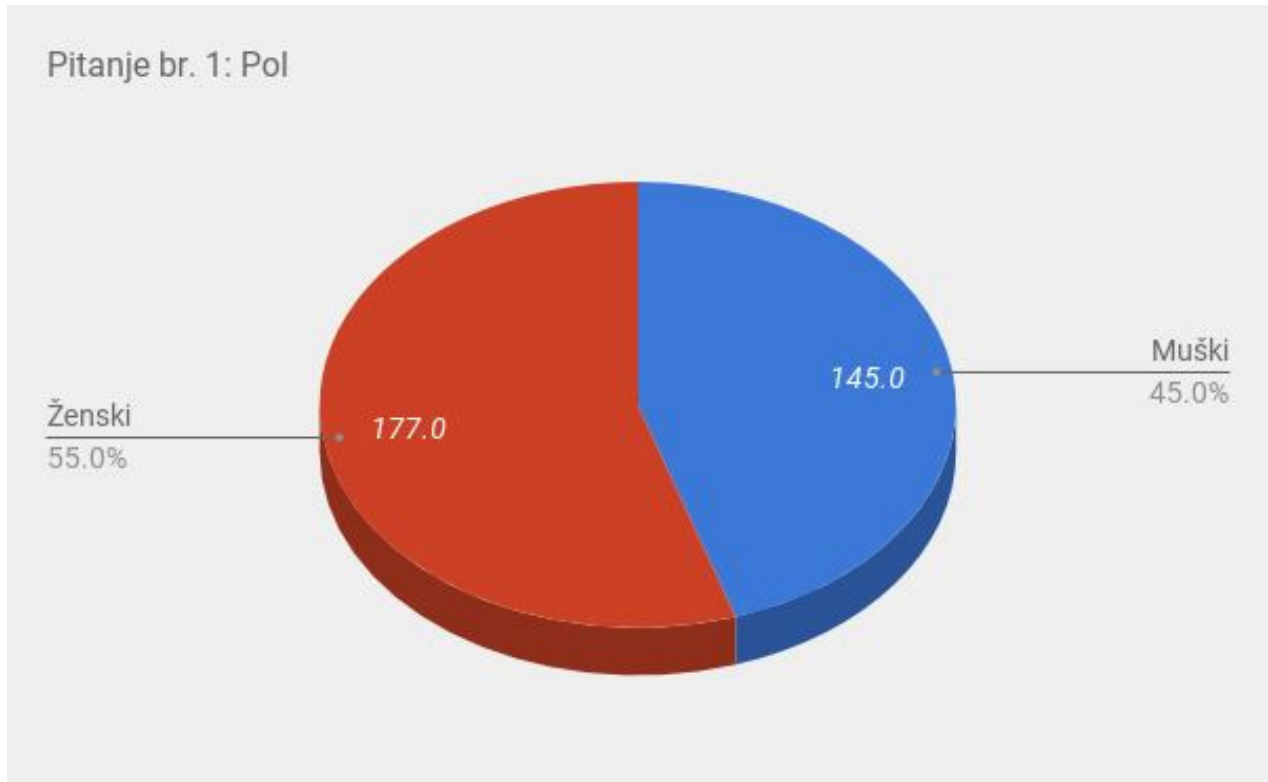
Анкетно истраживање је спроведено на 322 испитаника од чега је 165 њих анкетирано електронским путем, а 167 путем анкетног упитника у штампаној форми. По окончању анкетирања сви резултати су обједињени, тако да ћемо на овом месту приказати сумиране резултате целокупне анкете.

Анкетно питање број 1: Пол

Прво питање у анкети се односило на пол испитаника и намера је била да се овим питањем установи који је однос испитаника мушког и женског пола, односно да се види да ли постоји подједнака заступљеност оба пола. Како се може видети из графичког приказа, међу анкетиранима је био заступљен већи број испитаника женског пола, њих 177 наспрам 145 мушка испитаника, међутим, сматрамо да то није битније утицало на коначне резултате јер је разлика мала.

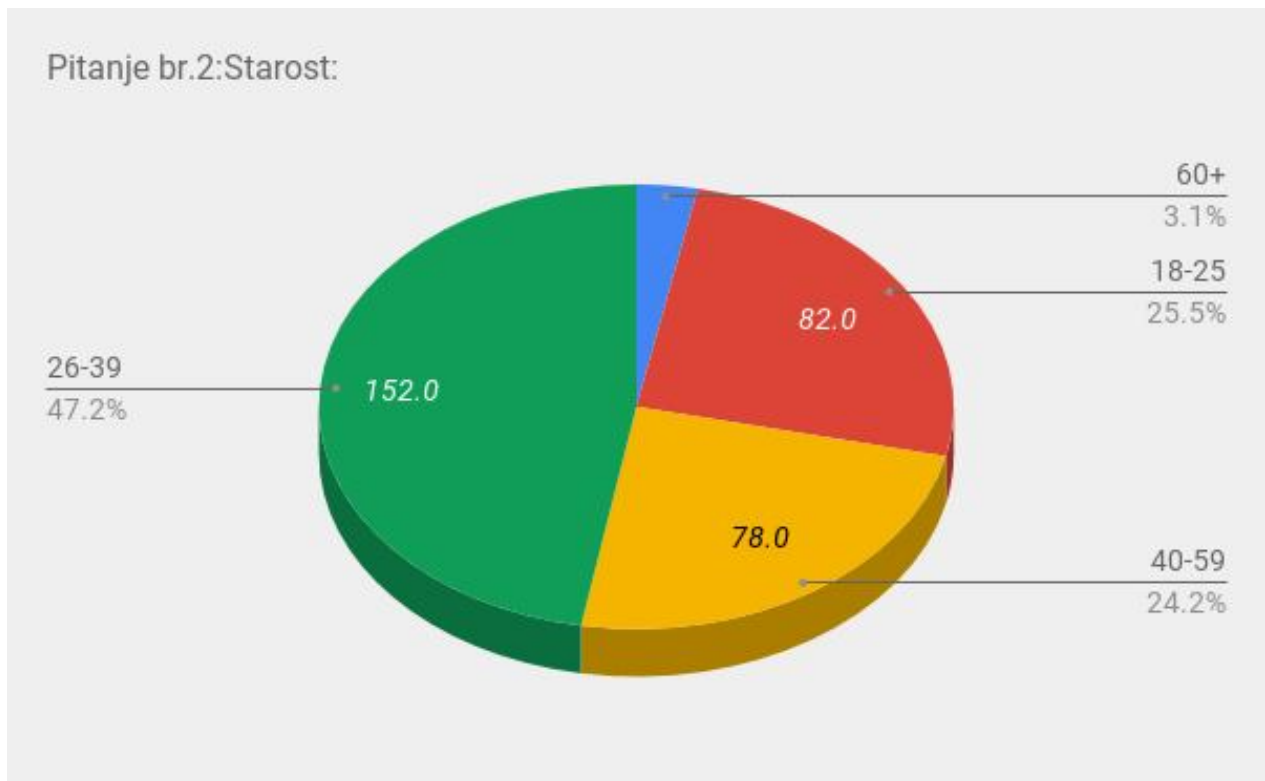
Графички приказ бр.1:

Анкетно питање број 2: Старост испитаника

Наредно питање је такође било општег карактера и њиме се желело увидети која је старосна структура испитаника. Тежња је била да све старосне структуре буду подједнако заступљене, међутим, то је практично било немогуће јер је код старијих особа било много теже доћи до одговора и спремности да учествују у истраживању. Од укупно 322 испитаника, највише су биле заступљене особе средње доби, од 26 до 39 година, њих 152 односно 47,2 %. Подједнако су били заступљени испитаници од 18 до 25 година, 25.5% и испитаници од 40 до 59 година, 24.2%. Из поменутих разлога најмања је била заступљеност испитаника старијих од 60 година и то њих 10. (3.1%)

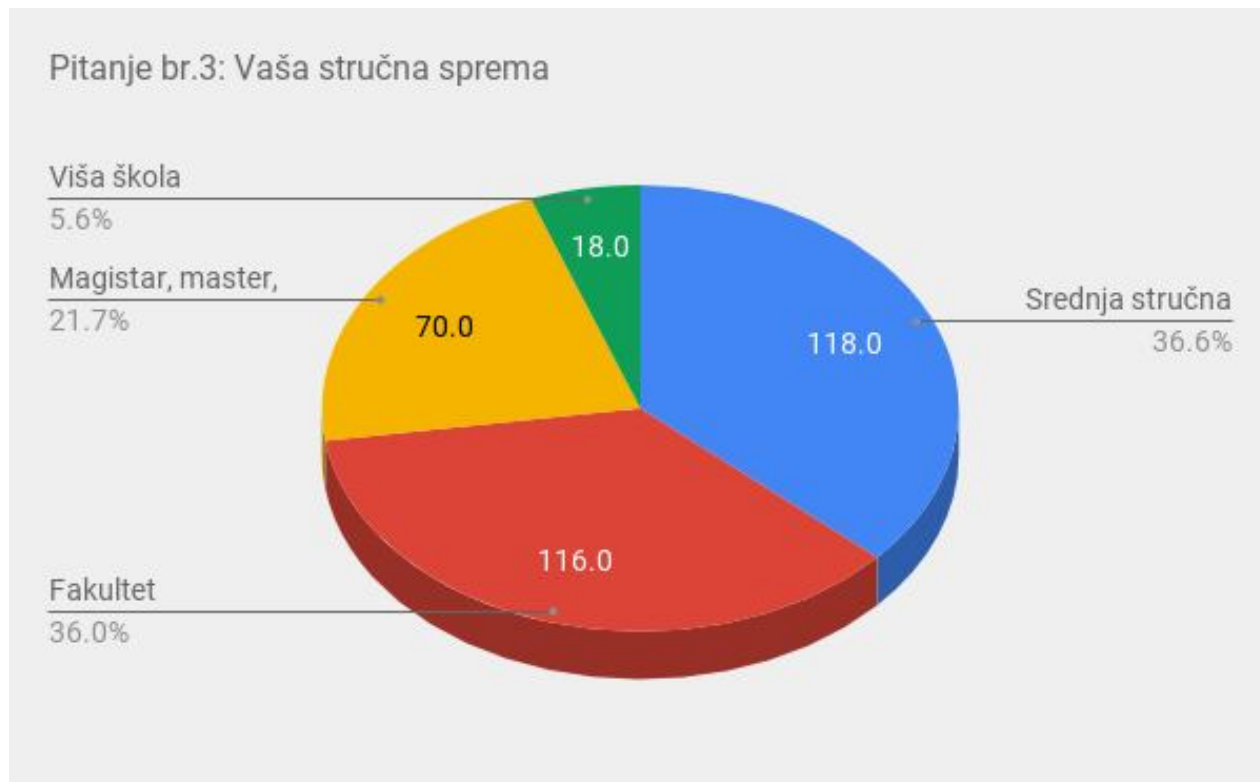
Графички приказ бр.2:

Анкетно питање број 3: Стручна спрема испитаника

Треће питање у анкетном упитнику је било последње питање општег карактера и односило се на стручну спрему испитаника. Њиме се желело увидети коју стручну спрему имају испитаници како би се лакше схватили и касније објаснили одговори које су понудили испитаници. Како видимо из графичког приказа, подједнак је био број испитаника са завршеним факултетом, њих 116 и са завршеном средњом школом, њих 118. Петина испитаника је била са титулом магистра, мастера и доктора наука, 70 њих, а најмање их је било са завршеном средњом школом, само 18.

Графички приказ бр.3:

Анкетно питање број 4: Да ли је образовање испитаника везано за правне науке?

На постављено питање испитаници су одговорили на следећи начин: подједнак број одговора дали су дипломирани правници (27,3% односно њих 88), студенти на правном факултету (31,4% односно њих 101) и испитаници који су завршили неки други факултет (30,7% односно њих 99). Двадесет и пет испитаника (7,8%) није желело да одговори на постављено питање, док је најмање било испитаника који су студенти на факултету који није правни. (2,8% односно њих 9). Из приказаних резултата видимо да је образовање преко 60% испитаника на неки начин повезано са правном науком што у значајној мери доприноси релевантности добијених резултата, што нам је и била намера постављањем овог питања.

Графички приказ бр.4:

Анкетно питање број 5: Да ли испитаник има поверење у судску заштиту својих права?

Пето питање у анкетном упитнику је било субјективног карактера и односило се на поверење испитаника у судски систем и заштиту својих повређених и угрожених права. Од 322 испитаника скоро половина је одговорила да нема поверење у судску заштиту, (150 испитаника, односно 46.6%). Нешто мање од њих (137 испитаника, односно 42.5%) је одговорило да верује у судску заштиту својих права, док је 35 испитаника (10.9%) одговорило да не жели да одговори на питање. Велика је вероватноћа да последња група испитаника која није желела да одговори на питање није веровала у анонимност анкете, па самим ни да одговори на питање, тако да можемо поставити презумпцију да ни они не верују у судску заштиту, али да нису то желели или смели да истакну, чиме се број оних који немају поверење у судски систем према резултатима ове анкете приближио проценту од 60% што и одговара стварном стању у јавном мњењу, знајући да приликом анкетања јавности војска и црква традиционално заузимају високо место као институције од поверења, док се правосуђе увек ниско котира у таквим испитивањима мишљења јавности.

Графички приказ бр.5:

Анкетно питање број 6: Да ли је испитанику познато да извршењем кривичног дела може настати материјална штета (Имовински губитак)?

Наредно питање се односило на упознатост испитаника са могућношћу настанка материјалне штете извршењем кривичног дела. Резултати су били бољи од очекиваних јер је чак 93.5% испитаника (њих 301) одговорило да су упознати са чињеницом да им може настати имовинска. Само 4.7% односно њих 15 је одговорило да нису упознати са могућношћу настанка штете, док је 6 испитаника изјавило да нема мишљење о овом питању. Постављање овог питања имало је за сврху да се увиди упознатост испитаника са могућношћу и случајевима настанка материјалне штете.

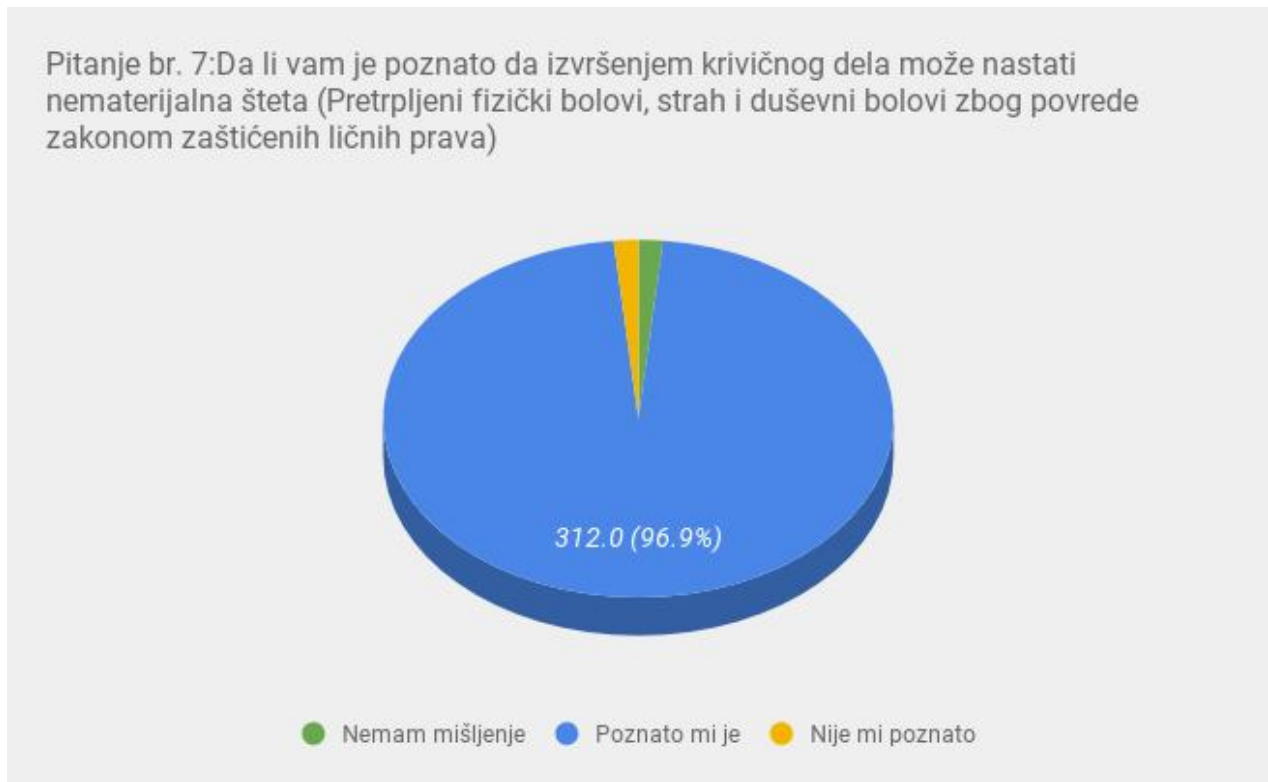
Графички приказ бр.6:

Анкетно питање број 7: Да ли је испитанику познато да извршењем кривичног дела може настати нематеријална штета (претрпљени физички болови, страх и душевни болови због повреде законом заштићених личних права)?

Сврха постављања овог питања је била у жељи да се стекне поуздана слика о сазнању испитаника о чињеници да извршењем кривичног дела може да настане нематеријална штета. У односу на претходно питање резултати су били још убедљивији у смислу да су скоро сви испитаници одговорили да им је позната чињеница. На постављено питање само је 5 испитаника одговорило да им није позната чињеница да може настати нематеријална штета извршењем кривичног дела, односно 5 испитаника је изјавило да нема мишљење о постављеном питању. Од 322 испитаника 312 (96.9%) је одговорило потвдно.

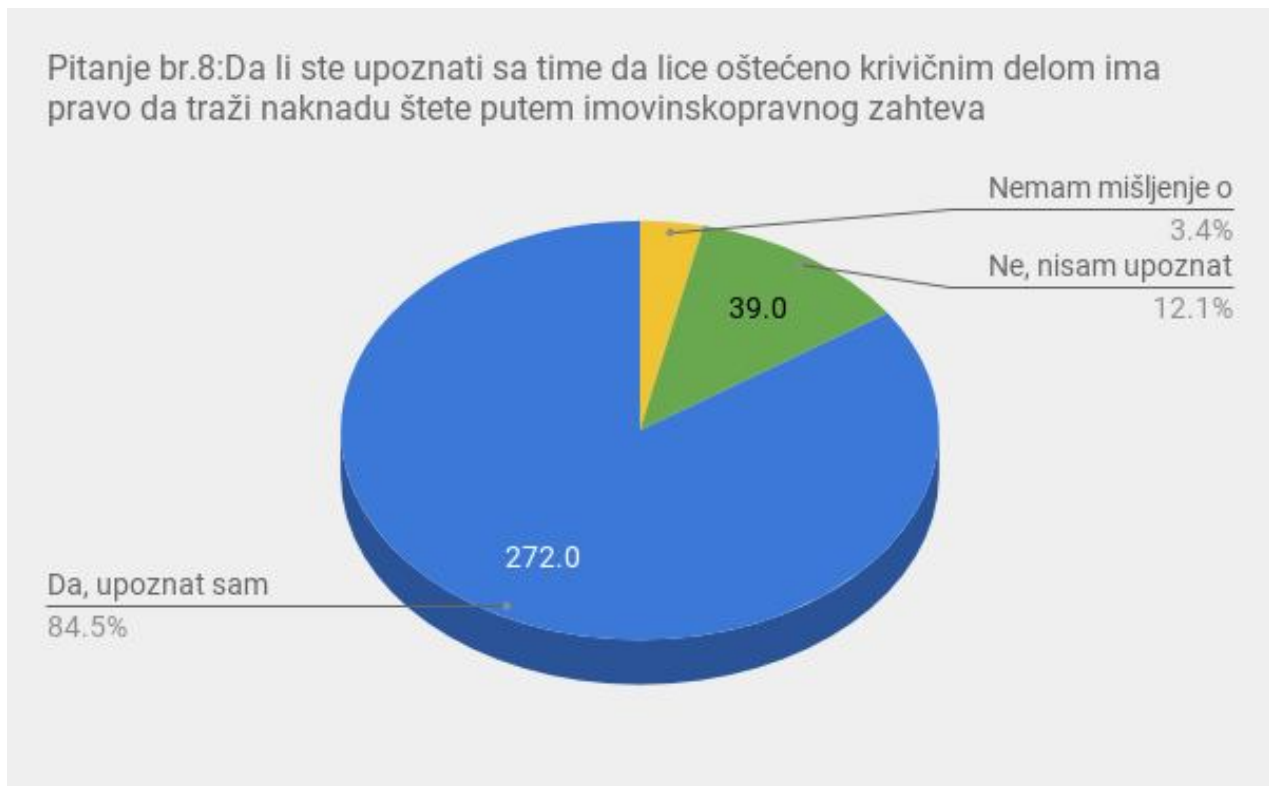
Графички приказ бр.7:

Анкетно питање број 8: Да ли је испитаник упознат са тиме да лице оштећено кривичним делом има право да тражи накнаду штете путем имовинскоправног захтева?

Након што је утврђен висок степен сазнања испитаника да извршењем кривичног дела може настати и материјална и нематеријална штета, наредно питање је имало за сврху да се утврди да ли постоји упознатост испитаника о могућностима подношења имовинскоправног захтева уколико претрпе штету и буду жртве кривичног дела. Од 322 испитаника 84.5% (њих 272) је одговорило да је упознато са правом да траже накнаду штете путем имовинскоправног захтева, 12.1% (њих 39) је одговорило да није упознато, док је само 3.4% (њих 11) изјавило да нема мишљење о постављеном питању. На основу одговора на ово питање утврдили смо да постоји висок степен уверења о праву на имовинскоправни захтев међу испитаницима.

Графички приказ бр.8:

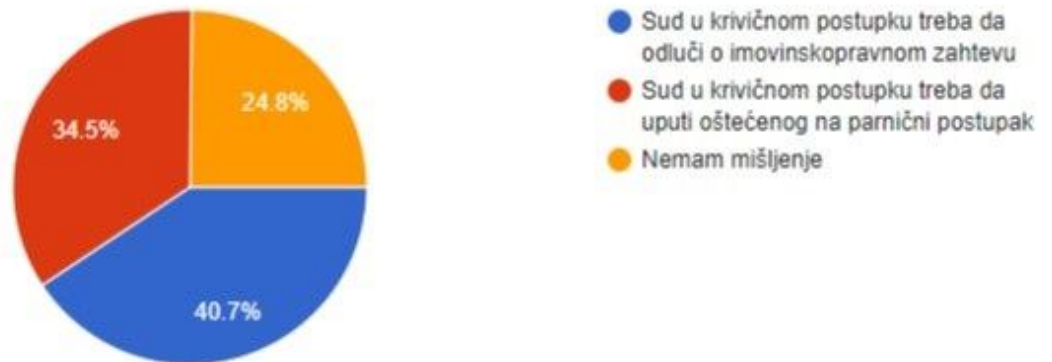

Анкетно питање број 9: Да ли испитаник сматра да суд у кривичном поступку треба да одлучи о поднетом имовинскоправном захтеву или треба да упути оштећеног да поднеги имовинскоправни захтев оствари у парничном поступку?

Девето питање у анкетном упитнику је имало за сврху да се сазна мишљење испитаника о томе како треба да поступи суд уколико оштећени истакне имовинскоправни захтев у кривичном поступку. Испитаницима је дата алтернатива да одаберу једно од три понуђена одговора. Од 322 испитаника 40.7% испитаника (њих 131) је одговорило да суд треба да одлучи о имовинскоправном захтеву, 34.5% (њих 110) је сматрало да суд оштећеног треба да упути на парнични поступак, док их је 80 (24.8%) изјавило да нема мишљење о постављеном питању. На основу прикупљених резултата можемо видети да су мишљења анкетираних подељена и да не постоји ни једно мишљење које је доминантно. Иако је у ЗКП-у ово питање прецизно дефинисано и објашњено видимо да су резултати делимично сагласни са законским решењем.

Графички приказ бр.9:

9. Da li smatrate da sud u krivičnom postupku treba da odluči o podnetom imovinskopравном zahtevu ili treba da uputi oštećenog da podneti imovinskopравни zahtev ostvari u parničnom postupku.

Анкетно питање број 10: Да ли испитаник сматра да би држава путем својих органа и институција требала више да помаже жртве кривичних дела, а посебно жртве насиља у породици, силовања итд?

Наредно питање у анкетном упитнику је имало за сврху да се утврди мишљење испитаника колика је свест јавног мњења о потребама веће заштите категорија лица која су више угрожена одређеним кривичним делим.

Наиме, скоро 300 испитаника (92.5%) сматра да би држава и њени органи требали више да помажу жртвама кривичних дела, са акцентом на жртве насиља у породици, жртве силовања итд. Само 2.2% испитаника (њих 7) сматра да држава не треба да помогне својим грађанима на овај начин, док 5.3% испитаника (њих 17) нема мишљење по основу овог питања.

Како смо сведоци све већег броја случајева насиља у породици, који се често имају за исход смрт уопште не изненађују резултати које можемо уочити у овој анкети.

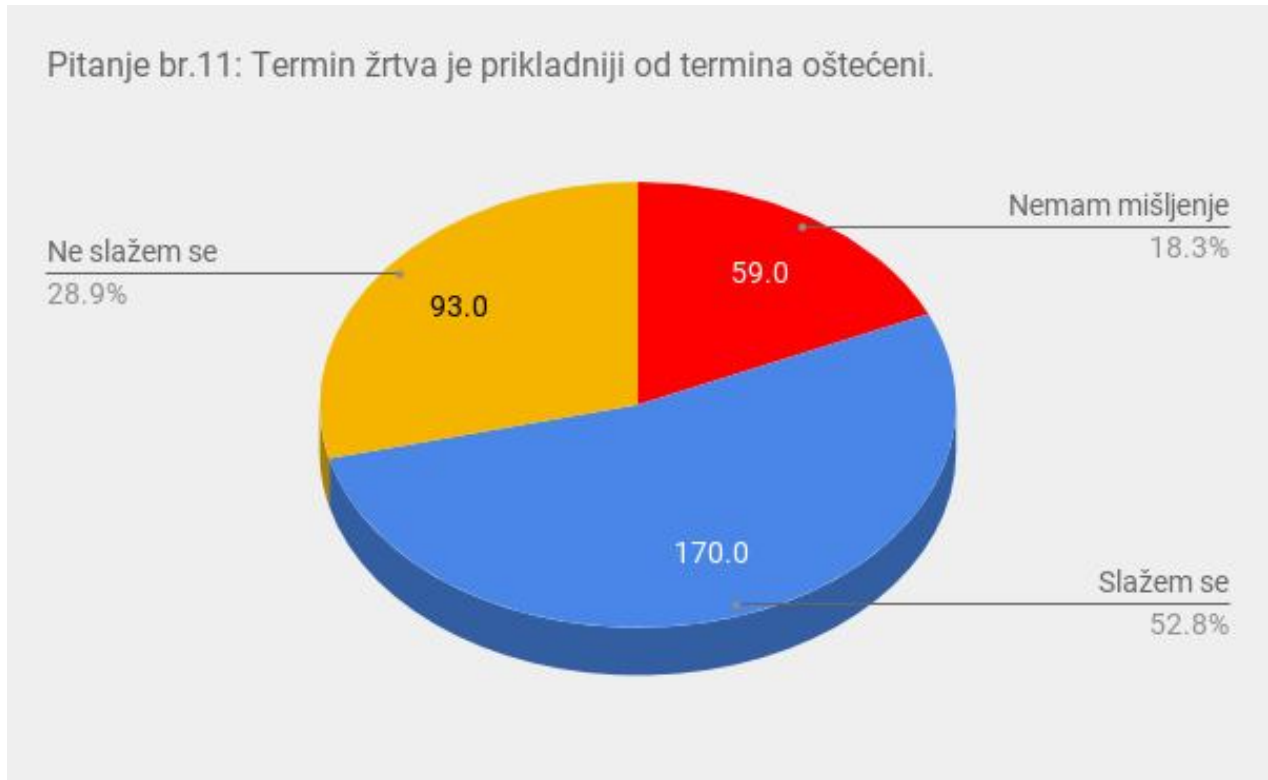
Графички приказ бр.10:

Анкетно питање број 11: Да ли испитаник сматра да је термин жртва је прикладнији од термина оштећени?

Следеће питање у анкетном упитнику је било субјективног карактера, а немера је била да се оствари увид у мишљење испитаника о томе да ли би требало кориговати српско позитивно право и постојећи термин „оштећени“ заменити са термином „жртва“. Иако је жртва интитут који већ има своју примену у виктимологији, резултати анкете су били изненађујући јер је више од половине испитаника (њих 170 , односно 52.8%). За постојеће решење, да треба да остане термин жртва изјаснило се 93 испитаника (28.9%), док мишљење о постављеном питању није имало 18.3% испитаника (њих 59). Иако је термин жртва прихваћен у земљама англосаксонског, али и континенталног западно европског права (*victim*), од земаља које су настале из бивше СФРЈ само је Хрватска у своје законодавство укључила овај термин, о чему је било речи у делу дисертације који се бавио компаративним приказом законских решења земаља у региону.

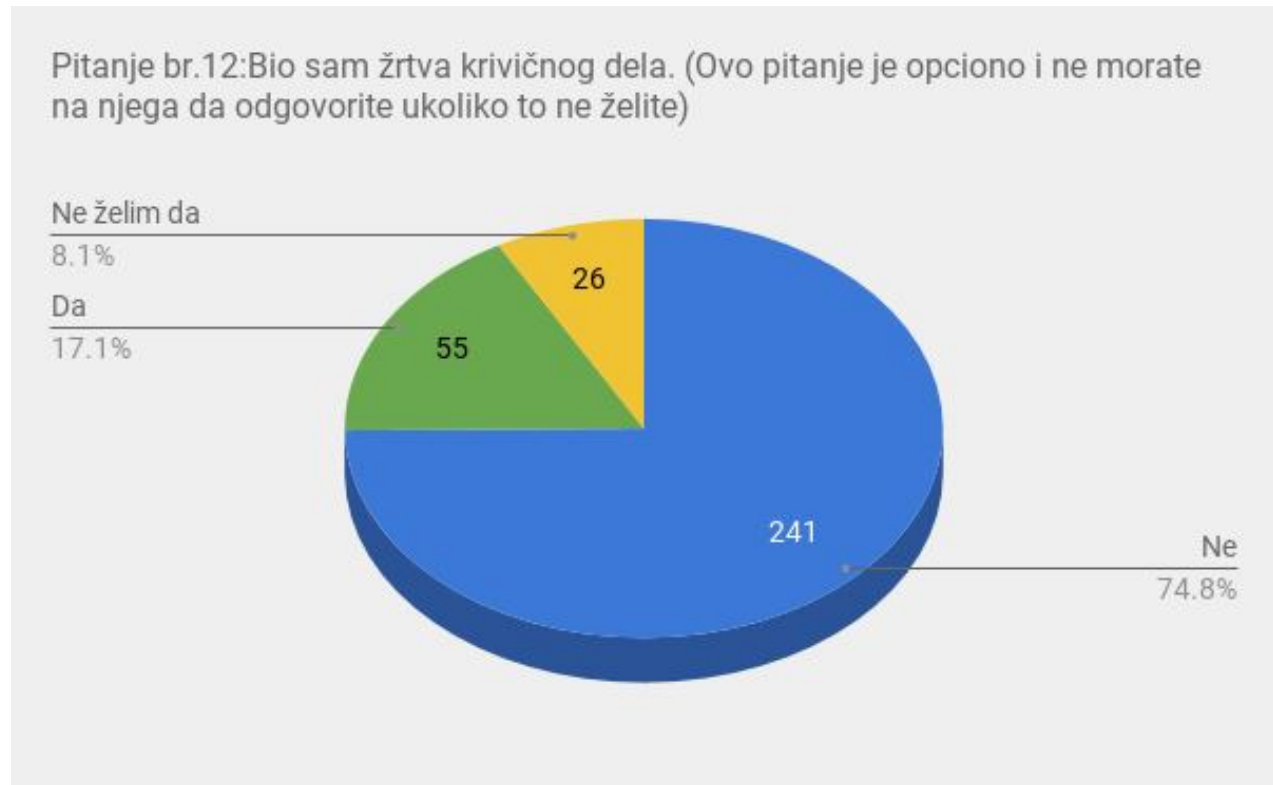
Графички приказ бр.11:

Анкетно питање број 12: Да ли је испитаник био жртва кривичног дела? (опционо питање)

Дванаесто питање у анкетном упитнику је било личног карактера, па самим тим и опционо, тако да испитаници нису морали да одговоре на њега уколико то не желе. Резултати су били у границама очекиваног, тако да је сваки шести испитаник изјавио да је био жртва кривичног дела (17.1% тј. 55 испитаника), 74.8.0% тј. 241 испитаник није био жртва, док њих 26 (8.1%) није желело да одговори на постављено питање. Ово питање је било уводног карактера за наредно и то је била сврха његовог постаљања.

Графички приказ бр.12:

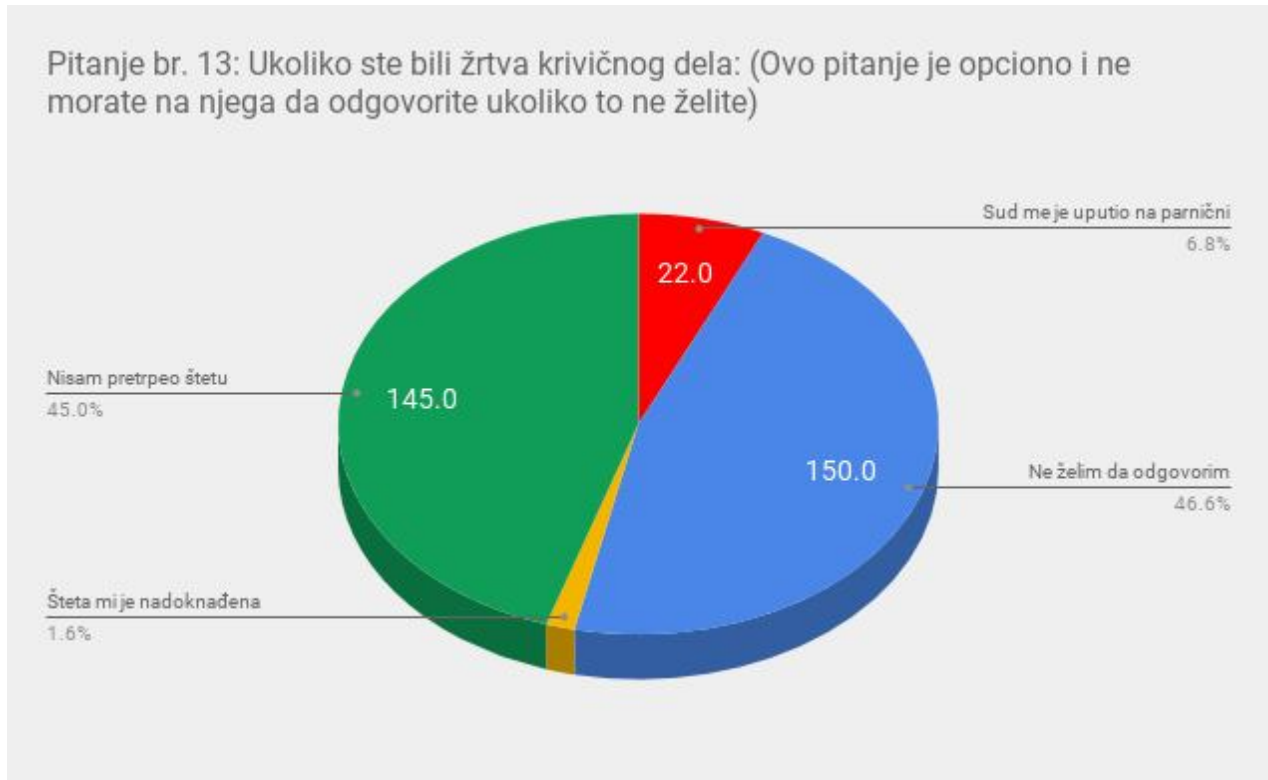

Анкетно питање број 13: Уколико је испитаник био жртва кривичног дела:

- штета му је надокнађена: имовинскоправним захтевом у кривичном поступку
- суд га је упутио на парнични поступак;
- није претрпео штету;
- не жели да одговори.

Још једно опционо питање везано за извршење кривичног дела односило се на испитанике који су били жртве кривичног дела и начин на који је суд поступио. Преко 90% испитаника (тачније 91.6%) је одговорило да иако је било жртва кривичног дела није претрпела штету (45.0% тј. 145 њих), односно да не жели да одговори (46.6% тј. 150 њих). 22 испитаника (6.8%) је изјавило да их је суд упутио на парнични поступак, док је само 5 испитаника истакло да им је штета надокнађена путем имовинскоправног захтева.

Графички приказ бр.13:

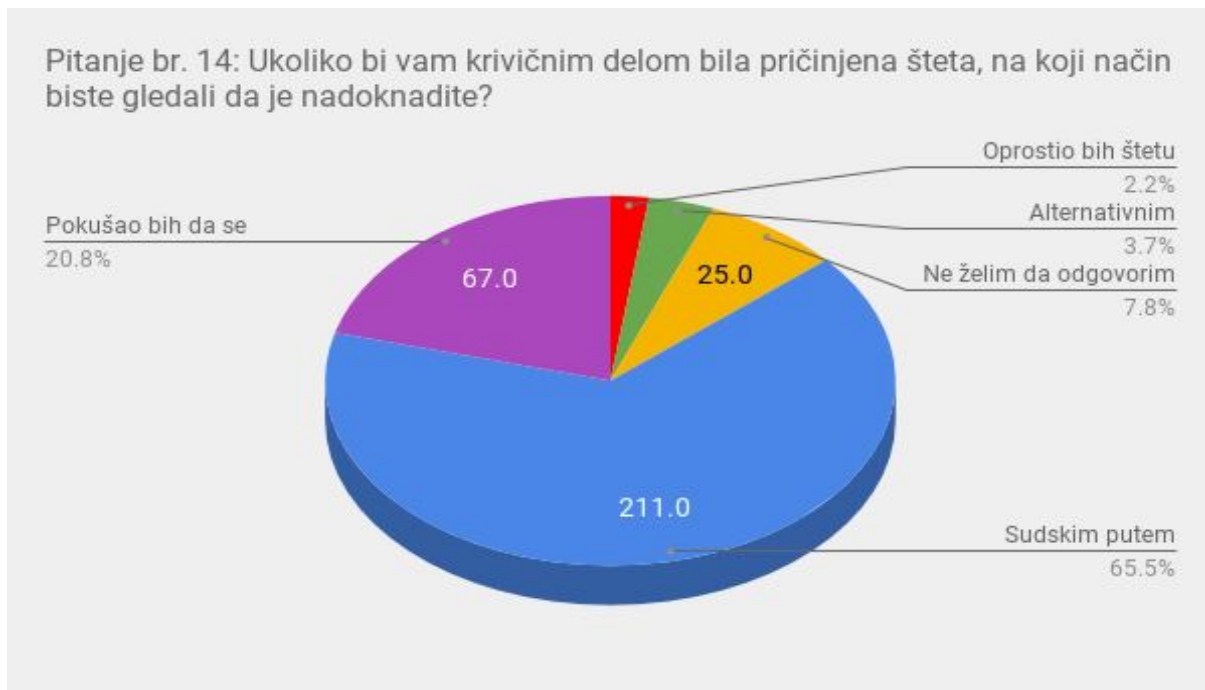

Анкетно питање број 14: Уколико би испитанику била кривичним делом причињена штета, на који начин би гледао да је надокнади?

- судским путем;
- покушао би да се нагоди са извршиоцем вансудским путем;
- опростио би штету;
- алтернативним методама (самовлашћем);
- не жели да одговори.

Последње питање у оквиру анкетног упитника имало је за сврху да се утврди на који начин би анкетни испитаници поступили уколико би били жртве кривичног дела и на тај начин претрпели извесну штету. Резултати су били веома занимљиви, посебно при компарацији са питањем број 5. Наиме, одговарајући на пето питање скоро 60% испитаника је одговорило да нема поверења у судску заштиту. Међутим, одговарајући на ово питање 65.5% испитаника (односно њих 211) је одговорило да би тражило судску заштиту уколико би претрпели штету путем кривичног дела. 20% испитаника (њих 67) би покушало да реши питање штете вансудским путем. 2.2% испитаника (њих 7) би опростило штету. 3.7% испитаника (њих 12) би се користило самовлашћем, док 7.8% испитаника (њих 25) није желело да одговори на постављено питање.

Графички приказ бр.14:

5.2. Истраживање и анализа пресуда Вишег суда у Новом Саду

У периоду од 9. до 27 априла 2017. године докторанд је спровео истраживање у Вишем суду у Новом Саду. На основу одобрења Председника Вишег суда докторанду је омогућен увид у судске пресуде за потребе писања докторске дисертације. Том приликом остварен је увид у преко 300 судских пресуда, а за потребе ове дисертације елаборирана су решења из 242 правоснажне пресуде, које су донете у периоду 2010. – 2016.године.

Након консулација са ментором и колегама са кривичноправне Катедре, докторанд је усмерио своју пажњу на одређене групације кривичних дела и то: кривична дела против имовине, кривична дела против живота и тела и на крају, кривична дела против безбедности јавног саобраћаја.

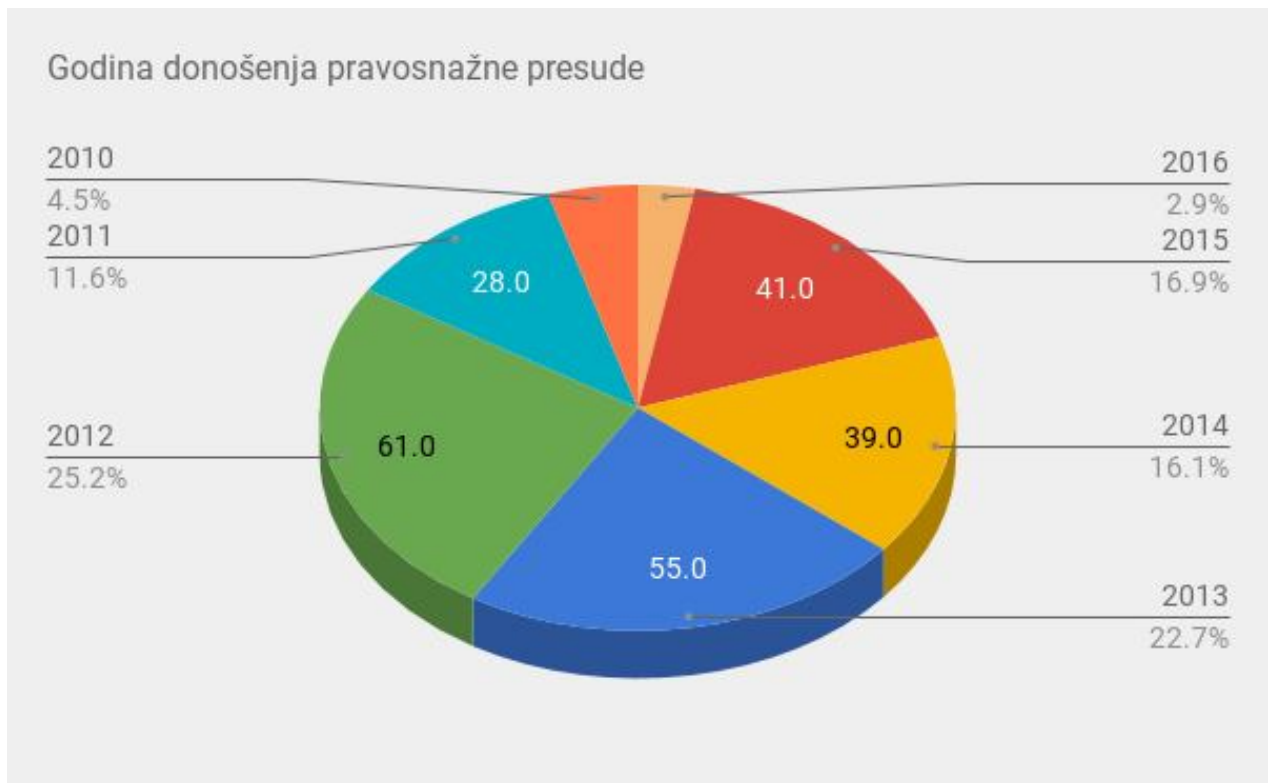
Циљ овог истраживања био је да се утврде претпоставке које су истакнуте у радној и посебним хипотезама истраживања и то: Да ли постоји корелација између почињених кривичних дела у којима је причињена штета и броја поднетих имовинскоправних захтева. Да ли је број кривичних дела у којима је причињена материјална, тј. нематеријална штета је у порасту. Да ли је мањи број имовинскоправних захтева оштећеног поднетих против државе Србије у односу на оне поднете против физичких и правних лица. И на крају да ли кривични судови избегавају расправљање о имовинскоправном захтеву и оштећеног упућују на парнични поступак или сами одлучују о постављеном имовинскоправном захтеву.

У жељи да се резултати истраживања прикажу што прегледније користиће се графички приказ у облику „пита“ што ће бити пропраћено одговарајућим текстуалним описом. Сви бројеви пресуда су познати докторанду, али у дисертацији нису приказани због евентуалне могућност злоупотребе података. Како би подаци били што релевантнији коришћене су само правоснажне пресуде.

1. Година доношења правоснажне пресуде:

Како би се добили што поузданији подаци коришћен је период од седам година: 2010 - 2016. Пресуде нису биле заступљене у подједнаком броју за сваку годину јер се гледала врста кривичног дела и према томе је извршен одабир адекватних пресуда, а не према години наступања њене правоснажности. Као што се може видети из графичког приказа анализиран је највећи број пресуда из 2012.године, њих 61, што је чинило мало више од четвртине укупног броја обрађених пресуда – 25.2%. Мало мање је обрађено пресуда из 2013.године, њих 55. Подједнак број пресуда је обрађен у 2015.години – 41, у 2014.години – 39 и у 2011.години – 28. Најмањи је био број пресуда из 2010.године - 11 и из 2016.године – њих 7.

Графички приказ бр.15:

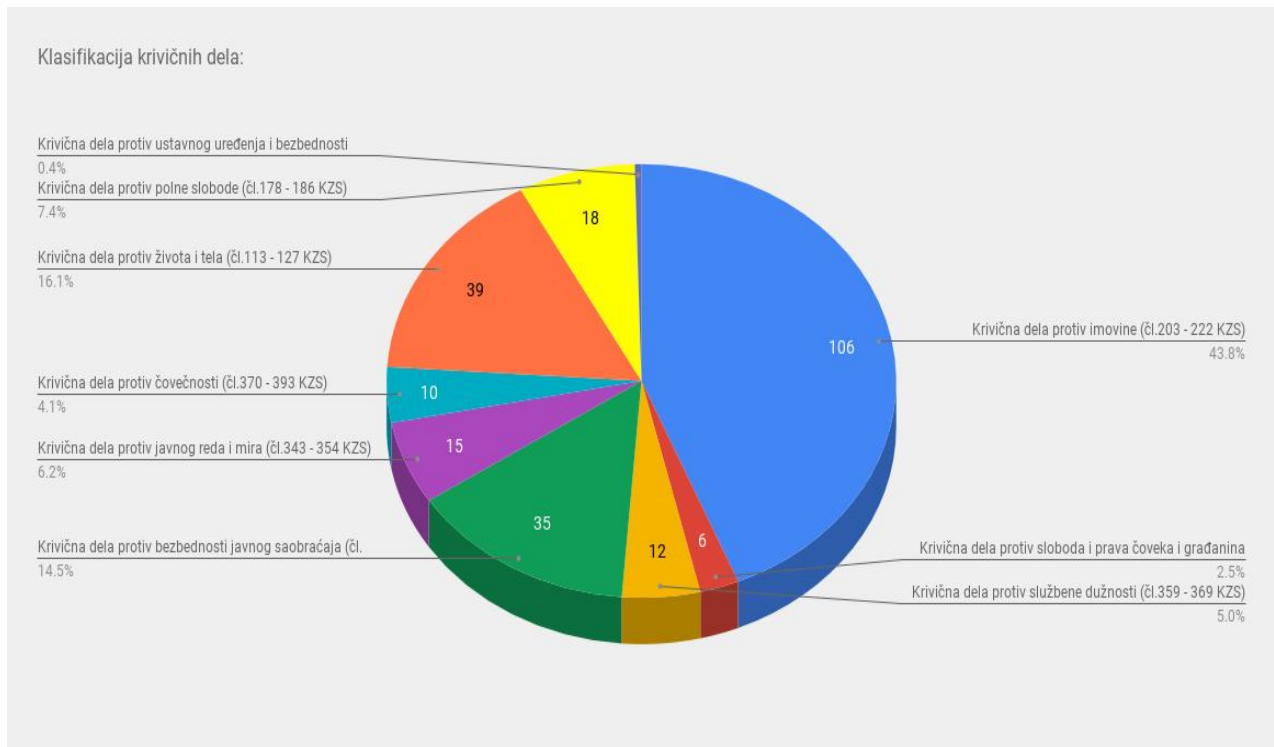

2. Класификација кривичних дела:

Следећа фаза истраживања обухватила је поделу кривичних дела при чему је посебна пажња посвећена појединим врстама кривичних дела. Приликом одабира пресуда намера је била да то буду пресуде из оне категорије где је настанак штете најчешћи, како материјалне, тако и нематеријалне. Највећи број пресуда, чак 106, су биле пресуде поводом кривичних дела против имовине. Након њих, по бројности следе пресуде против живота и тела, њих 39 и на крају пресуде против безбедности саобраћаја, 35 пресуда. Осим ове три врсте била су заступљена следећа кривична дела: против јавног реда и мира, 15 пресуда, против полне слободе, 18 пресуда, против човечности, 10 пресуда, против службене дужности, 12 пресуда, против слобода и права човека и грађанина, 6 пресуда и на крају једна пресуда против уставног уређења и безбедности грађана.

Графички приказ бр.16:

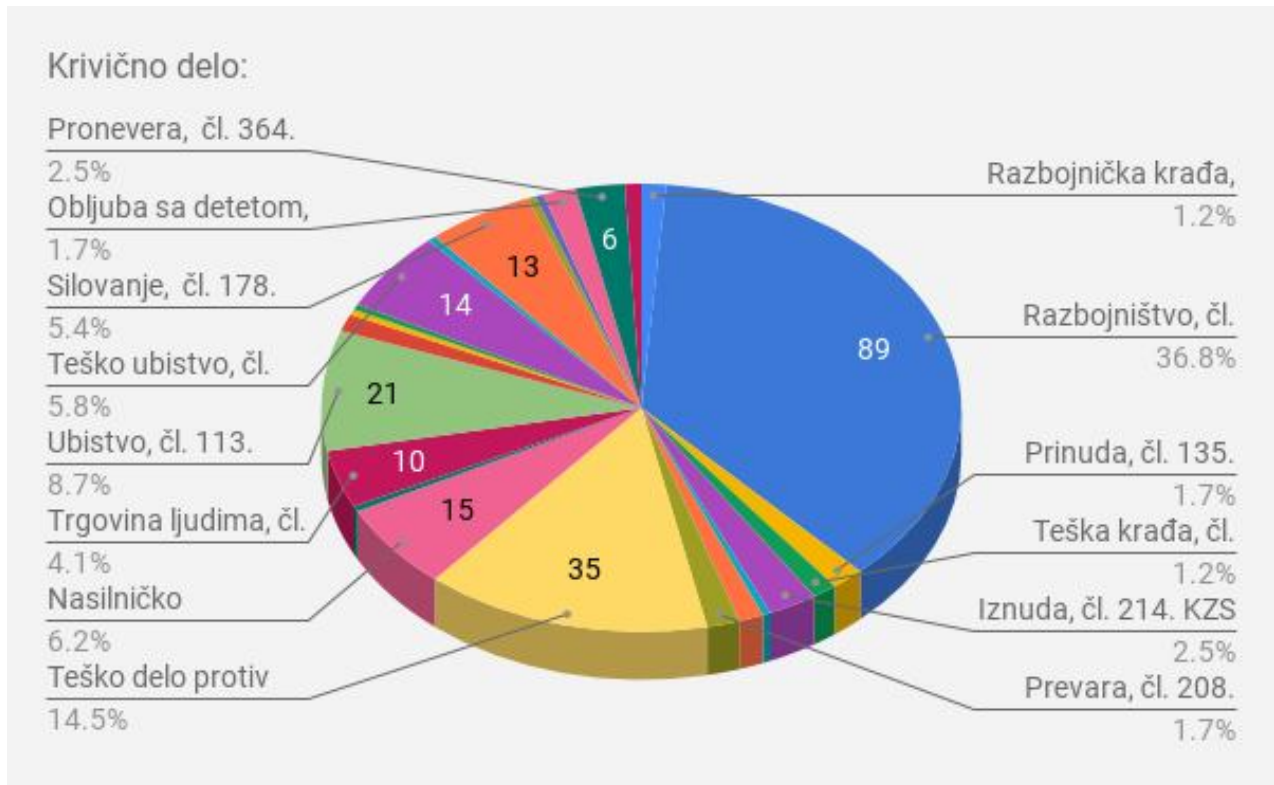

3. Кривична дела

У складу са претходном анализом и резултати у следећој фази су били саобразни преходном. Наиме, како је највише било кривичних дела против имовине, тако је у укупном приказу кривичних дела понаособ евидентно да је обрађено највише пресуда које су за предмет имале разбојништво, чак 89 пресуда. Затим следи тешко дело против безбедности јавног саобраћаја, 35 пресуда и кривично дело убиства – 21 пресуда.

Од осталих кривичних дела најзаступљеније су биле пресуде поводом следећих кривичних дела: насилничко понашање на спортској приредби или јавном наступу, 15 пресуда, тешко убиство, 14 пресуда, силовање 13 пресуда, трговина људима 10 пресуда итд.

Графички приказ бр.17:

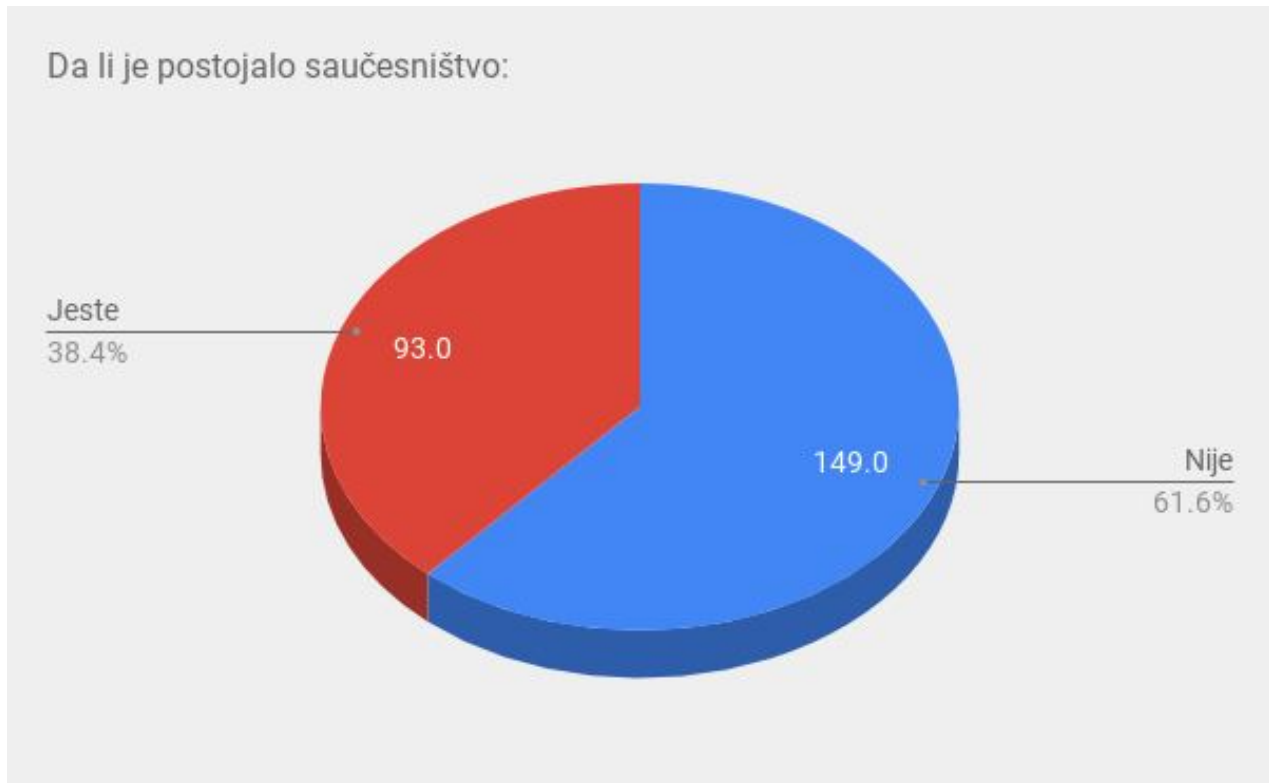

4. Да ли постојало саучесништво

Следећа анализа се односила на питање да ли је приликом извршења кривичног дела постојало саучесништво, односно да ли је постојао само један или више извршилаца кривичног дела. Сврха и циљ овог питања је био да на основу броја извршилаца утврдимо да ли је суд приликом доношења пресуде одлучио само о неким или о свим постављеним имовинскоправним захтевима.

Од 242 пресуде које су анализирани, резултати су показали да је 93 кривична дела извршено од стране више лица, док је у 149 предмета постојао само један извршилац кривичног дела.

Графички приказ бр.18:

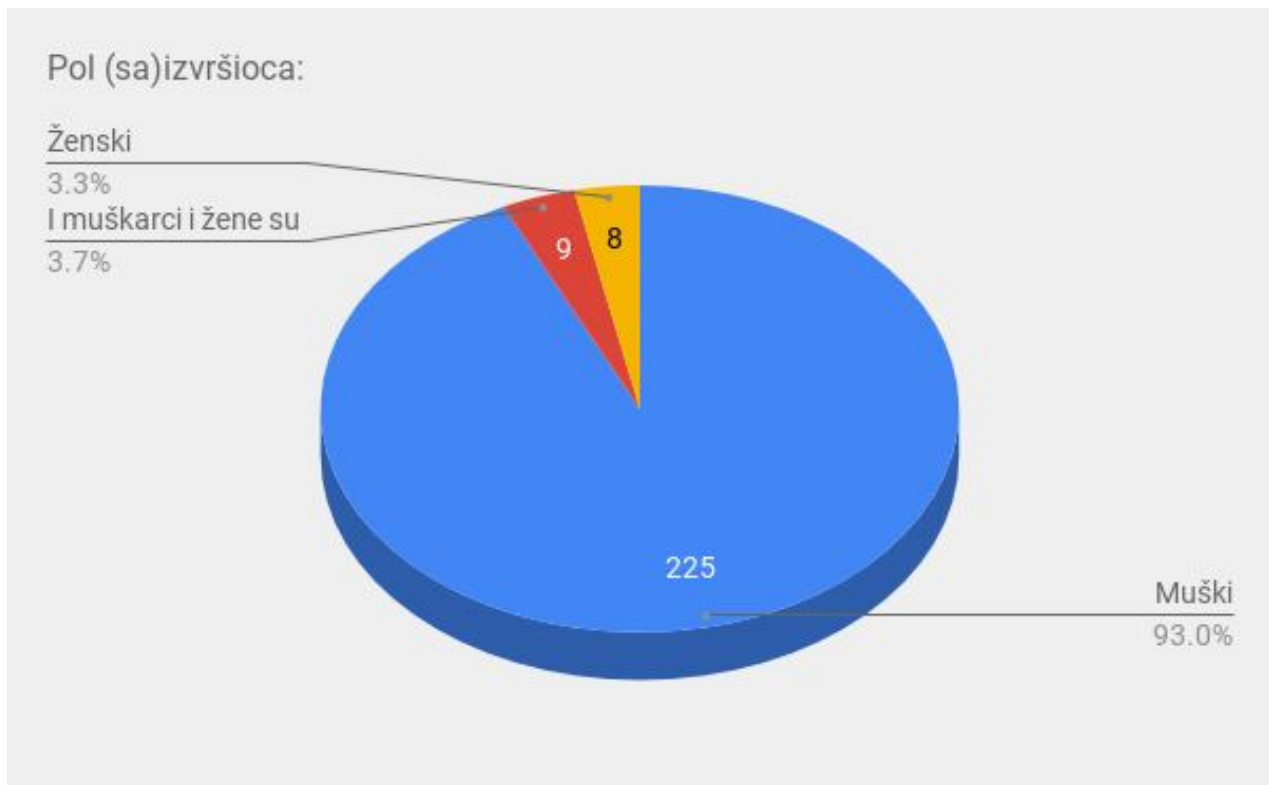

5. Пол извршиоца

Наредна анализа се односила на полну структуру извршиоца кривичних дела. Намера је била да се утврди колика је партиципација женског пола у извршењу кривичних дела и да ли у случајевима када су и жене извршиоци кривично дело чине саме или у саизвршилаштву са мушкарцима.

Анализа је показала да су се у 93% обрађених пресуда као искључиви починиоци јављале особе мушког пола, у 9 пресуда су за почињено кривично дело оптужени и мушкарци и жене, док су се само у 8 пресуда јавиле жене као починиоци кривичних дела. У свим пресудама где су жене биле једини починиоци кривичног дела радило се о кривичном делу убиства или покушаја убиства где су жене лишавале живота своје супружнике.

Графички приказ бр.19:

6. Оштећени

Следећа анализа имала је за циљ да се утврди да ли су извршењем кривичног дела на страни оштећеног, односно жртве се нашли правна лица, физичка лица или и једни и други.

Намера је била да се увиди да ли на страни оштећениг подједнако заступљена и правна и оштећена лица као и да се види која категорија лица више подноси имовинскоправне захтеве и да ли суд на исти начин решава по имовинскоправним захтевима уколико су подносиоци правна односно физичка лица. У ситуацијама када су на страни оштећених били истовремено и физичка и правна лица (у 19 пресуда), суд је или оштећене упућивао на парницу или досуђивао имовинскоправне захтеве у корист правних лица, док је физичка лица упућивао на парнични поступак.

Графички приказ бр.20:

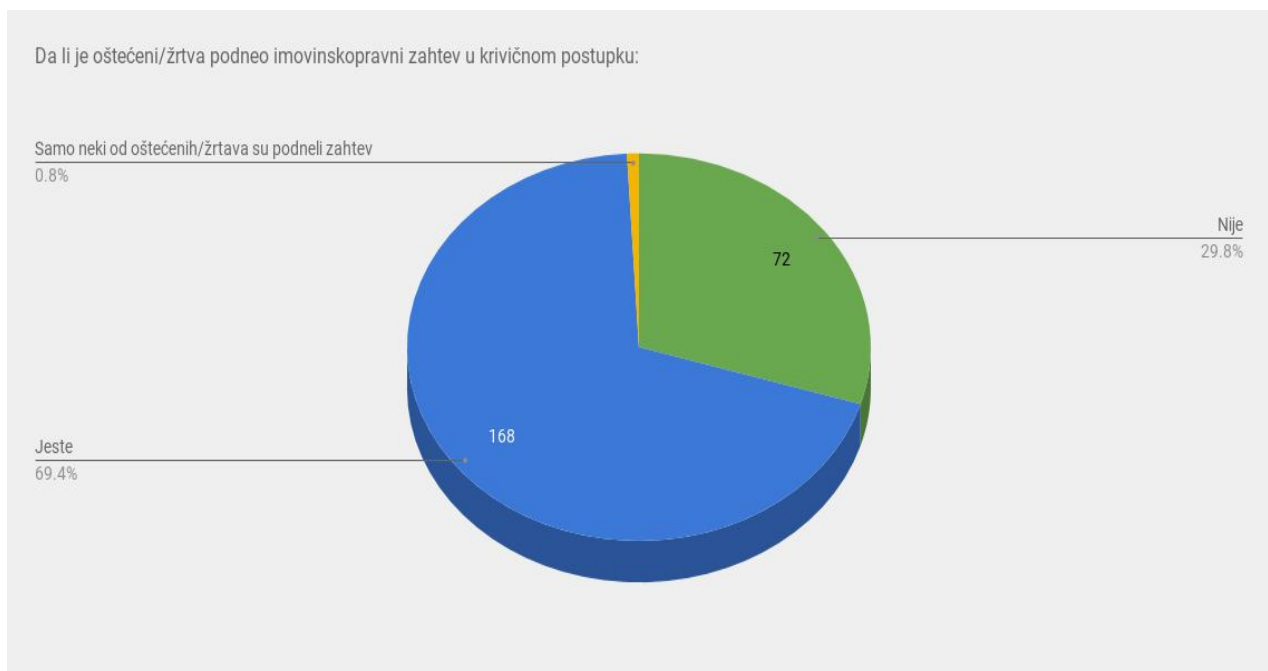

7. Да ли је оштећени/жртва поднео имовинскоправни захтев

Сврха и циљ ове анализе је био да се утврди да ли у случајевима настанка материјалне или нематеријалне штете оштећени односно жртва подноси имовинскоправни захтев у кривичном поступку. Другим речима желела се доказати или опвргнути радна хипотеза дисертације: Да ли постоји корелација између почињених кривичних дела у којима је причињена штета и броја поднетих имовинскоправних захтева.

Од 242 пресуде колико је обрађено овом анализом у 168 случаја је оштећени поднео имовинскоправни захтев и тражио да му се штета надокнади у кривичном поступку. У 72 пресуде (29.8%) имовинскоправног захтева није било, тако да суд о њему није ни одлучивао. Само у две пресуде је постојала ситуација да су само неки од овлашћених подносилаца поднели захтев док други нису. Тиме смо на прилично великом броју пресуда доказали да постоји повезаност између кривичних дела где је настала штета и броја поднетих имовинскоправних захтева, јер укупна заступљеност износи скоро 70% од укупног броја пресуда. Од 72 пресуде где није истакнут захтев у неким пресудама је кривични суд констатовао да је оштећени већ покренуо парнични поступак ради накнаде штете и да због тога не захтева накнаду штете у адхезионом поступку.

Графички приказ бр.21:

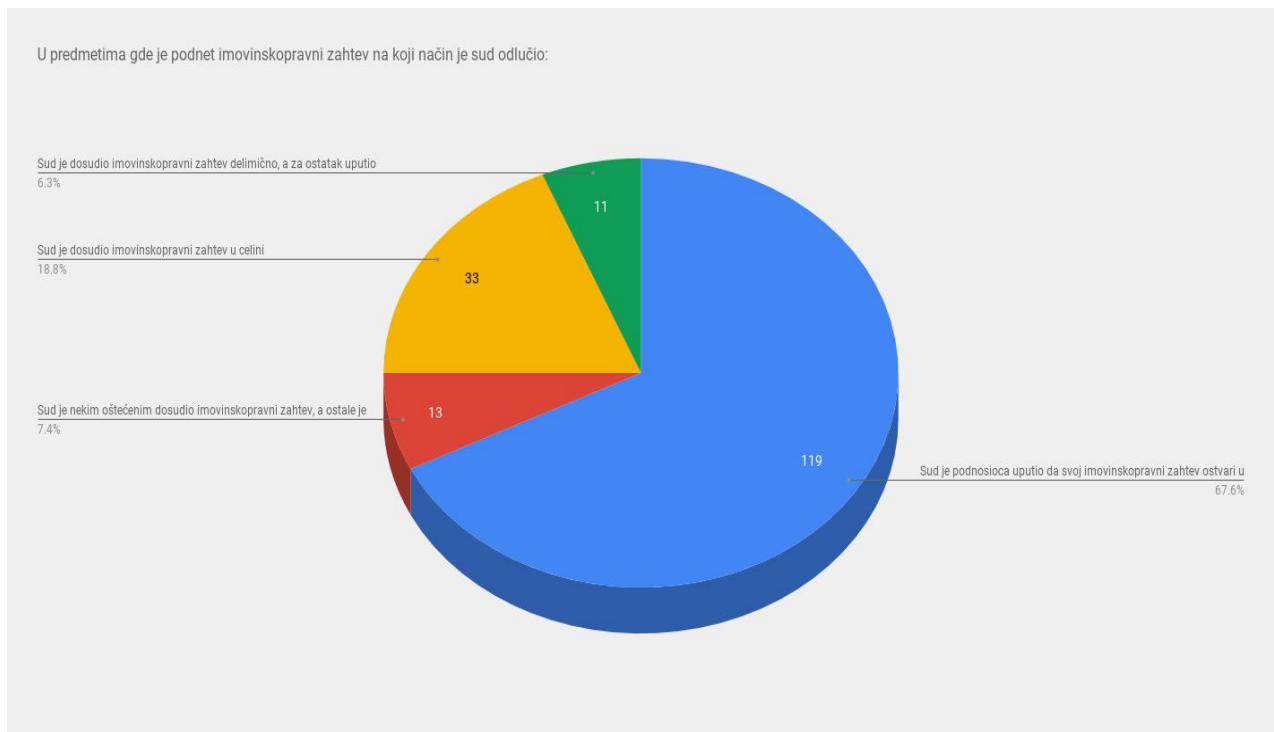

8. У предметима у којима је поднет имовинскоправни захтева на који начин је суд одлучио.

Од укупно 242 предмета који су анализирани у 170 је поднет имовинскоправни захтев, док у 72 предмета није. Предмет проучавања у овом делу јесу само ти предмети где је имовинскоправни захтев поднет. Од 170 њих у 168 су сви оштећени поднели захтев док је у два предмета захтев поднет парцијално, односно само неки од оштећених су поднели имовинскоправни захтев. Циљ и сврха ове анализе је била и да се утврди или оповргне једна од радних хипотеза, а то је да: Кривични судови избегавају расправљање о имовинскоправном захтеву и оштећеног упућују на парнични поступак.

Као што се и могло претпоставити од 170 пресуда у 119 случаја је кривичи суд упутио оштећеног да свој имовинскоправни захтев оствари у парничном поступку. На тај начин смо доказали хипотезу да кривични судови избегавају да суде по основу поднетих захтева и углавном у случајевима кривичних дела против имовине досуђују захтеве јер се тачно утврђује вредност штете па је једноставно захтев досудити, док у већини других случајева упућују оштећеног на парницу.

Графички приказ бр.22:

Закључна разматрања и предлози de lege ferenda

Током последњих пар деценија евидентна је све већа заинтересованост законодавца, како у Србији, тако и у свету, да се интензивније заштите и побољшају интереси оштећеног лица у кривичном поступку. Због тога је потребно обезбедити успешне правне инструменте који ће задовољити те интересе. Приликом извршења кривичног дела, сем кривичноправних, настају и последице које имају грађанскоправни карактер. Кривичноправна последица се огледа у праву и дужности јавног тужиоца да у кривичном поступку постави кривичноправни захтев. Грађанскоправна последица огледа се у праву оштећеног лица да у парници постави свој имовинскоправни захтев према учиниоцу тог дела и на тај начин надокнади штету која му је причињена извршењем кривичног дела.

Тада оштећени, осим што има интерес да кривац буде кажњен, има и потребу да се надокнади његова имовинска или неимовинска штета настала извршењем кривичног дела. Међутим, накнаду штете је могуће остварити принудним путем само на основу правоснажне судске одлуке и то у поступку извршења. То значи да од тренутка настанка штете причињене па све до остварења репарације може проћи дужи временски период. То је један од разлога због чега је дата могућност кривичном суду да одлучује о имовинскоправном захтеву.

У теорији се тај поступак назива и адхезиони, односно придружени поступак јер се решавању кривичне ствари придружује решавање имовинскоправног захтева. Тиме што се уводи могућност да се имовинскоправни захтев оствари већ у кривичном поступку, проширују се и права оштећеног. Осим тога, када је причињена штета извршењем кривичног дела, пресуда која је донета на основу захтева оштећеног представља задовољење елементарних захтева правичности. Тако институт имовинскоправног захтева представља само један од видова и начина сублимације захтева за накнадом штете и казне у кривичном поступку.

Начело процесне економије је такође у директној вези са имовинскоправним захтевом. Ако би само грађански судови у одвојеном поступку одлучивали о насталој штети то би због мултиплицираног броја предмета у знатној мери оптеретило њихов рад, много више него што су оптерећени данас. У вези са тим је и једно од најбитнијих начела грађанског права – начело диспозиције. Оно је огледа у томе да, као и у парничном

поступку, до изражаја долази воља странака у смислу да странке утичу на сам ток кривичног поступка. Оштећени је тај који одређује да ли ће поднети имовинскоправни захтев у кривичном поступку, а одређује и висину имовинскоправног захтева тако да суд треба да се креће у тим границама постављеног захтева. Он не може да досуди ни више, друго у односу на оно што је у имовинскоправном захтеву одређено.

Адхезиони поступак је нарочито погодан за оштећеног зато што му пружа низ погодности које само оштећени има у кривичном поступку, а не би их имао да свој имовинскоправни захтев остварује у грађанском поступку. Поступак пред кривичним судом је у овом случају бржи, трошкови су мањи, односно поступак је економичнији, ефикаснији и једноставнији. Доказивање је још један аргумент који иде у прилог расправљања имовинскоправног захтева у кривичном поступку. Наиме, докази о извршеном кривичном делу су истовремено и докази о висини причињене штете и о постојању оштећења. Докази о имовинскоправном захтеву и о извршеном кривичном делу се прикупљају истовремено.

Следећи аргумент у прилог подношења имовинскоправног захтева у кривичном, а не у грађанском поступку везан је за форму и начин подношења захтева. Наиме, у кривичном поступку захтев се веома једноставно подноси изјавом овлашћеног лица, односно поднеском суду или органу пред којим се води поступак. Док је грађанском поступку потребно поднети тужбу која често за собом повлачи и ангажовање стручних правника из редова адвоката што изискује додатне трошкове.

Све су то аргументи који говоре у прилог подношења имовинскоправног захтева у кривичном, а не у грађанском поступку, јер са минималним трошковима и на бржи начин оштећени је у могућности да буде обештећен за штету коју је претрпео због извршеног кривичног дела. Да ли ће суд прихватити да одлучује о томе или ће упутити оштећеног на парницу у великој мери зависи од процене суда да ли би одлучивање о имовинскоправном захтеву додатно утицало на одуговлачење поступка и на ту одлуку судије оштећени нема никаквог утицаја. У пракси се показало да се судије углавном не упуштају у расправљање о имовинскоправном захтеву већ оштећеног упућују на парнични поступак.

Институт адхезионог поступка постоји у већини континентално европских права док постоје нека права, као на пример право Велике Британије и неких држава САД које не дозвољавају да се имовинскоправни захтев остварује у кривичном поступку. Законодавства

која предвиђају могућност истицања захтева у кривичном поступку, разликују се по томе у којој фази поступка је то дозвољено, које врсте имовинскоправних захтева су дозвољене (накнада штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла), ко су све лица активно легитимисана да поднесу захтев и који се све правни лекови могу тим поводом приложити.

Међутим, пружање могућности оштећеном да у кривично поступку оствари свој приватноправни захтев може изазвати и низ тешкоћа везаних за односе учесника у поступку: лица са имовинскоправним захтевом, окривљеног и суда. Уколико кривични суд одлучи да расправља о имовинскоправном захтеву кривични судија мора да покаже одговарајућу спретност и посебно знање из домена грађанског права како би се упустио у одлучивање о грађанском захтеву који је поставио оштећени и који уједно има и имовинскоправни карактер. То је један од разлога због ког судије, често под изговором да ће поступак бити непотребно развучен, одлучују да се не упусте у расправљање о имовинскоправном захтеву већ упућују оштећеног да се за реализацију свог захтева обрате грађанском суду и поднесу тужбу, иако имају сасвим довољно елемената да о имовинскоправном захтеву одлуче. Анализом судских пресуда узетих на увид и анализу приметно је да се институт имовинскоправног захтева не примењује у довољној мери каква је била интенција законодавца.

У складу са наведеним, у овој дисертацији имовинскоправни захтев је анализиран са теоријског аспекта, затим из угла легислативног регулисања овог института, како у законодавству Србије, тако и у упоредном законодавству, али и са аспекта уређења овог института у судској пракси.

Циљ научног истраживања био је да се на основу квалитативне и квантитативне анализе правних прописа и анализе статистичких показатеља изврши теоријска елаборација имовинскоправног захтева оштећеног у кривичном поступку. Дисертацијом је покушано да се утврди да ли је имовинскоправни захтев оштећеног ефикасно средство у заштити повређених права и имовине оштећеног и у томе се успело. Наиме, дошло се до становишта да, осим вансудског поравнања, не постоји ефикаснији институт који би обештетио оштећеног. Сматрамо да је целисходније о имовинскоправном захтеву одлучивати у кривичном поступку него оштећеног упућивати на парнични поступак.

Потврђена је радна хипотеза која је гласила: „Постоји корелација између почињених кривичних дела у којима је причињена штета и броја поднетих имовинскоправних захтева.“ На основу грађе прикупљене у Вишем суду у Новом Саду дошло се до података да је у скоро 70% обрађених предмета оштећени поднео имовинскоправни захтев у кривичном поступку, тако да можемо да сигурношћу рећи да постоји корелација између извршења кривичног дела са насталом (не)материјалном штетом и имовинскоправним захтевом.

Оспорена је прва посебна хипотеза која је гласила: „Број кривичних дела у којима је причињена материјална, тј. нематеријална штета је у порасту.“ На основу статистичких података прикупљених на сајту Завода за статистику за 2013, 2014. и 2015.²⁵⁵ годину може се видети да је број кривичних дела у паду. У табели 1 су приказана само она кривична дела код којих је најизраженији карактер настале штете, а то су кривична дела против имовине, на првом месту, а након њих кривична дела против безбедности јавног саобраћаја и кривична дела против живота и тела. Због тога можемо рећи да је хипотеза оспорена, те да број кривичних дела у којима је причињена штета није у порасту већ у паду.

Друга посебна хипотеза је потврђена и она је гласила: „Број имовинскоправних захтева оштећеног поднетих против државе Србије је мањи у односу на оне поднете против физичких и правних лица.“ На основу информација прикупљених у Вишем суду у Новом Саду ни један поднети имовинскоправни захтеви није био поднет против Републике Србије, тако да са сигурношћу можемо констатовати да је хипотеза потврђена.

Доказана је трећа посебна хипотеза која је гласила: „Кривични судови избегавају расправљање о имовинскоправном захтеву и оштећеног упућују на парнични поступак.“ Приликом утврђивања тачности и ове хипотезе морамо се позвати на податке прикупљене у Вишем суду у Новом Саду. Наиме, од укупно 242 предмета који су анализирани у 170 је поднет имовинскоправни захтев, док у 72 предмета није. Предмет проучавања у овом сегменту јесу само они предмети где је имовинскоправни захтев поднет. Од 170 њих у 168 су сви оштећени поднели захтев, док је у два предмета захтев поднет парцијално, односно само неки од оштећених су поднели имовинскоправни захтев.

Као што је и претпостављено у хипотези резултати су је потврдили: од 170 пресуда у 119 случаја је кривичи суд упутио оштећеног да свој имовинскоправни захтев оствари у

---

²⁵⁵ Видети прилог: Табела 1. Компаративни приказ извршених појединих кривичних дела

парничном поступку. На тај начин смо доказали хипотезу да кривични судови избегавају да суде по основу поднетих захтева и углавном у случајевима кривичних дела против имовине досуђују захтеве јер се тачно утврђује вредност штете па је једноставно захтев досудити, док у већини других случајева упућују оштећеног на парницу.

Последња, четврта хипотеза у дисертацији, која је такође доказана, је гласила: „Постоји потреба за унапређењем кривичнопроцесне легислативе у Србији.“ На основу прикупљене грађе и анализе позитивноправних решења у Републици Србији, те њеној компарацији са решењима у правима других земаља уочене су неке замерке и пропусти чија би корекција и унапређење у великој мери допринели бољој заштити оштећених тј. жртава.

У циљу боље и свеобухватније заштите лица оштећених кривичним делом сматрамо да би у српском законодавству требале да се изврше следеће измене позитивног законодавства *de lege ferenda*:

а) По узору на искуства других земаља које већ дуги низ година имају посебне фондове намењене жртвама кривичног дела, мишљења смо да би се та идеја требала спровести и у српском праву. Од бивших југословенских република такве законе су донеле Црна Гора и Хрватска. Као потенцијални проблем јавља се питање средстава из којих би се пунио тај фонд јер његово финансирање из буџета би било потвргнуто критици шире јавност и питање је колико би се средстава могло на тај начин обезбедити. Мишљења смо да би новчана средства прибављена одузимањем имовинске користи могла бити подобан извор потребних средстава и на адекватан начин би могла попунити празнине у средствима фонда која су увек у дефициту како је показала пракса земаља које га већ поседују.

Наиме, постоји посебан основ по ком се остварује накнада трошкова из јавних фондова: држава се на симболичан начин солидарише са жртвом кривичног дела, исто као што се солидарише и другим грађанима који се нађу у стању социјалне потребе или буду жртве рата, природних непогода (поплава, земљотреса) или неких несрећа чији је узрочних био људски фактор. (на пример саобраћајне несреће, еколошке катастрофе итд.) Због тога су услови под којима се даје ово обештећење постављени врло ригорозно. Обештећење би се давало само изузетно, у ограниченим износима и под изузетно строгим условима. Корисници накнаде могле би бити само жртве тешких злочина који су учињени из умишљаја (на пример: жртве кривичног дела убиства, лица којима је нанета тешка телесна повреда, жртве силовања, разбојништва, тероризма итд.). Додатни услов се односи на то да

се редовним путем не може остварити накнада од извршиоца кривичног дела (на пример: зато што је инсолвентан или није ухваћен) као и да се настала штета не може санирати из осигурања (социјалног, здравственог или осигурања од ризика незгоде или смрти).

б) Следећи предлог којим би се могло кориговати наше законодавство није само терминолошког карактера, иако то на први поглед тако изгледа. Наиме, у нашем праву се користи термин „оштећени“ док у другим земљама преовлађује термин жртва. Међутим, сведоци смо процеса глобализације и уплива страних термина и израза у српски језик који само у ретким случајевима оправдани. Као основни критеријум за њихово разликовање обично се узима врста повређеног права: личног или имовинског. Најприхватљивије је становиште да се за појам жртве (*victim*) најчешће везују лица чија су лична права повређена извршеним кривичним делом. Под оштећеним лицем (*injured party*) се у страној литератури сматра лице чија су имовинска права повређена. О разлозима *pro et contra* увођења овог термина у наш ЗКП било је доста речи у посебном делу ове дисертације под насловом: Оштећени или жртва. Мишљења смо да би термин „жртва“ требало увести у српско позитивно законодавство, како би се означила посебна категорија оштећених, као што је то урађено у хрватском ЗКП, тако да законска дефиниција оштећеног у себи сублимира и дефиницију појма жртве.

Значај постојања имовинскоправног захтева у систему кривичног и грађанског права је вишеструк јер пружа оштећеном посебне погодности са становишта рационалности и економичности. Оштећеном се на овај начин у кривичном поступку пружа не само кривичноправна, него и имовинскоправна заштита. Због тога верујемо да ће у наредном Законику о кривичном поступку бити усвојени бар неки од поменутих предлога, те да ће на тај начин и положај оштећеног, односно жртве бити значајно повољнији од постојећег.

ЦИТИРАНА И КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

Домаћа литература - књиге, уџбеници, монографије и научни чланци

1. Антић, О. (2008). *Облигационо право*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду и Јавно предузеће Службени гласник;
2. Бабић, И. (2008). *Основи имовинског права*, Београд: Службени гласник;
3. Бејатовић, С. (1999). Имовинскоправни захтев оштећеног, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд: *Удружење за кривично право и криминологију и Институт за криминолошка и социолошка истраживања*, Бр. 2/1999. 80-96.;
4. Бејатовић, С. (2005). Кривичнопроцесно законодавство Србије: прогресивна и регресивна решења. *Ревиија за криминологију и кривично право*, 43 (1), 61–97;
5. Бејатовић, С. (2005). Нове тенденције у савременој науци кривичног права и кривичнопроцесно законодавство Србије. *Безбедност*, 47 (5), 721–753;
6. Бејатовић, С. (1993). *Оштећени у кривичном поступку*, Београд: Славија прес;
7. Бејатовић, С. (2016). *Кривично процесно право: према Законнику о кривичном поступку из 2011.године*. Београд: Службени гласник;
8. Богдановић, Д. (1968). Оштећени као тужилац по Законнику о кривичном поступку. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 17 (8), 14–23;
9. Босанац, Р. (2002). Одговорност државе за штету причињену у поступцима за одузимање имовине. *Правни живот*, 51 (10), 331–346;
10. Бубаловић, Т. & Пивић, Н. (2013). Право оштећеног на имовинскоправни захтјев у кривичном поступку. *Правна ријеч: часопис за правну теорију и праксу*, 10 (37), 541–562;
11. Бркић, С. (2013). *Кривично процесно право II* (3 изд.). Нови Сад: Правни факултет – Центар за издавачку делатност;
12. Вагнер, М. (2002). Положај оштећеног у Законнику о кривичном поступку. *Правни живот*, 51 (5–6), 79–83;
13. Васиљевић, Т. (1981). *Систем кривичног процесног права СФРЈ*. Београд: Савремена

- администрација;
14. Врховшек, М. (1988). Одузимање имовинске користи у случајевима преношења извршења одређених послова са једног на друго правно лице. *Право – теорија и пракса*, 5 (12), 53–61;
  15. Врховшек, М. (1999). Рок за подношење приватне тужбе. *Право – теорија и пракса*, 16 (12), 52–56;
  16. Вуковић, Ш. & Недић, Д. (2002). *Приручник за практичну примену Законика о кривичном поступку*. Београд: Савремена администрација;
  17. Гамс, А. & Ђуровић, Љ (1994). *Увод у грађанско право*, Београд: Савремена администрација д.д.;
  18. Groenhuijzen, М. (2015). Заштита жртава криминалитета правним средствима: међународно и европско право и политика. *Темида*, 18 (1), 3–29;
  19. Грубач, М. (2005). Ново кривично процесно законодавство у Босни и Херцеговини. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 77 (11), 531–547;
  20. Грубач, М. (2008). *Кривично процесно право*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион у Београду;
  21. Грубач, М. (2014). *Кривично процесно право: са текстом Законика о кривичном поступку*. Београд: Пројурис;
  22. Грубач, М. (2010). Поводом новог Законика о кривичном поступку Црне Горе. *Правни записи*, 2010, Вол. I (1) *Прави Факултет Универзитета Унион*, стр. 150-170.;
  23. Грубач, М. & Васиљевић, Т. (2011). *Коментар Законика о кривичном поступку* (12. изд.). Београд: Службени гласник;
  24. Грубач, М. (2012). Процесно-правни положај оштећеног према новом Законику о кривичном поступку Србије. *Темида*. 2/2012, стр. 105 – 120.;
  25. Грубач, М. & Вучковић, Б. (2010). *Коментар Законика о кривичном поступку Црне Горе* (3 изд.). Тиват: Факултет за медитеранске пословне студије;
  26. Грубач, М. (2014). Отварање истраге према новом Законику о кривичном поступку Србије, *Правни записи*, Година V, бр. 1. стр. 217-234.;
  27. Давидовић, М. (2005). Оштећени у остваривању имовинскоправног захтева у кривичном поступку. *Избор судске праксе*, 13 (4), 20–26;

28. Димитријевић, Д.В. (1986). *Кривично процесно право* (9. изд.) Београд: Научна књига;
29. Ђурђић, В. (2016). *Кривично процесно право. Општи део*. Ниш: Центар за публикацију Правног факултета Универзитета у Нишу;
30. Ђурђић, В. (2015). Перспектива новог модела кривичног поступка Србије. *Наука, безбедност, полиција*, 20 (2), 71–95;
31. Жарковић, М. & Кесић, Т. (2014). Компензација жртава кривичних дела - Одговор Републике Србије, *Унапређење приступа праву на накнаду штете за жртве трговине људима и других кривичних дела са елементима насиља*, Европска Унија и Astra anti trafficking action стр. 3-50;
32. Златарић, Б.(1953). Адхезиони поступак по новом Законику о кривичном поступку, *Наша законитост*, 11/1953., 600-614.;
33. Иванић, И. (1974). Дискриминисани положај оштећеног као тужиоца у кривичном поступку. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 23 (8–9), 29–34;
34. Игњатовић, А. & Станојевић, П. (2007). *Кривично процесно право*. Нови Сад: Привредна академија;
35. Илић, Г. (2011). Кривично процесно законодавство Србије и стандарди Европске уније (степен усаглашености, начини, путеви и разлози неопходности потпуног усаглашавања). Београд: *Зборник Кривично законодавство Србије и стандарди Европске уније*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, 24-25.;
36. Илић, Г. (2012). О положају оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 60 (1), 137–158;
37. Илић, Г. (2011). Право на образложену судску одлуку, *CRIMEN* (II) 2/2011 стр. 227–244.;
38. Илић, Г. (2011). Оштећени и стандарди људских права у кривичном поступку, *Анали Правног факултета у Београду*, година LX, 2/2012. стр.135-161.;
39. Илић, Г. (2014). Законик о кривичном поступку и правна сигурност или неколико примера колебања праксе под утицајем Законика о кривичном поступку, *Наука, безбедност, полиција* br. 3, стр. 27-35.;
40. Јанковић, Н. (2013). Положај оштећеног као могућег тужиоца у кривичном поступку. *Бранич: часопис Адвокатске коморе Србије*, 126 (1–2), 13–28.;

41. Јовановић, И. & Петровић-Јовановић, А. (2014). Оштећени као субјекат истраге и реформисано кривичнопроцесно законодавство земаља региона (Србије, Хрватске, БиХ и Црне Горе), *Тужилачка истрага - регионална кривичнопроцесна законодавства и искуства у примени*. Београд: Мисија ОЕБС стр. 274–299.;
42. Јовашевић, Д. (2011). *Лексикон кривичног права*. Београд: Службени лист СРЈ;
43. Караникић Мирић, М. (2011). Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника. *Crimen*, (1), 67–87
44. Караникић Мирић, М. (2011). Застарелост потраживања накнаде штете проузроковане кривичним делом. *Анали Правног факултета у Београду*. година LIX, 1/2011, 178-204.;
45. Кастратовић, Р. (2013). Застарелост потраживања накнаде штете спорна питања у судској пракси у вези са штетом проузрокованом кривичним делом. *Судска пракса судова држава чланица ЕУ и Европског суда Правде*. стр.56-60.
46. Кобе, П. (1985). Улога оштећеног у покретању и у току кривичног поступка. *Правни живот*, 35 (10), 903–920.;
47. Лажетић-Бужаровска, Г. (2005). Новине у корист оштећеног у законодавству Републике Македоније, *Темид*, 8 (2), 3–10;
48. Лазин, Ђ. (2001). Имовинскоправни захтев у кривичном поступку за дела привредног криминалитета. У: Д. Радовановић & Ђ. Михаљевић (ур.), *Привредни криминал и корупција* (стр. 119–151). Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања;
49. Лајић, О. (2013). Има ли алтернативу одузимање имовине стечене криминалом које се спроводи у кривичном поступку? *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 47 (2), 331–347;
50. Линдгрен, М. & Николић-Ристановић, В. (2011.) *Жртве криминалитета: међународни контекст и ситуација у Србији*, Организација за европску безбедност и сарадњу, Мисија у Србији, 46-59.;
51. Лукић, Р. (1970). *Увод у право*. Београд: Научна књига;
52. Мајић, М. (2010). Одузимање имовине проистекле из кривичног дела. У: Ђ. Игњатовић (ур.), *Стање криминалитета у Србији и правна средства реаговања: тематска монографија. Део 4*. (стр. 252–268). Београд: Правни факултет

Универзитета;

53. Маленица, А. (1995). *Римско право*. Нови Сад: Правни факултет у Новом Саду – Центар за издавачку делатност;
54. Матијашевић-Обрадовић, Ј. (2016). *Кривично процесно право Општи део*. Нови Сад: Универзитет Привредна академија у Новом Саду
55. Миловановић, М. (2010). *Споразум о признавању кривице – Pro et contra*. Београд: Анали Правног факултета у Београду Година LVIII, бр. 2/2010, стр. 415-431.
56. Мрвић-Петровић, Н. & Михаиловић, Н. & Петровић, З. (2003). *Вануговорна одговорност државе за штету причињену њеним грађанима*. Београд: Војноиздавачки завод, Институт за упоредно право;
57. Мрвић-Петровић, Н. (2000). Неки проблеми остваривања накнаде штете у кривичном поступку. *Избор судске праксе*, 8 (4), 18–21.;
58. Мрвић-Петровић, Н. (2012). Право жртава кривичних дела на накнаду штете. *Темида* Год. 15. бр. 1. стр.41-58.;
59. Мрвић-Петровић, Н. (2000). Право оштећеног кривичним делом на накнаду штете у Великој Британији и САД, Нови Сад: *Право теорија и пракса*, бр. 9-10/2010, 52-61.;
60. Огњановић, С. (2010). *Облигационо право – посебан део*, Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду;
61. Павишић, Б. & Кунштек, Е. (2009). Транзиције европских кривичних поступака: с посебним освртом на actio civilis. У: Н. Стојановић & С. Голубовић (ур.), *Право Републике Србије и право Европске уније: стање и перспективе*. Вол. 1 (стр. 551–575). Ниш: Правни факултет – Центар за публикације;
62. Павловић, З. (2015). *Кривично процесно право II*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду;
63. Павловић, З. & Бошковић, А. (2015). Институционалне и процесне специфичности положаја оштећеног: у кривичном процесном праву Републике Србије. У: *Супротстављање савременим облицима криминалитета: анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење* (стр. 359–371). Београд: Криминалистичко-полицијска академија и Фондација „Ханс Зајдел“;
64. Петрић, Б. (1959). Адхезиони поступак. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 8 (4), 23–30.;

65. Петрић, Б. (1961). Имовинскоправни захтев и одузимање имовинске користи у кривичном поступку. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 10 (8), 1–11.;
66. Петрић, Б. (1987). Правни положај личности у кривичном поступку. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 18 (1–3), 297–307.;
67. Петрушић, Н. (1997). Адхезиони ванпарнични поступци. *Правни живот*, 46 (12), 119–131.;
68. Поповић, Р. (1965). Имовинскоправни захтев. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 14 (4), 1–9.;
69. Почуча, М. (2008). *Накнада нематеријалне штете због претрпљеног страха*. Нови Сад: Привредна академија Нови Сад.;
70. Радишић, Ј. (1979). *Облигационо право општи део*. Београд: Нолит;
71. Радованов, А. (2014). *Грађанско процесно право (парнични, ванпарнични и поступак извршења и обезбеђења)*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду;
72. Радованов, А. & Петровић, З. (2001). *Деликтна одговорност и накнада штете*. Нови Сад: Право ДОО;
73. Радованов, А. (2009). *Зборник судске праксе – грађанскоправна област*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду;
74. Радованов, А. & Петровић, З. (2009). *Накнада штете – Зборник судске праксе*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду;
75. Радованов, А. (2009). *Облигационо право општи део*. Нови Сад: Правни факултет за привреду и правосуђе;
76. Радуловић, Д. (1984). Оштећени као приватни тужилац у кривичном поступку. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, 56 (6), 19–31.;
77. Радуловић, Д. (2009). *Кривично процесно право*. Подгорица: Универзитет Црне Горе – Правни факултет;
78. Ракић, В. (1977). Поређење положаја оштећеног у кривичном и положаја умешача у парничном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 25 (6), 785–800.;
79. Салма, Ј. (2009). *Облигационо право – Општи део, основна начела, уговори и*

- проузроковање штете. Нови Сад: Правни факултет у Новом Саду, Центар за издавачку делатност;
80. Симић-Јекић, З. (1982). *Кривично процесно право СФРЈ (друго и измењено издање)*. Београд: Привредна штампа;
81. Симовић, М. (2013) *Основне карактеристике система кривичне истраге у законодавству Босне и Херцеговине и њен утицај на поједностављење кривичног поступка*, у Иван Јовановић, Мирољуб Станисављевић (ур.), *Поједностављене форме поступања у кривичним стварима: регионална кривично процесна законодавства и искуства у примени*, Београд: Мисија ОЕБС у Србији;
82. Станковић, О. (1998). *Накнада штете*. Београд: Номос;
83. Стевановић, Ч. & Станојевић, П. (2001). *Кривично процесно право*. Ниш: Г.П.СВЕН;
84. Стевановић, Ч. & Ђурђић, В. (2006). *Кривично процесно право: општи део*. Ниш: Правни факултет – Центар за публикације;
85. Стефановић-Златић, М. (1962). Положај оштећеног у кривичном поступку. *Анали Правног факултета у Београду*, 10 (1–2), 98–103.;
86. Ћопић, С. (2003). Жртве криминалитета у систему државне (кривичноправне) реакције, *Темида* бр.3/2003. стр.19-35.;
87. Чејовић, Б. (2006). *Кривично право: општи и посебни део*. Београд: Досије;
88. Чубински, М. (2001). Права оштећеног и принцип накнаде штете. *Архив за правне и друштвене науке*, 86 (4), 581–596.;
89. Шкулић, М. (1996). Један поглед на положај оштећеног у кривичном поступку. У: Ј. Ћирић (ур.), *Теоријски и практични проблеми југословенског казненог законодавства: зборник радова* (стр. 227–234). Београд: Институт за криминолошка истраживања
90. Шкулић, М. (2000). Оштећени у кривичном поступку: како побољшати његов положај? *Темида*, 3 (3–4), 5–18.;
91. Шкулић, М. (2013). Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка. *Crimen*, (2), 176–234.;
92. Шкулић, М. (2015). *Кривично процесно право*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду

Страна литература - књиге, уџбеници, монографије и научни чланци

93. Bayer, V. (1943). *Kazneno postupovno pravo* (Prva knjiga: Poviestni razvoj). Zagreb: Z. Streitenberger;
94. Bajer, V. (1980). *Jugoslavensko krivično procesno pravo. Knj. 1: Uvod u teoriju krivičnog procesnog prava*. Zagreb: Školska knjiga;
95. Bajer, V. (1980). *Jugoslavensko krivično procesno pravo. Knj. 2: Pravo o činjenicama i njihovom utvrđivanju u krivičnom postupku*. Zagreb: Školska knjiga;
96. Bajer, V. (1989). *Zakon o krivičnom postupku: bilješke i komentar*. Zagreb: Narodne novine;
97. Beloof, D. E. (1999). The third model of criminal process: the victim participation model. *Utah Law Review*, (2), 299–330.;
98. Berman, J. H. (1972). *Soviet Criminal Law and Procedure: The RSFSR Codes* (2nd ed.). Cambridge: Harvard University Press;
99. Boldt, R. C. (1986). Criminal Law - Restitution, Criminal Law, and the ideology of Individuality, *The Journal of Criminal Law nad Criminology, Northwestern University, School of Law*. Pg.969 - 1022.
100. Del Carmen, R. V. (2014). *Criminal Procedure: Law and Practice* (9th ed.). Belmont: Wadsworth Cengage Learning;
101. Doak, J. (2005). Victims' Rights in Criminal Trials: Prospects for Participation, *Journal of Law and Society*, vol.32. number 2 294-316.;
102. Zulfikarpašić, N. (2011). Oštećeni u komparativnom krivičnom procesnom pravu. *Magazin – Info: časopis za pravno-finansijsku teoriju i praksu*, (1), 71–103.;
103. Ivanović, S. (2013). Prava i obaveze oštećenog tokom krivičnog postupka u pravu bosne i hercegovine. *Godišnjak fakulteta pravnih nauka, Banja Luka*, 3 (3), 255-262
104. Ivičević, E. (2004.) *Utvrđivanje imovinske koristi stečene kaznenim djelom u hrvatskom pravu i sudskoj praksi*, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* (Zagreb) vol.11. broj 1/2004 str. 217-238.;
105. Ilić, M. (2001). *Krivično procesno pravo*. Sarajevo: COLPI;
106. Josipović, I. (1989.) *Žalba na odluku o imovinskopravnom zahtijevu u krivičnom postupku*. Zagreb: Naša zakonitost: časopis za pravno prosvjećivanje, 9-10, str.1262-1269.;

107. Kaleb, Z. (2003.) Novo uređenje instituta oduzimanja imovinske koristi prema noveli Kaznenog zakona s osvrtom na dosadašnju sudsku praksu, Zagreb: *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol.10. broj 2/2003 str. 449-478.;
108. Kobe, P. (1977). Položaj žrtve v sodnem postopku s posebnim ozirom na adhezijski postopek. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, (28), 3–11.;
109. Matovski, N. (2001). *Sustav kaznenog postupka u Republici Makedoniji*, Zagreb: Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 8, broj 2/2001, str. 207-224.;
110. Packer, H. (1968). *The Limits of the Criminal Sanction*. Stanford: University Press;
111. Padfield, N. (2014). *Criminal Law* (9th ed.). Oxford: Oxford University Press;
112. Pivić, N. & Dautbegović, A. (2010). Položaj oštećenog u krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 3 (5), 7–34.;
113. Pivić, N. (2011). Historijski prikaz položaja oštećenog u krivičnom postupku. *ANALI Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, (8), str. 153-176.;
114. Pavlović, Z. (2012). Neke specifičnosti oštećenog kao supsidijarnog tužioca (u kaznenom procesnom pravu Republike Srbije). *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 49 (3), 615–632.;
115. Radolović, A. & Šarin, D. (2016) Neke aktualne građanskopravne dimenzije kaznenog prava i kaznenog sudovanja - ustavnopravni aspekti. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*. vol. 37, br. 1, 103-123.;
116. Samaha, J. (2013). *Criminal Procedure* (9th ed.). Stamford: Cengage Learning
117. Shahidullah, Shahid M. (2008). *Crime Policy in America: Laws, Institutions, and Programs*. University Press of America. 311 pages. ISBN 978-0-7618-4098-5. LCCN 2008925824;
118. Shapland, J. & Cohen, D. (1987). Facilities for Victims: The Role of the Police and the Courts, *The Criminal Law Review*;
119. Sijerčić-Čolić, H. (2012). *Krivično procesno pravo. Knj. 1: Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*. Sarajevo: Pravni fakultet;
120. Sijerčić-Čolić, H. (2012). *Krivično procesno pravo. Knj. 2: Tok redovnog krivičnog postupka i posebni postupci*. Sarajevo: Pravni fakultet;
121. Tomašević, G. & Pajčić, M. (2008). Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku. *Hrvatski ljetopis za kazneno*

- pravo i praksu*, 15 (2), 817–857.;
122. Trumbull, C. P. (2008). The victims of victim participation in international criminal proceedings. *Michigan Journal of International Law*, (29), 777–826.;
123. Ferhatović, A. & Mujanović, E. (2015.) *Samostalno oduzimanje imovinske koristi (oduzimanje u odsustvu osudjujuće presude)*, Sarajevo: Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LVIII str.33-53;
124. Šago, D. & Pleić, M. (2012). Adhezijско рјешавање имовинскоправног захтјева у казненом поступку. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 33 (2), 967–999.;

Домаћи и страни законски прописи

1. *Грађански законик за Краљевину Србију, са коментаром.* (1927). Београд: Издавачка књижарница Геце Кона;
2. *Законот за правда за децата* (2013). Службен весник на Република Македонија бр.148/2013;
3. *Закон о извршењу и обезбеђењу* (2015). Сл. гласник РС, 106/2015 и 106/2016 - аутентично тумачење;
4. *Закон о казненом поступку Републике Хрватске*, Народне новине, број 152/08., 76/09., 80/11., 121/11. - проčišćени текст, 91/12. - Одлука Уставног суда Републике Хрватске, 143/12., 56/13., 145/13. и 152/14.);
5. *Закон за кривичната постапка*, Службен весник на Република Македонија, бр. 150 од 18.11.2010 година;
6. *Закон о кривичном поступку ФНРЈ.* (1948). Сл. лист ФНРЈ, бр. 97/48;
7. *Законик о кривичном поступку ФНРЈ.* (1953). Сл. лист ФНРЈ, бр. 40/53;
8. *Закон о кривичном поступку СФРЈ.* (1977). Сл. лист СФРЈ, бр. 4/77, 36/77, 14/85, 26/86, 74/87, 57/89, 3/90;
9. *Законик о кривичном поступку* (2001). Сл. лист СРЈ, бр. 70/2001 и 68/2002 и Сл. гласник РС, бр.58/2004, 85/2005, 115/2005, 85/2005 – др. закон, 49/2007, 20/2009 – др. закон, 72/2009, 76/2010;
10. *Законик о кривичном поступку Републике Србије.* (2011). Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014;

11. *Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine*, Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13;
12. *Zakonik o krivičnom postupku Републике Црне Горе*. (2009). Сл. лист Црне Горе, бр. 57/2009, 49/2010, 47/2014 - Одлука УС ЦГ, 2/2015 - Одлука УС ЦГ, 35/2015 (члан 88-91 нису у пречишћеном тексту) и 58/2015 - други закон;
13. *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица* (2005). Сл.гласник РС, бр. 85/2005;
14. *Закон о накнади штете жртвама кривичних дјела насиља* (2015). Сл. лист Црне Горе, бр. 35/2015;
15. *Закон о неважности правних прописа донетих пре 6.априла 1941.године и за време непријатељске окупације*, (194) Сл. лист ФНРЈ, бр. 86/1946 и 105/1947;
16. *Закон о поврћаној накнади жртвама казnenih djela* (2008). pročišćeni tekst zakona Narodne Novine 80/08, 27/11;
17. *Закон о облигационим односима*. (1978). Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 – Уставна повеља;
18. *Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела*, Сл. гласник РС, бр. 32/2013 и 94/2016;
19. *Закон о парничном поступку*. (2011). Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС и 55/2014;
20. *Закон о правобранилаштву* (2014.) Службени гласник РС бр. 55/2014;
21. *Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода са додатним протоколима уз пар каснијих измена*. (2003). Службени лист СЦГ – Међународни уговори. бр. 9/03, 5/05, 7/05 – исправка Службени гласник РС – Међународни уговори, бр.12/10;
22. *Закон о спречавању злостављања на раду* (2010). Сл. гласник РС, бр. 36/2010;
23. *Законик о судском кривичном поступку* (1929). Београд: Издање и штампа државне штампарије;
24. *Законик о кривичном поступку РСФСР*. (1967). Београд: Институт за криминологију и кримонолошка истраживања;

25. *Кривични Законик Републике Србије* (2005). Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016);
26. *Основни кривични закон*, Сл. лист СФРЈ. бр. 44 од 8. X 1976;
27. *Устав СФРЈ* (1974). Службени лист СФРЈ, година XXX, број 9, 21. фебруар 1974;
28. *Устав Републике Србије* (2006). Службени гласник РС бр. 98/2006;
29. *Уголовно-процесуални кодекс русијске федерације* (с изменама на 8 марта 2015 года) (редакција, дејствујућа с 20 марта 2015 года);
Руски закон о кривичном поступку са последњим изменама 8.марта 2015.године
30. *Code de procédure pénale* (Version consolidée au 1 juillet 2017) – Француски закон о кривичном поступку са последњим изменама 1.јула 2017.године;

Правни прописи међународног карактера

1. *European Convention on Human Rights*. (1950). Доступно на: www.echr.coe.int ;
2. ETS 116, *European Convention on the Compensation of Victims of Violent Crime*, 24.11.1983.;
3. *Resolution (77) 27 On the Compensation of Victims of Crime, adopted by the Committee of Ministers* on 28 September 1977.;
4. *Декларација о основним начелима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе власти - Declaration of basic principles of justice for victims of crime and abuse of power* – GA Res. 40/34, Annex 1985 Уједињене нације;
5. *Recommendation Rec(85)11E, on the position of the victim in the framework of criminal law and procedure*, adopted by the Committee of Ministers on 28. june 1985.;
6. *Recommendation No. R (87) 21 on the assistance to victims and the prevention of victimisation*, adopted by the Committee of Ministers on 17. september 1987.;
7. *Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism*, Council of Europe Treaty Series, No.196.;
8. *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*, Council of Europe Treaty Series, No. 197. Warsaw, 16.V.2005.;
9. *Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crim victims*, adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2006.;

Литература и извори преузети са интернета

1. Victim Support Services in the EU: An overview and assessment of victims' rights in practice, Germany, 2014 Преузето 10. јула 2017 са:
https://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi_IPCNsv7UAhUiD5oKHf6rCIQQFggrMAE&url=http%3A%2F%2Ffra.a.europa.eu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffra_uploads%2Fcountry-study-victim-support-services-de.pdf&usg=AFQjCNHhh1dmlI-4M1aPhVgWXfBSfY4Jag
2. The code of Practice for victims of Crime of 2005. Преузето 22. јануара 2017. са:
<https://www.gov.uk/government/publications/the-code-of-practice-for-victims-of-crime>
3. Code de procédure pénale suisse (Code de procédure pénale, CPP) du 5 octobre 2007 (FF 2006 1057). Преузето 22. јануара 2017. са: <https://www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/20052319/201610010000/312.0.pdf>
4. Criminal Justice Act 2003. Преузето 22. јануара 2017. са:
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/contents>
5. Criminal Victims Protection Act of 1990; Преузето 19. јануара 2017. са:
https://en.wikipedia.org/wiki/Crime_Control_Act_of_1990
6. The Crime Victims' Rights Act, 18 U.S.C. § 3771; Преузето 19. јануара 2017. са:
<https://www.justice.gov/usao/resources/crime-victims-rights-ombudsman/victims-rights-act>
7. United States Justice for All Act of 2004, Pub. L. No. 108-405, 118 Stat. 2260 (effective Oct. 30, 2004). Преузето јануара 2017. са:
<https://www.congress.gov/108/plaws/publ405/PLAW-108publ405.pdf>
8. Sous-titre III : Des droits des victimes (Articles 10-2 à 10-5) Преузето 28. новембра. 2016 са:
https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?sessionId=11D3870529BA87F5F2AEEBAF9E5AE04B.tpdila22v_2?idSectionTA=LEGISCTA000031050402&cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=20161129
9. Шкулић, М. (2004). *Један поглед на положај оштећеног у кривичном поступку за кривична дела организованог криминала*. Преузето 19. септембра 2016. са:
<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2004/1450-66370401017S.pdf>

10. Kowalski, A. & Bourgeois, B. (2014). *Накнада штете за жртве трговине људима у Француској* Преузето 11.јула 2011. са: <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2014/11/Naknada-%C5%A1tete-za-%C5%Bertve-trgovine-ljudima-u-Francuskoj.pdf>
11. *Regime of compensation for victims of crimes*, Преузето 11.јула 2017 са: https://www.biicl.org/files/734_regime_of_compensation_for_victims_of_crimes.pdf

Судска пракса и правни ставови

1. Пресуда Окружног суда у Ваљеву, Кж. бр. 54/03 од 28. фебруара 2003.године.
2. Пресуда Апелационог суда у Београду, Кж. 2 бр.4250/10 од 16.новембра 2010.године.
3. Пресуда Врховног суда Србије, Кж1.бр. 1198/08 од 22.децембра 2008.године.
4. Одлука Окружног суда у Београду, Кж.бр.1884/06 од 12.јула 2006.године.
5. Одлука Окружног суда у Суботици, Кж.бр.309/07 од 17.октобра 2007.године.
6. Одлука Основног суда у Нишу, Кж. бр. 93/06 од 24.фебруара 2006.године.

ПРЕГЛЕД ТАБЕЛА И ГРАФИКОНА

Списак графичких приказа („пита“) у докторској дисертацији:

Број графичког приказа	Назив	Број стране
Графички приказ бр.1.	Пол испитаника	241.
Графички приказ бр.2.	Старост испитаника	242.
Графички приказ бр.3.	Стручна спрема испитаника	243.
Графички приказ бр.4.	Моје образовање је везано за правне науке	244.
Графички приказ бр.5.	Да ли имате поверење у судску заштиту својих права?	245.
Графички приказ бр.6.	Да ли вам је познато да извршењем кривичног дела може настати материјална штета (Имовински губитак)	246.
Графички приказ бр.7.	Да ли вам је познато да извршењем кривичног дела може настати нематеријална штета (претрпљени физички болови, страх и душевни болови због повреде законом заштићених личних права)	247.
Графички приказ бр.8.	Да ли сте упознати са тиме да лице оштећено кривичним делом има право да тражи накнаду штете путем имовинскоправног захтева	248.
Графички приказ бр.9.	Да ли сматрате да суд у кривичном поступку треба да одлучи о поднетом имовинскоправном захтеву или треба да упути оштећеног да поднеги имовинскоправни захтев оствари у парничном поступку.	249.
Графички приказ бр.10.	Држава би путем својих органа и институција требала више да помаже жртве кривичних дела, а посебно жртве насиља у породици, силовања итд.	250.

Графички приказ бр.11.	Термин жртва је прикладнији од термина оштећени	251.
Графички приказ бр.12.	Био сам жртва кривичног дела	252.
Број графичког приказа	Назив	Број стране
Графички приказ бр.13.	Питање за испитанике који су изјавили да су били жртве кривичног дела	253.
Графички приказ бр.14.	Питање за испитанике којима је кривичним делом била причињена штета	254.
Графички приказ бр.15	Година доношења правоснажне пресуде:	256.
Графички приказ бр.16.	Класификација кривичних дела:	257.
Графички приказ бр.17.	Кривична дела	258.
Графички приказ бр.18.	Да ли постојало саучесништво	259.
Графички приказ бр.19.	Пол извршиоца	260.
Графички приказ бр.20.	Оштећени	261.
Графички приказ бр.21.	Да ли је оштећени/жртва поднео имовинскоправни захтев	262.
Графички приказ бр.22.	У предметима у којима је поднет имовинскоправни захтев на који начин је суд одлучио.	263.

Списак табела у докторској дисертацији:

Број табеле	Назив	Број стране
Табела бр.1.	Компаративни приказ извршених појединих кривичних дела	290.

ПРИЛОЗИ:

Прилог 1. Анкета (анкетни упитник):

АНКЕТНИ УПИТНИК		
<p>Анкетни упитник који се налази пред Вама чини део истраживања који се спроводи у циљу прикупљања мишљења у вези теме докторске дисертације. Резултати ће се користити искључиво у научне сврхе. Због тога је сваки Ваш одговор значајан и представља непроцењив допринос овом истраживању.</p> <p>Молим Вас да одвојите пет минута Вашег времена и савесно попуните анкетни листав</p> <p>Анкета је анонимна.</p> <p><i>Упутство:</i> Пред Вама се налази листа питања на која је потребно дати најпрецизнији одговор обележавањем (x) једног поља испред сваког питања.</p> <p>Унапред се захваљујем на сарадњи и утрошеном времену.</p>		
1. Пол:		
☐ Мушки ☐ Женски		
2. Старост:		
☐ 18-25 ☐ 26-39 ☐ 40-59 ☐ 60+		
3. Ваша стручна спрема:		
☐ Средња стручна спрема	☐ Факултет	
☐ Виша школа	☐ Магистар, мастер, доктор наука	
4. Моје образовање је везано за правне науке:		
☐ Да, завршио сам правни факултет	☐ Да, студент сам на правном факултету	
☐ Не, завршио сам неки други факултет	☐ Не, студент сам на другом факултету	
☐ Немам мишљење		
5. Да ли имате поверење у судску заштиту својих права?		
☐ Да, имам	☐ Не, немам	☐ Не желим да одговорим
6. Да ли вам је познато да извршењем кривичног дела може настати материјална штета (имовински губитак).		
☐ Слажем се	☐ Не слажем се	☐ Немам мишљење

7. Да ли вам је познато да извршењем кривичног дела може настати **нематеријална** штета (претрпљени физички болови, страх и душевни болови због повреде законом заштићених личних права)
- Слажем се   Не слажем се   Немам мишљење
8. Да ли сте упознати са тиме да лице оштећено кривичним делом има право да тражи накнаду штете путем имовинскоправног захтева
- Да, упознат сам   Не, нисам упознат   Немам мишљење о томе
9. Да ли сматрате да суд у кривичном поступку треба **да одлучи** о поднетом имовинскоправном захтеву или треба да упути оштећеног да поднеги имовинскоправни захтев оствари у парничном поступку.
- Суд у кривичном поступку треба **да одлучи** о имовинскоправном захтеву
 Суд у кривичном поступку треба упути оштећеног на парнични поступак
 Немам мишљење
10. Држава би путем својих органа и институција требала више да помаже жртве кривичних дела, а посебно жртве насиља у породици, силовања итд.
- Слажем се   Не слажем се   Немам мишљење
11. Термин жртва је прикладнији од термина оштећени.
- Слажем се   Не слажем се   Немам мишљење
12. Био сам жртва кривичног дела. (Ово питање је **опционо** и **не морате** на њега да одговорите уколико то не желите)
- Да   Не   Не желим да одговорим
13. Уколико сте били жртва кривичног дела: (**опционо питање**)
- Штета ми је надокнађена имовинскоправним захтевом у кривичном поступку
 Суд ме је упутио на парнични поступак
 Нисам претрпео штету
 Не желим да одговорим
14. Уколико би вам кривичним делом била причињена штета, на који начин бисте гледали да је надокнадите?
- Судским путем
 Покушао бих да се нагодим са извршиоцем вансудским путем
 Опростио бих штету
 Алтернативним методама (самовлашћем)
 Не желим да одговорим

Хвала Вам.

Прилог 2. Формулар предлога за остварење имовинскоправног захтева:

СУД/ТУЖИЛАШТВО: _____

ИМОВИНСКОПРАВНИ ЗАХТЕВ

Информације о кривичном предмету:

Код овог суда води се кривични поступак под пословним бројем _____
против оптуженог (Име (име једног родитеља) и презиме)

из (Место пребивалишта): _____

по оптужници број: _____

ради кривичног дела из члана: _____

Лични подаци оштећене стране која подноси предлог:

Ја, _____

(Име (име једног родитеља) и презиме)

Из _____

(Адреса и место пребивалишта)

Извршењем наведеног кривичног дела, оштећеном је причињена штета, па, у складу са
Закоником о кривичном поступку (члан 254 ЗКП), подносим следећи предлог за остваривање
имовинскоправног захтева, којим тражим:

а) накнаду материјалне штете у укупном износу од _____ динара,
од чега се износ од _____ динара односи на _____
_____ динара односи на _____
_____ динара односи на _____

и/или

накнаду нематеријалне штете у укупном износу од _____ динара,
од чега се износ од _____ динара односи на _____
_____ динара односи на _____
_____ динара односи на _____

б) повраћај следећих ствари (навести одузете ствари и основ по ком припадају оштећеном,
начин на који су одузете и где се тренутно ствар/и налази/е ако је познато):

_____

и/или

ц) поништење правног посла (навести назив посла и основ по ком се тражи поништај):

_____

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

(Потребно је навести све чињенице и околности на којима је заснован имовинскоправни захтев, узимајући притом извршено кривично дело и штету која је оштећеном причињена приликом извршења тог кривичног дела)

(Затим је потребно навести све доказе: писмене исправе, сведоке и основне податке о њима, мишљења вештака, медицинску документацију и друга стручна мишљења и налазе на којима је заснован имовинскоправни захтев)

(На крају је потребно упутити молбу да се буде позван на главни претрес ради образложења имовинскоправног захтева као и остварења осталих права оштећеног у кривичном поступку)

У _____ дана _____ године

Оштећени

_____

ТАБЕЛЕ:

Табела 1. Компаративни приказ извршених појединих кривичних дела

	2013.	2014.	2015.
Кривична дела против имовине	71994	61961	55155
Кривична дела против безбедности јавног саобраћаја	9044	8476	8615
Кривична дела против живота и тела	3681	3341	3169
Укупан број кривичних дела у тој години	112583	103075	98645

Извор: Републички завод за статистику, статистички годишњак²⁵⁶

²⁵⁶ <http://www.stat.gov.rs/WebSite/Default.aspx>